

**NICCOLO MACHIAVELLİ VE THOMAS
HOBBS'UN POLİTİKA ALANINDAKİ
DÜŞÜNCELERİ**

Muhammet Ali YILDIRIM

**Felsefe Anabilim Dalı
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Erzurum- 2023
Her hakkı saklıdır**

T.C.
ERZURUMTEKNİKÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLERENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

**NİCCOLO MACHİAVELLİ VE THOMAS HOBBS'UN POLİTİKA
ALANINDAKİ DÜŞÜNCELERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet Ali YILDIRIM

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

ERZURUM- 2023

Yüksek Lisans Tezi Onay Sayfası

ONAY

Muhammet Ali Yıldırım tarafından hazırlanan Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes'un Politika Alanındaki Düşünceleri adlı bu çalışma 03.07.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı, Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Zafer YILMAZ

Atatürk Üniversitesi

imza

Danışman

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Erzurum Teknik Üniversitesi

imza

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Bahtinur MÖNGÜ

Erzurum Teknik Üniversitesi

imza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .... / ..... / 20.....

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

03/07/2023

İmza

Muhammet Ali YILDIRIM

- Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
ÖN SÖZ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

XV & XVI. YÜZYILLARIN TARİHSEL ARKAPLANI VE NİCCOLO MACHIAVELLİ'NİN DÜŞÜNCELERİ

1.1. XV & XVI. YÜZYILLARI SİYASİ YAPISI VE NİCCOLO MACHIAVELLİ..	20
1.1.1. Rönesans Hareketi	20
1.1.2. XV & XVI. Yüzyıllarda İtalya'nın Siyasi ve Coğrafi Bölünmüşlüğü.....	22
1.1.3. Niccolo Machiavelli'nin Hayatı ve Eserleri	26
1.1.4. Modern Siyaset Felsefesi ve Makyavelizm	32
1.1.5. Niccolo Machiavelli'nin İnsan Doğası Tasviri	38
1.2. YÖNETİM VE DEVLET.....	40
1.2.1. Hükümdar veya Yönetici Kurulda Bulunması Gereken Temel Donanımlar.....	40
1.2.2. Devletin Yönetim Sistemleri.....	45
1.2.3. Cumhuriyet Özelinde Machiavelli Siyasetinde Yönetim Sistemleri	46
1.2.4. Prenslükler Özelinde Machiavelli Siyasetinde Yönetim Sistemleri	49
1.2.4.1. Eski Prenslükler	49
1.2.4.2. Yeni Prenslükler.....	50
1.2.4.3. Karma Prenslükler.....	51
1.2.4.4. Dinsel Prenslükler	54
1.3. PRAETORYANİZM VE MİLİTARİZM	57
1.3.1. Ulusal Askerler	59
1.3.2. Paralı Askerler	62
1.3.3. Yardımcı Askerler.....	63
1.3.4. Karma Askerler.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

XVII. YÜZYILIN TARİHSEL ARKAPLANI VE THOMAS HOBBS'UN DÜŞÜNCELERİ

2.1. XVII. YÜZYILDA İNGİLTERE VE THOMAS HOBBS	66
2.1.1. İngiltere'de Yaşanan Siyasi Olaylar ve İç Savaşlar	66
2.1.2. Avrupa ve İngiltere'nin Genel Yapısı	71
2.1.3. Thomas Hobbes'un Hayatı ve Eserleri	77
2.2. DOĞA DURUMU	80
2.2.1. Duygu ve Arzular	84
2.2.2. Güç	87
2.2.3. Ölüm Korkusu ve Savaş	89
2.2.4. Adalet	91
2.3. DEVLET ANLAYIŞI	93
2.3.1. Sözleşme ile Kurulmuş Devlet Biçimleri	94
2.3.2. Devlet ve Leviathan	99
2.3.3. Egemen Güç ve Görevleri	102
2.3.4. Egemen ve Uyruğun Hakları	109
2.3.5. Devleti Zayıflatmaya ve Dağılmaya Götüren Sebepler	116
2.4. YASA VE HUKUK İLİŞKİSİ	120
2.4.1. Temel Doğa Yasaları	120
2.4.2. Toplum Yasaları	125
2.4.3. Toplum Sözleşmesi	127
2.4.4. Hukuk ve Yasa	132
2.5. İKTİDAR VE ŞİDDET İLİŞKİSİ	133
2.5.1. Şiddetin Meşruiyeti	135
2.5.2. Şiddet ve Hukuk İlişkisi	136
SONUÇ	139
KAYNAKÇA	146

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
NİCCOLO MACHİAVELLİ VE THOMAS HOBBS'UN POLİTİKA
ALANINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Muhammet Ali YILDIRIM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

2023, (153) Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM (Danışman)

Doç. Dr. Zafer YILMAZ (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Bahtinur MÖNGÜ (Üye)

Bu çalışmanın amacı, modern dönemin mihenk taşı niteliğinde olan Rönesans Dönemi'nin siyasi bağlamda pesimist düşünürü Niccolo Machiavelli ile 17. yüzyıl İngilteresinin alengirli döneminde yaşamış olan Thomas Hobbes'un politika alanındaki homotetik fikirlerinin analizidir. İki ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü Niccolo Machiavelli özelinde yürütülmüştür.

Gerek coğrafi konumundan dolayı gerekse İtalya coğrafyasında bu dönemde yaşanan sosyal ve siyasi olaylardan dolayı başlayan Rönesans hareketinin akabinde, ekonomik, politik ve askeri alanlarda birçok dengenin değiştiğini söyleyebilmek mümkündür. Bu dönemde, bahsi geçen coğrafyanın içine doğmuş olan Machiavelli'de değişen dengelerde ağırlığını klasik dönemden yana değil de modern dönem lehine kullanmış olan düşünürlerden biridir. Mevcut dönemde var olan umarsız İtalya coğrafyasını, ancak oportünist eylemlerle yıkılabileceğini düşünen, gaye olarak ise İtalya coğrafyasında ulus devleti kurmayı amaçlayan, aktif ve pasif politik yaşantısı boyunca bu doğrultuda eserler ve nasihatler vererek bu amacını gerçekleştirmeye çalışan bir siyaset adamıdır. Çalışmamızda Niccolo Machiavelli'nin hükümet, devlet, lider ve ordu hakkında detaylı açıklamalarda bulunulmuş, onun düşünceleri ayrıntılı bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü Thomas Hobbes özelinde yürütülmüştür. 17. yüzyıl İngiltere'sinde, politik bağlamda yaşanan anlaşmazlıklar, doğrudan askeri minvale taşınmıştır. Bu durumun akabinde bahsi geçirilen yüzyılda İngiltere coğrafyası, üç farklı iç savaşa şahitlik etmiştir. Bu çetrefilli bölge içerisine doğan Thomas Hobbes'ta ortaya attığı

siyasi düşüncelerini doğal olarak bu olaylar ile paralelize ederek insani ve siyasi fikirlerini pesimist ve karamsar bir çerçevede sergilemiştir. Çalışmada öncelikli olarak Thomas Hobbes'un içine doğduğu coğrafyanın alengirli yapısından bahsedilmiş olup akabinde doğa durumundaki insanın potansiyel kötülüğüne değinilmiş, nihayetinde sözleşme, devlet, hukuk ve şiddet gibi kavramlara yer verilip, Thomas Hobbes'un politika anlayışı açıklanmaya çalışılmıştır.

Belirtilen düşünürlerin görüşleri, öncelikli olarak birinci elden kaynakların incelenmesinin paralelinde mevcut teze aktarılmıştır. Çalışmanın ana bölümlerinde devlet, lider, ordu gibi politik yapıda var olması gereken etkenler, her iki düşünür açısından incelenmiş, nihayetinde Machiavelli ve Hobbes'un buluştuğu ortak noktalar belirtilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Machiavelli, devlet, Hobbes, hukuk, doğa durumu.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS DISSERTATION
THOUGHTS OF NICCOLO MACHIAVELLI AND THOMAS HOBBS IN THE
FIELD OF POLITICS

Muhammet Ali YILDIRIM

Advisor: Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

2023, (153) page

Jury: Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM (Consultant)

Doç. Dr. Zafer YILMAZ (Member)

Dr. Öğr. Üyesi Bahtinur MÖNGÜ (Member)

The aim of this study is to analyze the homothetic ideas in the field of politics of Niccolo Machiavelli, the pessimist thinker of the Renaissance Period, which is the cornerstone of the modern period, and Thomas Hobbes, who lived in the tricky period of 17th century England. The first part of the study, which consists of two main parts, was carried out specifically for Niccolo Machiavelli.

It is possible to say that many balances in economic, political and military fields have changed after the Renaissance movement, which started due to both its geographical location and the social and political events experienced in this period in Italy. In this period, Machiavelli, who was born into the aforementioned geography, is one of the thinkers who used his weight in favor of the modern period, not the classical period, in the changing balances. He is a politician who thinks that the desperate Italian geography that exists in the current period can only be destroyed by opportunist actions, aims to establish a nation state in Italy as a goal, and tries to achieve this goal by giving works and advices in this direction throughout his active and passive political life. In our study, detailed explanations of Niccolo Machiavelli's government, state, leader and army were made and his thoughts were tried to be explained in detail.

The second part of the study was carried out specifically for Thomas Hobbes. In 17th century England, the disagreements in the political context moved directly to the military. After this situation, the geography of England witnessed three different civil wars in the mentioned century. Born in this complicated region, Thomas Hobbes naturally paralleled his political thoughts that he put forward with these events and displayed his

humanitarian and political ideas in a pessimistic and pessimistic framework. In the study, first of all, the tricky structure of the geography in which Thomas Hobbes was born was mentioned, then the potential evil of man in the state of nature was mentioned, and finally, concepts such as contract, state, law and violence were included and Thomas Hobbes' understanding of politics was tried to be explained.

The opinions of the mentioned thinkers have been transferred to the present thesis in parallel with the examination of first-hand sources. In the main parts of the study, the factors that should exist in the political structure such as the state, the leader, the army were examined in terms of both thinkers, and finally the common points where Machiavelli and Hobbes met were tried to be determined.

Key Words: Machiavelli, state, Hobbes, law, state of nature

ÖN SÖZ

Devlet adlı kurum, geçmişten günümüze kadar dünya üzerinde, farklı coğrafyalarda ve farklı yapılarda varlığını sürdüren bir yapıdır. Toplum ve yurttaşı kapsamı içine alan devlet kurumu, birçok düşünür için “devletin var olması millete mi, milletin var olması devlete mi bağlıdır” konusunun irdelenmesini sağlamıştır. Siyasi bağlamda fikirlerini belirten düşünürler, bu sorunun göreceli yanıtını farklı dayanaklarla, farklı perspektiflerden yorumlayarak açıklamaya çalışmışlardır.

Çalışmamızın konusu, gerek bahsi geçen soruna cevap bulmak amacıyla, gerekse devlet ve siyaset hakkındaki düşüncelerini belirtmek amacıyla 15. yüzyılda İtalya'nın parçalanmış coğrafyasında, siyasetin içinde aktif olarak bulunan Niccolo Machiavelli ile 17. yüzyılda birden fazla iç savaşın yaşandığı İngiltere coğrafyasında bulunmuş olan Thomas Hobbes'un yorumladığı devletin ne kadar yüce bir kurum olduğu çerçevesinde şekillenecektir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında her daim bana destek olan sayın hocam Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM'a, gerek lisans öğrenimimde gerekse yüksek lisans öğrenimimin her sürecinde ilgisini, desteğini ve bana karşı olan inancını hiçbir zaman esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Bahtinur MÖNGÜ'ye, çıktığım bu zorlu yolda her zaman yanımda olan, çok değerli annem ve babama, moral ve motivasyon kaynağım olarak gördüğüm çok kıymetli dostlarım Yunus ALTUNER ve Rahmi ÖZKAN'a, son olarak yüksek lisans eğitimime başladığım gün ahirete irtihal eden dedem Abdulkerim YILDIRIM'a teşekkürü borç bilirim.

Muhammet Ali YILDIRIM
Erzurum- 2023

GİRİŞ

İnsanoğlu yapısı itibari ile düşünüp sorgulayabilen bir varlıktır. İnsanın kendisine ait olan ya da gözlemediği herhangi bir eylemi tahayyül edebilmesi ve araştırabilme özelliği, onun ortaya çıkardığı bireysel yahut toplumsal sorunların çözülmesini ve bu çözümlerin eyleme dönüştürülmelerini sağlamaktadır. Kişi, yapısında muhafaza ettiği bu özellikleri sayesinde, dünya üzerindeki yaşamını önceki dönemlere nazaran daha kaliteli ve olumlu şartlarda sürdürebilme imkânına kavuşmuştur. Bireylerin, belirli bir seviyede var olan refah düzeylerini, teorik bir eylem olan düşünüp sorgulamaya ve bu sorgulama sonucunda elde ettikleri yazılı ya da sözlü değer, yapı ve kurallara borçlu olduğunu söyleyebiliriz. Bu yapı, değer ve kuralların oluşturulduğu ve eyleme geçirildiği yerler ise yine kendilerinin kurup geliştirdiği; aile, kabile, sülale, toplum ve devlet gibi kurumlardır.

Evrenin var oluşundan itibaren insanların sistematik bir biçimde toplumsallaşması, insanların gerek zaruri ve keyfi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, gerekse özgürlük, hak ve hürriyetlerinin korunabilmesi bakımından birçok kurum ve kuruluşun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kurumların başında devlet gelmektedir. Bu kurumun zaman içinde gelişmesi ve farklı tarzlarda kendini göstermesi siyaset, politika, yasalar ve yönetim sistemleri gibi kavramların da içerik zenginliğine kavuşmasına sebep olmuştur.

Devlet yukarıda da belirttiğimiz gibi içinde sistematikliği barındıran bir kurumdur. Diğer bir deyişle devlet, insanların sistematik bir biçimde toplumsallaşmasının sonucu olarak ortaya çıkmış bir kurumdur. İnsanların sistematik bir biçimde toplumsallaşma sürecinin özüne inildiği zaman, evrenin oluştuğu andan itibaren bireylerin toplum halinde yaşadığı düşüncesi mantıklı bir hipotez olarak kabul edilmektedir. İnsanların ortaya çıktığı andan itibaren, boyutuna ve büyüklüğüne bakılmaksızın toplumlar halinde yaşadıklarını söyleyebiliriz. Bu duruma örnek olarak ise, yukarıda belirttiğimiz üzere klan kabile ve aile gibi küçük toplumsal örgütleri gösterebilmek mümkündür¹.

Devletin var oluşunda sadece bir neden rol oynamamaktadır. İlkçağlardaki devletlerin nasıl oluştuğu konusunda farklı düşünürler tarafından çeşitli kuramlar ve öngörüler ileri sürülmüştür.

---

¹Ahmet Arslan, **Felsefeye Giriş** (22. Baskı), Adres Yayınları, Ankara, 2015, s. 231.

Devlet, yeryüzünde ilk kez birkaç binyıl öncesi gibi geç bir tarihte görünen toplumsal bir olgudur. Onun kökenlerini ve doğuşunu izleyen gelişmesini açıklamak amacıyla birçok kuram geliştirilmiş bulunuyor. Bu bilmeceyi filozoflar, tarihçiler, siyaset bilimcileri ve son zamanlarda aynı zamanda arkeologlar, sosyologlar ve antropologlar olmak üzere, birçok bilgin çözmeye çalıştı. Bütün bu araştırmacılar, kendi [disiplinlerinin] özel bakış açılarından bakarak aydınlatmaya çalıştılar. Bu alanda geniş bir yazının bulunduğu gibi, şimdiden çok zengin olan malzeme kümesine her yıl yeni yeni yorumlar da eklenmektedir².

Hatta bazı düşünürler ilkçağlardan günümüze kadar varlığını sürdürememiş nesnel öğelerin bulunamayışından ötürü, birkaç siyasetçi filozofun devletin ortaya çıkması bağlamında ortaya attığı düşünceleri reddetmişlerdir. Bu düşünürlerden biri kültürel antropolog olan Henri Joannes Maria Claessen (1930-?) olup, bir diğeri ise politika, tarih ve siyaset alanında eserleri bulunan Peter Skalnik'tir (1945-?). Claessen ve Skalnik *Erken Devlet* adlı eserlerinde, devletin kökenini kavramayı engelleyen çeşitli sebeplerin var olduğunu belirtmektedirler. Bu sebeplerden biri ve belki de en önemlisinin düşünürlerin ortak bir paydada buluşamadığı, devlet hakkında benimsenmiş ortak bir düşüncenin olmamasından kaynaklandığını bildirmektedirler³.

Devletin kökeni bağlamında geniş bir bakış açısı ile hareket eden bu iki düşünür, yine bu konuyla alakalı olarak Jean Bodin (1530- 1596), John Locke (1632- 1704), Montesquieu (1689- 1755), Giambattista Vico (1668-1744) ve Jean Jacques Rousseau (1712- 1778) gibi felsefe ve siyaset alanında öne çıkan bu isimleri yumuşak bir şekilde eleştirmektedirler. Eleştirilerinin nedeni ise yukarıda isimlerini belirttiğimiz düşünürlerin, kendilerini inandırdıkları geçmiş ile gerçekleşmesini istedikleri bir gelecek arasında sıkışıp kalmalarından kaynaklanmaktadır⁴. Yine yukarıda isimlerini belirttiğimiz düşünürler devletin kökenleriyle ilgili çeşitli teori ve kuramlar ileri sürmüşse de Claessen ve Skalnik'e göre kuramlarında eksiklikler ve yetersizlikler mevcuttur. Claessen ve Skalnik'in eleştirilerine rağmen, devletin var olmasıyla alakalı ortaya atılan teorilerin her biri belirli perspektiflerden kendi gerekçelerini ortaya koymak sureti ile insanlık tarihini anlamak ve anlamlandırmak açısından önemli sonuçlar doğurabilecek iddiaları gündeme getirmişlerdir. Bu anlamda iddialara temel olabilecek devletlerin, toplulukların, klanların veya kabilelerin birbirleriyle yaşadıkları sorun ve problemler sonucunda ortaya çıktığı düşüncesi ya da insanların diğer insanları yönetme arzusundan kaynaklandığı düşüncesi özellikle

---

²Henri, J. M. Claessen & Peter Skalnik, **Erken Devlet**, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, s. 3.

³Henri, J. M. Claessen & Peter Skalnik, **Erken Devlet**, s. 3-4.

⁴Henri, J. M. Claessen & Peter Skalnik, **Erken Devlet**, s. 7.

önemlidir.⁵ Çünkü birey, toplum ve devlet diyalektiği bu düşünceler üzerinden kolaylıkla açıklanabilir ki bu diyalektik süreç aynı zamanda siyasal ve sosyal bir varlık olan insanın, başka insanlarla bir aradalığının yani toplumsallaşmasının da temeli olarak kabul edilir. Yani devletin sadece siyasal değil, sosyolojik bir yapı olduğu da söylenebilir.

Sosyolojik etkenlerin neticesinde meydana gelen devlet, ortaya çıktığı ilk haliyle kalmamış, birçok felsefi problemin kendisi ile birlikte ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devlet kavramına tarihsel bir perspektifle bakıldığı zaman, devlet hakkında farklı görüşler savunan, bu görüşler doğrultusunda devletin gerekliliği veya olmaması durumunu farklı yönlerden yorumlayan düşünürleri görebilmek mümkündür. Devlet bağlamında en ideal yönetim biçiminin ne olduğu, yönetenlerin hangi sınıftan gelmeleri ve nasıl yönetmeleri gerektiği, devletin gücünün mutlak olup olmaması durumu gibi problemler, ilkçağlardan günümüze kadar tartışılmış olan sorunlar olmakla birlikte, bu sorunlara paralel olarak insan doğasının iyi veya kötü olma durumu, devlet problemleri kapsamında filozofların ve bu alanda çalışmış düşünürlerin tartıştığı konuların temelini oluşturmuştur.

Siyasi bağlamda karşılaşılan problemler zaman ile doğru orantılı olarak çoğalmaya başlamış, yönetim sistemleri ve yöneten grubun nitelikleri haricinde, ideolojiler başlığı altında yeni problemler türetilmiştir. İdeoloji adı altında ortaya konulan problemler bireysel değil, toplumsal problemlerdir. İdeoloji, herhangi bir grubun kabul ettiği norm ve değerler bütünüdür. Herhangi bir ideoloji doğrultusunda hareket eden topluluğun amacı ise bu değerleri topluma empoze etmek, toplum içerisinde muhafaza etmek ve yine bu değerleri ön plana çıkarmak için mücadele etmektir.⁶

Kısaca bahsini geçireceğimiz klasik ideolojiler türünden biri olan Liberalizm terimi, 14. yüzyıldan beri kullanılmakta olup içerisinde çeşitli anlamlar bulundurmaktadır. Latince Liber sözcüğü insanlar sınıfını ifade etmektedir, diğer bir deyişle serf veya köle olmayan insanları anlatmaktadır. Liberalizmin esas angajmanı bireye yöneliktir. Amacı ise bireyin şahsi çıkarını tatmin etme yoluyla, kendilerini gerçekleştirebilecek bir toplumun inşa edilmesidir. Liberal toplumlar uyruğunu iktidar şiddetinden korumak amacıyla anayasacılık ve rıza adı verilen bu çift ilke etrafında örgütlenen bireylerden oluşmaktadır.⁷ Kısaca liberalizm, “sosyalizme karşı zıt bir anlayışla, siyasal- iktisadi bir öğretisi olup,

---

⁵Ayhan Bıçak, **Devlet Felsefesi: Eleştiriler ve Öngörüler**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, s. 23.

⁶Saniye Vatandaş, “İdeolojinin Doğuşu ve Bilim- Din Ekseninde Konumlanması”, **Artuklu Sanat ve Beşerî Bilimler Dergisi**, 2020, 4, s. 80.

⁷Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler** (11. Baskı), çev. Levent Köker, Adres Yayınları, Ankara, 2018, s. 47.

umumi menfaatin, fertlerin hürriyetlerinin en son hadde kadar genişletilmesini, devletinkinin ise aksine daraltılması gerektiğini savunmaktadır.”⁸

İdeolojiler sorunu adı altında incelenen ve ilk kez 19. yüzyılda bir tavır veya ideolojiyi tavsif etmek amacıyla kullanılan muhafazakarlık terimi “Latince *conservare* kelimesinden türemiş, muhafaza etmek anlamına gelmektedir.”⁹ Muhafazakarlık terimi, yekten bu problemin içine dahil olmamış, ortaya çıkışında muhafazakâr dünya görüşünün önemli etkisi olmuştur. Öyle ki insanoğlu, düşüncesinde barındırdığı tanrı, din maneviyat ve rahmani değerler muhafazakâr dünya görüşünü oluştururken, muhafazakâr siyasetin amacı yukarıda saydığımız değerlerin doğrultusunda politika oluşturmaktır. Muhafazakar dünya görüşü, muhafazakar siyaset düşüncesinin hareket noktasını oluşturmasından dolayı, bu iki alanda büyük oranda bir örtüşme görülmektedir.¹⁰ Genel olarak ele alındığında muhafazakarlığın nihai amacı, devrimleri öngörmek veya devrimlerin oluşmasını sağlayacak ortamı oluşturmak değil, devrimlerin ve değişimlerin gerçekleşmesini engellemektir.¹¹ Çünkü muhafazakarlık, toplumun siyasal, sosyal ve iktisadi yaşantısını geleneksel yöntemlerle sürdürülebilirliğini savunan, akabinde var olan değerlerin muhafaza edilmesi amacıyla değişim ve dönüşüme karşı bir reddiye olarak tasvir edilmiştir.

Klasik ideoloji türlerinden bir diğeri olan sosyalizm, Latince *sociare* kelimesinden türetilmiş olup birleştirmek veya paylaşmak anlamına gelmektedir.¹² Bir diğeri adı toplumsal olan sosyalizm rejimi, siyasi ve toplumsal minvallerde farklı biçimlerde ortaya çıkarılıp yorumlansa da toplumu yeniden örgütlemek için siyasi ve ekonomik öğeleri içinde barındıran bu öğretinin amacı, “özel mülkiyeti kaldırarak onu toplumun emrine devretmek ve özel teşebbüsü lağvetmektir.”¹³ Pratik sosyalizmin içlemlerinden biri olan devlet sosyalizmi veya kolektivizm olarak anılan mevcut ideoloji, komünizmden kopan, ideal komünizm ve kapitalizm arasındaki bir basamaktır. Liberalizme olduğu kadar milliyetçilik ve muhafazakarlığa da karşıt olan bu ideolojiye göre insan, bencil veya kötü bir yapının aksine, iyi ve diğerkâm yapıdadır. Fakat insan doğasında var olan iyi yapının ortaya çıkması, sosyalizme göre toplumun ekonomik düzeninin planlı ve rasyonel bir

---

⁸Süleyman Hayri Bolay, **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü** (12. Baskı), Atlas Kitap Yayınları, Ankara, 2018, s. 234.

⁹Hasan Hüseyin Akkaş, “Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(5), 2003, s. 242.

¹⁰Ömer Çaha, “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”, **Liberal Düşünce Dergisi**, 34, 2006, s. 15.

¹¹Akkaş, “Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine”, s. 243.

¹²Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, s. 125.

¹³Bolay, **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 262.

biçimde oluşturulmasından geçmektedir.¹⁴ Sosyalizmin bir üst aşaması olarak görülen komünizm rejimi ise “toplumsal hayatın, özellikle de mülkiyetin ortaklaşa sahiplenilmesi yoluyla komünal örgütlenişi ifade etmektedir.”¹⁵ Komünizm, “herkesten yeteneğine göre ve herkesin ihtiyacına göre” düşüncesinden hareket eden sosyal, ekonomik ve politik bir düzendir.¹⁶ Komünizmi sosyalizmden ayıran en önemli nokta ise üretim araçlarının paylaşılması hususundadır. Sosyalizm rejiminde de komünizm rejiminde de üretim araçları kamulaştırılmaktadır. Fakat sosyalizmde üretim araçları devletin kontrolüne bırakılırken, komünal rejimde bu araçlar halkın yönetimine bırakılmıştır.

Bahsini geçirdiğimiz ve bahsedeceğimiz ideolojiler, yöntemsel olarak farklılıklar gösterebilirler de amaç bağlamında tek çatı altında toplanmaktadır. Bu amaç ise şüphesiz insan ve toplumun mutluluğunu sağlamaktır. Değineceğimiz bir başka ideoloji türü olan Faşizm, bu genellemeye dahil edilse de diğer ideoloji türlerinden bir nebze farklı olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Faşizmin bu müfret yapısının kaynağı ise ideolojiyi kötüye kullanmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷ I. Ve II. Dünya Savaşları arasında Benito Mussolini tarafından oluşturulan bu rejim, şahsi iktidar ve şiddet üzerine temellendirilmiştir. Amaca giden her yolun meşru olduğunu savunan faşizmin temelleri, belirttiğimiz nedenden ötürü Machiavelli’ye dayanmaktadır. Devlete ve lidere mutlak riayetin ve boyun eğmenin temelleri üzerine oluşturulan faşizm rejimi, eşitçilik, materyalizm, liberalizm, marksizm ve hatta değişim, dönüşüm ve modernleşmeye karşı reddinden dolayı muhafazakarlığa da karşı çıkmaktadır.¹⁸

Felsefi bağlamda, siyaset alanında karşılaştığımız sorunlardan bir diğeri, dünya üzerinde herhangi bir devlet-otoritenin olup olmamasının gerektiği sorunudur. Mevcut konunun temeline bakmamız gerekirse: devletsizlik, otoriteyi kabul etmeme ve hükümsüz bir toplum gibi kavramlar bizlere hiç şüphesiz anarşi ve anarşizm gibi terimleri çağrıştırmaktadır. “Anarşi genellikle hükümsüz toplum, anarşizm ise bunun gerçekleşmesini amaçlayan toplumsal felsefe olarak tanımlanır”.¹⁹ Anarşi kelimesi Antik Yunan döneminde kullanılan *anarkhos* sözcüğünden gelmektedir. Erken orta çağ ve orta

---

¹⁴Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, (7. Baskı), Say Yayınları, 2019, s. 376.

¹⁵Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, s. 145.

¹⁶Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, s. 265.

¹⁷Nevzat Can, “Şiddetin İdeolojik Yüzü ya da Faşizmin Korunan Baltası”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13(1), 2009, s. 1.

¹⁸Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, s. 176.

¹⁹Peter Marshall, **Anarşizmin Tarihi: İmkansız İstemek**, çev. Yavuz Alogan, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 25.

çağ dönemlerinde, kelimenin fiziki yapısıyla oynanılmış ve dönüştürülmüş olsa da daha sonra anarşi sözcüğü Yunan dönemindeki yapısına döndürülmüştür. Günümüzde anarşi sözcüğü, herhangi bir otoriteye gerek duymadan, var olan bütün otorite ve hükümetlerin karşısında olan, akabinde özgürlüğü temele alan ve yönetime gerek duymayan bir topluma ilişkin olumlu bir anlam taşımaktadır²⁰. Siyasette var olan anarşizm probleminin temeli, açıklamadan da anlaşılacağı üzere antikiteye kadar dayanmaktadır. Özellikle sofistler, akabinde kinikler ve erken stoacılar mevcut düşünceyi benimseyen gruplardan birkaçıdır. Antikitede yaşamış ve anarşi düşüncesini benimsemiş düşünürlerden biri olan Antisthenes'in bu ideoloji veya düşünceyi benimseme sebebinin şu şekilde açıklayabiliriz.

Antik dönemde anarşi ve anarşizm başlıkları altında değinilmesi gereken kişilerden birinin Antisthenes olduğunu söyleyebiliriz. Sokrates'in bilginin erdem olduğu, eylemi ve eylemin değerini belirlediği düşüncesi nasıl ki Platon'u etkilemiş ve Platon'un düşüncelerini oluşturmuşsa, asıl olanın eylem olduğu düşüncesi de Sokratesçi Okulların²¹ ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sokratesçi okullardan biri olan Kinik Okulunun kurucusu, yine Sokrates'in öğrencisi olan Antisthenes'tir. Antisthenes, doğa felsefesinin yanı sıra insani problemler, etik ve mantık üzerine çalışmalarını yapmıştır. Aristoteles'in (MÖ 384-MÖ 322) eserlerinde nadiren adı zikredilen Antisthenes'in fikir ve düşünceleri, Aristoteles tarafından olumlu bir şekilde yorumlanmamıştır. Ayrıca Aristoteles'in eserlerinden görüldüğü üzere Antisthenes'in Yunan dünyasının ilk bilinçli nominalisti olduğunu söyleyebilmek mümkündür²².

Antisthenes'in liderliğindeki kinikler, kişinin yaşamındaki mutlak amacının mutluluk olması bağlamında Sokrates ile aynı fikirde iken, erdemın bilgi olması bağlamında Sokrates'in fikir ve düşüncelerinden ayrılmaktadırlar.²³ “Kiniklere göre, erdemli bir yaşam için bilgi vazgeçilmez değildir, erdemın ve ahlaklılığın özü salt pratiktir ve haz kendisiyle mücadele edilmesi gereken en büyük kötülüktür.”²⁴ Antisthenes ve kinizme göre haz insanı kötüleştirir ve köleleştirir. Kiniklerin yeryüzünde en fazla önem verdikleri şey ise bireyin özgürlüğüdür. Kinizm, özgürlüğü bireyin kendisinin dışında var olan toplum, devlet, kabile ve aile gibi geleneksel değer ve yapıları reddetmesi biçiminde

---

²⁰Marshall, **Anarşizmin Tarihi: İmkansız İstemek**, s. 25.

²¹Kinik ve Kirene Okulları

²²Ahmet Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon'a**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 157-158.

²³Kemal Bakır, “Çağdaş Anarşizmin Antik Yunan Düşüncesindeki Kökleri: Kinikler ve Erken Stoacılar”, **Eski Yeni**, 20, 2011, s. 49.

²⁴Bakır, “Çağdaş Anarşizmin Antik Yunan Düşüncesindeki Kökleri: Kinikler ve Erken Stoacılar”, s. 49.

ele almıştır. Antisthenes'e göre bencillik erdemin düşmanıdır. İnsanın özgürlüğüne ulaşabilmesi için erdemin peşinde koşması, dolayısıyla tekçiliği ve bencillik anlayışını reddetmesi gerekmektedir. Bu anlayış paralelinde hareket eden Antisthenes, aristokrasiye sırtını dönmüş, doğaya yönelip basit bir hayatı tercih etmiştir. İnsanların mutlu olmasını engelleyen şeyin medeniyet ve medeniyetin getirdiği yapaylıklar olduğunu belirten Antisthenes, bir nevi huzura erebilmek amacıyla doğaya yönelmiştir. Başta devlet olmak üzere din, özel mülkiyet, evlilik ve yurttaşlık gibi kavramların gereksiz olduğunu belirtmiş, yurttaşlığın zorunlu bir şey olması durumunda ise dünya yurttaşlığının var olması gerektiğini savunmuştur. Antisthenes'in devlet ve siyaset bağlamında belirttiğimiz düşünceleri ise anarşi ve anarşizmin en gözde söylemleri arasında yer almaktadır.²⁵

Modern dönemde anarşizm, Aydınlanma Dönemi ve Fransız Devriminin sonrasında ulusçuluğun ve kısmi olarak kapitalizmin yükselmesine tepki olarak 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır.²⁶ Modern dönemin ünlü anarşizm savunucularından biri olan William Godwin (1756- 1836) eşitsizliği öneren, toplumun herhangi bir hiyerarşi içinde yapılanmasını mecbur kılan her türlü kurum ve kuruluşun yanı sıra toplumun olası bir sınıflandırma içine sokacak olan sosyal ilişkileri, evliliği hatta orkestra şefinin rolü dahil, bir bireyin bir diğerinin üzerinde güç sahibi olmasını kesinlikle reddetmiştir.²⁷ Modern dönem anarşizminin en önemli savunucularından bir diğeri olan Proudhon (1809- 1965) ise özel mülkiyetin hırsızlık ve soygun olduğunu belirterek, merkezi bir yönetim ve devlet yerine çıkarlara bağlı olarak, sözleşmelerle durumu idare ettirecek özek toplulukların ve sanayi birliklerinin var olduğu federal bir sistem önermektedir.²⁸

Anarşistler devleti, insanlar arasındaki düzeni, huzuru ve toplumun refahını bozan bir kurum olarak adlandırırsa da devletin var olmasının gerekliliği konusunda farklı düşünceler ileri süren fikir adamları ve filozoflar da bulunmaktadır. Antik döneme bakıldığında zaman Platon ve Aristoteles gibi felsefe dünyasının önde gelen isimleri, orta çağ felsefesinin patristik döneminde yaşamış ve devletin teokraziyle yönetilmesini savunan Aurelius Augustinus, İslam dünyasında Meşşai felsefesinin büyük filozoflarından biri olan Farabi, yine İslam dünyası düşünürlerinden biri olan Gazali, batı dünyasında Niccolo Machiavelli, Henri de Saint Simon, Auguste Comte, Jean- Jacques Rousseau, John Locke, David Hume ve Thomas Hobbes gibi filozof ve düşünürler, toplumun düzeninin

²⁵Bakır, “Çağdaş Anarşizmin Antik Yunan Üzerindeki Kökleri: Kinikler ve Erken Stoacılar”, s. 49.

²⁶Neşet Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2015, s. 314.

²⁷Cengiz Çuhadar & Hakan Coşar, “Anarşizm”, **Dini Araştırmalar**, 7 (20), 2004, s. 371.

²⁸Arslan, **Felsefeye Giriş**, s. 249.

korunabilmesi ve insanlara en ideal yaşam biçiminin sunulması amacıyla devletin var olması gerektiğini savunmuşlardır. Fakat felsefi bağlamda devlet, siyaset ve politika kapsamındaki problemler, devletin var olup olmaması gerektiğiyle kalmamış; devletin var olması gerektiği düşüncesini savunan filozoflar gerek devletin yönetim şekli gerekse liderin kimlerden seçilmesiyle alakalı birçok düşünceyi de ileri sürmüş ve bu düşünceler bağlamında yeni problemler türetmişlerdir.

Devletin yönetim sistemlerine bağlı olarak amaçlarının kısmi bir şekilde farklılaştığını söyleyebilmek mümkün olsa da siyasi bağlamda mevcut konu hakkında ortak yargılar bulunmaktadır. Bu yargılar arasından en çok bilineni ise devletin sınırları içinde bulunan toplumun refahını ve huzurunu sağlayıp güven ortamını tesis edebilmektir. Fakat geçmişte varlığını sürdüren bazı devletler ve liderler yönetim sistemine mistik ve dini öğeleri dahil ederek amaçlarını farklı cephelere çekmektedirler. Örneğin orta çağ döneminde, Orta Asya coğrafyasında var olmuş olan Moğol Devleti, o dönemde keşfedilmiş dünyanın 3'te birini, şu anda ki yani kıtaları keşfedilmiş dünyanın 5'te birini fethetmişlerdir. Moğolların lideri Cengiz Han, gökte tek bir tanrı var ise yeryüzünde de tek bir hükümdar olmalıdır mantalitesini, kendinden sonra hükümdar olacak nesline de empoze ederek gerçekleştirmiştir.

Devletin amacının farklılaştığını, tarihin farklı dönemlerinde farklı coğrafyalardaki devletlerde görebilmek mümkündür. Fakat devletin, devletin yönetim sistemlerini oluşturanların ve bu konu hakkında fikir ve düşüncelerini belirtmiş olan düşünürlerin belirlediği nihai ve genel amaç, toplumun refahını ve rahatını sağlayabilmek olduğunu söyleyebiliriz. Felsefenin siyasi kanadında çokça önümüze çıkan bu görüş, Antikiteden çağdaş döneme kadar birçok filozofun ve siyasetçinin, siyasi bağlamda temel düşüncesini oluşturmaktadır. Çalışmamızın sonraki kısımlarında bahsini geçireceğimiz olan filozoflar aynı yargının çatısı altında toplanmışlar, fakat yönetim sistemleri bağlamında farklı yollar seyretmişlerdir. Konunun temeline inmemiz gerekirse öncelikle yönetim sistemlerini, ardından bu bağlamda düşüncelerini ileri süren siyasetçi filozofların hangi yönetim sistemini savunduklarını ve bu sistemleri savunma gerekçelerini tahlil etmemiz gerekmektedir.

Yönetim sistemleri bağlamında örnekler verilirken, görüşlerini ileri süren filozofların ve siyasetçilerin yaşadığı şehirlerde- devletlerde var olan yönetim sistemlerinin incelenmesinin gerektiğini söyleyebiliriz. Antikiteden örnek olarak vereceğimiz isim

Platon (MÖ 428-348), orta çağ batı dünyasından Aziz Augustinus (354- 430), İslam dünyasından Farabi (870- 950) ve son olarak çalışmamızın ana konularını oluşturan Rönesans döneminden Niccolo Machiavelli ve 17. yüzyıl İngiltere'sinin önde gelen isimlerinden Thomas Hobbes'tur.

Politika alanında var olan asgari düzeydeki düşünceleri ile Sokrates (MÖ 470- MÖ 399) Platon'u büyük oranda etkilemiştir. Öyle ki yaşadığı dönemde Atina'nın siyasi durumunu etik ile bağlayıp bu alanda ciddi kusurların ve boşlukların olduğunu fark eden Sokrates, “manevi varlıklarını ve erdemlerini unutmuş olan yurttaşları dönüştürmek amacıyla bir ahlaki reform hareketini hayata geçirme cihetine girmiştir.”²⁹Platon'da daha önce belirttiğimiz üzere etik problemi üzerinden siyasi problemlere cevap aramış, toplumun ve yurttaşların refah seviyesinin yüksek olması, yöneticilerin ve yönetenlerin erdemli olması bağlamında düşüncelerini ileri sürmüştür.

Platon'a göre 5. yüzyılda Atina devletinde yaşanmış olan en büyük kriz, devlette oligarşik ve demokratik yönetim sistemlerinin varlığıdır³⁰. Platon, bu yüzden çalışmalarını yeni bir yönetim sistemi veya sistemleri bağlamında sürdürmüştür. Platon'un yönetim sistemi, aslına bakılırsa toplum içinde kurduğu kast sistemine dayanmaktadır. Bu kast sistemi, içindeki insanlar ve devletin işleyişi canlı bir organizmanın işleyişine benzetilmektedir. Ona göre insanlar eşit yaratılmamaktadır. Tanrı yarattığı bazı insanlara farklı özellikler ve donanımlar bahşetmiştir. Platon bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır.”³¹ Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Platon'un devletinde var olan sistem, bu tür sınıflandırmalar üzerine temellendirilmiştir. Mayası altından olanlar hiç şüphesiz filozoflar ve bilge insanlardır. Bu durumda devletin yönetimini de bu sınıfın ele alması gerekmektedir. Öyle ki bir devlette demokrasi rejiminin olması demek, Platon'un savunduğu kast sisteminde yeri olan, mayası gümüş, tunç veya demirden olanların yönetme ihtimalinin olması demektir. Bu yüzden Platon, devletin bu veya bunlara benzer rejimlerle yönetilmesine, devletin veya halkın selameti için karşı

---

²⁹Ahmet Cevizci, **İlkçağ Felsefesi** (10. Baskı), Say Yayınları, İstanbul, 2016, s. 276.

³⁰Cevizci, **İlkçağ Felsefesi**, s. 276.

³¹Platon, **Devlet** (40. Baskı), çev. Sabahattin Eyüboğlu & Mehmet Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 111.

çıkılmaktadır. Ona göre bir devleti ancak ve ancak havas³² kesim yönetmelidir. Bu yönetim tarzı ise aristokrasi olarak adlandırılmaktadır.

Yönetim sistemleri bağlamında inceleyeceğimiz ikinci kısımda orta çağ batı dünyasından Aziz Augustinus (MS 354-430) bulunmaktadır. Yaşamının bir kısmını dinden ayrı, diğer bir kısmını ise dini bütün olarak geçiren Augustinus, yaşadığı dönemde ileri sürdüğü görüşleri özellikle orta çağın skolastik döneminde yer alan Aquinalı Thomas'a kadar büyük ilgi görmüştür. MS 354 yılında dünyaya gelen Augustinus, 386 yılında Hıristiyan dinine dahil olmuş 387 yılında ise vaftiz edilmiştir³³. Augustinus, siyaset ilmiyle meşgul olan çoğu filozof ve siyasetçiler gibi siyasi düşüncelerini oluştururken bulunduğu çağdan, toplumdaki ve kültürden etkilenmiştir. Öyle ki sıkça dini ve mistik öğelerle ilgili kavramlarla karşılaştığımız orta çağ Avrupası ve Augustinus 'un siyaset alanındaki görüşleri birbirleriyle paralellik göstermektedir. Ayrıca "Augustinus 'un siyaset felsefesi ya da devlet anlayışı birçok filozofta olduğu gibi onun etik ve metafizik anlayışına bağlıdır."³⁴

Augustinus'a göre devletin amacı ve kökeninin doğasında bulunan iyiliğin ve kötülüğün değişkenlik göstermesi durumu gayet doğal ve hatta aşikâr bir durumdur. Ona göre "devlet amacı ve adaleti yönetmesi bakımından iyi ama kökeni bakımından kötüdür."³⁵ Augustinus, devletin kökeni bakımından kötü olma problemini yine din ile açıklamaya çalışmaktadır. Öyle ki ona göre iki farklı devlet biçimi bulunmaktadır. Bu devletler ise Yeryüzü Devleti ve Gökyüzü Devletidir. Yeryüzü Devleti olarak tasvir edilen devlet dünya devletidir. Dünya devletinin ortaya çıkmasının sebebi, ilk günahla ilişkilendirilmektedir. "İblisin ayaklanmasıyla başlayıp Asur ve Roma imparatorluklarıyla gelişen yeryüzü devletinde, madde hırsı, mülkiyet, kölelik ve eşitsizlik bulunmaktadır."³⁶ Aynı zamanda bu devleti yöneten kişi, hâkim olduğu toplumun ve insanların refahını-mutluluğunu düşünerek değil de egemenlik tutkusuyla ve başkalarından daha üstün olma hırsıyla yönetmektedir³⁷. Augustinus'un belirttiği ve benimsediği gökyüzü devleti ise

---

³²Havas kelimesi seçkinler kelimesine tekabül etmektedir. Karşıtını bulduğu sözcük ise halk kelimesinin karşılığını sağlayan avam kelimesidir.

³³Betül Çotuksöken, "Aurelius Augustinus", **Platon'dan Zizek'e Siyaset Felsefesi** (3. Baskı), Ahu Tunçel & Kurtul Gülenç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s. 82.

³⁴Ahmet Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi** (9. Baskı), Say Yayınları, İstanbul, 2019, s. 208.

³⁵Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 51.

³⁶Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, s. 208-209.

³⁷Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, s. 209.

“göklerde ya da öte dünyada tanrının egemenliği altında olan devlettir.”³⁸ Tanrının yönetimi ve egemenliği altında olan devletlerde günahın olamayacağını belirten Augustinus, yine gökyüzü devletinde herkesin eşit ve aynı kategoride olduğunu belirtmektedir. Kimsenin kimseden herhangi bir üstünlüğü bulunmamaktadır. O alemde prens, uyruğuna sevgi ve saygı çerçevesi içinde hizmet etmektedir. Ayrıca yöneten sadece belirli bir kesimin ve tabakanın iyiliğini değil, bütün toplumun iyiliğini düşünmektedir³⁹.

Augustinus’un devletinde yorumladığımız yönetim sistemi, Tanrı emirlerine bağlı yönetim sistemidir. Bu sistemde genel olarak tanrısal yasalar, kutsal kitaplar, mistik öğeler ve dini kurallar söz konusudur. Bahsi geçen yönetim sisteminin içinde farklı yönetim biçimleri mevcuttur. Örneğin bazı yönetimlerde direkt kutsal kitap ele alınıp, içindeki kurallar ve kanunlar pratiğe geçirilirken bazı yönetimlerde kişi tanrının temsilcisi olduğunu belirtir. En uçtuğu ise din ile yönetilen bazı devletlerin liderleri, egemenliklerini sorunsuz bir şekilde sürdürebilmek için kendilerinin tanrı olduklarını iddia ederler. Sonuç olarak söyleyebiliriz ki Aziz Augustinus bağlamında yorumlamış olduğumuz yönetim sisteminin adı teokrasidir⁴⁰.

Yönetim sistemleri konusu bağlamında, monarşi alanında görüşlerini ele alacağımız isim ise, İslam felsefesinin önde gelen isimlerinden biri olan Farabi’dir. Farabi’nin siyasi alandaki düşünceleri, yukarıda da bahsini geçirmiş olduğumuz Platon ile ciddi anlamda paralellik göstermektedir. Öyle ki Platon, felsefenin siyasi ayağına, canlı organizma- devlet analogisi ile birlikte yeni bir soluk getirmiş, akabinde bu görüş Platon’dan yaklaşık 1200 yıl sonra farklı bir coğrafyada benimsenmiş ve dile getirilmiştir. Nasıl ki antikite düşünürünün, devletin yönetim makamını insan zihnine tekabül ettirdiği düşüncesini savunduğunu biliyorsak, Farabi’ye göre de devletin yönetim alanının, insanda amir organ olarak nitelendirdiği organa tekabül ettiğini söyleyebilmek mümkündür. Bu ve daha fazla tespit edilen paralellikler neticesinde Farabi’nin devlet anlayışının, Platon’un devlet anlayışı ile birçok yönden benzer olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Bu benzerliklerden bir diğeri ise Farabi’nin savunduğu yönetim sistemidir. Yani Farabi, doğrudan olarak aristokrasiyi savunsa da dolaylı olarak monarşiyi savunmaktadır. Platon, Aristoteles ve Farabi gibi farklı dönem filozofları, egemen gücün adaletli, malumatlı ve hakşinas olması kaydıyla tek bir kişinin iktidarını kabullenebilmektedirler.

³⁸Cevizci, **Thales’ten Baudrillard’a Felsefe Tarihi**, s. 209.

³⁹Ahmet Cevizci, **Ortaçağ Felsefesi** (5. Baskı), Say Yayınları, İstanbul, 2017, s. 98.

⁴⁰Arslan, **Felsefeye Giriş** s. 241-242.

Öyle ki Farabi, devlet içindeki rejimini peygamberlik- hükümdarlık sistemi üzerine temellendiren düşünürdür.⁴¹ Ona göre devleti yönetecek olan kimsenin belirli özellikleri⁴² bulunması gerekmektedir. Fakat Farabi'nin ileri sürdüğü bu özelliklerin tek bir kişide toplanabilmesi olasılığının düşük olabileceğini kendisi de fark ettiği için, o özelliklerin en az beş tanesini kendinde var olduğu ve bu özellikleri muhafaza eden kişinin yönetici olmasında herhangi bir sakınca olamayacağını belirtmektedir.⁴³

Çalışmamızın ana cenahlarından birini oluşturacak olan, modern siyaset düşünürlerinden biri olan ve aynı zamanda modern siyaset felsefesinin de kurucusu olan Niccolo Machiavelli'nin, kaleme aldığı eserler arasında en mühim ve bilinen iki eserinin *Söylevler* ve *Prens* olduğu aşikâr bir durumdur. O, yönetim sistemleri bağlamındaki düşüncelerini *Prens*'ten daha önce kaleme aldığı *Söylevler* adlı eserinde dile getirmiştir. Öyle ki *Söylevler* adlı eserindeki fikir ve düşüncelerini cumhuriyet rejimi çerçevesinde belirtmiş, *Prens* adlı eserindeki fikir ve düşüncelerini ise hükümdar ve hükümdarlıklar çerçevesinde yorumlamıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Machiavelli'nin bu konuda çoğu siyasetçi düşünürlerden ayrılması, aslında onun mutlak bir yönetim tarzını benimsememesinden kaynaklanmaktadır. Onun düşüncesinde bir devlete empoze edilmesinin faydalı olacağı 3 farklı yönetim sistemi bulunmaktadır. Bu yönetim sistemleri ise krallık, aristokrasi ve cumhuriyettir.⁴⁴ Niccolo Machiavelli'ye göre bu üç rejim veya yönetim sistemi devletin var oluş ve işleyiş mekanizmasına mükemmeliyetçilik kazandıracak yönetim sistemleridir. Mevcut amaç, ideal bir toplumun ve mükemmel bir biçimde işleyişini sürdürecektir. Fakat Machiavelli, siyasetin her kanalında olduğu gibi bahsi geçen mevzuda da her türlü ayrıntı ve teferruatı göz önünde bulundurmıştır. Machiavelli'nin bu yönetim sistemleri bağlamında ele aldığı ayrıntı ve tafsilat ise çalışmamızın ilerleyen safhalarında değineceğimiz, bu üç yönetim sistemlerinin,

---

⁴¹Arslan, **Felsefeye Giriş** s. 243-244.

⁴²Farabi'nin belirttiği özellikler şu şekildedir; Yöneticinin; fiziki yeterliliği bulunması, kıvrak zekasının olabilmesi, mantık ve rasyonel çerçeve dışına çıkmaması, güçlü hafızasının bulunması, şüpheli ve uyanık olması, retorik kabiliyetinin olması, mevcut durumunda bilgili olması ve her daim bilgiye aç olması, insanları sevebilmesi, kötünden ve kötülükten her daim uzak durması, arzuna ve nefesine her zaman hakim olabilmesi, yüksek ruhlu olması ve şerefi için yaşaması, maddiyat peşinde koşmaması, her şartta ve koşulda adaletli olması, azimli korkusuz ve cesaretli olması. Farabi, bu 12 esas şartın bir insanda aynı anda olabilme ihtimalinin düşük olduğunu belirtir. Bu şartların 5-6 tanesini muhafaza eden kişinin yönetici olabileceğini belirtmektedir. Farabi, **İdeal Devlet** (8. Baskı), çev. Ahmet Arslan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 107-110.

⁴³Farabi, **İdeal Devlet**, s. 108.

⁴⁴Niccolo Machiavelli, **Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler** (2. Baskı), çev. Alev Tolga, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s. 30.

kötüye kullanılarak yozlaşmaya maruz bırakılması sonucunda daha farklı ve daha despotik yönetim sistemlerine dönüşme aşamalarıdır.

Çalışmamızın diğer ayağını oluşturacak olan, ayrıca 15 ve 16. yüzyıllarda modern devlet kuramının ortaya çıktığı ve tartışıldığı dönemlerde, modern devlet teorisyeni olarak Niccolo Machiavelli ve Jean Bodin ile birlikte, modern siyaset felsefesinin kurucusu olarak nitelendirilen Thomas Hobbes,⁴⁵ egemenliğin bir mecliste olmasının yanı sıra tek bir kişide olmasının, devletin selameti açısından daha faydalı olacağını savunan düşünürlerden biridir. Daha önce belirttiğimiz üzere çoğu fikir adamı ve düşünürler felsefelerinin gerek varlık gerek ahlak ve gerekse siyaset kanadında diğer düşünürlerden ilham almışlar ve bir nevi onların temsilcileri haline gelmişlerdir. Bu durumun yanı sıra, yaşadıkları dönemin coğrafyasından, devlet yapısından ve yönetim sistemlerinden etkilenerek fikirlerini ve düşüncelerini şekillendiren filozoflar ve düşünürlerde bulunmaktadır. Bu düşünürleri belirli bir kategoriye sokacak olursak, bu kategori içerisine Thomas Hobbes'u da dahil edebilmenin mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Mevcut konuya örnek olarak Yahya Kazım Zabunoğlu'nun kaleminden çıkan şu kesiti gösterebilmek mümkündür.

Hobbes, Francis Bacon gibi bir nominalisti; nominalist olduğunu da açıkça ifade eder: isimlerin bir kısmı özel isimdir; yalnız bir şeyi gösterir: Peter, John gibi... Veya bu adam, bu ağaç gibi... Bazıları ise umumdur: İnsan, ağaç, at vs... bunların her biri birşeyin adı olmakla beraber hususi bir nevi gösterirler; bir bakıma hepsi birden kainat diye adlandırılırlar; fakat kainat diye bir şey yoktur, yalnızca isimler vardır, isimlendirilen şeylerin her biri ayrı, bir şey ve ferdiyet teşkil ederler. Hobbes Sir Francis Bacon'ın katipliğini de yapmıştır. Hobbes'un umumi felsefi, Demokritos'un atomcu materyalizminin canlandırılması mahiyetindedir; Epikür'ün ahlak felsefesinden de mülhem olmuştur. Hobbes, devlet hukuku ve felsefesi bakımından, Bodin'nin mutlakiyetçi devlet anlayışının en müfrit şeklinin temsilcisi olmuş ve Jean Bodin'in tanıdığı bir takım ihtirazi kayıtları dahi kabul etmemiştir. Parlamento Petition Of Right'ı⁴⁶ kabul ettiği sırada (1628) basılan Thucydides tercümesi, doğrudan doğruya demokratik rejimin kötü

---

⁴⁵Müşfika Nazan Arslanel & Ertuğrul Eryücel "Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri" **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15 (2), 2011, s. 3.

⁴⁶7 Haziran 1628 tarihinde kabul edilen ve halkın hükümdara karşı sahip olduğu bireysel özgürlükleri içeren anayasal belgedir. Genellikle Magna Carta ile aynı ölçüde önemli olduğu söylenmektedir. Özellikle 1627'de I. Charles döneminde artan vergileri ödemeyi reddedenlerin yargılanmaktan hapse atılması, toplumun hemen hemen her kesiminde Krala karşı bir muhalefet oluşturmuştur. Petition of Right, devletin mülkiyet hakkı ve kişinin özgürlüğü üzerinde imtiyaz sahibi olmadığını göstermek amacıyla ortaya çıkmıştır. Thomas Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İçyüzü**, çev. Abdullah Yılmaz, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 16.

taraflarını belirtmeye matuftur. Thucydides' in bu fikirlerinin tesiri altında kalan Hobbes, daha sonra monarşik rejimin müdafii olacaktır.⁴⁷

Devlet, politika ve siyaset alanındaki problemler, görüldüğü üzere sadece devletin var olup olmaması hususunda sabit kalmamıştır. Devletin var olması gerektiğini savunan düşünürler tarafından gerek devletin yönetim şekli gerekse liderlerin hangi kesimlerden seçilmesiyle alakalı münferit düşünceler ileri sürülmüştür. Zamanla çapı genişleyen ve konu bağlamında derinleşen siyaset ve devlet terimleri, bu ilerleyişinden dolayı belirttiklerimizden farklı sorun ve problemleri bünyesinde barındırmaya başlamıştır.

Siyaset felsefesi bağlamında birçok filozof tarafından tartışılan ve tartışmanın kökeninin antikçağa kadar dayandığı problemlerden bir diğeri ise devletin yapay veya doğal bir kurum olma durumudur. Düşünürler, mevcut problemin ortaya çıkmasının asıl nedenini insanla bağıntılı birçok değişken etkenle temellendirmişlerdir. Bu değişken etkenler ise gerek insanın fiziki yapısı itibariyle eylem gerektirecek işleri tek başına yapamaması, gerek insanların art niyet ve kurnazlıklarından dolayı diğer insanlara zarar vermeleri ve ikinci etkenin tam tersi olması durumlarıdır. Bu problem kapsamında çeşitli görüşler ileri süren birçok düşünür bulunmaktadır. Antikçağa bakıldığında zaman, bu dönemin en önemli düşünürlerinden biri olan Platon, polis politikasının esas mekanı olduğunu ve doğal süreç içerisinde oluştuğunu belirtmiştir.⁴⁸ Platon, bu durumun yanı sıra toplumun ve dolayısıyla devletin oluşmasını, insanların kendi kendilerine yetememelerine bağlamaktadır. Birey kendi kendisine yetemediği için başkalarına gereksinim duymaktadır. Eksiklerini gidermek amacıyla bir başkasına başvurur. Bu durum da insanların bir araya toplanmasına ve maddi kâr karşılığında bir arada kalmalarına neden olmaktadır.⁴⁹ Yine antikçağ düşünürlerinden biri olan ve Platon'un öğrencisi olan Aristoteles; polis doğal bir varlık olduğunu belirtmiş, siyaset felsefesini bu görüş üzerine kurmuş, varlığa ilişkin ereksel açıklamasını bu alana taşımıştır.⁵⁰

Devletin doğal sebeplerden ötürü oluştuğunu savunan başlıca antikçağ düşünürlerinin akabinde, Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes'un bu husustaki fikir ve düşüncelerinin yorumlamalı ve tartışılan konunun daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi

---

⁴⁷Yahya Kazım Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirler", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 14 (1), 1957, s. 219-240.

⁴⁸Nihal Petek Boyacı, "Platon", **Platon'dan Zizek'e Siyaset Felsefesi** (3. Baskı), Ahu Tunçel & Kurtul Günenç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s. 27.

⁴⁹Platon, **Devlet**, s. 54-55.

⁵⁰Nazile Kalaycı, "Aristoteles", **Platon'dan Zizek'e Siyaset Felsefesi** (3. Baskı), Ahu Tunçel & Kurtul Günenç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s. 49.

amacıyla Machiavelli ve Hobbes sonrasında, devletin ortaya çıkış fikrinin doğallığı veya yapaylığı hususunda yine modern dönemin önde gelen düşünürleri tarafından ileri sürülen teori ve kuramları tartışmanın, okuyucu açısından mevcut konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla faydalı olacağını söyleyebiliriz.

Modern siyaset düşünürlerinden biri olan ve modern siyaset felsefesinin kurucusu olarak tasvir edilen Niccolo Machiavelli, bahsi geçen mevcut probleme kendinden önceki düşünürlerden farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış, yaklaşımı sayesinde kendinden sonraki siyaset filozoflarından da bu hususta sıyrılmayı başarmıştır. Ona göre insan doğası gereği toplumsal bir varlık olarak yaratılmamıştır. Bu görüşü doğrultusunda Machiavelli, tanrının da insanı toplumda yaşayacak bir şekilde yarattığı görüşünü reddetmektedir. Machiavelli'nin bu düşüncesinden de anlaşılacağı üzere, o toplumun ve devletin doğal bir kurum olduğu görüşünü tekzip etmiştir. Machiavelli, yapay sebebin reddini ise devletin ve toplumun ortaya çıkma sebebinin, insanların toplum halinde yaşamalarındaki sebebin sözleşme olmadığı teorisiyle yapmaktadır.

Peki Machiavelli'nin savunduğu sistemde toplum bir arada kalabilmesini neye borçludur? Machiavelli bu sorunu, yani toplumun ve egemenliğin kaynağıyla ilgili olan mevcut problemi, toplumun kurucusu sorununun oluşturduğu genel çerçeve içinde ele almaktadır.⁵¹ Machiavelli'ye göre insan yapısı gereği kötü bencil ve menfaatperest bir varlıktır. İnsanların bu özelliklerinin gün yüzüne çıktığı, dindarlık ruhunun öldüğü ya da insanların inançsızlığa teslim olduğu, deforme olmuş saprofit bir toplumda, merkezkaç eğilimleri olabildiğince azaltılarak toplumun bir arada bozulmadan kalabilmesi sağlanmalıdır. Machiavelli'ye göre bahsi geçen müstahkem toplumu yaratacak kişi ise mutlak güce sahip olması gereken hükümdardan başkası değildir.⁵²

Öte yandan diğer modern dönem düşünürlerine bakıldığı zaman devletin yapay bir kurum olduğunu savunan birçok düşünürün bulunduğunu söyleyebilmek mümkündür. Örnek olarak Thomas Hobbes'un *Leviathan* adlı eserinde devletin yapaylığını betimlediği şu kesiti gösterebiliriz.

Sanat iledir ki, yapay bir insandan başka bir şey olmayan, Latince'de civitas denilen, devlet adlı o büyük ejderha yaratılır; bu, doğal insanın korunması ve savunulması için tasarlanmış olup ondan daha büyük bir cesamete ve

---

⁵¹Ayhan Öztaş, "Siyaset Ütopyalarında Devlet", **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 6 (11), 2019, s. 1021.

⁵²Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, s. 422.

kudrete sahiptir ve onda, egemenlik bütün gövdeye canlılık ve hareket veren yapay bir ruhtur.⁵³

17. ve 18. yüzyıllar arasında yaşamış ve bu yılları fikir anlamında birbirlerine bağlayan, İngiliz aydınlanmacıları arasında görülen John Locke'de, kendinden önceki birkaç düşünür gibi insanın yaşamını sürdürebilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla toplum içinde yaşamının zorunlu bir durum olduğunu belirtmektedir. Devletin yapaylığı bağlamında Hobbes gibi düşünen Locke, insanların başlangıçta doğal bir yaşam sürdürdüğünü belirtmiştir. Fakat Hobbes ile Locke'un düşünce ve fikirleri arasındaki en büyük ayırım, iki düşünüre göre tamamen zıt olarak yorumlanan insan doğasından kaynaklanmaktadır. Thomas Hobbes, Rönesans dönemi İtalya'sında yaşamını sürdürmüş, siyaset alanında radikal bir biçimde görüş ve önerilerini dile getirmiş olan Niccolo Machiavelli gibi insan doğasının kötü ve bencil olduğu görüşünü savunmaktadır. Fakat Hobbes, savunduğu kötü insan doğası kuramını Machiavelli 'den daha ılımlı bir şekilde yorumlamıştır.⁵⁴ *Leviathan*'ın 13. kısmında⁵⁵ Thomas Hobbes, doğa durumunda insanları sınırlayan kural ve kanunların olmaması dahilinde bu sürecin nasıl sonuçlanacağıyla alakalı hipotezler ileri sürer. Hobbes'a göre sınırlamalar ve kuralların ortadan kalkması durumu, insan hayatının ve mülkünün tecavüz ve şiddete maruz kalması ile sonuçlanacaktır.⁵⁶ Bu yüzden toplumların doğal yaşamaları halinde, savaş durumunun her daim mevzubahis olabileceğini belirtmektedir. Fakat Locke, insanların doğal yaşantısı sonucunda savaşın değil, aksine barışın egemen olacağını kabul etmektedir.⁵⁷ Locke, insanların tek başına ihtiyaçlarını gideremeyeceklerini vurgulayıp, insanların toplum halinde yaşaması gerektiği görüşünü savunmuş, yine toplumun doğa durumunda insanların herhangi bir yönetim ve kurala tabi tutulmaması gerektiğini de belirtmiştir. Çünkü insanlar yapıları gereği mümtaz varlıklardır. İnsanın iyi olan doğası dolayısıyla, herhangi bir yönetim, kanun ve kural olmaması dahilinde toplumda oluşacak kaos ve anlaşmazlıkların söz konusu olamayacağı görüşünü savunmaktadır. Locke, patriarkal, hiyerarşik ve

⁵³Thomas Hobbes, *Leviathan* (18. Baskı), çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 17.

⁵⁴Hobbes'un, ustasının incecik İtalyan ellerinden yoksun olan namuslu ve açık sözlü bir İngiliz olduğunu söylemek hem daha insafli hem de daha doğru olur. Hatta dilerseniz, Hobbes'a Sherlock Holmes'a, Machiavelli'yi ise Profesör Moriarty'ye benzetebilirsiniz. Leo Strauss, *Politika Felsefesi Nedir?*, çev. Solmaz Zelyüt, Öteki Yayınları, İstanbul, 2017, s. 97.

⁵⁵Thomas Hobbes'un kaleme almış olduğu *Leviathan* eserinin 13. Bölümünün ana başlığı Mutluluğu ve Mutsuzluğu Bakımından İnsanlığın Doğal Durumu Üzerine olup; içerik olarak insanların doğuştan eşit olduğu, eşitliliğin güvensizliği doğurduğu, güvensizliğin ise savaşı doğurduğu ve sonuç olarak devlet, kanun ve kuralların olmaması durumunda herkesin herkese karşı sürekli bir savaş içinde olabileceğini belirtmiştir.

⁵⁶John Locke, *Hükümet Üzerine İkinci Tez*, çev. Aysel Doğan, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2021, s. 12.

⁵⁷Hacı Ömer Özden & Osman Elmalı, *Yeniçağ Felsefesi Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018, s. 239.

teokratik yönetim biçimlerini eleştirdiği *Birinci İncelemenin* ardından, *Hükümet Üzerine İkinci Tez* adlı eserinde yukarıda bahsi geçen doğa durumundan söz etmektedir.⁵⁸

Çalışmamızın esas konularından biri olan ve yine tezin birinci unsurunu oluşturan Machiavelli, siyaset için çok önemli bir düşünürdür. 15 ve 16. yüzyıllara bakıldığı zaman devlet, devletin mahiyeti, devletin gerekliliği, siyaset ve politika gibi kavramlar bize hiç şüphesiz Niccolo Machiavelli'yi çağrıştırmaktadır. Özellikle bu tarihlerde Avrupa coğrafyasında din ve kilise gibi kurumların etkisinden kurtulma sancılarını çeken devlet ve siyaset terimleri, Machiavelli'nin radikal görüşlerinin de tesiriyle farklı bir dönemin içerisine girmiştir. Machiavelli, diğer filozoflar gibi felsefenin her boyutuyla ilgilenmemiş (metafizik, ontoloji, estetik, epistemoloji vs.) yaşadığı dönemde bulunduğu coğrafyada var olan siyasi karışıklıklardan dolayı, ağırlıklı olarak felsefenin siyaset alanıyla alakalı çalışmalarını sürdürmüştür. 3 Mayıs 1469 yılında o zamanlar bir şehir devleti olan Floransa Prenslüğünde, diplomasi alanında görev yapmış bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Machiavelli, yaşadığı süre içerisinde siyasetle içli dışlı olmuş ve Floransa Şehir Devletinde, diplomatik alanda görev almış bir düşünürdür.

Machiavelli'nin temel içtihadını belirleyen şey, aslında siyasi bağlamda kendisinden önce eşi benzeri görülmemiş fikir ve düşünceleri ileri sürmesidir. Machiavelli'nin siyaset alanında diğer siyaset filozoflarından ayrılmasının temel nedeni, siyasetin içinde olması nedeniyle her türlü yönetim sistemini, hükümdarlık sistemini analiz etmesi, akabinde ordu ve militarizm gibi kavramların üzerinde durması, hatta ordunun saldırı ve savunmasıyla alakalı her türlü taktik ve stratejiyi en ince detayına kadar analiz edip açıklamasından kaynaklanmaktadır. Onun düşünceleri modern siyaset felsefesinin bir nevi temellerini atmış ve fikirleri günümüzde bile hala ilk gün ki etkisini sürdürmektedir. Düşünce tarihçileri onun düşüncelerine, ismine istinaden Makyavelist düşünce adını vermişlerdir. Machiavelli'nin siyaset alanındaki düşüncelerinde dönemin özellikleri göz önünde bulundurularak yorumlanması için, özellikle onun düşüncelerinin kaynakları tespit edilmeli ve yaşadığı yüzyıl Avrupa'sının, İtalya'sının siyasal ve askeri gücü bilinmelidir.

Tezimizin birinci bölümünü oluşturacak olan Machiavelli'nin siyasi bağlamdaki düşüncelerinin öncesinde, Rönesans, Rönesans döneminde İtalya'nın siyasi durumu, bu dönemde İtalya coğrafyası üzerinde yaşanmış savaşlar, anlaşmazlıklar ve siyasi

---

⁵⁸Erol Kuyurtar, "John Locke", **Platon'dan Zizek'e Siyaset Felsefesi** (3. Baskı), Ahu Tunçel & Kurtul Güneç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s. 239.

parçalanmışlıkların akabinde bu olayların Floransa üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu hususların açıklanmasının ardından ise özellikle *Askerlik Sanatı, Prens ve Söylevler* adlı eserlerin çerçevesinde Machiavelli'nin tasvir ettiği devlet ve yönetim sistemleri, hükümdar veya yönetici kurumun özellikleri tartışılıp, ordu ile ilgili düşünceleri açıklanacaktır.

Çalışmamızın ikinci unsurunu oluşturacak olan Thomas Hobbes ise hem modern siyaset felsefesinin ilerlemesinde hem de modern felsefenin kurulmasında büyük payı olan önemli bir düşünürdür. 17. yüzyılda İngiltere'de dünyaya gelmiş olan Hobbes'da Machiavelli gibi içine doğduğu coğrafyada yaşanan olaylar ve hadiselerden etkilenmiştir. O dönemin İngilteresinde cereyan eden olaylar Hobbes'un hayatına, siyasal düşüncesine hatta rivayete göre doğumuna bile etki etmiştir.⁵⁹ Fakat 17. yüzyıl bu coğrafyada sadece yıkım ve muharebeler değil yeni bir bilim anlayışının doğuşuna da şahitlik etmiştir.⁶⁰ Öyle ki orta çağdan çıkış süreciyle birlikte Avrupa'da başlayan Rönesans Hareketi kökenini, içeriğini ve barındırdığı düşünceleri kendinden sonraki çağlara aktarmış ve bu sayede kısmi özgün olarak bir 17. yüzyıl felsefesi oluşmuştur.

Hobbes, Machiavelli 'den farklı olarak felsefesinde sadece siyasete yer vermemiş bilgi, bilim ve etik gibi konular üzerinde de düşüncelerini dile getirmiştir. Daha geçmiş zamanlara bakıldığında zaman Antikite ve Orta çağ dönemlerinde var olan düşünürler ile Hobbes arasındaki farklılıkları görebilmenin mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Mevcut konuya misal niteliğinde; Platon, Aristoteles ve Farabi'nin savunduğu insanların doğuştan eşit olmadığı fikri ve her insanın mayasındaki özün paralelinde yaşadığı dünyada uygun bir konumda görev alması gerektiğinin aksini belirten Hobbes, aslında her insanın, her yönden eşit bir biçimde dünyaya geldiği görüşünü savunmaktadır. Hobbes'un siyaset alanındaki görüş ve düşünceleri asıl olarak bu fikirden türer ve bu temel üzerine oturtulur.

İnsan doğasıyla alakalı fikir ve düşünceleri Machiavelli ile benzerlik gösteren Hobbes'da, insanoğlunun kurnaz, hilekâr ve tahripkâr bir yapısı olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden felsefe aleminde kulaklarımızın aşına olduğu *homo homini lupus* yani *insan*

---

⁵⁹5 Nisan 1588 doğumlu Thomas Hobbes, yaşamını anlattığı yapıtında, kendisinin korku ile birlikte doğduğunu, yaşamına korku duygusunun egemen olduğunu belirtmektedir. Söylediğine göre annesi onu, yenilmez İspanyol Armadasının saldırmak üzere İngiltere'ye gelmekte olduğu söylentisinin yarattığı korku ve heyecan ile, yedi aylıkken dünyaya getirmiştir. Alâeddin Şenel, **Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995, s. 318.

⁶⁰Olkan Senemoğlu, "Machiavelli'den Hobbes'a Rönesans Dönemi Siyaset Teorisinde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı", **İnsan & İnsan**, 3 (9), 2016, s. 87.

insanın kurdudur görüşü üzerine düşüncelerini temellendirmiştir. İnsanoğlunun hem eşit hem de hilekâr bir yapıda olması ona göre savaş ve çatışma durumunun habercisidir. Tahribatın azami düzeyde olmaması amacıyla bireyin, hak, hukuk ve güvenliğinin sağlanabilmesi gereklidir. Bu durumda ancak sözleşme yoluyla egemen gücün ortaya çıkmasıyla sağlanacaktır.

Tıpkı Machiavelli 'de olduğu gibi tezin Hobbes ile alakalı olduğu bölümde, Hobbes'un düşünce ve fikirlerine etki eden 17. yüzyılda İngiltere'de yaşanmış olaylar tahlil ve analiz edilecektir. Akabinde Thomas Hobbes'un hayatıyla ilgili bilgiler verilip, siyasal alandaki düşünceleri tartışılacaktır.

Siyaset alanındaki düşünceleri, başta *Leviathan* olmak üzere *De Cive* ve *Behemoth* adlı birinci kaynakların çerçevesinde analiz edilecektir. Devlet, devletin doğuşu, sözleşme üzerine yönetilen devletler, despotik, patriarkal yönetim sistemleri ve devlete negatif yönde etki edecek, devletin zayıflamasını sağlayıp, çökmesini hızlandıracak etkenler açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada ele alacağımız iki düşünürün fikir ve görüşleri sadece siyaset disiplinin etrafında tartışılması amaçlanmaktadır. Siyaset ile bağlantılı olarak insan doğası bağlamında düşüncelerinin benzerliği yolu ile Machiavelli ve Hobbes'un devlet alanındaki fikir ve görüşleri sentezlenip bir sonuca ulaşılması amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

XV & XVI. YÜZYILLARIN TARİHSEL ARKAPLANI VE NİCCOLO MACHIAVELLI'NİN DÜŞÜNCELERİ

1.1. XV & XVI. YÜZYILLARIN SİYASİ YAPISI VE NİCCOLO MACHIAVELLI

1.1.1. Rönesans Hareketi

1400-1600 yüzyıllar arasında yaşanmış olan ve Yeniden Doğuş olarak adlandırılan Rönesans Dönemi, batılı düşünürlerin Avrupa için karanlık çağ olarak adlandırdıkları⁶¹ orta çağın (350- 1453) bitmesi, yeniçağın (1453- 1798) doğmasıyla başlamıştır. Avrupa coğrafyasında dinin hemen hemen her alanda hüküm sürmesi durumu bir süre sonra eleştirilmiş, insanın dünya üzerinde belirli hak ve özgürlüklerinin olduğu fikri değer kazanmış ve İncilin çevirisinin yapılması günah sayılan bir coğrafyada Almanca çevirisini yapan, bu anlayışa karşı adını 95 Tez olarak belirleyen Martin Luther belirlediği ilke ve kuralları Wittenberg Kilisesinin kapısına asmıştır. Martin Luther'in belirlediği ilke ve kuralların temel eleştirisi Katolik Kilisesi cenahına olmuştur. Martin Luther attığı bu mütecasir adımla birlikte farklı coğrafyaların önde gelen isimlerini etkilemiş, öne sürdüğü görüş ve düşüncelerin takip edilmesini sağlamıştır.⁶²

Rönesans hareketinin ortaya çıkma sebepleri her ne kadar çeşitlendirilse de sonucunda insanların hastalık olarak nitelendirdikleri orta çağdan çıkış umudunun yeşerdiği, sadece fikir anlamında değil ekonomik, sosyolojik, siyasi ve endüstri alanında gelişmelerin olduğu bir dönem olarak tasvir edebilmek mümkündür. Rönesans hareketinin birkaç asır boyunca sağladığı bu gelişmeler ve ilerlemeler, 16. yüzyılın ortalarında canlılığını yitirmiş, akabinde Avrupa'nın farklı coğrafyalarında feodal ve taşralaşmış yapıların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Negatif anlamda süregelen gelişmelerin ardından

---

⁶¹Batılı düşünürlerin orta çağ dönemini karanlık çağ olarak nitelendirmesinin sebebi ise orta çağın ikinci ve son dönemi olan Skolastik Dönemden (8. yy.- 15. yy.) kaynaklanmaktadır. Skolastik kelimesi anlam itibariyle "schola" kelimesinden türetilmiş ve okul anlamına gelmektedir. Öyle ki Skolastik döneme bakıldığı zaman, dönemin eğitimcileri, elde olan bilginin kuvvetle muhafazasını sağlamış ve bu verileri gelecek nesillere aktarma gayretine girmişlerdir. Fakat yeni bir teori, kuram ve varsayım içine girilmemiş eğitim ve öğretim mevcut görüşler çerçevesinde ilerletilmiş farklı bir düşünce oluşmamıştır. Esasen bu döneme bakıldığı zaman harici ve aykırı bir düşüncenin oluşmasına izin verilmemiştir. Bu durumda toplumun eğitim alanında stabil bir biçimde kalması ve kendilerini geliştirememesi doğrudan veya dolaylı olarak sağlanmıştır.

⁶²Senemoğlu, "Machiavelli'den Hobbes'a Rönesans Dönemi Siyaset Teorisinde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı", s. 77.

Rönesans nihayete ererken İtalya topraklarında, Haçlı seferleri sonrasında yaşanan sosyal ve iktisadi gelişmeler önceki etkisini yitirmiştir.⁶³

Rönesans, tarih anlamında yeniçağ ile başlamış olsa da bu dönemde Orta çağın bıraktığı miras, yeni döneme geçilirken tamamen silinmemiştir. Rönesans dönemi orta çağ ve yeniçağ dönemleri arasında bir bağ, bir köprü görevi görmüştür. Rönesans döneminin, bu dönemler arasında köprü olarak betimlenmesinin nedeni ise bu dönemde orta çağdan kalan mirasın hiçe sayılıp boşa harcanmaması, orta çağ felsefesiyle süreklilik arz etmesinin yanı sıra yeniden doğuşu temsil etmesinden kaynaklanmaktadır.⁶⁴

Rönesans kelime anlamı itibariyle yeniden doğuş veya diriliş terimlerini ifade etmektedir. Peki yeniden doğuş veya diriliş kelimeleriyle birlikte, tarihte hangi dönemin tekerrür etmesi amaçlanmaktadır? Rönesans döneminde özellikle insana atfedilen değer, antikite dönemlerinde insan üzerine yapılan felsefeyle bir benzerlik göstermektedir.

Yeniden doğuş bağlamında Rönesans döneminin karakteristik özelliklerine bakmak, aslında daha önceden var olan fikir ve düşüncelerin Rönesans dönemiyle birlikte tekrardan gün yüzüne çıkmasının keşfedilmesiyle sonuçlanacaktır. Bu durumun sebebini de Rönesans döneminin özgün bir felsefi yapı üretmesinin yanı sıra bazı antikite düşünürlerinin fikir ve görüşlerini tekerrür etmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki Antik Yunan zamanından, Rönesans önemine nakledilen birçok fikir ve düşünce bulunmaktadır. Önceki çağlardan Rönesans dönemine aktarılan düşünceler ve Rönesans döneminde üretilen yeni fikirler, bu dönemin kısmi özgün yapısında revize edilip kullanılmıştır.

Yaklaşık 3 yüzyıl süren bu dönemde, klasik mirasa sahip çıkma düşüncesi bir anda meydana gelmemiştir. Bu dönemi üç kısma ayırmamız gerekirse: birinci kısmı 14. yüzyılda Dante ile başlayan döneme, ikinci kısmı, 15. yüzyılda, olgunluk dönemi olarak tasvir edilen, klasik döneme sahip çıkma ve entelektüel, estetik yapıların yapılışını arayış dönemine, üçüncü kısmı ise 16. yüzyıl ile boy gösteren İtalya- Fransa savaşlarına veya İtalya'nın içinde yaşadığı savaşlar ile özdeşleştirmek mümkündür.⁶⁵

Orta çağ akabinde başlayan Yeniçağ ve Rönesans Dönemi, Skolastik Dönemin reddini ilan etmiş, hümanizm başta olmak üzere, doğa felsefesi, Aristotelesçilik, Stoacılık, kuşkuculuk, siyaset ve politika gibi orta çağda yozlaştırılan felsefi alanları gün yüzüne

---

⁶³İsmail Coşkun, "Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 3 (6), 2003, s. 46.

⁶⁴Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, s. 375.

⁶⁵Coşkun, "Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme", s. 49.

çıkarmıştır.⁶⁶ Bu alanlarda çalışan filozoflar ve bilim adamları için daha derin tartışma ve araştırma ortamları yaratılmıştır.

Bilim ve politika alanındaki gelişmelerin yanı sıra Rönesans döneminde abideleşen Hümanizm akımının da etkisiyle, yukarıda da bahsini geçirdiğimiz üzere Antik dönemdeki gibi temele insan yerleştirilmiştir. Hümanizm düşüncesinin ortaya çıkması, muhteviyat anlamında Antikite ve Rönesans dönemlerinin birbirleriyle benzer olmasını sağlamaktadır. Hümanizm akımını ortaya çıkaran ve antikite geleneklerinin yeniden doğmasına ön ayak olan olgu ise orta çağ döneminde unutturulan insan değeri ve öneminden kaynaklanmaktadır. Orta çağ döneminde insanı unutup din ile madden ve manen çıkar elde etmeye çalışan Katolik Kilisesi eleştirilmeye başlandığı dönemler itibariyle siyasi, insani ve ticari alanlardaki etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu sayede insanoğlu kendine değer vermeye başlamış, cennetin sadece öldükten sonra değil, bu dünya üzerinde de yaşanabileceğine kendini inandırmış akabinde bu dünya yeniden keşfedilmiştir.⁶⁷

1.1.2. XV & XVI. Yüzyıllarda İtalya'nın Siyasi ve Coğrafi Bölünmüşlüğü

Doğu ülkeleri özellikle İstanbul'un fethinden sonra işlek olan bütün kara ve deniz ticaret yollarının hâkimi olmuştur. Bu durum ise batı medeniyetlerini, ticaret ve ekonomi başta olmak üzere mimari ve sanat alanlarında daha fazla gelişmelerinin engellenmesinden dolayı çözüm yollarını aramaya itmiştir. Rönesans dönemiyle birlikte doğu medeniyetleri ile ticaret yapmak amacıyla alternatif yolları keşfeden veya var olan yollardan yararlanan batılı devletler, iktisadi olarak refah düzeylerini hızla geliştirmektedirler. Bunun yanı sıra yukarıda da belirttiğimiz üzere Rönesans'ın olgunluk dönemine tekabül eden estetik ve entelektüel yaratma arayışları öncelikli olarak İtalya coğrafyasının zenginleşmesine neden olmuştur. İtalya'da yaşanan bu iktisadi hareketlilik daha sonra Fransa ve İspanya gibi komşu devletlerin müdahalelerine maruz kalmış ve yararlanılmıştır.

1400'lü yıllara bakıldığı zaman iktisadi gücünün de etkisiyle büyük bir sermayeyi barındıran İtalya coğrafyası ve İtalyan kent devletlerinin, kapitalizmin o yüzyıllardaki beşiği olduğunu söyleyebilmek mümkündür.⁶⁸ Ekonomi alanında yaşanan bu gelişimler ve değişimler bazı siyasi etkilerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır.

---

⁶⁶Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, (7. Baskı), Say Yayınları, 2019, s. 376.

⁶⁷Senemoğlu, "Machiavelli'den Hobbes'a Rönesans Dönemi Siyaset Teorisinde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı" s. 78.

⁶⁸Murat Satıcı, "Ahlak- Politika İlişkisi Açısından Machiavelli'nin Politika Teorisi" **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, 20, 2015, s. 116.

XV ve XVI. yüzyıllarda İtalya coğrafyası gerek bölünmüşlüğüyle gerekse iç savaşları dolayısıyla içinde karışık ve çetrefilli bir siyasi yapıyı barındırmaktaydı. Bu yıllarda siyasal anlamda birlik oluşturulamayan İtalya coğrafyası, Martin Cohen'in deyimiyle Venedik'tekine benzer oligarşilerin, Milano'dakine benzer tiranlıkların oluşturduğu yamalı bir bohçaydı.⁶⁹ "Bu da kent devletlerinin kolektif bir birliğe ulaşabilmelerini engellemiştir."⁷⁰ Yarımada bir düzineden fazla derebeyliğin, dukalığın, cumhuriyetin ve krallığın arasında bölünmüştü. Fakat bahsi geçen bu devletlerin güçleri, zamanın ekonomik ve askeri yapısına göre değişkenlik gösterebilmekteydi. Nitekim condottieri veya lejyoner olarak tabir edilen paralı asker kullanımı dönemin İtalya'sında yaygın bir durumdu. Öyle ki ülkesinin menfaati doğrultusunda değil de herhangi bir ülkenin maddi kaynakları için mesleğini icra eden komutan ve askerler, işin maddiyata ve artan ücrete dökülmesi durumunda taraf değiştirmekten çekinmiyorlardı. Fakat bu değişkenliklere rağmen İtalya coğrafyasında beş büyükler olarak nitelendirilen Milano, Venedik, Roma, Napoli ve Floransa'nın konum ve durumları diğer küçük devletçiklere göre daha sağlamdı. İsimlerini saydığımız devletler, bu coğrafya üzerinde birbirleriyle sürekli rekabet ve münakaşa içinde olan beş güçlü devlettir.

İtalya yarımadasında kuzeyin kısmi hâkimi olan Milano Dukalığı, Sforza Ailesine aitti. Kuzey kesimlerinde bulunan diğer bir kısmi güç ise kanal ve körfezleriyle, sınırları İtalya'nın iç kısımlarına kadar uzanan Venedik Cumhuriyetiydi. Güney İtalya'nın üçte birine hâkim olan ve mevcut iktidarı o dönemde yaklaşık 50 yıldır aynı ailenin elinde bulunan Napoli Krallığı, askeri gücü ve siyasi sınırlarının genişliği nedeniyle İtalya coğrafyasında yadsınamayacak bir kuvvete sahipti. Yarımadanın merkezinde konuşlanmış ve bu bölgeye egemen olan güç ise Papalık Devletlerine aitti. Son olarak Toskana'nın kırsal bölgesinde 900 bin hektarlık alana yayılmış olan, Piza şehrini de topraklarına dahil eden Floransa Prenslığı beşinci büyük güç olarak tasvir edilmektedir.⁷¹

Birbirleri arasında sürekli çekişme içinde olan bu devletler, 1454 yılında imzaladıkları Lodi Barış Anlaşmasının akabinde saldırmazlık kararı almıştır. Fakat prensliklerin bu anlaşmaya olan bağlılıklarını bir pamuk ipliğiyle temellendirdiklerini söyleyebilmek mümkündür. Bu durumun sebebi ise gerek İtalya coğrafyasında var olan

⁶⁹Martin Cohen, **Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi**, çev. Hamdi Bravo, Fol Yayınları, Ankara, 2020, s. 126.

⁷⁰Satıcı, "Ahlak- Politika İlişkisi Açısından Machiavelli'nin Politika Teorisi, s. 117.

⁷¹Ross King, **Machiavelli: İktidar Filozofu** (2. Baskı), çev. Volkan Atmaca, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20.

devletlerin jeopolitik konumlarından dolayı kendilerini güvende hissedememeleri gerekse şan ve şöhret peşinde koşmaları, bu anlaşmanın herhangi bir olay sonucunda bozulabileceğinin emaresi niteliğindedir. Nitekim kaçınılmaz sonuç 1494 yılında Napoli Kralı I. Ferdinando ya da diğer adıyla Don Ferrante'nin ölümüyle gerçekleşmiştir.⁷² Napoli Kralının ölümüyle birlikte yaptıkları anlaşmaya bağlı kalmayan yöneticiler, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek ve paylaştıkları coğrafyada var olan prensliklerin yıpranmasını sağlamak amacıyla dış güçlerden veya istilacı devletlerden yardım istemekten çekinmemişlerdir.

Henüz kendi coğrafyalarında ulusal birliklerini sağlayamamış olan İtalya'da bulunan devletler, sürekli çekişme içinde olduklarından dolayı bu coğrafya üzerinde potansiyel bir savaş alanı oluşturmuşlardır. Prensliklerin kendi aralarında çekişmeleri ve yaratılan rekabet durumu her ne kadar iç problem olarak görünse de ulusal birliğini tamamlamış, siyasal ve askeri anlamda İtalya'dan daha güçlü olan komşu devletler, oportünist bir politika seyrederek yukarıda da belirttiğimiz üzere bu durumda fazlasıyla yararlanmışlardır. Bu sayede bahsi geçen problem dış sorun haline gelmiştir.⁷³ Nakledilen olaylar çerçevesinde savaşların genellikle İtalya'nın merkez devletleriyle merkez devletleri arasında, merkez devletleriyle çevre devletler ya da farklı ülkeler arasında gerçekleştiğini söyleyebilmek mümkündür.⁷⁴

I. Ferdinando'nun ya da Don Ferrante'nin ölümüyle birlikte, Milano Dukalığını yöneten Sforza Ailesi, kışkırtmaları sonucunda Fransa'nın genç kralını Napoli'ye girmeye zorladı. Fransa Kralı VIII. Charles, ise elinde hiçbir dayanağı olmadan Napoli toprakları üzerinde hak iddia etmiştir. Ardından 1494 yılının Eylül ayında otuz bin kişilik ordusuyla birlikte Alpler'i geçerek İtalya coğrafyası üzerindeki bütün devletlerin, Napoli'nin yeni kralı II. Alfonso ve kendisi arasında bir seçim yapmaya ve bu iki devlet arasından biriyle birlikte saf tutmaya zorlamıştır.⁷⁵ Her ne kadar bahsi geçen olay Fransa Devleti ve Napoli Krallığı arasında geçse de İtalya'nın feodal yapısından dolayı Fransa'nın bu sınırlar içine girmesi, bahsi geçen coğrafya üzerindeki devlet ve prensliklerde endişe uyandırmaktaydı.

Diğer devletlerin İtalya üzerindeki baskıları sadece bu topraklar üzerinde hak iddia etmeleriyle kalmamış bir süre sonra işgal, ilhak ve fetihle sonlanan hamlelerde

---

⁷²King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 20.

⁷³Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaouğlları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 88.

⁷⁴Murat Ertan Kardeş, "Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek", **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, 24, 2017, s. 346.

⁷⁵King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 20.

bulunulmuştur. Potansiyel savaş ve çatışma ortamından yararlanmak isteyen devletler arasına, Fransa'nın yanı sıra İspanya ve Avusturya'yı yerleştirebilmek mümkündür. Bahsini geçirdiğimiz bu devletler mevcut İtalya içindeki bölünmeleri ve anlaşmazlıkları fırsat bilip pastadan payını almış olan devletlerdir. Öyle ki bu dönemde İspanya Napoli'yi ele geçirmiştir. Lombardiya Avusturya'nın, Savoia ise Fransa'nın eline geçmiştir. Karışıklığın zemininin oluşturulduğu bu coğrafyada siyasi ve askeri, harici harplerin yanı sıra dahili harplerin de olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Öyle ki *Guelfolar* ve *Ghibellinolar* olarak isimlendirilen, İmparator ve Papa yandaşları arasında burjuvazi-aristokrasi mücadeleleri süregelmiştir. Bu mücadeleler ve çatışmalar Floransa'da meydana gelmiş, doğal olarak zor bir dönemden geçen İtalya coğrafyasını ve Floransa Prenslüğünü yıpratmıştır.⁷⁶

İtalya'nın hedefteki ülke olarak anılmasının sebebi iç bölünmüşlüğü'nün yanı sıra daha önce de belirttiğimiz üzere İtalya'nın, Avrupa'nın en zengin ülkelerinden biri olmasından kaynaklanmaktadır. İtalya sınırları içerisindeki en zengin ve entelektüel prenslik ise Floransa Prenslüğüdür. 15 ve 16. yüzyıllarda 120.000 nüfuslu Floransa Prenslüğü, bankacılık ve sanayi merkezi halini almıştır. Fakat yukarıda bahsini geçirdiğimiz muhtelif olayların negatif etkileri, siyasi açıdan ne kadar büyük bir sorun oluşturduysa, iktisadi açıdan da bir o kadar büyük problemleri türetmiştir. İç ve dış karışıklıklardan ötürü harici devletler tarafından, bu topraklar üzerinde yeni ticaret yolları keşfedilmiş, dolaylı olarak geçimini ticaretten sağlayan dahili şehir devletleri umarsız duruma düşürülmüştür. Çeşitli sebeplerden ötürü kalkınmaktan ve kendisini beslemekten aciz olan İtalyan kent devletleri, sanayi, ticari ve iktisadi olarak gerileme sürecine girmişlerdir. Ayrıca bu prenslikler merkezi ve büyük devletlerde meydana gelen kapitalizme karşı koyamaz hale gelmişlerdir. Bu olayların yanı sıra Papalık Devletinin yönetim erkani, dünyevi hazlara hırsla sarılan papaların elindeydi. Durum böyle olunca İtalya üzerinde siyasal bir birliğin kurulabilmesi imkânsız bir hale gelmiştir. Bazı düşünürler tarafından, şeytanın sözcüsü olarak nitelendirilen Machiavelli'nin, belirttiği fikir ve düşüncelerine yaşadığı ortamda yaşanan bu olayların sebep olduğunu söyleyebilmek mümkündür.⁷⁷

---

⁷⁶Ekrem Buğra Ekinci, "Machiavelli ve Hukuk Tarihindeki Yeri", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, (10)1-3, 1996, s. 3.

⁷⁷Ekinci, "Machiavelli ve Hukuk Tarihindeki Yeri" s. 3-4.

1.1.3. Niccolo Machiavelli'nin Hayatı ve Eserleri

Niccolo Machiavelli 3 Mayıs 1469 yılında İtalya'nın o zamanlar bir şehir devleti olan Floransa Prenslüğünde dünyaya gelmiştir. Niccolo Machiavelli'nin babası Bernardo Machiavelli ve annesi Bartolomea'nın en büyük oğluydu. Kendisi ve babası her ne kadar yokluk ve kıt kanaat bir hayat geçirdiklerini belirtse de onların bu iddiaları araştırmacılar tarafından abartılı bulunmuştur. Bu durumun sebebini ise Bernardo Machiavelli'nin mal varlığıyla açıklamak mümkündür.⁷⁸

Machiavelli'nin ailesi Floransa Prenslüğünde bulunan eski ve köklü bir aile olmasına karşın, ailenin zamanla soylular statüsünden, burjuva statüsüne düştüğü belirtilmektedir. Bernardo Machiavelli, sözü edilen mal varlığının ve sosyal statüsünün haricinde, bahsi geçirilen dönemin şartlarında orta halli bir hukukçu, avukat olduğunu söylenmektedir.⁷⁹

Niccolo Machiavelli'nin babası Bernardo'dan söz edilirken, okumaya meraklı olduğu ve tam bir kitap düşkünü olmasıyla tasvir edilmektedir. Klasik felsefe, edebiyat ve tarihe meraklı olan Bernardo Machiavelli, o dönemlerde Floransa'da gelişen teoloji, kültür ve insan anlayışlarından faydalanmak istiyordu. Floransa'da yavaş yavaş yeşermeye başlayan entelektüel ve sanatsal faaliyetler, bunun yanı sıra rahmani araştırmalardan daha çok dünyevi alanlarda araştırmaların yoğunlaşması, sonradan adının hümanizm olarak değişecek yeni bir akımın ortaya çıkmasına neden olacaktı. Bu akıma meraklı olan Bernardo ise oğlu Niccolo Machiavelli'nin bahsi geçen alandan istifade etmesini istiyordu.⁸⁰

7 yaşına gelen Niccolo, evinin yakınlarında bulunan bir mahalle okulunda temel düzeyde Latince dersleri aldı. Birkaç yıl içinde ise maruf bir ustanın himayesinde Latince, kompozisyon ve aritmetik dersleri almaya başladı.⁸¹ Machiavelli'nin eğitimi bağlamında pek bir bilgi olmasa da kesin olarak bilinen şey Latince öğrenimi almış olduğudur. Bunun yanı sıra klasik Yunan ve Latin edebiyatı öğrendiği, hukuk bilgisini babası Bernardo'nun vasıtasıyla elde ettiği, Floransa Üniversitesinde eğitimini görüp tamamladığı bilinmektedir. Niccolo Machiavelli genel bağlamda kendini yetiştiren kişi olarak lanse edilmiştir.⁸²

⁷⁸King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 9.

⁷⁹Mehmet Ali Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 319.

⁸⁰King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 10-11.

⁸¹King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 11.

⁸²Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, s. 320.

Machiavelli yirmili yaşlarının son yıllarında, meziyetlerini gösterebileceği ve kendini kanıtlayabileceği bir meslek edinmişti. Siyaset onun kanında vardı ve o bu işi yapmak istiyordu. Machiavelli'nin ikinci ve üçüncü dereceden akrabalarından birkaçı da siyasetin içindeydi. Fakat muhtelif nedenlerden ötürü politika, bu insanların hayatlarının sonlanmasında büyük rol oynamıştır. Akrabalarının vardığı bu hazin sonlara aldırış etmeyen Machiavelli, 1498 yılında Birinci Sekreterlik⁸³ görevine talip oldu fakat bazı söylentilerden dolayı bu göreve kabul edilmedi.⁸⁴ Niccolo Machiavelli bu olaydan yaklaşık üç ay sonra, “ılımlı reformcu aristokrat Piero Solderini'nin yönetimde bulunduğu dönemde, İkinci Kançılarlığın başına getirildi.”⁸⁵

Machiavelli diplomatik alanda ilk ciddi görevini, frengi hastalığının ortaya çıkmasının akabinde 1494 yılında Napoli Kralının ölmesiyle patlak veren İtalya karışıklığı sonucunda yapma fırsatı bulmuştur. İlk görevi, condottieri olarak tasvir edile paralı askerleri ücret ve hizmet konusunda ikna etmek olan Machiavelli, vazifesini kısmi başarıyla tamamlamış bu hizmeti sayesinde devlet için hayati önem taşıyan benzer mevzularla ilgilenmesi için görevlendirilmiştir. Başarıyı kısmi olarak nitelendirmemizin nedeni ise paralı askerlerin daha sonra ihanet etmesinden ve bu ihanetin sonucunda Piza şehrinin fiyaskodan dolayı kaybetmelerinden kaynaklanmaktadır. Fakat sonradan meydana gelen bu hezimetin faturası Machiavelli'ye kesilmemiş, aksine görev süresi bittikten sonra tekrardan İkinci Kançılarlığa seçilmiştir.⁸⁶

Machiavelli, siyasi görevlerine aktif bir halde devam ettiği sırada, sanki aradan çıkarılması gereken bir işmiş gibi evliliğe karar verdi. O dönemde 32 yaşında olan Machiavelli, Marietta Corsini adında, soyluluk derecesi önemli olmayan bir kadınla evlendi. Otoriter olmasının yanı sıra ihmalkâr bir eş olan Machiavelli, eşini sürekli aldatmasının haricinde, yaşadıkları evi ona zindan ediyordu. Eşiyle yaşadığı eve düzenli olarak gitmeyen Machiavelli, bir çocuğunun olacağını öğrendiği zaman artık istese de evine gidemeyecekti. Bu durumun sebebi ise Prenslığın onu çok önemli bir göreve, Cesare Borgia'nın sarayına, Floransa'yı temsilen göndermesinden kaynaklanmaktadır.⁸⁷

---

⁸³Cumhuriyet Yönetim Konseyi'nin idari işleriyle ilgilenen makam.

⁸⁴King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 14.

⁸⁵Charles G. Nauert, **Avrupa'da Hümanizma ve Rönesans Kültürü**, çev. Bahar Tırnakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 105.

⁸⁶King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 19-22.

⁸⁷King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 42-45.

Machiavelli, Cesare Borgia'ya hem siyasi alandaki stratejilerinden hem de savaş ve acımasızlığından dolayı hayranlık duyuyordu. Bir hükümdarın emirlerinin sorgusuz sualsiz bir şekilde kabul edilmesi gerektiğini savunan Machiavelli, Borgia'yı takip edip, uğradığı şehirlerde yaptığı katliam ve zulümlere şahit olup, işte bir hükümdar her yönüyle böyle olmalıdır tarzında görüş ve düşüncelerini ileri sürüyordu. Hatta Machiavelli, belirli sebeplerden ötürü Borgia'nın kısa süren iktidarının, neden kısa sürdüğüyle alakalı sebepleri açığa çıkarmak amacıyla astrologlara bile başvurmuştur.⁸⁸

Floransa Prensiğinde politik bağlamda yüksek mercilere kadar yükselen Machiavelli gerek İtalya coğrafyası içinde gerekse bu coğrafya haricinde diplomatik alanda elçilik, vekillik gibi görevlerde bulunmuş, akabinde Floransa'nın mevcut militer yapısının değişim ve dönüşüme gitmesi için önemli adımlar atmıştır.⁸⁹ Militer yapı bağlamında, paralı asker yerine yurttaş askerlerin yetiştirilmesini savunan Machiavelli, bir devlette sivil ve yurttaş bir ordunun olması gerektiği fikrini 1504 yılında sunmuş, olumlu geri dönütü ise 1505 yılında alabilmiştir. Machiavelli, mevcut ordunun oluşturulmasında hayranı olduğu bir liderin, görüşlerinin ve düşüncelerinin paralelinde hareket etmiştir. İlham devlet ve ordu bağlamında ilham aldığı kişi ise yukarıda da belirttiğimiz üzere Cesare Borgia'dan başkası değildir.⁹⁰

Sistemli ve düzenli ordusunu kuran Machiavelli, yapmasının gerekli olduğunu düşündüğü ilk görev Floransa Prensiği içinde asayişini sağlayıp, suçu ve suçluyu asgari düzeye indirmektir. Bu bağlamda amacına ulaşan Machiavelli, mevcut olayların akabinde devlet erkanının daha çok dikkatini çekmiştir. Bu sayede Büyük Konsey'de İkinci Kançiarlığı yeniden seçilmiş, ayrıca Floransa Halk Ordusu ve Ordu Donatımı Konseyi adı verilen dokuz kişilik yeni ve yüksek mertebeli bir konseye sekreter olarak atanmıştır. Buradaki görevi ise asker ve silah temin etmektir. Devlet büyüklerinin de yardımıyla yerel ve yurttaş ordusu kuran Machiavelli, bu ordunun devlet için ne kadar yararlı olduğunu kısa bir süre sonra görmüştür. Öyle ki bu yurttaş ordu sayesinde 15 yıl süren Pisa ile olan savaş bitmiş, Pisa, Floransa Prensiğine teslim olup, bu prensliğe dahil edilmiştir.⁹¹

1512 yılında İspanyollar muhtelif nedenlerden dolayı Floransa'ya saldırma kararı aldılar. Şehri direkt fethetmek yerine anlaşma ve altın isteyen İspanyollar, ayrıca Medici

---

⁸⁸King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 48, 63.

⁸⁹Nauert, **Avrupa'da Hümanizma ve Rönesans Kültürü**, s. 105.

⁹⁰King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 80-81.

⁹¹King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 83, 92, 98.

ailesinin de sıradan bir vatandaş olarak şehre yerleştirmek istemişlerdir. İspanyolların bu teklifini reddeden Floransa devlet erkani, anlaşmanın hiçbir şekilde gerçekleşmeyeceğini ve gerekirse savaşacaklarını belirtmişlerdir. Savaşma kararını ise Machiavelli'nin kurmuş olduğu milis orduya güvenerek almışlardır. Fakat güçsüz surlara ve inançsız askerlere sahip olan Floransa Prenslığı, İspanyolların gerek fiziki gerekse psikolojik saldırılarına daha fazla dayanamamış, akabinde İspanyollar prensliğe girerek büyük bir katliam gerçekleştirmişlerdir.⁹² İspanyol ordusunun Floransa Prenslığına girmesinin akabinde, İspanyollar Medici ailesini Floransa'da tekrardan iktidara getirmişlerdir. Mediciler, yokluklarında değişen devlet sistemini, yeniden kendi yönetim biçimlerine uygun olarak revize etmişler, bu eylemleri dolayısıyla da devletim önemli konularından yer alan kamu görevlilerinin bir kısmını görevden ihraç etmişlerdir. Niccolo Machiavelli'de bu dönemde ihraç edilenler arasındadır.⁹³

Machiavelli, görevden alındıktan yaklaşık bir yıl sonra, 15 Şubat 1513 yılında, Medici ailesine karşı organize edilen kumpas ve suikasta adının karışmasından dolayı üç ay boyunca tutuklu kalıp işkence görmüştür. Üç ayın sonunda masumluğu anlaşılıp serbest bırakılan Machiavelli, görevsiz ve atıl bir konumda olması nedeniyle Floransa'nın birkaç kilometre uzağında bulunan San Andrea'daki küçük çiftliğine çekilmiştir.⁹⁴

Machiavelli, babasından kalan çiftlik evinde eşi ve çocuklarıyla birlikte günlerini eritiyordu. Fakat çeşitli sebeplerden ötürü ölen kızı, onun bozuk olan psikolojik durumunu iyice yıprattı. Arkadaşı Vettori'ye yazdığı mektuplarda⁹⁵ fiziksel olarak çok sağlam olduğunu fakat ruhsal ve psikolojik olarak çöküntüye uğradığını belirtiyordu. Onu ruhsal çöküntülerinden bir nebze olsun kurtaran şey ise geceleri odasında yazdığı deneme ve şiirler oldu. Daha sonra *Prens* adını alacak olan bu önemli eserini de bu dönemde yazmıştır.⁹⁶ Bu eseri yazmaktaki amacı ise eseri Medici ailesine armağan edip, onların

---

⁹²King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 127.

⁹³Nauert, **Avrupa'da Hümanizma ve Rönesans Kültürü**, s. 105.

⁹⁴Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, s. 321.

⁹⁵Machiavelli, 10 Aralık 1513 yılında Francesco Vettori'ye yaşantısından ve üzerinde çalıştığı eserden, "Akşam olunca evime döner ve çalışma odama girerim; kapıda çamura ve toza belenmiş gündelik elbiselerimi çıkarır, kralların huzurunda giyilmeye yaraşacak elbiseler giyerim; sonra bu uygun elbiselerle, eski kralların huzuruna girerim ve orada onların sevecenliğiyle karşılanarak sadece benim olan ve sahibi olmak için doğduğum besini alırım, orada eski krallarla konuşmaktan ve onlara eylemlerinin nedenini sormaktan utanmam; onlar da bana lütfedip cevap verirler. Dört saatliğine can sıkıntısı nedir bilmem, her derdi unuturum, yoksulluğu düşünüp üzülmem, ölümden korkmam; kendimi tümüyle onlara bırakırım. Dante, 'duyup hatırladıklarımız bilgi üretmez' dediği için, onlarla yaptığım konuşmalardan yanıma kar kalan her ne varsa bir deftere geçirdim ve 'De Principatus' adlı küçük bir eser yazdım. Şeklinde bahsetmiştir. Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, s. 321.

⁹⁶King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 147.

güvenini tekrardan kazanıp görevine iadesini sağlamaktı. Yazdıklarını değerlendirmesini ve Medici ailesine ulaştırmasını arkadaşı Vittoli'den rica etti. Fakat hayal kırıklığına uğradı. Çünkü Vittoli'ye göre bu kitap çok özgündü.⁹⁷ Özgünlüğü ise etik alanındaki yoksunluklarından kaynaklanıyordu. Tahta yeni çıkan bir hükümdara tiranlığın el kitabını hediye etmenin uygun olmayacağını düşünen Vittoli, Machiavelli'yi reddetti.⁹⁸ Bu dönüştten sonra Machiavelli herhangi bir görev veya eser için çabalama kararı almamıştır.

Kısa bir süre sonra bir arkadaşı kendisinden diplomatik bir kriz için kendisinden fikir bağlamında yardım isteyince, Machiavelli'nin de tekrardan Floransa Prenslüğünde görev alma umutları yeşermiştir. Giulio de Medici'nin hastalığı sebebiyle yerini Lorenzo de Medici'ye bırakması durumu da Machiavelli'yi heyecanlandırmış ve hevesini artırmıştır. Machiavelli onun hakkında Floransa'nın umudu olarak söz etse de aslında onun lider, öncü ve siyasetçi olmadığını kendisi de biliyordu. Buna rağmen Lorenzo de Medici'ye 1516 yılının ilk yarısında bir mektup yazdı. Bu mektupta kaleme almış olduğu *Prens* adlı eserini ona ithafen yazdığını ve muhteşem Lorenzo'nun incelemesini rica etse de Lorenzo de Medici pek oralı olmadı. Böylece Machiavelli'nin diplomatik alanda görev alma hayalleri de bir kez daha suya düştü.⁹⁹ Machiavelli, *Prens*'i tamamladıktan kısa bir süre sonra *Söylevler* adlı bir eser daha kaleme aldı. Bu eserinde hükümdarlığın aksine cumhuriyet ile yönetilen devletler ile alakalı kısımlar bulunuyordu.¹⁰⁰

Söylevlerin sonlarına doğru yaklaştıkça, çevresi tarafından şair kimliğinin bilinmemesinden dolayı şiire yönelmiştir. Çevresinin, Machiavelli'nin şair kimliğini benimsememesinden dolayı olacak ki şiire ve edebiyata 1517 yılında hırsla yaklaşmış ve ilk olarak *Merkep* adlı eserini kaleme almıştır.¹⁰¹ Takriben aynı dönemde yazdığı *Belgafor Masalının* akabinde aslında insanoğlunun doğasının iyi olduğunu belirtir ve *Prens* ile çelişki içinde olan 1517-1518 yılları arasında *Androslu Kadınlar* adlı komedi oyununu yazmıştır. Nasıl ki *Prens*'te hükümdarın hilekâr ve doğrucu olmaması gerektiği savunulmuşsa, *Belgafor Masalında* da verilen sözde durmanın ve doğrucu olmanın önemi üzerine durulmuştur.¹⁰² Bunlar gibi birçok şiir ve oyun yazan Machiavelli, yazdıkları arasında olumlu dönütü ancak *Adamotu* adlı eserinde almıştır. 1518'de yazdığı *Adamotu*

---

⁹⁷King, *Machiavelli: İktidar Filozofu*, s. 148.

⁹⁸King, *Machiavelli: İktidar Filozofu*, s. 157.

⁹⁹King, *Machiavelli: İktidar Filozofu*, s. 164.

¹⁰⁰King, *Machiavelli: İktidar Filozofu*, s. 167.

¹⁰¹King, *Machiavelli: İktidar Filozofu*, s. 174.

¹⁰²King, *Machiavelli: İktidar Filozofu*, s. 176-177.

eserinde ruhban görüşlerinin safsatadan ibaret olduğunu söyler ve yozlaşmış ruhban sınıfını eleştirmektedir. Kimilerine göre bu oyun *Prens*'in bir parodisidir.¹⁰³ Machiavelli, *Adamotu* adlı eserini yazdıktan yaklaşık iki yıl sonra, Floransa ve Roma'da sergilendiğini öğrenmiştir.¹⁰⁴

Bu yıllarda Lorenzo de Medici'nin zamansız ölümü üzerine Floransa Prensiğinde iktidar değişimi gerçekleşmiştir. Floransa Prensiği 1524 yılında Papa seçilecek olan Kardinal Giulio de Medici'nin yönetimine girmiştir. Dostlarının referans ve yardımları sayesinde Giulio de Medici'nin güvenini sağlayan Niccolo Machiavelli, kısa bir süre sonra tekrardan Floransa Prensiğinde, Medicilerin himayesi altında görev almayı başarmıştır.¹⁰⁵

Floransa prensliğinde diplomatik alanda vazife aldıktan sonra İtalya'nın farklı coğrafyalarına görev maksadıyla seyahatler gerçekleştiren Machiavelli, bu süreç içerisinde üç büyük eserden bir diğerini daha bitirmiştir. 15 Mayıs 1521 yılında basılan bu eserin adı *Savaş Sanatıdır*.¹⁰⁶ *Savaş Sanatı*, başkalarının ağzıyla diyalog şeklinde yazılmış bir kitap olup, içerisinde askeri meseleler, savaşlar ve stratejiler en ince ayrıntısına kadar açıklanmaktadır.

İtalya'da geleneksel hale gelen barış anlaşmalarının imzalanması sonucunda savaşın patlak vermesi 14 Ocak 1526 yılında da tekerrür etmiştir. Bu tarihte imzalanan Madrid Barış Anlaşmasının tarafları Fransa Kralı ve İmparator V. Karl, Fransa'nın İtalya iç işlerine karışmaması amacıyla masaya oturmuş ve anlaşmaya varmışlardır. Anlaşmanın maddelerine göre Fransa, Cenova, Milan ve Napoli üzerinde herhangi bir hak iddia etmeyecek ve bu coğrafyalardaki varlığını sürdürmeyecektir. Karşılığında ise Fransa Kralının esir olan oğulları özgürlüklerine kavuşacaklardır.¹⁰⁷ Fransa kralı bir süre sonra anlaşmaya bağlı kalmamış ve yine İtalya coğrafyasındaki cereyan eden olaylar Floransa'yı da etkisi altına almıştır.

Mevzubahis Floransa olunca Machiavelli'nin olaya dahil olmaması beklenemezdi. Floransa bürokrasisi yine Machiavelli'nin akıl vermesi için kendisine ulaşmış, fakat bu sefer farklı olarak kendisinden siyasi alanda değil, yazdığı son eser olan *Savaş Sanatı*'nın da etkisiyle askeri ve harp bağlamında yardım istemişlerdir. Roma siyasilere hem savaş

---

¹⁰³King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 177, 180.

¹⁰⁴Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, s. 321.

¹⁰⁵Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, s. 321

¹⁰⁶King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 191.

¹⁰⁷King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 211.

alanındaki uzmanlığından dolayı hem de siyasi alandaki ileri görüşlülüğünden dolayı Machiavelli'yi davet etmişler, akabinde onu Surlar Konseyi Levazım Subayı ve müfettiş olarak atamışlardır. Machiavelli'nin yardımcısı olma görevi ise 22 yaşındaki oğlu olan Bernardo Machiavelli'ye verilmiştir. Böylece baba oğul Floransa'nın tahkimat işlerini denetlemeye başlamışlardır.¹⁰⁸

Machiavelli kendisine verilen görevlerden zaferlerle ayrılıyordu. Fakat çok geçmeden Floransa'nın da bağlı olduğu Roma Şehri Bourbon Dükü tarafından kuşatılıp alındı. Ardından Floransa Prensiği fethedildi.¹⁰⁹ Floransa'da Medici yönetimi iktidarı tekrardan kaybetmiştir. Medicilerden sonra iktidara gelen cumhuriyetçiler, Medici yönetiminde görev almış olan kamu kadrosunu ihraç edip, kamu kurumlarını revize etmişlerdir. Yaşanılan gelişmelerden nasibini alan Machiavelli bir süre sonra hastalanır ve 22 Haziran 1527 yılında Floransa'da hayata gözlerini yumar.¹¹⁰

1.1.4. Modern Siyaset Felsefesi ve Makyavelizm

Rönesans ve yeniçağ ile hemen her alanda değişen koşullar, siyasal bağlam içinde de yeni ve farklı fikir ve düşüncelerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Başta Niccolo Machiavelli olmak üzere Jean Bodin, Hugo Grotius ve Thomas Hobbes gibi hukuk ve siyaset alanında yeni düşünceler ileri süren fikir adamları, siyasal alanda yaşadıkları döneme farklı yorumlar getirmiş, literatüre yeni kavram ve terimler kazandırmışlardır. Fakat özellikle Machiavelli siyasal fikir bağlamında diğer düşünürlerden ayrı değerlendirilmektedir. Bu durumun sebebi ise adını zikrettiğimiz diğer düşünürlerin tipik Rönesans filozofları olarak betimlenmesi, Machiavelli'nin ise tipik olmasının yanı sıra Modern siyaset felsefesinin öncüsü olarak tasvir edilmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki yaşanan dünyada siyasal alana yeni bir soluk getirilmesi, siyasete çağ atlatılması ve modern siyasetin ortaya çıkması durumu Machiavelli'nin liderliğinde gerçekleşmiştir. Yaşadığı dönemde, bir önceki dönemin düşüncelerinin etkisini üzerinde taşımaması nedeniyle Machiavelli, orta çağ ile bağların kesilmesinde önemli bir kişilik olmuştur. Bu durumun sebebi ise siyaseti aşan metafizik, din ve ahlak gibi diğer alanları politikanın içinde barındırmamasından ve bu disiplinleri siyasi bağlamda reddetmesinden

---

¹⁰⁸King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 212.

¹⁰⁹King, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, s. 218.

¹¹⁰Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, s. 322.

kaynaklanmaktadır. Böylece iktidar ve devlet olgusunu yalnızlaştırıp insanı merkeze koyan, dini dışlayan laik bir sistem kurmuştur.¹¹¹

Orta çağ ile yaşadığı dönem arasında fikir anlamında büyük ayrımları oluşturan Machiavelli, Antikçağda var olan devlet anlayışıyla Rönesans döneminde var olan devlet anlayışını birleştiren ilk düşünür olduğunu da söyleyebilmek mümkündür. Machiavelli'nin antikite ve Rönesans arasında bir kombinasyon oluşturması durumu, aslında onun milli ve yurttaş bir devlet kurma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Antikiteden itibaren siyaset ve devlet felsefelerinin temeli iki kurama dayanmaktadır. Bu kuramlardan biri sözleşme teorisine dayanan devlet felsefesi iken bir diğeri ise sözleşmeye nazaran daha rasyonalist ve realist görüşler barındıran kuvvet teorisine dayanan devlet felsefesidir. O özlemine duyduğu milli devlet düşüncesini kuvvet teorisine dayanan devlet felsefesi üzerine temellendirmiştir. Machiavelli, bu düşüncesini de güçlü Roma İmparatorluğundan ilham alarak dile getirmiştir.¹¹²

Niccolo Machiavelli'nin antikitede var olan siyaset alanındaki düşüncelerle, Rönesans Dönemi siyasi düşüncelerini kaynaştırması durumu, antikçağın devlet ve politika anlayışlarını koşulsuz şartsız bir biçimde kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Machiavelli'nin rasyonalist ve realist çerçeve içerisinde ortaya attığı düşüncelerin doğrultusunda antikitede var olan kurgusal ve ütöpik devlet yapılanmalarını reddettiğini görebilmek mümkündür. Machiavelli'nin, skolastik gelenekten ve özellikle Platon'dan politika bağlamında kesin bir biçimde fikir ayrılığı söz konusudur. Bu durumun örneğini ise, yayınlandığı dönemde etkisiyle büyük bir yankı uyandırmış olan ve siyasal bağlamda yapıtaş olarak nitelendirilen, Machiavelli'nin *Prens* adlı eserinde görebilmek mümkündür.¹¹³

Bu konuda çok yazı yazıldığını biliyorum. Ben de yazıyorum, ama şimdiye dek yazılanlardan ayrıldığım için kendini beğenmişlikle suçlanacağımdan kuşku duymuyorum. Ne ki, benim niyetim anlayana yazmak olduğu için imgelen dünyasında değil, somut gerçekliğin ardından gitmemin gereğini düşünüyorum. Çoğu kişi gerçek yaşamda var olmamış, bilinmemiş, birçok cumhuriyet, hükümdarlık düşlemiştir. Gerçek yaşamla düşlenen yaşan birbirinden o kadar uzaktır ki olanı bırakıp olması gerekenin arkasından

---

¹¹¹Müşfika Nazan Arslanel & Ertuğrul Eryücel “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri” s. 3.

¹¹²Hacı Ömer Özden & Osman Elmalı, **Yeniçağ Felsefesi Tarihi**, s. 55.

¹¹³Satıcı, “Ahlak- Politika İlişkisi Açısından Machiavelli'nin Politika Teorisi”, s. 119.

giden kişi elindekinden de olur. Çünkü her şeyde ve her yerde iyilik perisi kesilen kişi o kadar kötü içinde yıkıma uğrar.¹¹⁴

Machiavelli, hem siyasette modernleşme dalgasının görüldüğü ilk düşünür olmasından dolayı hem de ileri sürdüğü yenilikçi ve müstesna fikirlerinden dolayı gerek yaşadığı dönemde gerekse sonraki dönemlerde farklı düşünürler tarafından muhtelif tarzlarda yorum ve eleştiriyi bünyesinde barındırmıştır. Machiavelli'ye atfedilen tafsil, muaheze ve iltifatlar sayesinde, onu bazı eserlerde göklere çıkarılmış bazı eserlerde ise yerin dibine batırılmış olarak görebilmek mümkündür. Bu durumu onun *Prens* adlı eserinin farklı zamanlarda uyandırdığı etkiye bakarak görebiliriz. *Prens* papalık izniyle yayımlanmıştır ama yine Papalık bu kitabı dinsizlik suçlamasıyla yasaklamıştır. Ayrıca kendisinden sonraki dönemlere bakıldığında zaman Machiavelli'nin düşüncelerinin ideolojik alanın farklı boyutlarında yorumlandığını da görebiliyoruz. Örneğin; Hegel, Machiavelli'yi ulus devletinin önde gelen savunucuları arasında tasvir ederken; Gramsci, onu komünizm adına sahiplenmektedir.¹¹⁵

Siyasal alanda meydana gelen bu paradoksal yorumlamalar, Machiavelli'nin ikinci eseri olan *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*¹¹⁶ 'in tahlil edilmesiyle daha da yoğunlaşmıştır. Bu eserle birlikte Machiavelli'nin şerrin kılavuzu olarak betimlenmesinin yanı sıra çelişkili bir siyaset adamı olarak lanse edilmesini sağlamıştır. Eserlerinden kaynaklanan çelişiklik durumu ise *Prens* adlı eserinde monarşi rejimini savunmasından, *Söylevler*'de ise cumhuriyet rejiminin savunusunu yapmasından kaynaklanmaktadır.

Machiavelli'nin *Prens* ve *Söylevler* adlı eserleri farklılıklar barındırır. *Prens*'te Machiavelli, politik gerçeklik çerçevesinden politikanın otonom işlevi içerisinde politik başarı için yöneticilere seslenirken, *Söylevler*'de özgürlük ve eşitlik vurgusunu öne çıkarır ve yozlaşmanın yaratacağı politik istikrarsızlıkla mücadele için yasaya ve iyi düzenlenmiş cumhuriyet kuramlarına olan ihtiyacı vurgular. Nitekim Machiavelli, *Prens*'te monarşi yanlısı gibi görülse de monarşilerde özgürlüklerin tek bir kişi tarafından gasp edilmesi tehlikesinin daha büyük olduğundan cumhuriyeti monarşiye tercih eder.¹¹⁷

Öte yandan şunu söyleyebiliriz ki, bu iki kitap her ne kadar farklı siyasi rejimlere ve ideolojilere vurgu yaparsa yapsın, Machiavelli'ye göre esas olan şey devletin var olması

---

¹¹⁴Niccolo Machiavelli, **Hükümdar** (18. Baskı), çev. Necdet Adabağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 59.

¹¹⁵Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaogulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 88.

¹¹⁶Orijinal dili İtalyanca olan ve orijinal adı *Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio* olan bu eser, günümüze *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler* olarak çevrilmiş olup, kısaca *Söylevler* veya *Discorsi* adıyla bilinmektedir.

¹¹⁷Satıcı, "Ahlak- Politika İlişkisi Açısından Machiavelli'nin Politika Teorisi", s. 125.

ve her koşulda varlığını sürdürebilmesidir.¹¹⁸ Machiavelli'ye göre mevcut devletin varlığını sürdürebilmesi için devleti yöneten kişinin veya meclisin keyfi olmaması şartıyla her türlü manipülasyon, hile ve entrikalardan yararlanması gerekmektedir. Machiavelli siyasetinde kilit nokta olan bu görüş, adıyla da özdeşleşen Makyavelizm düşüncesini ortaya çıkarmış ve mevcut kavramın görüş ve düşünce açısından kendisine entegre edilmesini sağlamıştır.

Peki Makyavelizm terimi siyasal alanda bizlere nasıl bir tasvir sunmaktadır? Machiavelli mevcut siyasal düşüncesini oluştururken yukarıda da bahsettiğimiz gibi orta çağ ahlakçılarına ve devlet nazariyecilerine hücum ederek işe başlamıştır. Devlet herhangi bir kutsal adaletin, gaye veya ülkünün aracı değildir. O bizzat kendisi bir amaçtır, devlet hakimiyet için dünya üzerinde var olmalıdır. Var olma ve amacını gerçekleştirme süresinde ise düşünce ve eylem alanında herşey devlet için birer vasıta. Eğer din veya ahlak terimleri devletin yararına ise değerleri bulunmaktadır. Aksi takdirde siyaset içinde bu kavram ve terimlere herhangi bir değer yüklemek söz konusu değildir. Bu görüş doğrultusunda söyleyebiliriz ki bir hükümdar devletin varlığını sürdürebilmek için her türlü vasıtayı ahlaki veya gayri ahlaki olarak kullanmalıdır.¹¹⁹

Makyavelizm teriminde, genelde batı kültüründe, özellikle filologlar ve düşünce tarihçileri tarafından türetilen anlamıyla, Machiavelli'nin öğretilerinin ya da ona atfedilen öğretilerin, siyasi uygulamalar ve mücadelelerdeki kullanımı anlaşılmaktadır. Makyavelizm, sınırlandırılabilirliği olanaksız bir terim olarak ele alınmaktadır. Çünkü kaim düşünce sadece politika anlamında ortaya konulmamıştır, politikayla birlikte askeri, dini veya tiyatro ve sanat ile alakalı alanları da içine almaktadır.¹²⁰

Genel olarak Makyavelizm düşüncesine bakıldığı zaman farklı düşünürler tarafından özdeş tanımlamalar yapılsa da mahlas bakımından farklı isimler yöneltilmiştir. Mevcut duruma örnek olarak hikmet-i hükümet deyimini gösterebilmek mümkündür. Mevcut konuyla ilişkilendirme hususunda, hikmet-i hükümetin, Makyavelizm'i amaca götüren bir araç olduğunu söyleyebiliriz. En yaygın kullanım biçimiyle, devletin veya

---

¹¹⁸Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaogulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 88.

¹¹⁹Bolay, **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 171.

¹²⁰Enzo Baldini, "Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite Sorunu", **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite** (3. Baskı), Cemal Bali Akal (Ed.), çev. Durdu Kundakçı Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2018, s. 13.

ulusun güvenliğini sağlamak, varlığını korumak amacıyla, olağan koşullar altında geçerli olan hukuk ve ahlak ilkelerinin çiğnenmesinin haklı gösterilmesi anlamına gelmektedir.¹²¹

Bu durumun yanı sıra bahsi geçen hikmet-i hükümet yani devlet yararı kapsamında Machiavelli'nin temel noktasının özgürlük olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki prensliklere bölünmüş İtalya coğrafyasında, sömürü, kullanılma ve uydu prenslik gibi yapılanmaları oluşturacak etkenler azami derecede mevcuttur. Bu olaylar doğrultusunda özgürlüğün önemini revize etmek ve belirtmek amacıyla "her bakımdan özgür olan şehirler ve ülkeler bu durumdan muazzam bir şekilde yarar elde ederler" görüşünü belirtmektedir.¹²²

Kendisinden önce sergilenmiş olan siyasal betimlemelerden ve fikirlerini ileri süren siyaset adamlarından kendini ayırmayı başaran Machiavelli, siyasal başarının zorunluluğu için etik ilkesinin gerekliliğinin var olması gerektiğini savunan filozofların düşüncelerini reddetmiştir. Kendi siyasetinde erdem, ahlak ve etik kavramlarının reddini ilan eden Machiavelli, bu bağlamda akıllara kendisinin şerrin, kötülüğün ve habisliğin temsilcisi mi olduğu sorusunu getirmektedir. Larry Arnhart'ın yorumlamalarına göre bu problemi inceleyen bir kişinin, öncelikle Machiavelli'nin şöhretinden kaynaklanan kötülük ve şer problemlerini açığa çıkarması gerekmektedir.

Machiavelli'nin eserleriyle ilk kez tanışmış bir kişi her zaman bir taraf olmaya sevk edilmektedir. Bu okuyucular, Machiavelli'nin devleti ayakta tutabilmek ve amacına ulaştırabilmek için her türlü vasıtayı ahlaki veya gayri ahlaki olarak kullanması görüşüne karşılık, onun kötülüğün temsilciği olduğu görüşünü kabul etmektedirler. Diğer bir taraf ise Machiavelli'nin siyasal iktidar arayışındaki gerçeği ifade ettiğini belirtmiş, onun uyarı ve yöntemlerinin devletin asli amacına ulaşmak için ideal bir yol olduğunu savunmuşlardır. Dolayısıyla bu nedenlerden ötürü onun lanetlenmemesi gerektiğini iddia etme eğilimi olanların tarafında yer almışlardır.¹²³

Machiavelli sayesinde ortaya çıkan Makyavelizm düşüncesinin erdem ve ahlak kavramlarından uzak olduğu sorunu ve bu sorunun kökenini sadece Machiavelli üzerinden temellendirmek müptedice bir yaklaşım olacağından dolayı, mevcut problemi modern siyaset dönemi bağlamında incelemek mutabık bir durum yaratacaktır.

---

¹²¹Ozan Erözden, "Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet", **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite** (3. Baskı), Cemal Bali Akal (Ed.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2018, s. 63.

¹²²Cohen, **Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi**, s. 140.

¹²³Larry Arnhart, **Platondan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi** (4. Baskı), çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara, 2011, s. 131.

“Machiavelli bazen uzun bir yolun ve moderniteye özgü sayılan niteliklerin başlangıç anı sayılmaktadır. Keza bazı durumlarda ise görebileceğimiz gibi Modernitenin kurucusu olmuştur.”¹²⁴ Siyaseti o dönemin mevcut konumuna getiren Machiavelli, öncelikle skolastik döneme yaptığı eleştirilerle birlikte politikanın kutsal mevkiden ayrılmasını sağlayıp yeniden kurarken, skolastik düşünceyi temellerinden sarsıp alt üst etmiştir. Kutsal kitap aracılığıyla ortaya çıkarılan tanrı-kul ilişkisinin yerine, dünyevi yapıtlardan ortaya çıkmış olan hükümdar- yönetilen ilişkisinin sağlam temeller üzerine kurulması gerekmektedir. Tanrısal birliğin yerini siyasal birliğin alması gerekmektedir.¹²⁵ Mevcut durumu savunması açısından, Machiavelli’nin siyasal alandaki desteğinin bir kısmını moderniteden aldığını söyleyebilmek mümkündür.

Moderniteyle birlikte kıta Avrupasının özellikle güney ve batı kısımlarında, politikanın girdiği her alanda erdemden ve ahlakilikten uzaklaşmıştır. Fakat gerek adından dolayı gerekse düşüncelerinden dolayı, erdem ve etikten uzaklaşılması durumu Machiavelli’ye mal edilmiştir.

Machiavelizmin anlamını araştırdıkça, modern savaşların, modern zorbalığın ve birçok modern siyasal liderin gaddarca uyguladıkları acımasızlıklar üzerine düşünmeliyiz. Kısaca modern siyasetin tam anlamıyla ahlaki amacını kaybedip kaybetmediği sorusunu kafamızda tutmalıyız.¹²⁶

Bu düşüncelerin yanı sıra yukarıda bahsini geçirdiğimiz hikmet-i hükümet kavramı ile modern devlet yapılanmasını kolayca birbirleriyle bağdaştırılabilmektedir. Bu görüş doğrultusunda mevcut durumu belirtmek gerekirse, eğer Machiavelli siyasal erdem geleneklerini çiğniyorsa, bu durumun tek nedeni onun modern devlet için uygun olan yeni bir ölçüt tasarlamasından kaynaklanmaktadır.

Son olarak söyleyebiliriz ki, konuyu erdem, ahlak ve etik alanlarında daha iyi yorumlayabilmek amacıyla geçmiş çağlardaki düşünürlerin bu mevzuya yaklaşımları irdelenmeli ve modern dönemle ayır edilmesi gereken noktaların bulunduğu belirtilmelidir. Antikitede erdem ve ahlak kavramlarına bakıldığı zaman, insanla içkin olan bir kavram olduğunu görebilmek mümkündür. Öyle ki Aristoteles mevcut konuyla alakalı görüşünü şu şekilde ifade etmiştir. “İnsanlar doğaları gereği ortak iyi ve adil anlayışlarıyla birbirlerine bağlı, siyasal hayvanlardır.” Fakat modern siyasal yaşamda insanları yalıtılmış ve rekabet halinde, kişisel çıkarlarının peşinde koşan varlıklar olarak görebilmek mümkündür. Bu

¹²⁴Baldini, “Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite Sorunu”, s. 13.

¹²⁵Cemal Bali Akal, **İktidarın Üç Yüzü** (9. Baskı), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019, s. 51.

¹²⁶Arnhart, **Platondan Rawls’a Siyasi Düşünce Tarihi**, s. 131.

durumun insanların ahlaki anlamda doğal olarak birbirlerine bağlı değiller ise zoraki olarak barış içinde yaşayamayacaklarını söylenebilmektedir. Akabinde kurumların şiddet kullanarak kendi kurallarını dayatmalarından başka hiçbir şey toplumsal düzeni ve refahı koruyamayacaktır. Akıl yürütmemizin sonucu olarak belirtmemiz gerekiyor ki Makyavelist erdemin ahlaksızlığın varlığı, modern siyasal düzlemde kaçınılmayacak ve yadsınamayacak bir durum meydana getirecektir.¹²⁷

1.1.5. Niccolo Machiavelli'nin İnsan Doğası Tasviri

İnsan doğası ve tasviri, antikiteden beri hemen her filozofun tartıştığı, izafi görüşlerin belirtildiği bir alan olmasıyla birlikte, neredeyse bütün filozofların kendi felsefelerini oluşturma bağlamında kilit bir konu olma görevi görmüştür. Öyle ki felsefe tarihi boyunca mevcut konuyla alakalı çeşitli görüşler ileri sürülmüş, sonraki dönemlerde konuyla alakalı düşünceler müfret ve kümülatif olarak ilerletilmiştir. İnsan doğası ile alakalı düşünceleri iyi, kötü ve değişken olarak yorumlayan düşünürler bulunmaktadır. Bazı düşünürler insanda mevcut olan iyilik ve kötülük ateşinin doğuştan ve tedavi edilemez olduğunu belirtmektedir. Kimi düşünürler ise diğerlerinin aksine iyi bir eğitim ve muhtelif şartların sağlanmasının akabinde var olan ateşin rengini değiştirebilmenin mümkün olabileceğini savunmaktadırlar.

Bahsi geçen konuda söz konusu olan varlık insan olduğu için, insanoğlunun kötülük ve iyilik bağlamında gerçekleştirdikleri istikrarsız ve mütehavvil eylemleri, bu konuyu yorumlayan filozofların düşünce ve fikirlerini ileri sürerken çelişkiye düşmelerine sebep olmuştur. Nitekim antikitenin ve felsefe dünyasının önde gelen ismi olan Platon, Devlet adlı eserinde insan doğasıyla ilgili yorumlamalarda bulunmuş, eserinde Lidya kralı ve çoban Gyges arasında yaşanan olayları betimlemiştir. Efsaneye göre Lidya kralının hizmetinde bir çoban olan Gyges, yaşadığı yerde yaşanan bir afet sonucu yarılmış olan zemin içinde bir yüzük bulmuştur. Daha sonra bulduğu yüzüğün tılsımlı olduğunu fark eden çoban keşfettiği sihir sayesinde kralın karısını baştan çıkarmış, onun yardımıyla kralı öldürüp yerine geçmiştir.¹²⁸ Mevcut örnek dolayısıyla Platon'a göre elinde gücü bulunduran kişinin, bu gücü kötüye kullanabileceği yüksek olasılıklı bir durumdur.¹²⁹

¹²⁷Arnhart, **Platondan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, s. 137.

¹²⁸Platon, **Devlet**, s. 44.

¹²⁹Senemoğlu, "Machiavelli'den Hobbes'a Rönesans Dönemi Siyaset Teorisinden İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı", s. 79.

Şimdi böyle iki yüzük olsa, birini doğru adamın birini de eğri adamın parmağına taksak ve şehre koyuversek, bunlar, her istediklerini korkmadan alacaklar, evlere girip gönüllerinin hoşlandığı kimselerle düşüp kalkacaklar, canları kimi isterse öldürecek, kimi isterse hapisten kurtaracak, tıpkı bir Tanrı gibi dilediklerini yapacaklar. İkisinin de davranışı bir olacak; çünkü, bu durumda hiç kimse doğruya bağlı kalacak, başkalarının malına el sürmeyecek kadar babayiğit olamaz!¹³⁰

Platon, Devlet adlı eserinin bu bölümünde insanın kötüye eğilimli olduğuna kanaat getirmektedir. Fakat bahsi geçen çelişiklik durumu, fikirlerini belirttiği başka bir eserden kaynaklanmaktadır. Platon Yasalar adlı eserinin bir bölümünde özellikle çocuklara verilmesi gereken önemden bahsetmektedir. Sürü hayvanların çobansız yaşayamayacağını, kölelerin efendileri olmadan yaşamamaları gerektiğini ve sonuç olarak azgın bir hayvan olarak betimlenen çocuklarında öğretmensiz yaşamamaları gerektiğini belirtmektedir.¹³¹

Devlet adlı eserinde insan doğasının tahripkar olduğunu savunan Platon, *Yasalar* adlı eserinde, insanın eğitim ile birlikte düzelebileceğini savunmaktadır. Aslında yukarıda da bahsettiğimiz gibi çelişkili görünen bu düşünceler insanoğlunun istikrarsız ahlaki yapısından kaynaklanmaktadır.

Felsefenin bütün alanlarını kapsayan insan tasviri problemi, siyaset disiplininde de bolca boy göstermektedir. Siyasi bağlamda mevcut konu ele alındığı zaman insan ve etik kavramlarının başrolde olduğunu görebilmekteyiz. Öyle ki bazı düşünürler sözleşmeye dayalı devletlerini bu kuram üzerine kurmuşlar, bazı düşünürler ise kurulan devletlerin başlarında olan yönetici meclisin eylemlerini, bu teoriye göre hayata geçirmeleri gerektiğini nasihat etmişlerdir.

Niccolo Machiavelli, ters istikamet doğrultusunda ilerleyen bu iki kuramdan ikincisini tercih eden düşünürlerden biridir. Onun devleti herhangi bir sözleşmeye veya ütopye mahal vermemektedir. Kurgusal düzlemden tamamen ayrılan ve kılıgısalığa özenle bağlı olan Machiavelli, insan doğası problemini de pratikte var olması olası olaylardan esinlenerek açıklamaya çalışmıştır.

Machiavelli'ye göre insanların özünde kötülük, habislik ve melamet bulunmaktadır. Bu yargısını *Prens* adlı eserinde şu şekilde açıkça dile getirmiştir;

Çünkü genel olarak insanlarla ilgili şu söylenebilir: İnsanlar nankör, değişken, içten pazarlıklı, riyakar, korkak ve çıkarıcıdır; iyilik yaptığın

¹³⁰Platon, *Devlet*, s. 45.

¹³¹Platon, *Yasalar* (3. Baskı), çev. Candan Şentuna& Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 286-287.

sürece yanından ayrılmazlar; gerekmediğinde sana kanlarını, canlarını, mallarını, mülklerini, dahası evlatlarını bağışlarlar. Oysa gerektiğinde hepsi arkasını döner.¹³²

Machiavelli'nin betimlediği bu karamsar tasvir insanda bulunan temel bir içgüdüden kaynaklanmaktadır. O, bahsini geçirdiğimiz bu kötülük problemini de insanlar arasında anlamlandırmaktadır. İnsanların doğası gereği kötü olma teorisini de yine insanların sürekli birşeyleri elde etme isteğiyle ilişkilendirmiştir. İnsan doğası gereği sürekli arzu ve istek içinde bulunmaktadır. Bilinç altında bulunan, sürekli sahip olma imrentisi, insanoğlunun sadece elindekilerde yetinmeyip daha fazlasını elde etme isteği uyandırmaktadır. Fakat insanoğlunun gücünün belirli sınırları vardır. Bu sınırlar ise istenen herşeyin bir nevi gerçekleşmesini engellemektedir. Bu sebepten ötürü Machiavelli'ye göre insanoğlunun içinde kıskanan ve haset duyan bir yapı sürekli bir şekilde oluşmaya devam etmektedir.¹³³

1.2. YÖNETİM VE DEVLET

1.2.1. Hükümdar veya Yönetici Kurulda Bulunması Gereken Temel Donanımlar

Machiavelli, hükümdarın ve yönetici kurulun taşınması gereken özellik ve niteliklerin belirlemelerini iki temel yol üzerinden sürdürmüştür. Bahsini geçireceğimiz iki temel yolun çıkış noktaları ayrı olsa da yapıları izomorfik olan bu hatların varacağı konum aynıdır. Aralarındaki fark ise bir yolun hitap ettiği kesim umumiyken, diğer bir kesim kısmi ya da tikeldir. O, bir yandan İtalya'da ulusal bir birlik kurabilecek niteliklere sahip lider arayışına girerken, diğer bir yandan özü bozuk insanla baş edebilecek niteliklere sahip olan bir lider arayışı içerisine girmiştir.

Siyasi minvalde hemen her yönüyle tartışmalı bir düşünür olan Machiavelli'nin kendine yöneltilen eleştirilerin devam noktası, yönetici cenahın taşınması gereken özelliklerden kaynaklanmaktadır. Devam noktası olmasının nedeni ise insan doğasıyla alakalı düşüncelerinden kaynaklanır. Yani hükümdar veya yönetici gürüha atfettiği düşüncelerin çıkış noktalarından bir tanesi insanın tahripkâr ve bencil yapısıdır. Machiavelli, bu bağlamda yöneticinin, doğası gereği yapısı kötü olan insanla nasıl ilgileneceği, hangi tutumla yaklaşması gerektiği problemini tartışmaktadır.

---

¹³²Machiavelli, **Hükümdar**, s. 64.

¹³³Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaouğlları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 89.

Machiavelli, kısımlara ayrılmış olan *Prens* adlı eserinin yaklaşık dokuz bölümünü bu soruna ayırmıştır. Değindiği konuyla alakalı düşüncelerini sunmadan önce ütöpik ve hayali olarak yaratılmış devletlerin mevcut konu içine dahil edilmesini reddetmiş, realist ve rasyonalist tavrını bahsi geçen bölümlerde de yinelemiştir.

Devlet büyüklerinin buldukları konumlarından ve statülerinden dolayı övgü veya yergi alabileceklerinin mümkün olduğunu belirten Machiavelli, olumlu veya olumsuz olarak sınıflandırılabilceğimiz nitelik ve özelliklerin hükümdarda bulunabileceğini belirtmektedir. Bazı hükümdarlar acımasız, sözünde durmayan, cimri ve aldatan olabilirken; bazıları yufka yürekli, cömert ve yavuz olabilmektedirler. Fakat saydığımız bu faktörler hükümdarın kullanımına göre ters etki yaratabilmektedir. Machiavelli'ye göre toplum için hükümdarın övgü almasına yarayacak olan eylemlerin aksi bir durum oluşturabilme ihtimali söz konusudur. Akabinde hükümdarın yerilebileceği eylemlerinin de devletin geleceği ve emniyetini garantiye alabilecek niteliklere sahip olabildiğini söyleyebilmek mümkündür. Machiavelli, mevcut duruma misal niteliğinde, bir hükümdarın aşırı cömert veya cimri olma durumunu *Prens* adlı eserinde irdelemiştir.

Machiavelli, bir hükümdarın cömert olarak tanınması düşüncesinin yönetici açısından iyi bir durum olabileceğini belirtmiştir. Fakat ilerleyen süreçlerde bu durumun, devlet açısından vahim ve olumsuz sonuçlar doğurabileceği yargısına varmıştır. Bunun sebebi de adının cömert olarak anılmasını isteyen bir hükümdarın herhangi bir gösteriş veya sükseden kaçınmayacağından kaynaklanmaktadır. Varsılığını ve maddiyatını bu yönde kullanan bir hükümdar, sermayesinin tükenmemesi amacıyla halkını orantısız bir biçimde vergilendirmesi olası bir durumdur. Maddi olarak baskı altında olan yönetilen güruhun gözünde zamanla yöneten güruha karşı nefret uyanmaktadır. Machiavelli, halkın yoksul düşmesinin akabinde de hükümdarın, yurttaşlarının gözünde saygısının azalabileceğini savunmaktadır. Sonuç olarak cömert veya bonkör olarak anılmak isteyen bir hükümdarın yönettiği devletin maddi veya manevi olarak zarar görmemesi, düşük ihtimalli bir durumdur. Machiavelli, aşırı cömertlikten ziyade, bir devletin hükümdarının, kendine, halkına ve ordusuna yetecek derecede iktisatlı bir yapıda olması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre bu durum halkın azınlık veya çoğunluğu tarafından, hükümdara karşı cimri ve eli sıkı gibi sıfatlar yükleyebilme sonuçlarını doğursa da mevcut konumdaki hükümdarın kendini hor görmemesini öğütlemektedir. Machiavelli, yöneticinin cömert olduğu sürece son tahlilde artık cömertlik yapamayacağını belirtmektedir. O, cömertlik

yapacak gücü olmayan bir hükümdarın yoksul ve aşağılık biri ya da yoksulluktan kaçabilmek için açgözlü biri olabileceğini belirtir. Machiavelli, hayalini kurduğu devlette cimri ama açgözlü olmayan bir hükümdarın varlığını, cömert ama haris bir hükümdarın varlığına tercih etmektedir.¹³⁴

Machiavelli'nin yöneten ve yönetilen sınıflarla alakalı üzerinde durduğu diğer bir husus ise yönetici sınıfın merhametli veya zalim olmasıyla alakalıdır. Machiavelli, bir hükümdarın adının merhamet ile anılmasının gerektiğini düşünen siyasetçilerden biridir. Fakat hükümdar merhametini asla kötüye kullanmamalıdır. Mevcut durumu Floransalı yöneticilerin, Pistoria şehri üzerinde izlediği stratejiler ile örnekleyebilmek mümkündür. Öyle ki Floransa yönetim erkani, sözde merhameti elden bırakmamak amacıyla Pistoria'nın yakılıp, yıkılıp, yağmalanmasına göz yummuş herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır. Machiavelli'ye göre mevcut durumdaki hükümdarların, adının zalim olarak anılmasını göz ardı ederek herhangi bir katliam veya yağmaya mahal vermemeleri gerekmektedir. Öyle ki bu denli şiddetli olaylara engelleme ve karşı müdahalede bulunmayan yöneticiler, kötü sonuçların ortaya çıkabileceğini görebilen ve herhangi bir temasta bulunanlara nazaran daha merhametsiz olduklarını göstermişlerdir. Bu alanda hükümdarın temel amacı bulunmaktadır. Bu amaç ise uyruğu bir arada tutabilmek, devletin güvenliğini sağlayabilmek ve halkın iktidara bağlılığını sağlayabilmektir.¹³⁵

Machiavelli'nin, hükümdarın genel tavrıyla alakalı olan söylemlerini, Aristoteles'in altın orta anlayışıyla özdeşleştirebilmek mümkündür. O, hükümdarın halka karşı yönelteceği tutum ve muamelelerini “insancı tavrıyla sakınganlığını dengeleyip kimi zaman acımasız, kimi zaman merhametli olmalıdır”¹³⁶ şeklinde betimlemiştir. Fakat Rönesans dönemi içerisinde İtalya coğrafyası üzerinde, siyasi sınırları iç içe geçmiş olan devletlerin, dolayısıyla insanların izafi ve kuşkulu yapıları, Machiavelli'nin düşüncelerinin temel manada korku ve kaygıya yönelmesine neden olmuştur. Bu sebepten ötürü zalim bir hükümdarın her zaman merhametli veya saygı duyulan hükümdarlardan daha fazla avantajlı bir konumda olduğunu belirtmektedir.

Machiavelli'nin hükümdar ile alakalı tavır ve düşüncelerinde her zaman belirli kıstaslar ve kriterler bulunmaktadır. Hükümdarın zalim ve diktatör olabilmesi bir kriter, ne

---

¹³⁴Machiavelli, **Hükümdar**, s. 60- 62.

¹³⁵Machiavelli, **Hükümdar**, s. 63.

¹³⁶Machiavelli, **Hükümdar**, s. 63.

ölçüde zalim olabileceği ise farklı bir kriterdir. Machiavelli, kriter betimlemesini *Prens* adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır:

Hükümdar korku salmayı öyle ölçütler içinde yapmalı ki sevgi kazanamıyorsa da nefret de kazanmamalı, çünkü korkulacak biri olmakla nefret edilmeyecek biri olmak bir arada olabilir. Hükümdar, uyruğunun, yurttaşlarının malına, mülküne, karısına, kızına göz dikmezse nefret kazanmadan korku salabilir. Birinin kanına, canına kastettiğinde yeterli gerekçesi ve açık seçik bir nedeni olmalıdır. Ve özellikle başkasının malına, mülküne göz dikmemelidir, çünkü insanlar babalarının ölümünü kolaylıkla içlerine sindirebilirler, ama mal varlıklarından yoksun kalmalarını asla.¹³⁷

Machiavelli, hükümdarların tavırlarının asıl olarak dürüst ve olumlu yönde olması gerektiğini, fakat iyiliğin sonuç olarak doğurabileceği maraz ve problemleri öngördüğü için eserin farklı bir bölümünde menfi davranışların devlet ve hükümdarın selameti açısından faydalı olabileceği düşüncesini savunmaktadır. Bahsi geçen mevzuyla alakalı bir diğer örneğini ise eserin “Hükümdarlar sözlerinde nasıl durmalıdırlar?” başlığı altında irdemiştir. Mevcut bölümde bir hükümdarın sözünde durmasının ve hükümdara böyle bir sıfat yüklenmesinin, yönetici açısından övünç kaynağı olabileceğini, fakat iyi işler yapan hükümdarların da sözünde durmayan ve kurnaz liderler olduğunu belirtmiştir. Machiavelli, devletini, halkını ve kapsadığı diğer öğeleri korumak isteyen liderlerin insanlara özgü ve gerektiğinde hayvanlara özgü yollara başvurmaları gerektiğini savunmaktadır. O, hayvanlara özgü olarak belirttiği alternatifte aslan ve kurt betimlemelerine başvurmuştur.

Hayvan kimliğine bürünmeyi bilmesi gereken bir hükümdar hayvanlardan tilki ve aslanı yeğlemelidir. Çünkü aslan tuzaklardan, tilki de kurtlardan korunamaz. Bu nedenle tuzaklardan korunmak için tilki, kurtlara karşı koyabilmek için aslan olmak gerekli yalnızca aslan olarak kalmak isteyenler bu işten anlamayanlardır. Eğer söz vermesini gerektiren gerekçeler ortadan kalmış ve verdiği söz aleyhine dönecekse, akıllı biri verdiği sözü tutmaz ve tutmamalıdır. İnsanlar iyi yaradılışlı olsalardı, bu ilkenin geçerliliği olmazdı, ama kötü yaradılışlı oldukları için sana verdikleri sözü tutmayacaklarına göre, senin de sözünde durman gerekmez. Hükümdarlar sözlerinde durmamalarına geçerli gerekçeler bulmakta hiçbir zaman zorlanmamışlardır. Buna zamanımızdan sayısız örnekler verebilirim; hükümdarların sözlerinde durmamaları nedeniyle kaç barışın, kaç anlaşmanın iptal edildiğini; tilkilik etmesini iyi bilen bu işlerinin daha iyi gittiğini göstermek olanaklıdır.¹³⁸

Prens ile alakalı yukarıda değindiğimiz niteliklerin haricinde, yönetici kesimin halkının nefretini kazanmamasının, prens için avantajlı olgular yaratacağını belirten Machiavelli, hükümdara karşı nefretin ve adavetin beslenmemesi için yöneticinin, halkın

¹³⁷Machiavelli, **Hükümdar**, s. 64.

¹³⁸Machiavelli, **Hükümdar**, s. 67.

canına, malına, eşine ve mutluluklarına herhangi bir müdahalede bulunmaması gerektiğini öğütlemektedir.

Hükümdarın kişisel nitelikleriyle alakalı değinilen önemli noktalardan bir diğeri ise, hükümdarın kadınsı, mızmız ve kararsız olması ile alakalıdır. Yönetici açısından olumsuz ve yönetimi negatif bir çizgide yürütecek olan bu tavırların aksine, hükümdar ağırbaşlı, sakin ve tutarlı bir yol seyretmelidir. Machiavelli, yönetimin bu tavırları sergileyen insanlar için daha uygun bir konumda olduğunu belirtmektedir.¹³⁹

En önemli özelliği veya niteliği basiretli olması gereken bir hükümdarın, içinde beslemesi gereken iki temel korku bulunmaktadır. Bu korkulardan biri siyasi sınırları dışında kalan diğer devletlere karşı, bir diğeri ise kendi halkına karşı olmalıdır. Nitekim harici cenaha karşı beslenen korku, ancak askeri gücün ve militarizmin nicelik ve nitelik açısından donanımlı olmasıyla bastırılmaktadır. İç cenaha karşı barındırılan korkunun bastırılması ise harici korkuya göre daha dolaylıdır. Machiavelli'ye göre bu durumun sebebi, siyasi sınırların dışında kalan rakiplere karşı güvenliği sağlamanın sonucunda, içerdeki olası tehlikelerin önünün kesileceğinden kaynaklanmaktadır.¹⁴⁰

Gerek devletin yapılanmasında gerekse yöneticinin niteliklerinde genel olarak etik açısından birçok duruma tolerans gösteren Machiavelli, etik ve ahlaki değerleri kısmi olarak reddetmesinin nedeni, devlet yararı denilen, çalışmamızın önceki kısımlarında da bahsini geçirdiğiniz hikmeti hükümet anlayışından kaynaklanmaktadır. Fakat pratiğe dökülen bu etiksizliğin, hükümdar tarafından istismar edilmesi, Machiavelli'nin sınırlı ve kısır olan ahlak anlayışına ters düşen bir durumdur. Bu yüzden bahsi geçen etiği tolere etme anlayışı sadece “güvenliği sağlama, ülkeyi kurtarma ya da ortak iyiyi gerçekleştirebilme gibi amaçlar adına”¹⁴¹ meşru sayılabilir.

Machiavelli, Prense yüklediği nitelikleriyle, Prens'in gücünü kısa bir sürede maksimize ve muhafaza etmesi amaçlamaktadır. Yöneticiye yüklenen nitelik ve güç gibi etkenlerin kullanılmasının münferit ve tabii amacı bulunmaktadır. Bu amaç ise devletin selameti ve refaha kavuşması durumudur. Esas amaçlarından biri, İtalya coğrafyasında ulusal birliği kurmak olan Machiavelli, bu uğurda maksimize edilen güç ile, liderlik konumuna ulaşmış bir kişinin otokrat veya despotik bağlamda hareket etmesini mazur

¹³⁹Machiavelli, **Hükümdar**, s. 69.

¹⁴⁰Machiavelli, **Hükümdar**, s. 69- 70.

¹⁴¹Armağan Öztürk, “Machiavelli Düşüncesinde Cumhuriyetçi Özgürlük ve Kurucu Lider İmgesi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 68 (2), 2013, s. 198.

görmektedir. Machiavelli, belirli koşullarda despotizm düşüncesini savunsa da mutlak anlamda diktatörlüğü savunmak istememektedir. Fakat siyaset alanında Machiavelli'nin ileri sürdüğü radikal ve keskin düşüncelerin sonraki dönemlere aktarılmasının akabinde, bu görüşleri kendi çerçevesinde yorumlayan Tiran veya diktatörlere mihenk taşı olarak teşkil edilmiştir.¹⁴² Machiavelli'nin siyasal anlamda bir nevi yansıması olan *Prens* adlı eserinin okuyucu kitlesi, Rönesans döneminin yöneticilerinden, yakın dönem yöneticilerine kadar birçok politikacıyı içinde barındıran despot bir listedir. Bu duruma örnek niteliğinde; 1519-1589 yılları arasında yaşamış olan Catherine de Medici, akabinde Fransa Kralları 3. ve 4. Henry, Napoleon Bonaparte, Otto Won Bismarck, Adolf Hitler ve belirli bir süreliğine Benito Mussolini'yi gösterebilmek mümkündür.¹⁴³

1.2.2. Devletin Yönetim Sistemleri

“Çeşitli yönetim biçimlerini sınıflandırmak çağlar boyunca siyaset analizinin başlıca meselelerinden biri olmuştur.”¹⁴⁴ Siyaset tarihi boyunca, yöneticilerin hangi sınıftan veya hangi niteliklere sahip olmaları gerektiği problemi, belirli sınıflandırma, sınırlandırma veya kategorize etme gibi eylemleri beraberinde getirmiştir. Bu durum ise yönetenler ile alakalı çeşitlilik gösteren fikir ve düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mevcut durumda düşünürler, buldukları devlet için en ideal yönetim sisteminin ne olacağı ve devlet sınırları içerisinde yaşamlarını sürdüren insanların hangi sistem dahilinde refah düzeylerinin yüksek olacağı sorusuna cevap aramışlardır. Fakat sorulan sorular ve elde edilen cevaplar düşünürlerin içinde bulunduğu harici ve dahili nedenlerden ötürü değişiklik göstermiş, akabinde her düşünürün veya siyasetçinin farklı ve değişik yöntem veya sistemlerinin açığa çıkmasına neden olmuştur.

Yaşantısı boyunca siyasetle içli dışlı olan Niccolo Machiavelli'de belirlenen problemleri siyaset algoritmasına eklemiş ve bu problemlere çözüm arayışı içerisine girmiştir. Başka bir deyişle siyasi düşüncelerinde herhangi bir soru işareti veya açık kapı bırakmak istemeyen Machiavelli, yönetim sistemleri bağlamında da bu politikayı seyrederek hem cumhuriyet hem de hükümdarlık yani monarşi açısından düşüncelerini dile getirmiştir.

---

¹⁴²Arsev Bektaş, “Machiavelli ve Hobbes “Siyasal İktidar” ve “Güç” Analizleri”, **Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 3, 1993, s. 181-182.

¹⁴³Robert B. Downs, **Dünyayı Değiştiren Kitaplar** (2. Baskı), çev. Erol Güngör, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1995, s. 41- 42.

¹⁴⁴Andrew Heywood, **Siyaset** (21. Baskı), çev. Fahri Bakırcı, Felix Kitap Yayınları, Ankara, 2020, s. 368.

1.2.3. Cumhuriyet Özelinde Machiavelli Siyasetinde Yönetim Sistemler

Machiavelli, yönetim sistemleri alanındaki düşüncelerini *Prens*'ten daha önce kaleme aldığı *Söylevler* adlı eserinde belirtmiştir. Öyle ki *Prens*'te hükümdarlıklar çerçevesinde yönetim sistemleri hakkındaki düşüncelerini belirten Machiavelli, *Söylevler*'de cumhuriyet bağlamındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Birinci kitabın ikinci bölümünde “Kaç türlü cumhuriyet Vardır ve Roma cumhuriyeti Hangi Türe Girer” başlığı altında, öncelikli olarak roma ve Floransa'dan bahsetmiş, akabinde krallıklar, aristokrasiler ve cumhuriyetleri incelemiştir.

Mevcut bölümde¹⁴⁵Machiavelli, yönetime mükemmeliyetçilik katacak olan üç tür yönetim sisteminden bahsetmektedir. Bu yönetim sistemlerinde ortak bir amaç bulunmaktadır. Bu amaç ise devletin ve devletin egemen olduğu topraklarda yaşamlarını sürdüren toplumun, hangi yönetim sisteminin şemsiyesi altında daha iyi yönetileceği ve yönlendirileceği hususundadır. Bu yönetim sistemleri eylem ve uygulama açısından birbirleri arasında birçok fark bulunsa da amaç olarak ortaklıkları bulunmaktadır. Ortak amaç ise ideal devlet ve ideal bir toplum oluşturmaktır. Machiavelli, mevcut bölümün devamında bahsi geçirilen üç yönetim sistemi haricinde, bilge insanlar tarafından öne sürülen üç farklı yönetim türünün daha varlığından bahsetmektedir. Yani geçmiş çağlarda politika ve siyaset alanında düşüncelerini sarf etmiş olan düşünürler, toplamda altı yönetim biçiminin var olduğunu ileri sürmektedirler. Bu altı yönetim biçimini iki farklı koldan yorumlamak gerekirse, bir kolu iyi yönetim sistemleriyle, diğer bir kolu ise kötü yönetim sistemleriyle bağdaştırabilmek mümkündür. Öyle ki iyi olarak tasvir edilen bu yönetim sistemleri, krallıklar, aristokrasiler ve cumhuriyetler olarak tasvir edilmektedir. Machiavelli'ye göre kötü yönetim sistemleri de bu üç yönetim sisteminden türemektedir. Yani krallık, aristokrasi ve cumhuriyetin yozlaşması ve bozulması durumunda, devleti kötü yönetim sistemleri ele geçirecektir. Örnek olarak “prenslik tiranlığa, aristokrasi azınlık yönetimine ve halk yönetiminin de özgürlükleri kolayca istismar eden bir yönetim biçimine dönüşmesinin yolları açık olacaktır.”¹⁴⁶Bu sebepten ötürü devlet yöneticisi, bu üç yönetim sisteminden herhangi birini kullanmak isterse, yöneteceği devletin ömrü, yönetildiği sistemler birlikte kısa sürecektir. “Çünkü bu durumda erdemle kötülüğün

¹⁴⁵Krallıklar, aristokrasiler ve cumhuriyetler.

¹⁴⁶Machiavelli, *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 30.

birbirine yakınlığı yüzünden hiçbir ön tedbir uygulanan türün karşısına kaymasını önleyemez.”¹⁴⁷

Machiavelli’ye göre yönetim sistemlerinin çeşitliliği insanoğlunun yüzeysel bir biçimde bu sistemleri keşfetmesinden kaynaklanmaktadır. O, insanların, evrenin var oluşunun ilk safhalarında, hayvanlar gibi dağınık ve seyrek yaşadıklarını belirtmiştir. Çoğalan popülasyonun akabinde insanlar, coğrafi alanları ortak bir biçimde kullanmışlar, yaşamlarındaki düzeni sistematikleştirmek için belirli kurallar ve kanunlar türetmişlerdir. Düzenin korunabilmesi için ise aralarında bulunan güçlü ve cesur kişileri lider olarak seçmişlerdir. Machiavelli’ye göre insanların toplumsallaşma sürecinde iyi ve onur içeren eylemleri kavramaları, kötü ve zararlı terimleri kavramalarından daha önce gerçekleştirmiştir. “Çünkü eğer biri kendine iyilik edene kötülük yaptıysa, bu olay insanlar arasında nefret ve şefkat duygularına yol açmış olacaktır.”¹⁴⁸ Bu durumdan ötürü toplum, minnet duygusu gösterenleri onurlu buldular ve bu dahiliyetin dışında kalanları nankörlükle suçlamışlardır. Mevcut olaylara paralel olarak söyleyebiliriz ki insanlar, kötülük eyleminin kendilerine yapılmamasını istedikleri için kötülükten uzak kalmışlardır. Ayrıca kötülük probleminin devamlılık göstermemesi amacıyla insanoğlu, belirli kural ve kanunlar geliştirmiş, geliştirilen kural ve kanunların çerçevesinde kendilerine göre adalet sistemi kurmuşlardır. Bu sayede toplumun hak ve özgürlükleri korunmaya çalışılmıştır. Adalet ve hukuk sisteminin kendi hakları için olumlu sonuçlar doğurduğunu keşfeden insanoğlu, bu noktadan sonra lider arayışlarında en güçlü olana değil, en adaletli ve basiretli olana yönelmiştir.¹⁴⁹

İlerleyen süreçlerde krallar seçimle değil de kalıtımsal yollarla lider olarak yerleştirilmişlerdir. Bu durumun ortaya çıkardığı başlıca problem ise haleflerin seleflerine oranla hemen bozulmasından kaynaklanmaktadır. Haleflerin bozulması durumu halkın yönetime karşı tepki göstermesine sebep olmaktadır. Öyle ki halk, yönetimdeki kişinin devlet ile alakalı öz görevlerini bırakıp, ihtiras ve israf bağlamında ahlaksızlığa yöneldiğini düşünmektedir. Bu durum ise yöneticinin halk tarafından nefret edilmesini sağlayan sebeplerden biridir. Akabinde nefretin korkuyu doğurması, krallığın tiranlığa dönüşmesi olası bir durumdur. Halkın içinde bulunan, mevcut durumdan rahatsız olan varsıl ve onurlu insanlar, ellerindeki imkanları halkı silahlandırmak için harcayıp mevcut iktidarın

---

¹⁴⁷Mete Tunçay, **Batı’da Siyasi Düşünceler Tarihi**, Teori Yayınları, Ankara, 1986, s. 49.

¹⁴⁸Machiavelli, **Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler**, s. 31.

¹⁴⁹Machiavelli, **Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler**, s. 31.

değişmesine neden olmuşlardır. Mevcut iktidarı hakkında desteğiyle ele geçiren soylu kesim hikmeti hükümet ilkesinin paralelinde kendi çıkarlarını ve rahatlıklarını devletin selameti için feda etmişlerdir. Fakat ilerleyen süreçlerde yönetim, onurlu ve zengin kesimin haleflerine geçtiği zaman mevcut devletteki yönetim tarzı, yurttaşlarına saygı göstermeyen elit bir azınlık yönetim tarzına dönüşmüştür. Akabinde kısa bir süre önce tirana gösterilen hazin son, mevcut devleti sonradan yönetenlere de uygulanmıştır.¹⁵⁰

Bahsi geçen devletin ilk yönetim sistemine bakıldığı zaman görebiliyoruz ki kral, ihtiras ve arzuları yüzünden devleti yönetememiş ve onun yerine seçkin bir azınlık geçmiştir. Bu azınlığın soyundan gelenler de kralın kaderini paylaşmışlar ve devletin yönetim sistemi, prenslikle yönetilmek istemeyenler tarafından halkın yönetim sistemine dönüştürülmüştür. Son yönetim sisteminde ise, nihai yönetimi yıkanlar devlet içinde öyle bir örgütlenme oluşturmuşlardır ki devletin yönetimini ne az sayıdaki seçkin kişilere ne de prenslik yönetimini egemenliğine bırakmışlardır.

Machiavelli, bazı yönetim sistemlerinin bir süre, bazılarının ise layıkıyla uygulanıldığı sürece saygı görebileceğini savunmaktadır. Öyle ki yukarıda belirttiğimiz halk yönetimi belirli bir zaman süresince saygı ve itaat görmüştür. Fakat yöneten kesimin kendilerine verilen güç ve haklar sayesinde toplumsal kuralları istismar etmeleri, halkın bu yönetim biçimine ve yönetenlere karşı kin ve nefret beslemelerine neden olmuştur. Kamusal ve özel alanlarda gerçekleşen bu istismar hareketi, insanlarda korkusuzluğun ve saygısızlığın temellerini atmış, insanların canları istediği gibi her türlü farklı eylemlerde bulunma düşüncesine kapılmalarını sağlamıştır. İnsanların zaruri ihtiyaçlarını karşılanması ve istismar, sömürü gibi eylemlerden kaçınılması amacıyla devletin yönetim şekli toplum içindeki iyi ve nüfuzlu insanlar sayesinde krallığa dönüşmüştür. Bu başlık altında bahsedilen süreç, devletin içindeki yönetim sistemlerinin döngüsünün nasıl gerçekleştiğiyle alakalıdır. Bir devletin bu döngülerden geçmesi Machiavelli'ye göre sonsuza kadar süremez. Sadece güçlü devletler bu döngüyü birkaç defa gerçekleştirebilmektedir. Güçlü olmayan devletler ise bu döngüyü gerçekleştirebilecek kadar uzun ömürlü olamayabilirler.¹⁵¹

Machiavelli, isimlerini belirttiğimiz altı yönetim sistemi içinden iyi olan üç yönetim sisteminin kısa ömürlü olduğu için, kötü olan üç yönetim sisteminin de ideal devleti

---

¹⁵⁰Machiavelli, *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 32.

¹⁵¹Machiavelli, *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 32.

oluşturamayacağından, amaçlarının kötülük ve sömürü üzerine kurulduğundan dolayı, bahsi geçen yönetim sistemlerinden herhangi birini devletin yönetim sistemi olarak kabul etmemektedir. Onun devletinde, basiretli ve ileri görüşlü hükümdarların, bu sistemlerin tek tek kullanımı kabul etmeleri gerekmektedir. İdeal bir devletin, üç iyi yönetim sisteminin üçünün de üzerine temellendirmesi gerekmektedir. Bu durumun sebebi ise aynı şehirde krallık, aristokrasi ve halk yöneticiliğinin kullanılması, her birinin bir diğerine karşı tetikle olmasını sağlamasından kaynaklanmaktadır.¹⁵²

1.2.4. Hükümdarlıklar Özelinde Machiavelli Siyasetinde Yönetim Sistemleri

Machiavelli, siyaset alanında tespit ettiği problemleri tek ve dar bir bakış açısıyla yorumlamamış, aksine var olması olası bütün alternatif yol ve yöntemleri hesaba katarak, çözüm önerileriyle birlikte yorumlamıştır. Bu durumun örneğini belirttiği düşüncelerin üzerinden görebilmek mümkündür. Öyle ki Machiavelli, yönetim sistemlerini yorumlarken cumhuriyet, demokrasi, aristokrasi veya tiranlık gibi sistemlerin yanı sıra hükümdarlık, prenslik rejimiyle yönetilen devletler için farklı yorumlamalarda bulunmuştur. Öncelikle *Prens* adlı eserinde, prenslik bağlamında ileri sürdüğü fikirlere bakacak olursak, onun, prenslikleri dört ayrı türe ayırdığını görebiliriz. Bu türler ise; eski prenslikler, yeni prenslikler, karma prenslikler ve dinsel prensliklerdir.

1.2.4.1. Eski Prenslikler

Machiavelli'nin Eski Prenslikler olarak tasvir ettiği yönetim sistemi babadan oğula geçen yani kalıtsal yollarla elde edilen prenslikler olmasıyla birlikte, halkın belirli bir hanedana, monarşi sistemi temelinde itaat ettiği bir sistemdir.¹⁵³ Monarşi kavramı, etimolojik olarak tek kişi yönetimine gönderme yapmaktadır.¹⁵⁴

Monarşi özelinde Eski Prensliklere bakıldığı zaman, mevcut hükümdarın ailesi tarafından ve hükümdarın soyundan gelenlerle birlikte iktidarı devam ettirme sürecinin ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkündür. Mevcut yöneticinin zaruri veya keyfi nedenlerden ötürü iktidardan çekilmesi durumunda, yani yaşantısının sona ermesi veya kendisinin böyle istediği için yönetimi bırakması durumunda yönetime, ayrılan hükümdarın yerine, onun halefi olarak evladı gelmektedir. Yönetimi devralan halef ise devlet içerisinde önceki dönemlerden itibaren var olan kural, gelenek ve kanunlar

¹⁵²Machiavelli, *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 33.

¹⁵³Şahin Aybek, *Siyaset Felsefesine Giriş* (7. Baskı), Maya Akademi Yayınları, Ankara, 2013, s. 50.

¹⁵⁴Philippe Raynaud & Stephane Rials, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, çev. İsmail Yerguz & Necmettin Kamil Sevil & Emel Ergun & Hüsni Dilli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 589.

çerçevesinde toplumun ve devletin yönetimini gerçekleştirmektedir. Bu tür prenslikleri, daha sonra bahsedeceğimiz diğer prensliklere nazaran daha avantajlı kılan etkenler bulunmaktadır. Bu etkenlerden biri, ailesinin devlet yönetimiyle iç içe olmasından dolayı, sonradan iktidara gelen halefin devleti yönetirken ve topluma karşı olan yaklaşımlarında yabancılaşmaması durumudur. Yani sonradan yönetime gelen kişinin, devlet geleneğinin içinde yetişmiş olması durumu, onun devleti ve halkı yönetmesini kolaylaştıracaktır.

Machiavelli'ye göre bu yönetim sisteminde söz sahibi olan hükümdarın, basiretli ve becerikli olması durumunda, olağanüstü bir güç tarafından yani darbe yolu ile makamından indirilmediği sürece alaşağı edilemeyeceği belirtilmektedir. Fakat belirttiğimiz üzere siyasi alanda her türlü ihtimal ve senaryoyu göz önüne alan Machiavelli, bu konuda da bahsi geçen hükümdarın egemenliğinin elinden bir şekilde alınması durumunun akabinde yerine geçen bir diğer hükümdarın tökezlemesi durumunda, meşru prensin iktidarı yeniden ele alabileceği görüşünü savunmuştur. Meşru prens bu durumu da şüphesiz halk sayesinde başarabilecektir. Çünkü legal yollarla iktidara gelen herhangi bir yöneticinin, halkı incitmesinin geçerli hiçbir sebebi bulunmamaktadır. Machiavelli, bu sistem dahilinde halka hizmet eden yöneticinin, diğer sistemlerdeki yöneticilere nazaran daha çok sevilip sayıldığını belirtmektedir. Akabinde bu hükümdarların, olağanüstü hatalar yapmaması durumunda halk tarafından sevimliliği kadar doğal bir şey olmadığı görüşünü savunmaktadır.¹⁵⁵

1.2.4.2. Yeni Prenslikler

“İnsanlar üzerinde geçmişte ve günümüzde egemen olan tüm devletler ya da hükümdarlıkların yönetim biçimi ya cumhuriyet ya da hükümdarlık olmuştur.”¹⁵⁶Machiavelli'nin, hükümdarlıklar kavramında yönetim sistemlerinin içinde, yukarıda bahsettiğimiz eski prensliklerin yanı sıra yeni prenslikler bulunmaktadır. Machiavelli, yeni prenslikler başlığı altında incelediği devletlerin iki farklı temel üzerine kurulduğunu belirtmektedir. Bu temellerden biri, herhangi bir hükümdarlıkta var olan yönetimin dejenere olması ve değişmesi sonucunda ortaya çıkan yeni yönetimle birlikte varlığını gerçekleştirmiş bir prenslik olarak tasvir edilmektedir. Diğer bir temel ise, kalıtsal ve doğuştan var olan ayrıcalıkları sayesinde hükümdar olmuş bir kişinin, el koyduğu

---

¹⁵⁵Machiavelli, **Hükümdar**, s. 4.

¹⁵⁶Machiavelli, **Hükümdar**, s. 3.

toprak parçalarını, kendi topraklarına kattığı bir hükümdarlık biçimidir. Machiavelli, rejimin dejenere olmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni prensliği, Francesco Sforza'nın yönettiği devlet bağlamında örneklendirerek açıklamaya çalışmıştır. Francesco Sforza, condottieri olarak adlandırılan paralı asker komutanı olmasının yanı sıra, Milano dükü olan Filippino Mario Visconti'nin damadıydı. Milano Dükü Visconti'nin ölmesinin ardından cumhuriyet rejimine geçen dukalık, komşu devletlerin taarruzu ve devletin içinde cereyan eden isyanlarla birlikte zor duruma düşmüştür. Bu esnada Francesco Sforza, Mario Visconti'nin gayrimeşru kızı ile evlenmiş, Venedik ile yapılacak savaşta başkomutan olarak seçilmiştir. Fakat Sforza, Venedik ile anlaşarak bir nevi fetret dönemi yaşan Milano Dukalığına karşı savaşmış, şehri ele geçirmiş, akabinde Sforza Hanedanlığının çatısı altında yönetimi yeniden kurmuştur.¹⁵⁷

Kalıtıl yolla elde edilen yeni prenslikler bağlamında verilen örnek ise İspanya Krallığı çerçevesindedir. “V. Ferdinando, “Katolik Ferdinando olarak tanınan kral, Fransa Kralı XII. Louis ile yaptığı anlaşmanın ardından Federigo d’Aragona’nın elinden ihanetle Napoli Krallığını almış ve İspanya’ya katmıştı.”¹⁵⁸

1.2.4.3. Karma Prenslikler

Karma Prenslik olarak tasvir edilen hükümdarlıklar, bir nevi Yeni Prensliklerin ihtivası altında bulunmaktadır. Karma hükümdarlıklardaki yönetimin zorluğu eski hükümdarlıklara göre oldukça fazladır. Eski hükümdarlıklarda var olan kural ve kanunlar, eski dönemlerden beri halka uygulanıp benimsetildiği için, eski hükümdarlıkları yönetmek yenilere göre daha basit ve kolaydır. Öncelikli olarak hükümdarlığın tümünden yeni olmaması, karma olması durumu, zorunlu olarak halkı, mevcut iktidarın değişmesinin istenmesi durumuna yönlendirmektedir. Halkın bahsi geçen olayı arzu etmesi durumu, toplum ve devlet içerisinde refahın artacağına inanmalarından kaynaklanmaktadır. Öyle ki mevcut düzeni değiştirmek için halkın seyredeceği süreçlerden bir tanesi silahlanmaktır. Silahlanan halk bir şekilde iktidarı alaşağı eder ve amacına ulaşır. Fakat Machiavelli, *Prens*'te bu seyirde hareket eden halkın bir zaman sonra eylemlerinden dolayı pişmanlık duyacaklarını belirtmektedir. Bu görüşünü ise “gelen gideni aratır” düşüncesiyle temellendirmektedir. Yeni bir hükümdar, egemen olduğu topraklar üzerinde, insanlara kendi yöntemlerini ve kurallarını kabullendirebilmesi için, halkı ya baskı altına alır ve

¹⁵⁷Machiavelli, **Hükümdar**, s. 3.

¹⁵⁸Machiavelli, **Hükümdar**, s. 3.

insanları icbar ettirir ya da silahlı kuvvetlerinden faydalanarak halkın üzerinden despotluğunu eksik etmeyip, halkı bir nevi boyunduruğu altına alır. Fakat mevcut durumda, koşullar ve şartlar ne olursa olsun, muvaffakiyetsiz ve başarısız olan taraf, halkın karşısında olan iktidar olacaktır. Bu durumun sebebi ise, hiçbir devletin, halkın desteğini almadan herhangi bir işgal girişiminde bulunamayacağı, girişimde bulunabilse dahi sonucunun başarılı olamayacağı durumundan kaynaklanmaktadır.¹⁵⁹Mevcut durum *Prens*'te şu şekilde belirtilmektedir:

Fransa Kralı XII. Louis Milano'yu kısa zamanda ele geçirdi, ama kısa sürede yitirdi; ilk seferinde Ludovico'nun¹⁶⁰ orduları Milano'yu geri almak için yeterli geldi. Çünkü Fransa Kralı'na kapıları açanlar esenlikli bir geleceğe dönük beklentilerine yanıt bulamayınca, aldatıldıklarını düşündükleri için yeni hükümdarın neden olduğu sıkıntıları kaldıramadılar.¹⁶¹

Yukarıda bahsettiğimiz durum, bir devletin başka bir devleti birinci kez ilhak etmesinin alternatif sonuçlarından biridir. Nitekim, bir devletten bir kez uzaklaştırılıp tekrar geri döndürülen o devletin öz yöneticisi, aynı hataya bir kez daha düşmemek amacıyla gerekli önlemleri alması gerekmektedir ki bahsi geçen örnekte Ludovico bu yolu seyretmiştir. Hükümdar kendi topraklarına geri döndükten sonra toplumun içerisinde isyan eylemine yatkın ve bu eylemi gerçekleştirebilecek olası kişileri ayıklaması gerekmektedir. Bu hükümdarın otoriterlik ve totaliterlik bağlamında pervasız davranması gerekmektedir. Öyle ki hükümdar, kurduğu düzenin tekrar yıkılmaması için, zamanın şartlarına göre önlemler almak zorundadır.

Mevcut duruma Fransa perspektifinden bakacak olursak, yani yeni bir toprak parçasını işgal eden hükümdarın gözünden bakmamız gerekirse, yöneticinin, yeni hükümdar olduğu insanlara karşı nasıl davranması gerektiği, siyasal ve yönetim bağlamında tartışmalara neden olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki Machiavelli'ye göre herhangi bir devleti egemenliği altına alan bir hükümdar, halkın ayaklanma olasılığını asgari düzeye indirmek, egemen olduğu topraklar üzerinde kontrolü azami dereceye yükseltmek amacıyla, önceki hükümdarın şahsını ve ailesini yok etmesi gerekmektedir. Bu

---

¹⁵⁹Machiavelli, **Hükümdar**, s. 5.

¹⁶⁰XII. Louis 1499 yılının Şubat'ında sürgünde bulunan başkomutan Milanolu G.G. Trivulzio emrinde bir orduyu Milano'yu işgal etsinler diye yolladı. Fransızların müttefiki Venedikliler Ghiarradda'ya kadar ilerlediler. Ludovico il Moro bilge bir insan olmasına karşın ürkek biri oldu için Almanya'ya sığındı ve imparator Massimiliano himayesine girdi. Yeni yöneticilerin baskısından yorulan Milanolular kısa bir süre sonra düşmana yol verip Ludovico'yu geri çağırdılar ve o da şanlı bir dönüş yaptı, ama daha sonra İsviçrelilerin ihanetine uğrayarak Fransa'ya tutsak oldu ve orada öldü.

¹⁶¹Machiavelli, **Hükümdar**, s. 5-6.

davranış her ne kadar acımasızca gibi görünse de devletin sınırlarını genişletmek ve iç refahı korumak amacıyla yöneticinin bu tarz oportünist ve egosantrist eylemlere başvurması gerekmektedir.

Bu tür prensliği ayakta kalmasını sağlayacak yöntemlerden bir diğeri ise yeni hükümdar ile başlayan yönetim sürecinde halkın önceki hükümdara özlem duymasını engellemek ve toplumun mevcut hükümdardan başka bir fırsatlarını olmadığını empoze etmekten geçmektedir. Fakat iktidarı alan yönetici, yerini sağlamlaştırabilmek amacıyla eski hükümdarın hanedanlığını yok etmesinin yanı sıra eski hükümdarlıktan kalan kanunlara dokunmaması gerekmektedir. Machiavelli'ye göre bir bölgeyi işgal eden ve işgal ettiği yerleri elinden yitirmemek isteyen yönetici, sayılan ilkeler sayesinde, devletin bünyesine kattığı yeni toprakları ve mevcut olan eski toprakları arasında kısa zaman içinde bir bütünlük oluşturabilir.¹⁶²

Dünya üzerinde birçok devlet bulunmaktadır. Bu devletler dil, kültür, gelenek ve görenek bakımından birbirlerinden çok fazla farklılık gösterebilir. Bu durumun yanı sıra bazı devletlerin konuştukları dil ve toplumda uygulanan adetler ortak olabilmektedir. Tahlil edilen bu hükümdarlık türünde Machiavelli, hükümdarın farklı bir dili konuşan devlet- halka karşı işgal girişiminin, hükümdarın aynı dili konuşan devlet- halka karşı olan işgal girişiminden daha zorlu olacağını ve bu durumun paralelinde farklı problemlerin ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Mevcut durumda hükümdarın, işgal ettiği toprakları nizamlı bir hale getirebilmesi iki etkene bağlanmaktadır. Bu etkenler ise hükümdarın yazgısı ve becerisidir.

Yabancı topraklara karşı işgal girişiminde bulunan bir hükümdar, yabancı halkın güvenini kazanmak ve olası bir isyanı tespit edip karşı koymak amacıyla işgal ettiği toprak parçasına yerleşmelidir. Ayrıca bu durum, ordunun içindeki disiplinsiz askerlerin, gayri ırki ve gayri dini insanların canına ve malına zarar vermelerini de engellemektedir. Mevcut durumda, öz topraklarında maddi- manevi zarar gören vatandaşlar mevcut olduğu zaman, kolayca hükümdara ulaşabilmeleri sağlanılabilir ve bu durumda halk, kendilerine verilen güven teminatından kaynaklanan mutluluğu yaşarlar.¹⁶³

Karma hükümdarlıklar bağlamında yukarıda belirttiklerimizin haricinde birçok çözüm yolunun da olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu çözüm yollarından bir diğer

---

¹⁶²Machiavelli, **Hükümdar**, s. 7.

¹⁶³Machiavelli, **Hükümdar**, s. 7.

ise hükümdarın egemenliği altına aldığı coğrafya üzerinde koloniler kurmasıdır. Koloni seçeneğinin alternatifi olarak piyade ve süvari birliklerinin, bahsi geçen coğrafyada muhafaza etme seçeneği bulursa da kolonilerin kurulması, ordunun yerleştirilmesinden daha verimli ve avantajlı olacaktır. Kolonilerin, ordudan daha avantajlı olacağı düşüncesi ise *Prens*'te finansal bağlamda ele alınmıştır. Hükümdarın bu topraklara orduyu yerleştirmesi hem kolonilere göre daha masraflı olacak hem de askerlerin ev değiştirmesinden kaynaklanan yer sorunu, ordu içindeki askeri ve yerleştirilen bölgedeki yerli halkı rahatsız edecektir. Koloni kurmanın finansal bağlamda doğuracağı avantajlardan bir diğerine bakılacak olursa, koloni kurmak için az maddi kaynak kullanılabileceği hatta bazı durumlarda hiç kullanılmayacağı durumu görülecektir. Fakat yeni hükümdar koloni kurmak için sahipli topraklara el koyabilir. Toprağı gasp edilen insanların sayısı yerli halk içinde çok küçük bir oranı kapsadığı için, Machiavelli bu durumun herhangi bir tehlike oluşturmayacağını savunmaktadır. Aslında toprağı gasp edilen insanlar, yoksul ve birbirlerinden habersiz oldukları için mevcut iktidara herhangi bir zararları olmayacaktır. Diğer insanlar ise kendi mallarına zarar verilmediğinden dolayı herhangi bir problem yaratmayacaklarını belirtmektedir.¹⁶⁴ Tabi Machiavelli'nin karma hükümdarlıklar bölümünde belirttiği bu kısım, teori ve ihtimallere dayandırılmaktadır. Fakat çıkarılacak sonuç, kolonilerin pahalıya mal olmayacağı ve işgal edilen toprakların hükümdara bağlı olması alanında etkin bir çözüm yöntemi olduğudur.

1.2.4.4. Dinsel Prensliler

Orta çağ Avrupasında, siyasal yapıda dahil olmak üzere birçok alanın din düşüncesi üzerine temellendirildiğini söyleyebilmek mümkündür. Machiavelli'nin modern dönem siyaset felsefesinin önde gelen isimlerinden biri olarak betimlenmesinin nedeni de orta çağda var olan tanrı- devlet, din- devlet anlayışını yıkmaya çalışmasından kaynaklanmaktadır. Machiavelli, siyasi alanda orta çağ ile olan bağları kesme noktasında karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun sebebi ise, Machiavelli'nin siyaset bilimini aşan metafizik, din ve ahlak gibi alanları reddetmesinden kaynaklanmaktadır. Bahsi geçen retten dolayı Machiavelli, siyasetin içinden metafiziksel öğeleri çıkararak, siyaseti tek başına bırakıp dünyevi ve beşerî değerlerin bulunduğu bir sistem yaratma çabası içindedir. Ona göre Rönesans dönemi İtalya'sında uzun süredir siyasi anlamda birlik kurulamamasının sebebi de kilisenin ortaya çıkardığı din baskısından kaynaklanmaktadır. Bu sebepten ötürü

---

¹⁶⁴Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, s. 8.

iktidar, yönetim veya devlet gibi kurumları beşerî alana dahil etmiş, kilise, tanrı ve din gibi terimleri bu alandan ihraç etmiştir. Bu bağlamda yine söyleyebiliriz ki orta çağ Avrupasının Skolastik Döneminde kazanılmış olan “tüm iktidarlar tanrıdan gelir” düşüncesi, Machiavelli’nin siyasal anlamdaki düşünceleriyle taban tabana zıttır.¹⁶⁵

Siyaset alanında kafalarda soru işareti bırakmak istemeyen ve bu alanlarda her türlü alternatifleri göz önünde bulunduran Machiavelli, dinsel hükümdarlıklar bağlamındaki düşüncelerini *Prens* adlı eserinde, din ve devlet arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğiyle alakalı düşüncelerini de *Söylevler* adlı eserinde belirtmiştir. Öncelikle *Söylevler* adlı eserine değinmemiz gerekirse, din- devlet bağlamında, hayranlık duyduğu Roma İmparatorluğu üzerinden örnekler vermektedir. Machiavelli, *Söylevler* adlı eserinin on birinci kısmında Romalıların Dini başlığı altında mevcut konuyla alakalı düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir. Machiavelli, Romanın ilk kralı ve yasa koyucusu olan Romulus’un belirlediği yasaların imparatorluk için yeterli olmayacağı düşüncesini savunmuştur. Bu yüzden Romulus’un halefi olan Numa Popilius’un seçilmesi gerektiğine karar kılan senato, Numa’nın, Romulus’un ihmal ettiği yasaları tamamlaması ve biçimlendirmesi gerektiğini belirtmiştir.

Numa, çok vahşi bir halk buldu ve onu barış sanatı sayesinde yasalara boyun eğdirmek arzusu ve iyi düzenlenmiş bir devletin varlığını sürdürmek amacıyla birlik için gerekli bir şey olarak yüzünü dine çevirdi. Ve böyle bir yolda onu öyle kurdu ki çağlar boyunca cumhuriyetteki kadar Tanrı korkusu olmadı. Bu senatonun ya da Roma’nın sürekliliğini planlayan büyük insanların her işini kolaylaştırdı. Ve yine Roma halkının sayısız eylemlerini hem bir bütün olarak hem de tek tek gözden geçirecek olan kişi, bu yurttaşların yasaları bozmaktan çok yeminlerini bozmaktan korktuklarını görecektir. Çünkü Tanrı gücüne insanlarınkinden daha fazla saygı göstermişlerdir. (...) Böylece Roma tarihini dikkatlice gözden geçiren kişi, orduları kontrol etmede, halkı telkin etmede, insanları iyiye yöneltmede, kötüden utanılmasını sağlamada dinin nasıl yardımcı olduğunu görecektir. Roma’nın hangi prene, Romulus’a mı yoksa Numa’ya mı daha çok borcu olduğu tartışması yapıldığında, Numa’nın kısa sürede ilk yeri alacağına inanıyorum. Çünkü dinin olduğu yerde orduları sağlamak kolaydır fakat ordunun olup dinin olmadığı yerde, din sağlamak zordur.¹⁶⁶

Machiavelli, siyaset kapsamındaki çeşitli kategorilerinde yağıtığı gibi, din hususunda da Roma İmparatorluğunu referans göstererek düşüncelerini belirtmiştir. Ona göre orduları kontrol etmede, halkın telkin edilmesinde veya halkın zihnine hükümdarın benimsendiği düşüncelerin yerleştirmede, insanları iyiye yönlendirmede ve yine insanların

¹⁶⁵Müşfika Nazan Arslanel & Ertuğrul Eryücel “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri” s. 3.

¹⁶⁶Machiavelli, *Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 69- 70.

yaptığı hataların veya kötülüklerin akabinde, onların utanmasını sağlamak amacıyla dinin olumlu etkilerinin olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁷ Dinin bu etkilerinden dolayı Machiavelli, devletin dine değil de her zaman dinin devlete hizmet etmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Dinin, iktidarın kullanması gerektiği bir araç düşüncesini ileri süren Machiavelli'nin bu düşüncesi, dinde yöneticilik vasfının olmaması görüşünden kaynaklanmaktadır. “Dinin aşkın bir güçten kaynaklanıp kaynaklanmadığını sorgulamasına gitmeden, dinin toplumsal yönü üzerinde durarak, dine siyasal bir araç görevi vermektir.”¹⁶⁸

Mevcut konuya Numa bağlamında devam ettiğimiz taktirde görülen düşünce Machiavelli'nin, Numa tarafından kaynak gösterilen dinin, şehrin istikbal ve ikbalini sağlayan temel neden olarak görmesi durumudur. Çünkü Machiavelli'ye göre bahsi geçen din kavramı iyi yasalara neden olmuştur. İyi yasalar ise iyi bir talih ve kader sağlamaktadır. İyi bir talih sonucunda ise yöneten ve yönetilenler açısından olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Dinin öğretilerini gerçekleştirmek devleti mutluluğa götürürken, bu öğretileri gereksiz görmek devlet ve toplum içinde yozlaşmaya ve bozulmaya neden olabilir. Machiavelli'nin mevcut durumu temellendirmesi ise şu şekildedir. Her nerede insanlar tanrı korkusundan mahrumsa, işte orada ya bu eksiklikten faydalanan krallık düşer ya da bu mahrumiyetin yerini karşılayan bir kralın ya da prensin korkusu tanrı korkusundan mahrum olan yeri doldurur.¹⁶⁹

Dinsel prenslikler başlığı altında ilk kısımlarda belirttiğimiz “İtalya coğrafyasında ulusal birliğin kurulamaması” düşüncesi genel bağlamda din çerçevesinde söylenmiş olsa da bu düşüncenin içlemi kilisenin, Hristiyan öğretilerini yanlış yansıtmasından ve çarpıtılmasından kaynaklanmaktadır. Söylevler adlı eserinde özellikle roma kilisesini eleştiren Machiavelli, roma kilisesinin en yakın bireylerin en az dindar bireyler olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde İtalya insanının dinsiz olmasının asıl nedeni Machiavelli'ye göre kilise ve papazlardır. Ayrıca İtalya coğrafyasında tek bir krallığa veya cumhuriyet devletine sahip olunmasını engelleyen oluşumda yine kilisedir. Bu durumun sebebi ise o dönemin güçlü oluşumlarından biri olan kilise, dünümleri üzerindeki egemenliklerini kaybetme korkusuyla, İtalya coğrafyası içinde güçlü olan herhangi bir kimseyi, kendini koruması için davet etmeyip, yetkilendirmesinden kaynaklanmaktadır.

¹⁶⁷Özcan Tunahan, “Laikliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Enderun Dergisi**, 4 (1), 2020, s. 9.

¹⁶⁸Tunahan, “Laikliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 9.

¹⁶⁹Machiavelli, **Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler**, s. 71.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki dönemin mevcut kilise ve papazları, Hristiyanlığın dogma ve normlarını bozmuş, akabinde bu durum İtalya coğrafyasında siyasi anlamda bir birlikteliğin oluşmamasındaki sebeplerden biri olmuştur. Öte yandan siyasi birliği oluşmaması durumu, bu coğrafyaya karşı işgal fırsatlarını çoğaltmıştır. Dolaylı yoldan bakılacak olursa, bu coğrafya işgalcilerin ve barbarların girmesini sağlayan oluşum, yozlaşmış, bozulmuş olan kilise ve papazlardır.¹⁷⁰

1.3. PRAETORYANİZM VE MİLİTARİZM

Çalışmamızın bu bölümünde Machiavelli'nin siyaset anlayışında yorumlanmış olan ordu sistemleri açıklanacak, akabinde kendi eserlerinde betimlenmiş olan ideal militarizm kategorileri tartışılıp, başvurulduğu taktirde devletin düzen ve amacını yozlaştırıp, yok edecek olan ordu ve askeri yapılar açıklanacaktır.

Rönesans döneminde İtalya'nın siyasi durumun çalışmamızın önceki kısımlarında açıklamıştık. Öyle ki o zamanın İtalya coğrafyasına bakıldığı zaman, bu bölgenin harici ve dahili olarak türlü tehlikelerle kuşatıldığını görebilmek mümkündür. Küçük devletçiklerin hakim olduğu İtalya coğrafyasının yanı sıra ulusal birliklerini tamamlamış olan Avrupa bölgesindeki komşu devletler, Floransa Prensiğinin bir nevi iç ve dış tehlikelerin kısılcacında kalmasına neden olmuştur. Floransa Prensiğinin, sonun eşiğinde olması durumu, Machiavelli'nin zaman zaman siyasi alanda görev yaptığı Floransa Devletini savunmasız konumundan kurtarabilmesi amacıyla praetoryanizm ve militarizm alanında, görüş ve önerilerini belirtmesine neden olmuştur. Bahsini geçirdiğimiz konunun Machiavelli açısından ehemmiyetine bakmak gerekirse, yapıtları arasında maksimal derecede önem gösterilen *Prens* adlı eserinde bahsi geçen mevzuyla alakalı birçok pasajın bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra diyalog formatıyla yazıya dökmüş olduğu *Savaş Sanatı* adlı eserinde de ordu düzeni, tertibi, savaş durumunda belirlenen konumlanmalar ve stratejiler gibi asker ve militer alandaki birçok görüş ve düşüncelerini bulabilmek mümkündür.

Belirttiği görüş ve düşüncelerde realiteden asgari derecede kopuş sağlayan Machiavelli, bu alanda da olabildiğince akıl ve mantık sınırları içinde kalmış, önerilerini hemen hemen her türlü etkeni baz alarak belirtmeye çalışmıştır. Etken kavramından kastedilen öncelikli şey ise, insan doğasının ve davranışlarının değişken yapısıdır. Nitekim insan doğası hakkında sarf ettiği düşünceler, onun siyasetini, dolayısıyla ordu içindeki

¹⁷⁰Machiavelli, *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 74-76.

düşüncelerini de etkilemiştir. İnsanoğlunun tahripkar yapısı üzerine ordu hakkındaki düşüncelerini temellendiren Machiavelli, bu düşüncelerinden dolayı hükümdarın ordu tercihini yaparken intihaplı olmaya özen göstermesi gerektiğini belirtmektedir.

Esas amacı İtalya coğrafyası üzerinde ulusal birliği sağlamak olan Machiavelli, bu gaye doğrultusunda üç temel kavram üzerinde durmaktadır. Bu kavramlar ise din, yasa ve ordu kavramlarıdır. Machiavelli için din, iktidarın meşrulaştırılması ve virtünün şekillenmesi gibi olaylar bakımından önemlidir. Fakat din, iktidar ve hükümdarlığın özünü oluşturmaz. Machiavelli, dini sadece iktidarın kullandığı bir enstrüman olarak nitelendirmektedir. Bu yüzden Machiavelli'ye göre din araçsal bir düşüncedir. Siyasi manada hassasiyetinin yoğunlaştığı kısımlar ise yasalar ve ordulardır. Dini, yasa ve orduya nazaran daha ötelemesinin nedeni ise, yasaların ve orduların siyasetin somut karşılıklarını yansıtmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷¹

Machiavelli, devleti kurtuluşa götürecek olan militer yapının ulusal militarizm yani ulusal askerlerden geçtiğini savunur. Ona göre bahsi geçen yapılanmanın maneviyat üzerine kurulu bir yapılanma olması gerekmektedir. Öyle ki lejyonerlerin, paralı askerlerin tercih edilmesi durumunda devletin akıbetinin ne olacağıyla alakalı menfi teoriler ileri sürmüştür.

Machiavelli'nin devletini iki kolon üzerinde yapılanmış olan bir binaya benzetebiliriz. Bu binanın bir ayağı ordu iken diğer ayağı yasalarlardır. “Ona göre iyi orduların bulunmadığı bir devlette iyi yasalar herhangi bir işe yaramaz, bununla birlikte iyi yasaların bulunmadığı bir devlette ise iyi ordular bir işe yaramayacaktır.”¹⁷² Bahsi geçen bina devlet analojisinde olayların gelişimi, mevcut kurumların eksikliği sonucunda meydana gelen olay ve olgular birbirleriyle paralellik gösterecektir. Temel ayağı olmayan bir binanın eksik ve kusurlu sayıldığı gibi, iyi orduların bulunmadığı bir devlette, teorideki kural ve kanunları pratiğe dökerek herhangi bir kolluk kuvveti kendini gösteremeyeceğinden dolayı eksik veya kusurlu sayılacaktır. Bununla birlikte iyi yasaların bulunmadığı bir devlette asker olarak tabir ettiğimiz sınıf, toplum ve devletin içerisinde kriz ve maraza neden olacaktır.

---

¹⁷¹Öztürk, “Machiavelli Düşüncesinde Cumhuriyetçi Özgürlük ve Kurucu Lider İmgesi”, s. 189.

¹⁷²Mehmet Rauf Karşlı, “Niccolo Machiavelli Hayatı ve Düşünceleri Üzerine Kısa Bir İnceleme”, 2021, https://www.academia.edu/1201585/Niccolo_Machiavellinin_Hayati_ve_Dusunceleri_Uzerine_Kisa_Bir_Inceleme

Devletin varlığının iki cenahtan yola çıkarak sürdürülmesi gerektiği görüşünü savunan Machiavelli'nin mevcut düşüncesinde inceleyeceğimiz kısım ordu zümresidir. Ordu kapsamındaki alt başlıklar ise ulusal, paralı, yardımcı ve karma askerler olup bu askeri sistemlerin niteliği, mahiyeti, misyonu ve danışıldığı taktirde karşılaşılabilecek olası sonuçlara değinilip, eski dönemlerde yaşanmış örneklerle birlikte bu olay ve sonuçlar tartışılacaktır.

1.3.1. Ulusal Askerler

Herhangi bir prenslik veya devlette altyapının sağlam olması düşüncesi, devlet için olmazsa olmaz bir ilkedir. Aksi durumda devletin yok olması, yüksek olasılıklı bir durumdur. Peki bahsini geçirdiğimiz altyapı nedir? Bütün hükümdarlıkların sahip olması gereken altyapı, şüphesiz silahlı güçlerin varlığıdır.¹⁷³

Ordular bağlamında söylenebilecek öncelikli şey, akıllı bir hükümdarın devletin emniyeti için, paralı, karma ve yardımcı askerlerden uzak durmasının gerektiğidir. Basiretli hükümdar devletin selameti amacıyla, devletin içinde ve dışında var olan bütün problemleri ulusal veya yurttaş olarak tabir ettiğimiz askerlerle çözüme kavuşturması gerekmektedir. Bu alanda Machiavelli'nin düşüncesi de şu şekildedir. “Başkalarının silahlarıyla kazanmak gerçek bir zafer değildir. Bunun yerine ulusal askerlerin mücadelesiyle var olanı yitirmek yeğdir.”¹⁷⁴ Floransa hükümetinde diplomasi alanında görev yaptığı sırada şöhretini İtalya ve Avrupa coğrafyasında duyurmuş olan Cesare Borgia, mevcut konuda Machiavelli'yi etkilemiştir.

Burada Cesare Borgia ve eylemlerinden söz etmeden geçmeyeceğim. Romagna¹⁷⁵'ya yardımcı askerlerle girdi ve oraya götürdüğü Fransızların desteğiyle Imola¹⁷⁶ ve Forlì¹⁷⁷'yi aldı. Ne ki bu silahlara güvenmediği için daha az tehlikeli olacağını düşündüğü paralı askerlere yöneldi ve Orsini ve Vitelli'yi hizmetine aldı. Onları da denedikçe kaypak, güvenilmez ve tehlikeli buldu ve ortadan kaldırdı, kendi güçlerine döndü. Dükün Fransızlarla olduğu zamanki saygınlığıyla Orsini ve Vitelli ile olan iş birliğindeki saygınlığı ve öz askerleriyle birlikteliğindeki saygınlığı karşılaştırıldığında bu askerler arasındaki fark rahatlıkla görülebilir. Dükün öz askerleriyle yakaladığı saygınlığın giderek büyüdüğünü ve tüm orduların başkomutanı olduğunda hiçbir zaman bu kadar saygınlık kazanamadığının ayırdına varılacaktır.¹⁷⁸

¹⁷³Machiavelli, **Hükümdar**, s. 46.

¹⁷⁴Machiavelli, **Hükümdar**, s. 53.

¹⁷⁵Romagna, İtalya'nın siyasi sınırları içinde bulunan, bir zaman sonra özerklik verilmiş olan bir bölgedir.

¹⁷⁶Imola, Kuzey Doğu İtalya'da bulunan, Bolonya iline bağlı ve tarihi bölge olan Romagna'nın batı girişi olarak kabul edilen bir şehirdir.

¹⁷⁷Forlì, İtalya'nın Emilia- Romagna bölgesinin merkezidir.

¹⁷⁸Machiavelli, **Hükümdar**, s. 53-54.

Mevcut bağlamda bahsi geçen problemlere bakıldığı zaman, onu *Prens* adlı eserinde ulusal askerlerin ehemmiyetiyle alakalı, Cesare Borgia'nın akabinde Syrakusalı Hieron, gibi farklı çağların hükümdarlarından örnekler verilmektedir.

Mevcut bölümün içerisinde şahıslar üzerine verilen örneklerin akabinde, devletler üzerinden bahsi geçen konuyu açıklanması yapılmaktadır. Devlet bağlamında verdiği örnek ise hayranlık ve meftunlukla yorumladığı roma İmparatorluğu çerçevesinde verilmiştir.

Roma imparatorunun çöküşünü araştırmaya kalktığımızda birinci nedenin gotlardan aldıkları paralı askerler olduğunu görürüz. İmparatorluğun güç yitirmesi buradan başlamıştır. Romalı saygınlığını yitirdikçe Gotlar saygınlık kazanıyordu. Kendi öz silahların yoksa hiçbir hükümdarlık güvende değildir.¹⁷⁹

Askeri sistemin Machiavelli'ye göre devletin selameti ve halkın refahı için yurttaş ve ulusak kategori üzerine kurulması gerektiğini belirtmiştik. Ulusal orduya seçilen askerlerin ise mutlaka askerlik haricinde ayrı bir mesleği olmalıdır. Bu durumun sebebi ise ordu ve savaş sayesinde maddi kazanç sağlayan insanların, sürekli olarak savaş ve mübareze ortamına hasret duymalarını engellemektir. Mevcut durum *Savaş Sanatı* adlı eserde şu şekilde yorumlanmıştır: “Askerler barış zamanında bile asker etkinlik sayesinde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalıyor iseler, bu durum yozlaşmış metottan kaynaklanmaktadır.”¹⁸⁰ Barış zamanında belirlenen yol ve yöntem ile birlikte devlet, finansal olarak rahata erecektir. Bu durumun sebebi ise sırf savaştıkları için değil bahsi geçen askerlerin, ücret mevzuunda soylu işle yaptığı ve barış zamanında da sükuneti bozmadıkları için ödeme almalarından kaynaklanmaktadır.

Devlet içinde ordu problemi sadece ulusal askerlerin tercih edilmesiyle sonlanmamaktadır. Mevcut problem ulusal veya yurttaş askerler olarak tabir edilen kategori içinde de devam etmektedir. Bu problemler kısımlara ayrılıp incelendiği zaman, öncelikli olarak bu askerlerin hangi kesimlerden seçilmesi gerektiğine bakılmaktadır.

Mevcut problemler arasında karşılaşılabilecek ilk sorun, kendi tebaasından ordu oluşturacak bir hükümdarın orduya seçeceği askerleri, kırsal kesimden mi yoksa kentsel kesimden mi tercih edeceği sorunudur. *Savaş Sanatı*nda karşılaşılan bu problem, askerleri seçimin iki alan üzerine temellendirilmesiyle yanıtlanmıştır. Bahsi geçen iki alan ise

¹⁷⁹Machiavelli, *Hükümdar*, s. 55.

¹⁸⁰Niccolo Machiavelli, *Savaş Sanatı* (2. Baskı), çev. Alev Tolga, Say Yayınları, İstanbul, 2018, s. 33.

yayalar ve atlılardır. Kırsal kesimin insanı zorluklara alışmış, ağır şartlar altında çalışmış, alet ve silah kullanmayı şehirlilere nazaran daha iyi bildiklerinden dolayı, ordunun yayalar yani piyade kısmına yerleştirilmeli, akabinde şehirden seçilen askerler ise ordunun atlılar yani süvari kısmına yerleştirilmelidir.¹⁸¹

Machiavelli, seçilecek olan askerlerin yaşları hususunda, ordusu olmayan bir devlette, yaş kıstasının 17-40 yaşları arasına tutulması gerektiğini belirtmektedir. Mevcut durumun yanı sıra ordusu olan bir devlet için askerlikte yaş tercihi 17 ile sabitlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü bir orduya sahip olan devletin yetişkin personelinin, esasen mevcut olduğunu söyleyebiliriz.¹⁸²

Machiavelli, tercih edilecek askerlerin, hangi meslek grubunda yer alması gerektiği konusunu açıklarken, öncelikli olarak daha önceden mevcut konuya farklı yaklaşımlarda bulunan kişilere ve bu kişilerin fikirlerine değinmektedir. Bu konu hakkında fikirlerini belirtmiş olan insanlar meslek alanlarında belirli ayrımlarda bulunmaktadır. Örneğin şahinciler, balıkçılar, aşçılar ve buna benzer işlerle uğraşanların askere seçilmemesi gerektiği belirtilip, akabinde tarım işçileri, demirciler, nalbantlar, marangozlar, avcılar ve bunlara benzer meslekten olanların tercih edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Fakat *Savaş Sanatı*nda kişinin mesleğinden daha çok kişiliğinin tahlil edilmesi ve askerlerin bu çerçevede içerisinde seçilmesi gerektiği belirtilmektedir. Öte yandan asker seçiminde sadece kişiliğin düzgün olması durumunun yeterli olmadığını, bununla birlikte beceri ve kas gücünün de dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸³

Askeri alanda tecrübe kazanmış bir kişinin, askeri platforma uygunluğu bağlamında herhangi bir kanıt bulunması olası bir durum değildir. Belirli sebepten ötürü asker seçiminde öncelikle yukarıda belirttiğimiz gibi yaş ve mesleğe bakılması gerekmektedir. Daha sonra kişinin fiziksel özelliklerine bakılır. Bu bağlamda orduya asker seçerken, kimi devlet adamları kişinin uzunluğuna göre, kimisi ise vücutça güçlü olma potansiyeline göre kişileri tercih edebilmektedir. Sportif ve atletik fizik, kişiyi atik ve güçlü yapar. Bu iki etken ise askerde öncelikli olarak aranan niteliklerdir. Bunların ötesinde asker olacak kişinin, kişilik özelliklerine bakılmalı ve yine bu bireylerin alçak gönüllülük ve mütevazilik bağlamındaki özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde, kişilik

---

¹⁸¹Machiavelli, *Savaş Sanatı*, s. 37.

¹⁸²Machiavelli, *Savaş Sanatı*, s. 38.

¹⁸³Machiavelli, *Savaş Sanatı*, s. 44.

olarak bozuk ve huy anlamında serkeş olan askerler, ordu içerisinde yozlaşmaya, bozulmaya ve geçimsizliğe neden olabilmektedirler.¹⁸⁴,

1.3.2. Paralı Askerler

Machiavelli'nin özellikle *Savaş Sanatı*, *Prens* ve *Söylevler* adlı eserlerine bakıldığı zaman ordu bağlamında eleştirilerini *condottieri* yani paralı askerler üzerine yaptığını söyleyebiliriz. Ona göre paralı askerler ve bu askerlerin komutanları mübareze ve harpten maddi kazanç sağlamalarıyla birlikte, toplum içindeki manevi değerlerin ve devlet büyüklerinin hedeflediği politik amaçların bu grup için herhangi bir önem arz etmediğini söyleyebilmek mümkündür.¹⁸⁵

Machiavelli, paralı ve profesyonel ordu türünü betimlerken, bahsi geçen ordulara mensup olan askerlerin, devletin güvenliğini sağlayamayacağı gibi, devleti de geleceğe taşıyamayacaklarını betimlemektedir. Yani paralı askerler istisnai olarak palyatif manada çözüm olabilseler de mütemadi manada devlet için herhangi bir deva barındırmamaktadırlar. Bu durumun kaynağına sadece maddi açıdan bakılmamalıdır. Çünkü bu askerler disiplinsiz, düzensiz ve hırslıdırlar. Mevcut durum gerek savaş esnasında, gerekse barış zamanında hükümdarı ve devletin işleyişini sekteye uğratabilir. Bahsi geçen askerlere manevi açıdan bakılacak olursa, görülecek diğer bir negatif etken ortaya çıkmaktadır. Bu etken ise paralı askerlerin içinde olmayan vatan sevgisidir. Bu eksiklikten ötürü onları savaş alanında tutacak herhangi bir gerekçe bulunmamaktadır.

Gelelim Venediklilere: Onların siyasal yaşamını irdelemek istersek (kara savaşlarına girmeden önce) kendi ordularıyla savaştıkları için kendilerinden emin ve etkin bir biçimde hareket ettiklerini söyleyebiliriz. Bu savaşlarda ülkenin seçkin insanları, silahlı halkıyla birlikte çok başarılı oldular. Ne ki karada savaşmaya başladıklarında aynı beceriyi gösteremediler. İtalya'nın geri kalan kısmında uygulanan yöntemlere başvurdular. Karadaki işgal girişimlerinin ilk zamanlarında küçük bir devlete sahip oldukları ve adı, sanı bilinen bir devlet yurttaşları oldukları için başlarındaki komutanlara pek aldırmadılar. Ama Carmagnola¹⁸⁶ adında bir komutanın yönetiminde, girerek daha çok toprak işgal etme başlayınca yaptıkları yanlışın ilk göstergesine tanık oldular. Carmagnola'nın Milano düküne karşı gözü pek savaştığını görmüşler ve onun komutasında dükü devirmişlerdi. Ne ki, daha sonra komutanın savaşlarda gönülsüz olduğunu, kazanmak istemediğini saptamışlar ve onunla artık savaş kazanamacaklarını düşünmüşlerdi.

¹⁸⁴Machiavelli, *Savaş Sanatı*, s. 45.

¹⁸⁵Kardeş, "Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek", s. 343.

¹⁸⁶Carmagnola Kontu Francesco Bussone. Komutan olarak önceleri Filippo Maria Visconti'nin, daha sonra da Venedik Cumhuriyetinin hizmetinde bulundu. 5 Mayıs 1432'de Venedik'te ihanetle suçlandı ve idam edildi. Niccolo Machiavelli, *Hükümdar*, s. 50.

Aldıkları toprakları yitirmemek için işine son veremeyeceklerini anlamışlar, kendi güvenliklerini sağlamak için onu öldürmüşlerdi.¹⁸⁷

Paralı askerlerle alakalı diğer bir husus ise onların maharet ve becerileriyle alakalıdır. Bu askerler ya çok beceriklidirler ya da değildirler. Aslında ileri sürülen iki önermenin varacağı nokta da hükümdar ve devlet için kaçınılmaz bir yıkım ve hüsrarla sonuçlanacaktır. Eğer becerikli iseler, giderek daha güçlü olmaktan başka bir şey düşünmeyecekleri için, güçlerine güç katmak amacıyla farklı etken ve eylemleri devreye sokacaklardır. Komutan becerikli değil ise gerek savaş alanında, gerekse savaş haricinde hükümdarlığın aleyhine isteyerek veya istemeyerek potansiyel tehlike içeren eylemlerde bulunarak, hükümdarlığın varlığını tehlikeye sokacaklardır.¹⁸⁸

1.3.3. Yardımcı Askerler

Devletin işleyişi ve hedefleri alanında dezavantaj sağlayacak olan diğer bir askeri kategori ise yardımcı askerlerdir. Yardımcı askerlerin çalışma mantığı şu şekildedir. Eğer bir hükümdar bir şehri almak istiyor fakat alamıyor veya kendi bölgesinin öz askerleriyle savunamıyorsa, herhangi bir hükümdarlıktan, mevcut hedefine ulaşmak amacıyla veya karşı tarafın hedefini bertaraf etmek için askeri anlamda güç talep edebilme imkanına sahiptir. Fakat şu noktaya vurgu yapmalıyız; talepte bulunan bir hükümdar olumlu bir dönüt alsa dahi, içinde bulunan durumun sonuçları olumsuz olmakla birlikte devleti felakete götürecektir. Bu durumla ilgili olarak *Prens* adlı eserinde somut örnekler veren Machiavelli, konunun önemini okuyucunun ve ithaf ettiği kişinin daha iyi kavrayabilmesini sağlamak amacıyla aynı konuya *Söylevler ve Savaş Sanatı* adlı eserlerinde de değinmiştir.

Mevcut askeri kategori *Söylevler* adlı eserde yedekler olarak isimlendirilirken tanımı “bir prensliğin veya cumhuriyeti, ücretini ödeyerek size yardımcı olmaları için görevlendirip gönderdikleridir”¹⁸⁹ şeklinde yapılmaktadır. Machiavelli’ye göre bu askerler kullanıldığı taktirde dezavantaj sahibi olunacak askeri kategorilerden en kötüsüdür. Bu durumun sebebi ise, bahsi geçen askeri kategorilerden faydalanan hükümdarlığın veya cumhuriyet devletinin onların üzerinde bir otorite veya güç kullanamayacağından kaynaklanmaktadır. Yedek veya yardımcı askerler olarak betimlenen bu askeri kategori

¹⁸⁷Machiavelli, *Hükümdar*, s. 49-50.

¹⁸⁸Machiavelli, *Hükümdar*, s. 47.

¹⁸⁹Machiavelli, *Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 298.

“prens tarafından kendi komutanının komutasında ve prensliğin sancağı altında yine ücretleri prens tarafından ödenerek sizin yardımınıza gönderilen askerlerdir.”¹⁹⁰

Machiavelli bahsi geçen ordu hakkında önde gelen üç eserinde de farklı dönemlerde yaşanmış örnekleri ileri sürmüştür. Onun mevcut durum hakkındaki somut örnekleri arasında, daha sonra Konstantinopolis İmparatorluğunun aleyhine gelişmiş olan Osmanlı- Konstantin ittifakını görebilmek mümkündür. Konstantin İmparatoru komşularının saldırılarına karşılık verebilmek amacıyla Osmanlı Devletinden ordu talep etmiştir.¹⁹¹ Konstantin’in talebine olumlu yanıt veren Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa komutasına 10 bin asker vererek Yunanistan’a göndermiş ve savaş bitince ordunun orada muhafaza olmasını sağlamıştır. Bu durumun akabinde Osmanlı Devleti, Yunanistan’ın bir bölümünü egemenliği altına almıştır.¹⁹²

Başka bir çağda verilen bir diğer örneğe ise Söylevler adlı eserler karşılaşmaktayız:

Romalılar, Samnitelerin Capualıların üzerine yükledikleri savaşta Capualıları rahatlatmak amacıyla onlara yardımcı olmaları için göndermiş oldukları ordularıyla, Samnitelerin ordularını iki farklı yerde bozguna uğrattılar. Bunun üzerine Roma’ya dönerek geride Capua şehrini savunmaları için iki lejyon bıraktılar; aksi taktirde Capualılar garnizondan yoksun kalarak Samniteler tarafından yeniden yağmalanacaklardı. Aylaklığa dalan bu lejyonlar şehirden hoşnut kaldılar; bu yüzden anayurtlarını ve senatoya saygıyı unutarak, yiğitlikleriyle ülkeyi savunmaları gerekirken kendilerini ülkenin efendileri yapmaya karar verdiler.¹⁹³

Sonuç olarak mevcut prenslik ya da cumhuriyet devletinin savunusunu ve saldırısını bu askeri kategori üzerinden yapmaması gerektiği söylenebilir. Bahsi geçen askeri sistem çok az devleti başarıya ulaştırmış olsa bile, birçok devleti ve hükümdarı aldatmıştır. Mevcut örneklerden bu durumu görebilmek mümkündür.

1.3.4. Karma Askerler

Machiavelli’nin tasvir ettiği devlet bağlamında inceleyeceğimiz son ordu kategorisi Karma Ordu olarak betimlenmektedir. Öyle ki Machiavelli bu kategoriyi betimlerken yine diğer ordu sistemlerinde yaptığı gibi, eski dönemlerden yararlanmış, farklı dönemlerde gerçekleşen olaylar ve örnekler üzerine düşüncelerini temellendirmiştir. Machiavelli’ye

¹⁹⁰Machiavelli, **Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler**, s. 299.

¹⁹¹Paleooglularla haneden kavgası içinde olan Ioannes Cantacuzenus, 1346’da Osmanlılardan yardım dilemiştir. Orhan Bey oğlu Süleyman’ın komutasında büyük bir askeri birlik yollamıştır. Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, s. 53.

¹⁹²Machiavelli, **Hükümdar**, s. 53.

¹⁹³Machiavelli, **Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler**, s. 298.

göre karma ordu kategorisi, yine paralı ve yardımcı askerler kategorisinde olduğu gibi negatif anlamda değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Fakat bahsi geçen sistem diğerlerinden farklı olarak tamamen kötü değil de kötünün iyisi olarak betimlenmektedir. Yani karma ordu kategorisi, tamamı paralı veya yardımcı askerlerden oluşturulmuş bir ordudan yarar ve işlevlik anlamında daha iyidir. Ancak Machiavelli bu ordu sisteminin, hiçbir zaman ulusal ordu kadar verimli olamayacağını da eklemektedir. Karma ordu olarak nitelendirilen bu kategori, ordunun bir kısmının ulusal askerlerden diğer bir kısmının ise paralı askerlerden oluşturulmasıyla ortaya çıkan askeri bir sistemdir. Mevcut konuyla alakalı geçmişte yaşanan örneklere bakıldığı zaman, bu bağlamda Fransa- İsviçre arasında yaşanılmış olayları görebilmek mümkündür.¹⁹⁴

1461-1483 yılları arasında Fransa Kralı olan VII. Charles, beceri ve talihinin de yardımıyla kendi öz ordusunu kullanarak İngilizleri Fransa'dan püskürtmüştür. Bahsi geçen olay sonucunda, ulusal askeri sistemin mahiyet ve ehemmiyetini kavrayan Charles, mevcut ordusunu güçlendirmek amacıyla süvari ve piyade birliklerini oluşturmuş, geliştirmiştir.

Charles'ın oğlu, XI. Louis, kral unvanını aldıktan sonra ordudan piyade birliğini kaldırmış ve bu birliğin yerini alacak, İsviçreli paralı askerlere yönelmiştir. Krallığının varlığını tehlikeye atan Louis, kendi krallığının askeri gücünü küçük düşürürken, İsviçreli paralı askerlerin saygınlık kazanmasını sağlamıştır. Piyade kısmının ordudan kaldırılmasıyla birlikte ordunun süvari kısmına bağlı kalan Fransa Krallığı, süvari birliğini de İsviçreli paralı askerlere bağlamak zorunda kalmıştır. Fransa Krallığında, İsviçrelilere bağımlı olmaları sonucunda cesaret ve motivasyon anlamında bir çöküş gerçekleşmiş, İsviçreli askerler olmadan savaş kazanılamayacağı inancı gelişmiştir. Ne ki İsviçrelilere karşı koyamayıp onları ülkesinden çıkaramayan Fransa Krallığı öte yandan onlarsız savaşa giremez girse bile kazanamaz hale gelmiştir. Sonuç olarak Fransa topraklarını terk etmeyen İsviçreli paralı askerler sayesinde Fransız ordusu, karma ordu sistemine dönüşmüştür.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴Machiavelli, **Hükümdar**, s. 54.

¹⁹⁵Machiavelli, **Hükümdar**, s. 55.

İKİNCİ BÖLÜM

XVII. YÜZYILIN TARİHSEL ARKAPLANI VE THOMAS HOBBS'UN DÜŞÜNCELERİ

2.1. XVII. YÜZYILDA İNGİLTERE VE THOMAS HOBBS

2.1.1. İngiltere’de Yaşanan Siyasal Olaylar ve İç Savaşlar

1618-1648 yılları arasında Avrupa coğrafyası, tarihinin en fazla kaos içeren savaşlarında birine şahit olmuştur. Otuz Yıl Savaşları olarak kayıtlara geçen bu savaşın asıl taraflarını Katolikler ve Protestanlar oluşturmaktadır. Bahsi geçen savaşta Avrupa nüfusunun yaklaşık olarak yüzde kırkı hayatını kaybetmiştir. Otuz Yıl Savaşlarının yanı sıra Fransa ve İspanya kendi aralarında bir savaş içerisindedir. Dutch Cumhuriyeti ise en görkemli dönemlerini yaşamaktadır. Bunların haricinde Osmanlı İmparatorluğu, batı tarafından büyük bir baskıya maruz kalmaktadır.¹⁹⁶

Avrupa'nın siyasi ve askeri yapısı bu dönemlerde kısaca betimlediğimiz gibi seyrederken, bilim anlamında bu coğrafya üzerinde önemli fikir insanları ortaya çıkmıştır. Thomas Hobbes haricinde, Galileo Galilei, Johannes Kepler, Rene Descartes, Blaise Pascal, Isaac Newton, Baruch Spinoza ve Francis Bacon gibi birçok fikir adamına bu dönemde rastlayabilmek mümkündür. Kısaca modern dünyanın maddi ve manevi temelleri bu dönemde bu olaylar ve şahıslar sayesinde atılmıştır.¹⁹⁷

Dönemin İngiltere'sine bakıldığı zaman, siyasi manada karar verme aşamasında birçok kurumun ve oluşumun olduğunu, iç savaşında bu kurumların birbirleriyle ters düşmeleri sonucunda ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkündür. İngiltere'nin siyasi alanında önemli bir yer alan Kral ve Parlamento mercileri bulunmaktadır.¹⁹⁸ 17. yüzyıl İngiltere'sinde parlamentonun yapısı da ikili sistem üzerine kurulmuştur. Bu sistemi yönlendiren güçler ise Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası olarak adlandırılan iki gruptur. Lordlar Kamarası soylulardan, Avam Kamarası ise halktan ziyade varsıl fakat soylu olmayan kişilerden oluşmaktadır.¹⁹⁹ İç savaşa kadar parlamento kralın emriyle dağıtılır, yine kralın emriyle toplanırdı. Fakat o dönemde parlamentonun, kraldan daha avantajlı bir konumda olmasını sağlayan yetkileri bulunmaktaydı. Bu yetki veya özellikleri

¹⁹⁶Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, s. 13.

¹⁹⁷Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, s. 14.

¹⁹⁸Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, s. 15.

¹⁹⁹Anıl Aygen, “Kendi Korkularından Kaçanlar: Thomas Hobbes, John Locke” *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 1 (2), 2021, s. 296.

ise parlamentonun vergi koymaları ve toplamalarından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden dolayı kralın parlamentoya her zaman ihtiyacı olduğunu söyleyebilmek mümkündür.²⁰⁰ Bu durum İngiltere coğrafyasında siyasi bağlamda esas olarak gücün kimin elinde olduğu sorununu ortaya çıkarmış, kral ile parlamento arasındaki gerilimin artmasına neden olmuştur.²⁰¹

İç savaşları tetikleyen nedenlerden bir diğeri de vergilendirme olayıdır. Dönemin İngiltere Kralı olan I. Charles, Hollanda'nın ticari ve askeri alanda büyük bir gelişim gösterdiğine şahit olmuştur. Hollanda'ya karşı olası bir savaşta gafil avlanmamak adına, tedbir için ödeneğe ihtiyacı olan Charles, muhtelif nedenlerden dolayı parlamento toplayamamış ve çözümü farklı yollarda aramıştır. Bu çözüm yollarından biri, eskiden kalma ve bahsi geçen dönemde de geçerli olan "Donanma Vergisi" adı altında kralın halktan aldığı ödenektir.²⁰²

Kral Charles'in seyrettiği mevcut politikalar sadece maddi olarak değil, manevi olarak da toplumu rahatsız etmiştir. Öyle ki Charles, İngiltere'de uyguladığı dini politikayı yani Anglikanizm'i, ağırlıklı olarak Presbiteryen olan İskoçlara dayatmaya çalışmıştır.²⁰³ Charles'in İskoçların dini geleneklerine olan müdahalesi toplum tarafından huzursuzlukla karşılanmış, akabinde muhalefet kontrolden çıkmıştır. Kral Charles'in din ve gelenek dayatmalarına karşı misilleme yapmak isteyen İskoçlar, ordu oluşturmuş ve İngilizleri mağlup etmişlerdir.²⁰⁴

Bu yeniliden sonra Kral Charles, 1640 yılında Kısa Parlamento ve aynı yılın Kasım ayında Uzun Parlamento toplamıştır. İlk parlamentonun kısa olarak anılmasının nedeni, kralın isteklerini kabul etmeyen parlamentonun, kral tarafından feshedilmesinden kaynaklanır. Bu olayın akabinde maddi olarak çıkmaza düşen Charles, çaresiz olarak "Uzun Parlamento" olarak anılan parlamento toplamak zorunda kalmıştır. Parlamento ve kral arasında verilen kararlar, genel olarak parlamento üyelerini lehine oluşmuş ve bu üyelerin isteğiyle Strafford Kontu Thomas Wentworth idam edilmiştir.²⁰⁵ Bunların yanı sıra kralın bünyesinde muhafaza edilen Star-Chamber ve High Comision gibi kurullar ilga edilmiştir. 18 yaş üzeri herkesin parlamentoya, kralın şahsına ve reform dinine sadakat

---

²⁰⁰Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü**, s. 15.

²⁰¹Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, s. 428.

²⁰²Richard Tuck, **Hobbes**, çev. Nursu Öрге, Dost Kitabevi, Ankara, 2015, s. 50-51.

²⁰³Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü**, s. 16.

²⁰⁴Tuck, **Hobbes**, s. 51.

²⁰⁵Tuck, **Hobbes**, s. 52.

yemini etmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Kral aleyhine yapılan bu yaptırımlar ve düzenlemeler İngiltere'yi iç savaşa doğru sürüklemiş, Strafford Kontunun idamı da bu süreci hızlandırmıştır. Bu gelişmelerin akabinde kral tayfasının parlamentoya, parlamento tayfasının ise kral olan hıncı daha da büyümüştür.²⁰⁶

Kutuplaşma seviyesine ulaşan bu gerginlikler, Charles'in politika ve askeri alanda uğradığı hezimetler, bir süre sonra ailesinin ve kendisinin güvenliğinden endişe duymasına neden olmuştur. Bu yüzden Charles, ailesini Londra'dan uzaklaştırıp daha kuzeye yerleştirmek zorunda kalmıştır. Mevcut olaylardan etkilenen halk ise parlamento ve kral arasında zorunlu olarak bir taraf olmaya sevk edilmiş, gerilim İngiltere coğrafyasında olabildiğince yükselmiş, akabinde iç savaşın başlangıcı olan ilk ölüm Manchester'da gerçekleşmiştir.²⁰⁷

17. yüzyılda İngiltere'de yaşanan iç savaşın tarafları gün geçtikçe belirginleşmeye başlamış, genelde kırsal kesim kralın saflarında, kentsel kesin ise parlamentonun saflarında yer almışlardır. Savaş durumu ülkenin her yerinde hissedilmeye başlamış, taraflı kamplar oluşturulmuştur. Tabi bazı bölgeler ise tarafsız kalmak istemiş, çıkacak olan savaştan kendilerini korumak amacıyla Clubman denilen özel birlikler oluşturmuşlardır.²⁰⁸

Hull olayından²⁰⁹ sonra Charles, Nottingham'a geçmiş 22 Ağustos 1642 yılında kraliyet sancağını açıp karargahını kurmuştur. Bu olay fiilen birinci iç savaşın başladığı anlamına gelmektedir. Kralın ordusu ise içerik olarak iki bin süvari ve az sayıda piyadeden oluşmaktadır. Bu arada Parlamento yanlıları ellerinde bulunan bölgeleri kaybetmemek amacıyla çalışmalarda bulunmuş gönüllülerden oluşan on bin kişilik ordu toplanması amacıyla yasalar çıkarmışlardır. 23 Eylül 1642 yılında Worcestershire kırsalında iki grup ilk defa karşılaşmış, ilk karşılaşmada Charles galip gelmiştir. Sonraki çarpışmalarda ise iki taraf arasında kesin bir üstünlük sağlanamamış olsa da genel anlamda çatışma, kralcılar lehine ilerlemekteydi. Parlamento yanlıları kimi zaman askeri manevralarla misillemelerde bulunmuş, akabinde Charles gücünü muhafaza edebilmek için İrlanda'daki İngiliz birliklerinin yanında çarpışmaları için İrlanda ile ateşkes görüşmelerine başlamıştır. Parlamento da bu hareketin karşılığı olarak yardım karşılığında İskoçyalılara bazı tavizler

²⁰⁶Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü**, s. 18-19.

²⁰⁷Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü**, s. 20.

²⁰⁸Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü**, s. 20.

²⁰⁹Kral iç savaşın hazırlık aşamasında Hull'daki cephanelikten silah ve mühimmat talep etmiş fakat Parlamentonun tayin ettiği vali bu talebe karşılık vermemiştir.

vermiştir. Akabinde İskoçlarında yardımıyla Parlamento güçleri Marston Moor Muharebesinden zaferle ayrılmışlardır.²¹⁰

Yaşanan çatışmalarda tarafların her ne kadar birbirlerinden gözle görülür bir biçimde kesin olarak üstünlükleri bulunmasa da Parlamento yanlıları iç savaşı galip olarak bitirmek niyetindeydiler. Bu yüzden orduda yeni modeller ve stratejiler geliştirmişlerdir. Akabinde 14 Haziran'da Naseby'de 10 Temmuz'da ise Langport'ta gerçekleşen çatışmalarda kralın ordularını bozguna uğratmışlardır. Belirli bir süre sonra kaynakları tükenen ve çaresiz kalan kral, Mayıs 1646 yılında Southwell'de karargahların bulunan İskoç ordusuna teslim olmuştur. Akabinde İngiliz Parlamentosunun bünyesi altında hapis cezasına çarptırılmıştır. İngiltere coğrafyasında yaşanan birinci iç savaş ise bu şekilde sonlandırılmıştır.²¹¹

1646 yılında Birinci İç Savaş sona ermiştir. Fakat iç savaşın bitmesi, ülke içinde var olan problemlerin de sonlanmasını sağlamamıştır. Öyle ki İngiltere üzerinde iç savaştan sonra farklı fraksiyonlar ortaya çıkmıştır. Güç bağlamında birbirlerinden farksız olan bu bölüntüler, güçlerinin eşit olması nedeniyle hakimiyet kuramamışlar, doğal olarak iktidar merci doldurulamamıştır. Mevcut durumda kral yine kilit bir rol oynamaktaydı. Kralı yanına alan grubun iktidar hususunda başarılı olma olasılığı daha yüksek görülmekteydi. Durumu lehine çevirebileceğini düşünen Charles ise her grupta iletişim halinde kalmıştır. Nihayetinde kral, Bağımsızlar olarak adlandırılan ve İngiltere üzerinde yeni bir ordu modelini oluşturan grubun yanında yer almıştır. Bu durumdan rahatsız olan İngiliz Presbiteryenler ve İskoçlar, ordunun etkisi hale getirilmesi amacıyla çeşitli yaptırım önerileri ileri sürmüştür. Orduyu dağıtma veya ordunun ödeneklerini kesme gibi fikirler, bu yaptırımlardan sadece birkaçıdır. Durumun farkında olan ordu mensupları ile Parlamento, İskoçlar ve Presbiteryenler arasında dört yıl sürecek olan İkinci İç Savaş başlamıştır.²¹²

Dikkatlerin odağından kısa bir süre kurtulan Charles, İskoçlarla gizli bir anlaşma yapmıştır. 28 Aralık 1647 yılında yapılan bu anlaşmada İskoçlar İngiltere'yi işgal edecek, Charles tekrardan tahta oturtulacak, karşılık olarak ise Charles tahta geçtikten sonra Presbiteryenizmi kurumsallaştıracaktır. 1648 yılında başlayan ayaklanmaların akabinde olaylar Charles'in lehine gelişmiş gibi görünse de bahsi geçen ayaklanmalar bastırılmış,

²¹⁰Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, s. 21, 23.

²¹¹Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, s. 24.

²¹²Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, s. 24-25.

Charles Parlamentocular tarafından ele geçirilmiştir. Charles daha sonra kurulan Adalet Yüksek Mahkemesinde yargılanmış 30 Ocak 1649 yılında Whitehall Sarayında infaz edilmiştir.²¹³ Sona eren İkinci İç Savaşın akabinde, değişmeyen yönetim rejiminde I. Charles'ın infazından hemen sonra en büyük oğul II. Charles 17 Şubat 1649 yılında tahta geçmiştir, daha sonra II. Ve VII. James isimlerini alacak olan kardeşi James sürgüne gönderilmiştir.²¹⁴

İkinci İç Savaşta yapılan ayaklanmaların kalıntıları, İngiltere coğrafyası üzerinde gerçekleşecek olan Üçüncü İç Savaşın sebebini oluşturmaktadır. Öyle ki ayaklanmalar büyük ölçüde bastırılmasına rağmen isyancıların, İngiltere'nin içlerine kadar girmelerine engel olunamamıştır.

Fakat gerçekleşen bu isyanlar Parlamento tarafından yönetilen ordu komutasında tekrardan ortadan kaldırılmıştır. Bu durumda kral Fransa'ya kaçmış, yönetim fiilen Parlatentonun eline geçmiştir. Kısa bir süre sonra 1653 yılında Oliver Cromwell Parlatentoyu kapatmış, yönetimi ele geçirmiştir. 1657 yılında ise *Kalıtısal Koruyucu Lord* unvanını almıştır. Cromwell başa geçtiği devlette, askeri ve dindar kesimin ön planda olduğu bir rejim oluşturmuştur. Fakat bu rejimde ilahi herhangi bir amaç söz konusu olmamıştır.²¹⁵ Sonuç olarak Cromwell'in baskıcı yönetimi ve radikal kararları sayesinde, İngiltere üzerinde yaşanan Üçüncü İç Savaşta sona ermiştir. Ancak iç savaşın sona ermesi durumu, ayaklanmaların da sonunun geldiğini kesinlikle göstermemektedir.

Öyle ki şiddeti büyük veya küçük olan çeşitli ayaklanmalar gerçekleşmiş, nihayetinde bu ayaklanmalar bir şekilde bastırılmıştır. Bu savaşların sonunda sadece İngiltere değil İskoçya ve İrlanda'da kralısız idare edilen çok az sayıdaki devletlerin arasında yerlerini almışlardır. Mevcut olayların sonucunda ülke 1649'dan 1660 yılına kadar cumhuriyetçi hükümet adı altında yönetilmiştir. Bu süreçte ülkeyi yönetmek amacıyla askeri bir diktatör olan Oliver Cromwell ölünceye kadar göreve getirilmiştir. Cromwell 1658 yılında hayata gözlerini kapatmıştır. Devletin yönetimi ise kısa bir süreliğine oğlu Richard'a geçmiştir. Fakat Cromwell'in İngiliz halkına dayattığı yüksek vergiler ve dini özgürlüğün kısıtlanması, Cromwell'in öldükten sonra cumhuriyet rejiminin kısa bir sürede çökmesine neden olmuştur. Monarşi yönetimine yatkın olan devlet,

---

²¹³Hobbes, *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İç Yüzü*, s. 25, 27.

²¹⁴Jeremy Black, *Kısa İngiltere Tarihi* (5. Baskı), çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s. 110.

²¹⁵Nazlı Belen Alan, *Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 93.

halkında etkisiyle kısa bir süre sonra tekrardan monarşinin kabul edilen rejim olmasını sağlamıştır.²¹⁶ Bu durum Richard'ın iktidarda kısa kalma süresinin nedenlerinden biridir. Richard'ın yönetimden bertaraf edilmesinin üzerine toplanan ılımlı Parlamento, II. Charles'in yönetime geri dönmesi için çağrıda bulunmuştur. Nihayet 23 Mayıs 1660 yılında II. Charles sürgünden dönmüş, 23 Nisan 1661 yılında taç giyerek yönetimi ele almıştır.²¹⁷

Tahta çıkan II. Charles, ülkenin ortasında bulunduğu karmaşaya ve siyasi problemlere herhangi bir çözüm bulamamıştır. Kendisinden önceki yönetimin, Cromwell ve Parlamantonun öne sürdüğü yasaların birkaçını yürürlükten kaldırmıştır. İngiltere ve Galler bölgesinde Anglikan geleneğini tekrardan uygulamak amacıyla Protestanları dışlamıştır. 1660-1685 yılları arasında tahtta bulunan II. Charles sayesinde Lordlar Kamarası ve Anglikan Kilisesi tekrardan başa geçmiştir. Parlamantoda Tories²¹⁸ ve Whigs²¹⁹ olarak adlandırılan iki kanat meydana gelmiş, bu oluşumlar zaman içinde farklı siyasi partilerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Bu tarafların meydana gelme sürecine ise II. Charles'in çocuklarının olmaması, Charles'in kardeşi James'in ise Katolik olması doğal olarak II. Charles'in akabinde James'in tahta geçme endişesi zemin oluşturmuştur. Bahsini geçirdiğimiz Tories ve Whigs grupları 1678-1681 yılları arasında Papanın dahliyle, Parlamantonun aracılığıyla James'in tahta geçmesini engelleme girişiminde bulunmuşlardır. Bahsi geçen olay Dışlama Krizi olarak adlandırılmaktadır. Sonuç olarak Tories ve Whigs gruplarının kalkıştığı girişimler başarısız olmuştur. 1679 yılında hayatını kaybeden Hobbes'un öldüğü yılda iktidarda II. Charles bulunmaktaydı ve Dışlanma Krizi o süreçte de devam etmekteydi.²²⁰

2.1.2. Avrupa ve İngiltere'nin Genel Yapısı

Bahsi geçen dönemin öncesinde yaşanan iktisadi gelişmeler, 17. yüzyılda bu coğrafya üzerinde iç savaşların çıkmasının temel nedenleri arasında yer almaktadır. Öyle ki 16. yüzyıldan sonra İngiltere'de nüfus ve emtia fiyatları fahiş bir biçimde artış göstermiştir. Bu durum ise İngiliz toplumunun hem ekonomik hem de sosyolojik olarak değişime uğramasına neden olmuştur. Dönemin Londra'sı olağanüstü bir biçimde büyüme

²¹⁶Alan, **Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği**, s. 92.

²¹⁷Black, **Kısa İngiltere Tarihi**, s. 112.

²¹⁸İlahi güce sahip bir monarşi ile Anglikan mezhebinin savunucuları.

²¹⁹Parlamenter monarşi ve dini hoşgörü savunucuları.

²²⁰Alan, **Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği**, s. 94.

göstermiş, şehrin nüfusunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla bütün kaynaklar kullanılmaya çalışılmıştır. Kaynakların kusursuz bir biçimde işlenip kullanılması için ise insan gücüne ihtiyaç duyulmuş, akabinde zengini zenginleştiren, fakiri ise daha da fakirleştiren bir sistem ortaya çıkmıştır. Ekonomik sıkıntıları tetikleyen sosyal gerilimler Stuart Dönemi²²¹ İngilteresinde sosyal ve siyasi bağlamda tehditler oluşturmuştur.²²²

İngiltere’de bu yıllarda nüfusun yüzde doksanı kırsal kesimde hayatlarını idame ettirmiş, dolayısıyla bu kesimlerde yaşayan insanlar tarım ile içli dışlı bir hayat sürdürmüşlerdir. İngiltere üzerinde bulunan en verimli topraklar ise doğu ve güneydoğu bölgesinde, Glamorgan Vadisinde, Galler’in güneydoğusundaki ovalarda ve İskoçya’nın ortasındaki düzlüklerde bulunmaktadır. Dolayısıyla yerleşim yerleri de çoğunlukla bahsini geçirdiğimiz bölgelerde yoğunluk göstermektedir.²²³ İngiltere’nin tarım ile geçinebildiği bu yıllarda, hasadın gecikmesi veya kusurlu olması durumunda ülke, maddi açıdan birçok sıkıntıyla karşı karşıya gelmiştir ve doğal olarak halk için yaşam zorlaşmıştır. Öyle ki 1620’lerden 1640’lara kadar olan süre zarfında hasatta oluşan olumsuzluklar bağlamında ülke en zor yıllarını geçirmiştir. Bunların yanı sıra İngiltere coğrafyasında, bahsi geçen yıllarda barut, kâğıt üretimi, camcılık gibi yeni sanayi alanlarını içeren birçok alternatifte insanlar teşvik edilmiştir.²²⁴

17. yüzyılda İngiltere’de dahil olmak üzere bazı Avrupa kentlerinde ticaret kaynaklı kazanımlar beş katına ulaşmıştır. Başta Londra olmak üzere Anvers ve Hamburg’da yürütülen ticari faaliyetler, yavaş yavaş dünyanın her yerinde uygulanır hale gelmiştir. Ekonomik alanda gelişen pozitiflikler, İngiltere coğrafyasında istihdamın artmasını daha da kolaylaştırmıştır. Ekonomik durum, halka ve devletin her alanına doğrudan etki ettiği için özellikle diplomatik ve askeri alanda belirli finansal düzenlemeler meydana gelmiştir. Özellikle askeri alanda yapılan düzenlemeler ve bu alana yatırılan ödenekler, sonraki yüzyıllarda İngiltere’nin denizcilik ve filo alanında merkezi bir güç olmasını sağlamıştır. Sivil ve askeri alanda İngiltere coğrafyasında gelişen denizcilik, dünyanın bilinmeyen

---

²²¹Stuart Hanedanlığı, İskoçya Kralı II. Robert tarafından 1371 yılında kurulmuştur. Bu hanedan İskoçya tahtında egemenlik sürdürmüştür. Ayrıca 1603 yılından, 1714 yılına kadar İngiltere’de iktidarı egemenliği altında taşımıştır. Kadir Caner Doğan ve Suat Hayri Şentürk, “İngiltere’de On Yedinci Yüzyıl Devrimler Çağı ve Parlamentarizmin Gelişimi Doğrultusunda Bütçe Hakkı” **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, 14, 2017, s. 358.

²²²Alan, **Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği**, s. 95.

²²³Black, **Kısa İngiltere Tarihi**, s. 99.

²²⁴Alan, **Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği**, s. 97.

yerlerinin keşfedilmesinin yanı sıra deniz aşırı yolculuklarla muhtelif ülkelere yapılan yolculuklara ve bu ülkelerle ticari alanda birçok gelişmenin yaşanmasını sağlamıştır. Kurulan yeni ticari ilişkiler, İngiltere halkının refaha ulaşmasına da yardımcı olmuştur.²²⁵

Ekonomik ve askeri gelişmelerin yanı sıra 17. yüzyılda bu coğrafya üzerinde barınan sosyolojik yapıya bakıldığında zaman hırsızlık, kundakçılık, cinayet, ilahi değerlere karşı yapılan saygısızlık, paralı askerlerin kırsal bölgelerde gerçekleştirdiği yağmalar ve bunlara benzer birçok gayri ahlaki eylem yaşanmıştır. Yaşanan bu eylemlerin yanı sıra bahsini geçirdiğimiz yüzyılda, Londra'da veba hastalığı nedeniyle nüfus yarıya inmiştir.²²⁶

Çalışmamızın önceki kısımlarında belirtildiği üzere 16.-17. yüzyıllar bilimin farklı alanlarda filizlendiği dönemlere tekabül etmektedir. Fakat bu dönemlerde İngiltere, özellikle sağlık alanında bilimsel gelişimlerden mahrum kalmıştır. Dönemim İngilteresinde ortaya çıkan ve coğrafyanın çoğunluğunu etkisi altına alan muhtelif hastalıklara karşı İngiliz sağlık sektörü yetersiz kalmıştır. Bu durumun sebebi ise tıp alanında yeterince çalışma yapılamaması, dolayısıyla yeterince veri elde edilememesi, insanların kocakarı ilaçlarını, alternatif tıp gibi yöntemleri terk edememelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu coğrafyada bilimin genişleme alanının tıpa doğru olmamasının yanı sıra, ülkede sağlık sisteminin yeterli olmaması, doktor sayısının az olması, az olan doktorlarında tedavi için fahiş ücretler istemesi ve ameliyatların ilkel yöntemlerle sedasyon²²⁷ olmaksızın gerçekleştirilmesi de İngiliz coğrafyasında sağlık alanında gelişmeyi engelleyen nedenleri doğurmuştur. Mevcut olumsuzlukların yanı sıra dönemin İngilteresinde cerrahlar ile berber-cerrahlar²²⁸ arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bu iki grup arasında var olan anlaşmazlıklar, sağlık sektörünün gelişimini de baltalamaktadır. Onarılmaya ihtiyacı olan İngiliz sağlık alanında atılan ilk adımlardan biri ise sağlık sektörüne, siyasi alandan müdahalede bulunulması, akabinde cerrahların ve berber-cerrahların VIII. Henry tarafından bir kurum bünyesinde toplanması olmuştur. Daha sonra bu iki grubun

---

²²⁵Alan, **Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği**, s. 98-99.

²²⁶Paolo Rossi, **Modern Bilimin Doğuşu**, çev. Neşenur Domaniç, Literatür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 3.

²²⁷Ağız veya enjeksiyon yolu ile bireyin rahatsızlığını veya ağrısını azaltmak amacıyla kullanılan yöntemdir.

²²⁸Herhangi bir akademik eğitim almamış, tıp alanında edindiği bilgileri genellikle pratikte elde etmiş olan kişilerin oluşturduğu topluluktur. Berber-cerrah olan kişiler genelde insan vücudunda ulaşması daha kolay olan bölgelere müdahalelerde bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak apse boşaltma, diş çekimi gibi eylemleri gösterebiliriz. Cerrah ile aralarında belirli bir süre aynı statüde değerlendirilen berber-cerrahlar, üniversitelerin kurulması ve ateşli yaralanmaların sonucunda ortaya çıkan vakaların neticesinde statü farkı ortaya çıkmaktadır. Mahbube Akar, "Cerrahi Tekniklerin Resimsel Anlatımı" **Art-Sanat Dergisi**, 2015, s. 17.

bünyesinde barındırdığı cerrahlara piskoposlar tarafından ruhsat verilmiş, cerrahlar ve berber cerrahlar Tudor ve Stuart hanedanları dönemlerinde de varlıklarını sürdürmüşlerdir.²²⁹

İngiltere coğrafyasında vebanın yanı sıra farklı ve ölümcül hastalıklarda boy göstermektedir. Bu hastalıklardan biri ise yaş ve cins fark etmeksizin her insanda görülmesi olası olan ve bulaşıcı bir biçimde yayılım gösteren çiçek hastalığıdır. Kraliçe Mary 1684 yılında bu hastalığın kurbanlarından biri olmuştur. Dönemin İngilteresinde nüfusun ve kentleşmenin artması ile doğru orantılı bir biçimde yayılım gösteren çiçek hastalığının kurbanları, hastalık eşiği ve bağışıklık sistemleri düşük olan çocuklar ve bebekler olmuştur. Bahsi geçen hastalığın bulaşması ve yayılması durumu, toplumsal statülere göre değişiklik gösterebilmektedir. Hijyenik imkanlara ulaşamaması durumundan dolayı çiçek hastalığı, zenginlere oranla yoksullarda daha fazla görülmektedir.

Çiçek hastalığının tedavi çalışmaları başlatılmış, 1706 yılında ise aşılama çalışmaları ile hastalığın yayılımı kısıtlanmıştır. Yaşadığımız dönemde tedavi ile bertaraf edilebilen hastalıklar, dönemin İngilteresinde ölümcül sonuçların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Veba ve çiçek hastalıklarının yanı sıra tifo, grip, kolera, dizanteri, kızamık, frengi ve kızıl gibi hastalıklar dönemin koşulları için ciddi bir tehlike arz etmektedir. Bu hastalıkların yayılmasına ise İngiliz ekonomisinin olağanüstü bir biçimde yükselişe geçmesi ön ayak olmuştur.

Belirttiğimiz muhtelif hastalıklar, kişilerin dolaşımı ile uluslararası ticaret faaliyetleri vasıtasıyla ortaya çıkmıştır. Hastalığın yayılması ise kötü beslenme, yetersiz hijyen ve kişilerin, dönemin koşullarından dolayı bağışıklık sistemlerinin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. İngiliz toplumunda ortaya çıkan tüm bu olumsuzluklar, istisnalar haricinde statü fark etmeksizin bütün bir toplumu etkilemiştir. Kötü beslenme, sebze-meyvenin her mevsimde bulunamayışı, bulunsa dahi yüksek fiyatlı olması durumu İngiliz insanının kısa ömürlü olmasında, kısa ömürlerinde ise hastalıkla boğuşmalarının sebebi haline gelmiştir. Bu durum ise o dönemin İngiliz insanı için normal bir durum olarak görülmüştür.²³⁰ Mevcut bağlamda Thomas Hobbes'un dünyada geçirdiği süreyi, İngiliz toplumuyla kıyasladığımız zaman, Hobbes'un, dönemin İngiliz insanının ortalama yaşam

---

²²⁹Alan, **Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği**, s. 102.

²³⁰Black, **Kısa İngiltere Tarihi**, s. 104.

süresinin üzerinde bir hayat geçirdiğini söyleyebilmek mümkündür. Hobbes'ta, farklı kaynaklarda belirtildiği üzere toplumdaki diğer insanlar gibi sağlıklı ve düzensiz beslenmesinin akabinde muhtelif hastalıklara yakalanmıştır.

17. yüzyılda İngiltere coğrafyasında aile bağlamında evlilik yapısına bakıldığı zaman, gençlerin ekonomik olarak yeterliliklerini sağlayabilecekleri duruma geldikten sonra evlenme eylemini gerçekleştirdikleri durumu gözlemlenmiştir. Ekonomik etken dolayısıyla yetişkin insanların geç evlenmelerinin başlıca nedenlerinden biri olmuştur. Fakat istisnalarında olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bunların yanı sıra toprak sahibi olan nüfuzlu ve elit ailelerin, başka elit ailelerle anlaşma sonucunda çocuklarının evlendirilmesi gözlemlenmiştir. 17. yüzyıl İngiltere'sinde evlilik yaşı erkeklerde ortalama 28, kadınlarda ise 27'dir. Ayrıca toplum içerisinde hiç evlenmemiş olan İngilizlerin sayısı da hiç azımsanmayacak kadar fazladır.²³¹ 17. yüzyıl İngiltere'sinde ailenin 1450- 1630 yıllarından kalan *açık nesep aileden, evcil çekirdek aileye* evrildiği savunulmaktadır. Yani duygusal bireycilikten etkilenilmiş, akabinde muhabbet ve sevgi dolu bir aileye dönüştürülmüştür. Bu duruma rağmen yasalar ve kanunlar kadına yönelik herhangi bir hak tanımamış, kadını kocasının mülkü olarak lanse etmiştir. Hatta bu dönemde kadının ahlaki ve fiziksel olarak erkeklerden zayıf olduğu, kadının kocasına her konuda biat etmesi gerektiği belirtilmiştir.²³²

Dönemin İngiltere'sine eğitim bağlamında bakıldığı zaman, bu dönemde eğitime yönelimde gözle görülür bir artışın olduğu söylenebilmektedir. Önceki dönemlere kıyasla bahsini geçirdiğimiz dönemde İngiltere toplumunda okur yazarlık oranı azami derecede artış göstermiştir. Fakat okur yazar oranının artması durumu eğitimin modern veya ilerlemeci bir tutumda devam ettiği anlamına gelmemektedir. Yani okuryazarlığın gösterdiği artış, öğrenilen bilgilerin içeriğinin, yeni ve modern olmasını sağlamamıştır. Fakat her halükârda tarihçiler, bu dönemin sergilediği duruş ve düşüncelerin, önceki dönemler ile arasında kesin bir ayrım içerdiğini belirtmektedirler. Bir önceki paragrafta İngiliz toplumunun kadın hakkındaki negatif anlamda değerlendirmelerini belirtmiştik. Eğitim alanında da bu durum farklı olmamıştır. Belirtilen dönemlerde İngiltere coğrafyasında eğitimde erkeklere verilen fırsatlar kadınlara verilmemiştir. Bunun yanı sıra toprak sahibi nüfuzlu kişiler, oğullarının eğitimi için özel öğretmen tahsis etmiş veya

---

²³¹Black, *Kısa İngiltere Tarihi*, s. 100.

²³²Alan, *Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği*, s. 101.

yerleşim yerlerine yakın okullara çocuklarını göndermişlerdir. Bu eğitimler ise sadece akademik minvalde değil evin idaresinin nasıl sağlanması gerektiğiyle alakalı gündelik hayatta pratize edilecek bilgiler ve öğrenimleri kapsamaktadır.

Bu dönemde İngiltere’de Petty adı verilen okullar bulunmaktadır. Bu okullar temel okuma yazma eğitimi vermektedir. Bahsini geçirdiğimiz okullarda kızlar için dikiş-nakış dersleri verilmektedir. Erkekler ise temel okuma- yazma öğrenimlerini tamamladıktan sonra Latince okuma yazma öğrenebilecekleri gramer okullarına geçiş yapabilmektedirler. Ülkenin hemen her yerinde gerek gramer okulları gerekse Petty Okulları bulunmaktadır. Fakat dönemin İngiliz toplumu temel ihtiyaçlarını giderebilme kaygısından dolayı eğitime tam anlamıyla yönelememiştir. Mevcut yüzyılın ortalarında var olan eğitim reformu ise kadınlara ve yoksullara uzanacak kadar güçlü olamamıştır. Ayrıca bu dönemin üniversite müfredatlarına bakıldığı zaman ise öğretilmek istenen şeylerin aslında Skolastik Dönemin etkisi altında kalmış olan veriler olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu durumda yeni fikirlerin ve akımların ortaya çıkması olası bir durum değildir. Okuma yazma oranında büyük bir artış yakalansa da okuma yazma bilmeyenlerin genelde yoksul işçiler, zanaatkarlar ve kadınların olduğu ifade edilmektedir. Bu durum da dönemin İngilteresinde okuma yazma bilmeyenlerin sayısının bilenlere göre daha fazla olduğunu göstermektedir.²³³

17. yüzyılda İngiltere ve Avrupa coğrafyasında bilimle alakadar olan farklı grupların ve örgütlerin oluşumu gerçekleşmiştir. Üniversitelerin sergilediği gelenekçi ve eskiye dönük eğitim sisteminin yarattığı açıklığın sayesinde bu gruplar, üniversitelerin yerini doldurmak için önde gelen alternatiflerden biri olarak görülmektedirler. Modern bilimin öncüsü olarak tasvir edilen ve yenilikçi eğitimin savunucusu olan bu bilimsel örgütlerin muhalifi olanlar ise dönemin üniversiteleri olmuştur.

Belirlenen dönemde bilim merkezi algısını artık üzerinde taşımamış olan bu üniversiteler, modern bilimin ve düşüncelerin ortaya çıkmasında, ilerletilmesinde azami etkiyi de muhalefetleri sayesinde sağlamışlardır. 1600 yıllarında üniversitelerin bünyesinde oldukça eğitimli ve donanımlı kişiler barınmaktaydı. Fakat bahsi geçen üniversitenin bünyesinde bulunan kişiler, modern bilimin ortaya çıkmasını kolaylaştırmak yerine, modern bilim, din ve mevcut felsefe için tehdit olarak görmekteydiler. Bahsi geçen

---

²³³Alan, **Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği**, s. 104.

mevzuda İngiltere'nin eğitimine bakıldığı zaman, İngiltere'deki üniversitelerin Avrupa'daki üniversiteler kadar gerici olmadıklarını görebilmek mümkündür. Bu durumun yanı sıra İngiliz üniversitelerinin, Avrupa'da bulunan üniversiteler kadar gelişmiş olduklarını görebilmek mümkündür.²³⁴

2.1.3. Thomas Hobbes'un Hayatı ve Eserleri

Thomas Hobbes 5 Nisan 1588 yılında İngiltere'de şimdiki ismi Wiltshire olan Wesport'ta dünyaya gelmiştir. Siyasi ve askeri yönden yoğun bir gündem içinde çalkalanan İngiltere'de, bu olaylar çalışmamızın önceki kısımlarında belirttiğimiz üzere Thomas Hobbes'un doğumundan itibaren etkide bulunmaktadır. Öyle ki İngiltere'yi işgal etmek amacıyla yaklaşan İspanyol Armadasının öncülüğündeki filonun, askerlerin saldıgı korku neticesinde annesi Thomas Hobbes'u vaktinden önce dünyaya getirmiştir. Bu yüzden Hobbes, kendisinin korkuyla birlikte ikiz olarak dünyaya geldiklerini belirtmektedir. Çocukluk ve gençlik dönemlerini anne babasından ziyade amcasının himayesi altında geçiren Hobbes'un eğitiminde, Malmesbury ve Oxford'ta Magdalen Hall'da yer almaktadır. Hobbes, Oxford'ta kusursuz bir şekilde Latince ve Yunanca dillerine hâkim olmuştur. Akabinde 14 yaşında Euripides'in yazdığı *The Medea* adlı eserini tercüme etmiştir.²³⁵

Hobbes, üniversiteyi bitirdikten sonra Lord Cavendish'in büyük oğlunun kişisel öğretmeni olmuştur. İngiltere'de nüfuzlu ailelerden biri olan Cavendish ailesi sayesinde Hobbes, zamanın önde gelen fikir adamlarıyla tanışma fırsatı yakalamıştır. Francis Bacon, Ben Jonson ve Lort Herbert of Chebury bu fikir adamlarından sadece birkaçıdır. Avrupa'ya çeşitli zamanlarda seyahat eden Hobbes, özellikle Fransa ve İtalya'daki olayları tetkik etme fırsatı yakalamıştır. 1610 yılından sonra yaşamının mevcut devresi hakkında bilinen nadir çalışmaları arasında 1628'de basılan Thucydides'in bir eserinin çevirisi bulunmaktadır.²³⁶

Hobbes 1628'de Earls of Devanshire'nin ölümü üzerine H. Sir Gervase Clinton'un oğluna öğretmenlik yapmıştır. Bu süre zarfında geçirdiği üç yılın ikisini gene kıtada geçirmiştir. Bu yıllara kadar matematik ve geometrinin tamamen yabancı olan Thomas Hobbes, kıta ayırpasındaki filozoflar için büyük önem taşıyan matematik gibi bilimlere büyük bir dikkatle yaklaşmıştır. Matematikle tanışması, Hobbes'un düşüncelerini farklı

---

²³⁴Richard S. Westfall, **Modern Bilimin Oluşumu**, çev. İsmail Hakkı Duru, Alfa Bilim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 137-138.

²³⁵Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirler" s. 219.

²³⁶Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirler" s. 220.

istikamete yönlendirmesine neden olmuştur. 1631 yılında Avrupa'ya tekrardan seyahat etme fırsatı yakalayan Hobbes, bu seyahatinde Floransa'da Galileo ile karşılaşmıştır. Ayrıca Hobbes'un Gassendi ve Descartes ile tanışması, Paris'e seyahat ettiği zaman dilimine denk gelmektedir. Bu tanışma döneminde Hobbes'tan Descartes'in *Meditationes de Prima Philosophia*²³⁷ adlı eseri üzerine çalışması istenmiştir. Hobbes'un bu eser hakkında ele aldığı düşünce ve görüşler Hollanda'da bulunan Descartes'e gönderilmiştir. Descartes bu düşünceleri cevaplarıyla birlikte *Objectiones*²³⁸ de bastırmıştır.²³⁹

Hobbes, İngiltere'ye döndükten sonra ilk felsefi eseri olan *The Elements of Law*'ı²⁴⁰ yazmıştır. Bu eser 1650 yılında basılmıştır. Hobbes 1646 yılında Woles Prensi Charles'ın hususi eğitmenliğini yapmıştır. Bu seyahatinden daha önce 1641 yılında tekrar Paris'e gitmiş ve burada bir yıl kadar konaklama fırsatı bulmuştur. Burada bir grup felsefe topluluğuyla tanışmıştır. Bu sıralarda 1642 yılında basılan ve kendi siyaset felsefesinin bir nevi açıklamasını oluşturan *De Cive*'yi²⁴¹ yazmıştır. Eserinden hemen sonra bahsi geçen Charles'a kişisel eğitmenlik yapmıştır. Hususi öğretmenliğinin ardından farklı sebeplerden ötürü Hobbes'un İngiltere'den sürüldüğüne şahit olabilmek mümkündür. Bu durumun sebebi ise Hobbes'un siyasi ve felsefi fikirleri başta kilise olmak üzere hiç kimseyi memnun etmemesinden kaynaklanmaktadır. Fakat Hobbes, bir süre sonra İngiltere'deki bağlantılarının aracılığıyla tekrardan vatanına dönebilmiştir.²⁴²

İngiltere'de meydana gelen politik restorasyonun akabinde, Hobbes'un kralın ailesiyle olan dostluğundan dolayı, kralın zümresine verilen maddi kazançtan faydalanmasına fırsat verilse de Hobbes, bu maddi kazançtan asgari düzeyde faydalanmıştır. Kral Hobbes'a 100 İngiliz lirası verilmesini emretmiş fakat bu ödeme bir süre sonra kasıtlı olarak unutulmuştu. Bahsi geçen ödemenin unutulmasının nedeni ise Hobbes'un ileri sürdüğü düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Bu düşüncelerinden biri, Tanrının mevcudiyetini inkâr etmesiyle alakalıdır. Böyle bir düşünceyi savunan herhangi bir kişinin devlet tarafından ödeme alması, o zamanın Maliye Bakanını²⁴³ şaşırtmış ve bu mevzunun parlamentoda açığa çıkmasını sağlamıştır. Tanrının mevcudiyetini ve varlığını inkâr eden söylemlerin, zaten yangın yeri olan İngiltere coğrafyasında halk açısından daha

---

²³⁷Meditasyonlar.

²³⁸Meditasyonlara İtirazlar ve Descartes'in Yanıtları.

²³⁹Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirler" s. 220.

²⁴⁰Hukukun Unsurları.

²⁴¹Yurttaşlığın Felsefi Temelleri.

²⁴²Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirler" s. 220.

²⁴³Lord Chancellor.

fazla dezavantaj sağlayacağı düşüncesiyle parlamentonun bu yazılar üzerinde ve özellikle Hobbes'un yazdığı yazıların üzerinde durmasını sağlamıştır. Öyle ki parlamento tarafından, Hobbes haricinde bu şekilde düşüncelere sahip olan kimselerin, Hobbes etkisiyle bu düşünceleri belirtildiği görüşü savunulmaktaydı. Bu yüzden Hobbes'un yazdığı eserlerin basılmasına, basılı eserlerin ise İngiltere'ye sokulmasına izin verilmemiştir.²⁴⁴ Bu durumun örneklerinden biri de Hobbes'un *Behemoth*²⁴⁵ eseridir. Dönemin İngiltere'sini anlatan *Behemoth* adlı eser 1668 yılında İngiltere dışında basılmıştır. Yine 1668'de Hollanda'nın Amsterdam kentinde Hobbes'un eserlerinin tamamı koleksiyon halinde basılmıştır.²⁴⁶

Hobbes, yaşadığı devrin ve dönemin insanlarına nazaran daha çalışkan bir kişiliğe sahiptir. Öyle ki 84 yaşında iken Latince olarak otobiyografisini kaleme almıştır. 87 yaşında ise Homeros'tan bir tercüme yayınlamıştır. 1662 yılında bastırıldığı *Considerations On The Reputation, Loyalty Manners And Religion Of Mr. Thomas Hobbes* adlı eserinde şöhret, sadakat ve din hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır.²⁴⁷ Bunun yanı sıra bahsettiğimiz konular *Leviathan*'da ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Hobbes 1675 yılında Chotsworth'a yerleşti ve 1679 yılının kış mevsiminde 91 yaşında iken hayata veda etti.

Hobbes, felsefesini izah ettiği dört büyük eseri bulunmaktadır. Bu eserler, 1642 yılında basıldığı tahmin edilen *De Cive*, 1650 yılında basılan *De Corpore* ve *De Homine*, ayrıca eserleri arasında başyapıt niteliğinde olan *Leviathan*'dır. Bu eserler ile birlikte Hobbes, siyasal ve toplum verilerinden yararlanarak yeni bir felsefe inşa etmeyi amaçlamaktadır. Eserleri içinde *De Corpore* genel olarak fizik ve fizyoloji bilimiyle alakalıdır. *De Homine* ise insan psikolojisini anlatmaktadır. *De Cive* ve *Leviathan* ise toplum ve millet incelemesi üzerinedir. *Leviathan*'ın bu eserler arasında en çok önem gösterilen eser olarak görülmesinin nedenlerinden biri, diğer eserlerin önemli kısımlarının *Leviathan*'da tekrar edilip, önemli verilerin bu şekilde tek bir çatı altında toplanmasından kaynaklanmaktadır.²⁴⁸

---

²⁴⁴Bernard Russel, **The Impact of Science On Society**, Ams Press, New York, 1993, s. 4.

²⁴⁵*Behemoth* ya da İngiltere İç Savaşının İçyüzü olarak bilinmektedir.

²⁴⁶Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirler" s. 221.

²⁴⁷Adnan Güriz, "Hobbes Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12(1), 1955, s. 302.

²⁴⁸Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirler" s. 222.

2.2. DOĞA DURUMU

Hobbes'un siyaset anlayışının kavranabilmesi için öncelikle var olan toplumun ve ortamın sistematik bir düzende yönetilme sürecinin öncesindeki dönemler ve bu sistematik yönetimin nedenleri ortaya çıkarılmalıdır. Neticede Doğa Durumu olarak adlandırılan olay "insanın politik otorite tesis edilmeden veya devlet inşa olunmadan önceki ya da toplum dışındaki durumudur."²⁴⁹ Ya da benzer bir ifadeyle, Hobbes'a göre doğa durumu, toplumun ve devletin ortaya çıkmasından hemen önce güvenlik gereksinimi içerisinde olan bir takım insanların, bu gereksinim dolayısıyla diğer insanlar üzerinde iktidar ve egemenlik kurma isteğinden dolayı ortaya çıkan bir kargaşa durumudur.²⁵⁰ Bu durumu veya problemi, kendi siyaset sistemleri vasıtasıyla irdelemek isteyen birçok filozof "toplumun doğa haline kadar gitme gereği duymuş, ancak hiçbirisi oraya ulaşamamıştır."²⁵¹ Bunun sebebi ise "doğa kavramının, ne anlama geldiği, siyaset teorisindeki diğer birçok kavram gibi yeteri kadar açık olmamasından kaynaklanmaktadır."²⁵²

Bütün felsefe aleminin ve var olan bütün tartışmaların odak noktası olan insan faktörü, belirtilen problemin veya olgunun da ana kaynağını oluşturmaktadır. Kanunsuz, kuralsız ve serbest bir yaşam adı altında inceleyeceğimiz Doğa Durum başlığı, tahripkâr ve bencil olan insanoğlunun, var olan sistematikliği çıkarları doğrultusunda bozduğu dönemin öncesine tekabül etmektedir.

Hobbes'un insan ve insanın doğasıyla alakalı sarf ettiği düşünceler, çalışmanın temel kanallarından birini oluşturan Machiavelli ile yüksek oranda paralellik göstermektedir. Öyle ki Hobbes'ta Machiavelli gibi insanoğlunun doğuştan bencil ve tahripkâr bir varlık olduğunu savunmaktadır. Hobbes, insanın doğasında var olan kötülüğün, bireyin olgun bir biçimde düşünebilmesi ile birlikte açığa çıkabileceği düşünür. Kötülüğün açığa çıkması, fikirde var olan çıkarıcılığın eyleme dönüştürülmesi durumudur ve bu durum Hobbes tarafından doğa durumu olarak adlandırılmaktadır. Bireyin içinde var olan mevcut kötülüğün, diğer bireyleri etkileme durumunu ise Hobbes, insan insanın kurdudur sözüyle betimlemiştir. Bahsi geçen bu durum dolaylı yollardan herkesin herkes

²⁴⁹Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, s. 131.

²⁵⁰Alâeddin Şenel, **Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Orta çağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, s. 323.

²⁵¹Jean Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni**, çev. Ertuğ Ergün, Yeryüzü Yayınları, Ankara, 2003, s. 27.

²⁵²Atilla Yayla, **Liberalizm**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992, s. 27.

ile savaştığı bir durumla sonuçlanacaktır.²⁵³ Fakat bu savaş fiili olarak gerçekleştirilen bir savaş değildir. Mevzu bahis olan savaş, doğa durumundaki insanların birbirlerine güvensizliğinden dolayı ortaya çıkan pasif savaş durumudur. Hobbes'a göre bu güvensizlik ortamının var olmadığı her dönemde toplumda barış havası hakimdir.²⁵⁴

Doğa durumunda sürekli bir güvensizlik ve bireylerin çıkarları söz konusu olduğundan dolayı barış ortamının görülme durumu düşük bir ihtimal olarak görülmektedir. Çıkarların ve fiili olmayan savaşların söz konusu olduğu ortamda ise doğal olarak tehdit ve tehlike boy göstermektedir. Mevcut durumda toplum içinde herkes, herkes için birer muhatara konumunda bulunmaktadır. Bu olgu ise doğa durumunda kaotik ve güvensizlik ortamının hüküm sürmesini sağlamaktadır. Hobbes'a göre güvensizlik, fiili bir savaşın temel nedenlerinden biridir ve toplum içinde var olan güvensizliğin farklı parametreleri bulunmaktadır. Yine Hobbes'a göre bu parametrelerden biri insanların doğuştan fiziki ve düşünce bağlamında eşit yaratılmaları durumudur.²⁵⁵

Thomas Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde insanların doğuştan fiziksel ve zihinsel anlamda eşit yaratıldıklarını belirtmektedir. Bu düşüncesi sayesinde hem kendi siyaset felsefesinin temellerini oluşturmuş, hem de klasik dönem ve modern dönem arasında mutlak bir ayırmda bulunmuştur. Öyle ki, mevcut düşüncesinden dolayı Hobbes, bazı siyaset tarihçileri tarafından, Machiavelli'den ziyade kendisinin modern dönem siyaset felsefesine açılan kapı olarak görülmesini sağlamıştır.²⁵⁶ Hobbes'un niteliksel doğal eşitlik bağlamında, insanların doğuştan eşit olma durumuna bakacak olursak, Hobbes, *Leviathan*'da niteliksel doğal eşitliği şu şekilde betimlemektedir;

İnsanlar doğuştan eşittir. Doğa, insanları, bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, herşey göz önüne alındığında, iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğü sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü, bedensel güç bakımından, en zayıf olan kişi ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür.

Zihinsel yeteneklere gelince, sözcüklere dayalı sanatlar ve özellikle, pek az kimsenin pek az konuda sahip olduğu ve doğuştan gelen bir meleke

---

²⁵³Bilgehan Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7 (13), 2011, s. 105-106.

²⁵⁴Hobbes, *Leviathan*, s. 101.

²⁵⁵Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", s. 106.

²⁵⁶Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, s. 176.

olmayan veya basiret gibi, başka şeyler peşinde koşarken kazanılmayan, bilim denilen genel ve yanılmaz kurallara dayanarak ilerleme ustalığı bir yana bırakılırsa, zihinsen yetenekler konusunda, insanlar arasında, kuvvet bakımından olduğundan daha büyük bir eşitlik buluyorum. Çünkü basiret, eşit zamanın bütün insanlara eşit olarak bahsettiği ve insanların kendilerini eşit ölçüde verdikleri işlerde eşit ölçüde edindikleri deneyimden başka bir şey değildir. Bu eşitliğe inanılmaması, hemen herkesin, başkalarından, yani kendileri ve ünlü olmaları veya kendileriyle aynı fikirde olmaları nedeniyle onayladıkları birkaç kişi dışında herkesten daha fazla ölçüde sahip olduklarını düşündükleri kendi bilgelikleri hakkındaki boş bir kibirden kaynaklanır. Çünkü insanların doğası öyledir ki, başka birçoklarının daha zeki veya daha güzel sözlü veya daha bilgili olduklarını teslim etseler de kendileri kadar zeki çok fazla insan bulunduğuna kolay kolay inanmazlar; çünkü kendi zekalarını iyi tanırlar başkalarınınkini ise uzaktan. Fakat bu, insanların bu alanda eşitsizliğini değil, tersine, eşit olduklarını kanıtlar aslında. Çünkü birşeyin eşit pay edildiğinin en büyük kanıtı, herkesin kendi payından memnun olmasıdır.²⁵⁷

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Hobbes'un siyasetinde eşitlik durumu güvensizliğin parametrelerini oluşturan temel etkenlerden biridir. Öyle ki zihnen ve bedenen eşit olan iki birey, eş zamanlı olarak sahip olamayacakları birşeyi arzular ise, birbirlerine karşı düşmanlıkları yüksek olasılıkla gerçekleşecektir. Akabinde bu bireyler birbirlerini egemenlikleri altına almaya çalışacaklardır. Bu durum ise kişilerin psikolojik veya fiziksel anlamda bir savaş ortamına sürüklenmelerinin nedenlerinden biridir. Bahsi geçen olayda ise doğa durumunda var olan döngünün başa dönmesi, yani psikolojik ve fiili savaşın başlamasıyla birlikte gizil halini alan güvensizliğin tekrardan açığa çıkmasını sağlamaktadır.²⁵⁸

Belirtilen güvensizliğin kaynağının eşitlikten ortaya çıktığını savunan Hobbes, güvensizliğin sonlanabilmesi amacıyla savaş ve egemenlik faktörlerinin devreye girmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Öyle ki bir bireyin başka bir bireye karşı beslediği güvensizliğin kısmi olarak sonlanabilmesi, kendisi için tehlike arz etmeyecek herhangi bir etken kalmayana dek bireyleri ve toplumları egemenliği altına almaktan geçmektedir. Bireyin güvenliği ancak çevre kontrolünü ele geçirmesiyle sağlanabilmektedir. Hobbes'a göre belirtilen ortamda yaşayan bütün insanlar, hayatlarını güvenli bir şekilde idame ettirebilmek amacıyla yukarıda belirlenen yol ve yöntemleri kullanacaklardır. Bu yüzden

---

²⁵⁷Hobbes, **Leviathan**, s. 99-100.

²⁵⁸Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", s. 106.

Hobbes, kişinin çevresindeki güvenliği sağlayabilmesi amacıyla sürekli saldırı ve akın stratejisini eyleme dönüştürmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁵⁹

Bahsini geçirdiğimiz olayların sonucunu direkt olarak savaşa, dolaylı olarak ise farklı olgulara bağlayabilmek mümkündür. Doğa durumunda kendine sağlam bir temel oluşturmuş olan kaotik ortam, savaşlarında etkisiyle ticaret, sanat ve tarım gibi insanın yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayacak olan eylemlere de etkide bulunmaktadır. Çünkü Hobbes'a göre böyle bir ortamda çalışmaya yer yoktur. Bu durumun sebebi ise, çalışmaların sonucunda alınacak olan karşılığın belirsizliğinden veya herhangi bir karşılığın olmama durumundan kaynaklanmaktadır. Böyle bir ortamda ticari olarak ithalat ve ihracatın, tarımsal olarak toprağı işlemenin ve ağır işlerde çalışmanın ne sanatın ne de yazının herhangi bir anlamı bulunmamaktadır. Fakat Hobbes'a göre belirttiğimiz sonuçlardan en kötüsü, insanın şiddetli bir ölüm korkusu ve tehlikesinin içinde bulunma durumudur. Doğa durumunda insan hayatı fakir, münferit, kötü ve kısa geçecektir.²⁶⁰ Mevcut durumda doğal olarak düzenli bir insan yaşamı imkânsız görülmektedir. Hobbes'a göre doğa durumu da bu nedenlerden ötürü insanın içerisinde bulunacağı en kötü durumların başında gelmektedir.²⁶¹

Hobbes, betimlediğı doğa durumunun oldukça despotik bir düzlemde bulunduğu ve bu kadar hunhar olamayacağı düşüncesini savunabilecek kitleler için *Leviathan*'da gündelik yaşamdan muhtelif örnekler vermektedir. Verilen örneklerden biri ise şu şekildedir:

(...) O halde kendisini düşünsün; yolculuğa çıkarken silah kuşanır ve yanında insanlar olsun ister; yatmaya giderken kapılarını kilitler, evde olduğu zaman bile, çekmecelerini kilitler ve bütün bunları ona verilecek zararların öcünü alacak yasaların ve silahlı kamu görevlilerinin var olduğunu bildiğı halde yapar; silah kuşanıp yolculuk ederken vatandaşları hakkında, kapılarını kilitlerken hemşeriler hakkında, çekmecelerini kilitlerken çocukları ve hizmetçileri hakkında ne düşünmektedir? Bu kişi hareketleriyle, insanlığı, benim sözlerle suçladığım kadar suçluyor değil midir?²⁶²

Hobbes'un *Leviathan*'da yansıttığı pasaj, doğa durumunun zamanında gerçekleştiğı olasılığının yüksek olduğunun kanıtlanmış halidir. Öyle ki yasalar ve kanunlar ile

---

²⁵⁹Hobbes, *Leviathan*, s. 100.

²⁶⁰Hobbes, *Leviathan*, s. 101.

²⁶¹Ferhat Ağırman, "Hobbes ve Rousseau'nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 32, 2018, s. 117.

²⁶²Hobbes, *Leviathan*, s. 102.

çevrelenmiş toplumlarda ve insanlarda güvensizlik durumunun boy göstermesi kolayca görülebilir bir olay iken kanunun ve kuralın olmadığı, doğa durumunun içerisinde barınan herhangi bir toplulukta, belirtilen olayların ve olumsuzlukların yaşanması yüksek ihtimalli bir durumdur.

Hobbes, insanı doğa durumundan kurtulabilmesi ve toplumun içerisindeki güvensizliğin kontrol altına alınabilmesi amacıyla çeşitli çözüm önerileri sunmuştur. Belirtilen çözüm önerilerinden mahiyeti en yüksek olan ise, insanın doğa durumundan kaçabilmesi amacıyla kullanılacak birincil kurum olan devlettir. Hobbes, kılıgısalıktan uzak ve kurgusal bir düzlemde ilerlettiği siyaset anlayışında, doğa durumunun ötelenebilmesi amacıyla korkulacak bir gücün ortaya çıkması gerektiğini savunmaktadır. Bu güç ise şüphesiz insanlar arasındaki güvensizliği tam olarak bitirmese bile, bahsi geçen güvensizliğin kontrol altına alınmasını sağlayacak olan ve devlet olarak adlandırılan egemen bir güçten başkası değildir.

2.2.1. Duygu ve Arzular

İnsanoğlunun yaradılış itibariyle duygusal bağlamda farklı donanımları bünyesinde barındırdığını söyleyebilmek mümkündür. Fakat çevre ve toplumda bulunan bazı kural ve normlar ya da bireyin kişisel özellikleri, kişinin arzularıyla hareket etmesini kısmi bir ölçüde sınırlandırmaktadır. Ancak tasvir ettiğimiz doğa durumunda insan, gerek fiziksel gerekse zihinsel özelliklerinin eşit olduğundan dolayı ve mevzu bahis eşitliğin bütün bir toplumda geçerliliğini sağlaması dolayısıyla, kişinin arzularına ulaşabilmesi amacıyla her türlü yol ve yöntemi kullanabileceğini söyleyebilmek mümkündür. Öyle ki belirttiğimiz ortamda, zaten yapısı kötü ve tahripkar olan insanoğlunun, kuralsız ve kanunsuz bir düzlemde hareket etmesinde herhangi bir bastırılma olgusu gözlemlenmeyecektir. Bu durumun öncelikli sebebi yukarıda da belirttiğimiz üzere “insanların eşit olması, her insanın istediğini elde etme hakkının da eşit olduğu anlamına gelmesinden kaynaklanmaktadır.”²⁶³

İnsanoğlu yaşantısını hazlar ve acılar ikileminde mekik dokuyarak geçiren bir varlıktır. Hazzın kaynağı hoşlantı, acının kaynağı ise rahatsızlıktır. Bireyin duygu ve arzuları itibariyle sürekli acıdan kaçan ve hazza yönelen bir yapısı bulunmaktadır. bu nedenden ötürü insana haz veren şey iyi, acı veren ise kötüdür. İstihfaf duyduğu şey ise

---

²⁶³Hümeyra Karagözoğlu, ““Homo Homini Lupus”: Thomas Hobbes’un Ahlak Felsefesi Üzerine”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 31, 2006, s. 222.

sülfi ve değersizdir.²⁶⁴ Mevcut durumdan ötürü Hobbes'a göre insanın duyguları, onun eylemlerinin ve ahlaki yargılarının kaynağıdır. "Birey haz duyduğu herhangi bir şeye ahlaki bir yargı olan iyi sıfatını verirken, sadece kendisine acı verdiği için başka birşeye kötü demektedir."²⁶⁵

Hobbes'a göre insanların biyolojik yapılarının farklı olduğu gibi zihin ve psikolojik yapıları da farklıdır. Bireyin algıladığı herhangi bir şeyin özü aynı olsa da farklı bünyelerde oluşan farklı görüş ve düşünceler, algılanan o şeye karşı duyguların çeşitliliğinden dolayı bir fikir yelpazesi oluşturulup, müstesna şeyler katacaktır. Bu durum ise insanları mutlu veya mutsuz eden şeyleri göreceli bir hale getirmesinin nedenlerinden biridir. İnsanları mutlu veya mutsuz eden şeylerin göreceli bir hale gelmesi durumu, kişilerin karakteristik özelliklerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak bireyler arasında aynı olay bağlamında adalet veya eşitlik, bilgelik veya korkaklık, düşünce veya sapkınlık gibi ayrımlar ortaya çıkacaktır.²⁶⁶

Bireylerin biyolojik ve psikolojik yapılarının farklı olduğu gibi, bir bireyin biyolojik yapısı zamana paralel, doğru orantılı olarak değişime uğramaktadır. Bu yüzden aynı şeylerin bir kişide daima aynı arzuları ve istikrahları uyandırması mümkün değildir. Tüm bireylerin aynı objeye karşı arzu duymaları ise imkansızdır. Bu durum ise insanların zaruri ve keyfi ihtiyaçlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

İnsanların, aynı nefret ve arzuda birleşmesinin mümkün olmamasının yanı sıra ahlak, duygulardan kaynaklanır ve tamamen öznedir. Bu yüzden Hobbes'a göre ortak ahlaki değer yargılarından söz edilmesi pek mümkün görülmemektedir. Birey yaşantısı boyunca herhangi bir şeyden haz veya acı duymasını ahlaki değerlendirmelerle sonuçlandırmıştır. Hobbes'a göre bu bağlamda haz veya acıya, yönelme veya kaçınmaya neden olan şey ise hayatta kalma korkusudur.²⁶⁷

Thomas Hobbes'a göre yaşam, kişide var olan hayati ve iradi hareketlerden başka bir şey değildir. Hayati hareket olarak adlandırdığı eylemler, bireyin karşılaması gereken zaruri ihtiyaçlar ve bedeninin yaşam belirtisi göstermesi durumudur. İradi hareketler ise insan zihninde tasarlanan herhangi bir şeyin beden aracılığıyla dışavurumudur.²⁶⁸ Bahsi

---

²⁶⁴Hobbes, **Leviathan**, s. 55.

²⁶⁵Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus": Thomas Hobbes'un Ahlak Felsefesi Üzerine", s. 222.

²⁶⁶Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus": Thomas Hobbes'un Ahlak Felsefesi Üzerine", s. 222.

²⁶⁷Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus": Thomas Hobbes'un Ahlak Felsefesi Üzerine", s. 222-223

²⁶⁸Hobbes, **Leviathan**, s. 48-49.

geçen eylemlerden dolayı kişi ömrü sona erene dek yaşamını hareket halinde sürdürmektedir. Bireyin bilebileceği tek mutluluk ise engellenemeyen ve durmak bilmeyen hareket durumudur. İnsanların yaşantıları boyunca nihai bir amaçlarının olmamasının yanı sıra Hobbes'a göre bireyler, yaşantıları boyunca tam anlamıyla bir doyuma ulaşmamaktadırlar.²⁶⁹ Bu nedenden ötürü Hobbes, “mutluluk, bir nesneden diğerine arzunun devamlı bir şekilde ilerleyiştir; birşeyin elde edilmesi başka bir şeye giden yoldur sadece”²⁷⁰ görüşünü savunmaktadır.

İnsanın sahip olduğundan daha fazlasını arzulaması ve bu durumu müteselsil bir hale getirmesi olayı kişinin yaşamındaki kaygılarından kaynaklanmaktadır. Öyle ki insan bulunduğu zamanda kendisiyle alakalı arzu ve ihtiyaçlarını karşıladığı gibi geleceğini de güvence altına almayı amaçlamaktadır.²⁷¹ Bu olay ise insanı doyumsuz ve bencil bir varlık haline getirmektedir.” Çünkü insan daha fazlasını elde etmeksizin, sahip olduğu mevcut yaşamda onun iyi bir hayat sürmesini mümkün kılacak araçları ve iktidarı teminat altına alamaz.”²⁷²

Bahsi geçen ebedi mutluluk arayışından dolayı insan zihni, arzuları ve istekleri kontrol etme hususunda en iyi araçları hesaplama mekaniğine dönüşmüştür.²⁷³ ”Çünkü, düşüncelerin arzularla olan ilişkisi, ülke dışında dolaşıp arzu edilen şeye giden yolu bulmaya çalışan kaşifler ve casuslar gibidir: aklın faaliyetinin bütün kararlılığı ve çabukluğu buradan gelir.”²⁷⁴

Hobbes'un arzular ve istekler bağlamında ileri sürdüğü düşünceleri, her ne kadar genelleme yapılarak bütün insanlığın kastedilmesini sağlasa da problemin kaynağında bir kısım insan bulunmaktadır. Yani Hobbes, bütün insanların arzularının sınırsız olduğunu değil, ancak birtakım insanların arzu ve ihtiras konusunda sınır tanımadıklarını belirtmektedir. Birtakım grupların dışında kalan bireyler ise kendilerini muhafaza edebilmek amacıyla arzu ve istek ile alakalı eylemlerde bulunmaktadırlar.²⁷⁵

---

²⁶⁹Arnhart, **Platondan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, s. 182.

²⁷⁰Hobbes, **Leviathan**, s. 81.

²⁷¹Hobbes, **Leviathan**, s. 81.

²⁷²Arnhart, **Platondan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, s. 182.

²⁷³Arnhart, **Platondan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, s. 182.

²⁷⁴Hobbes, **Leviathan**, s. 65.

²⁷⁵Arnhart, **Platondan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, s. 183.

2.2.2. Güç

Güç arzusu her ne kadar Hegel ve Nietzsche ile yakından ilişkilendirilse de bu fikri 200 yıl önce doyurucu ve tatmin edici bir biçimde ortaya atan kişi Thomas Hobbes'tur. Bahsi geçirilen güç, doğa durumunda var olan herkesin herkes ile savaşının esas kaynağıdır.²⁷⁶

Hobbes, siyaset alanına kattığı düşünceleri ve yönetimleri dolayısıyla kendisinden bir asır önce Machiavelli vasıtasıyla başlayan ulus ve politika felsefesini beşerileştirme eylemini doğayı da kapsayacak şekilde büyütüştür. Bu durum ise Hobbes'un, insanı her anlamıyla dünyevi metotlarla açıklamaya çalışma girişimini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden Hobbes, felsefe alanında, büyük bir materyalist filozof olarak bilinmektedir.²⁷⁷

İnsan ve toplum felsefesini mekanist bir görüş etrafında şekillendiren Hobbes'a göre insan tıpkı makine ve otomatlarda var olan düzeneğe benzer bir şekilde mevcudiyetini sürdürmektedir. Hobbes'a göre bahsi geçen bu insan makinesi bencil bir biçimde yönlendirilmek üzere programlanmıştır. Aynı zamanda insanın özgeci ve olumlu bir tutum sergilemesi durumu Hobbes'a göre şüphe uyandıran bir durumdur. Öyle ki iyi olarak adlandırılabilir eylemlerin özünde bile iyilik değil gösteriş bulunmaktadır. Hobbes, insanların özgeci ve ılımlı davrandıklarını iddia edenlerin aksine, ancak ölümle son bulan ve ölene kadar daha fazlası istenen güç istencinin, bütün insanlar için geçerli bir eğilim olduğunu ve yine bütün insanlar için ilk sırada bulunduğunu belirtmektedir.²⁷⁸

Politik-sosyal alanın gerisinde ona model oluşturacak kozmik bir düzenin bulunmadığı ve "insana özgü rasyonel işlevler" ile tüm yaşam formlarına ortak biyolojik işlevler arasında ayırım yapmanın anlamını kaybettiği koşullar altında Hobbes, insanı da doğadaki herhangi bir cisim gibi mekanik bir materyalizm çerçevesinde kavramaya yönelir. Buna göre, insani eylemleri yönlendiren temel tutku, kendi varlığını koruma arzusu veya negatif tarzda ifade edildiğinde şiddetli bir biçimde öldürülme korkusu olduğu için insanlar arasındaki ilişki uyum değil, çatışma kategorisi içinde düşünülebilir.²⁷⁹

Hobbes, sözünü ettiği insan-makine veya insan-cisim benzetmesini, Galileo'dan ilham alarak ileri sürmüştür. Gözlemsel astronominin babası olarak nitelendirilen

---

²⁷⁶Cohen, **Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi**, s. 148.

²⁷⁷Doğan Göçmen, "Thomas Hobbes'tan Adam Smith'e Adalet Kuramının Aydınlanmacı Harekette Dünyevileştirilmesi ve Dönüştürülmesi," **Felsefi Düşün- Akademik Felsefe Dergisi**, 1, 2013, s. 106.

²⁷⁸Cohen, **Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi**, s. 148.

²⁷⁹Funda Gürsoy ve Mariusz Turowski, "Thomas Hobbes'un Politik Düşüncesinde Sosyal Düzen Fikrinin İki Kaynağı: Yaşam ve Ölüm (Korkusu)", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (10) 19, 2020, s. 5-6.

Galileo'nun ileri sürdüğü fizik yasasına göre cismin hareketlerinde herhangi bir amaç bulunmamaktadır. Bu cisimler olası bir engelle karşılaşmadıkları sürece sınırsız bir şekilde hareket halinde bulunmaktadır.²⁸⁰ Strauss'a göre, bu Hobbes'un mekanik felsefi antropolojisidir. Bu anlayış, mekanik algı görüşüne ve dolayısıyla genel bir hareket teorisine dayanır.²⁸¹

Hobbes'un doğa durumunda öne çıkan en önemli faktörün, hatta Hobbes'un doğa durumunu oluşturan faktörün eşitlik olduğunu çalışmamızın önceki kısımlarında belirtmiştik. Bireyler her ne kadar fiziksel olarak farklı çaplarda ve boyutlarda var olsalar da zihinsel öğelerde de var olan farklılıklar, bireylerin donanımlarını ve genel özelliklerini eşit bir konuma getirmektedir. Fakat kişilerin zaman içindeki değişimlerine paralel olarak kendilerinde meydana gelen değişiklikler veya beliren nitelikler toplumda eşitlik ideali üzerine inşa edilmeyen bir gerçeklik ya da hakikat anlayışı yaratmıştır. Belirtildiği üzere bu durum doğuştan gelen bir meziyet değil, bireyin çalışma ve azminin neticesi sonucunda ortaya çıkmış bir durumdur.²⁸²

Kişinin zamanla donanımlarının ve özelliklerinin artması durumu, toplum içerisinde var olan güç terazisine doğrudan etki etmektedir. Öyle ki zihinsel ve fiziksel anlamda değişkenlik gösteren eşitlik, daha sonra eşitsizlik durumuna dönüşerek bireylerin birbirleri üzerinde egemenlik kurma arzusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun sebebi de kişinin donanım bağlamında kendini, diğer bireylere nazaran daha fazla geliştirmesinden kaynaklanmaktadır.

Hobbes'un belirgin biçimde çağdaş bir düşünür kılan en önemli kuramı, insanı hareket ettirici itkisi saydığı güç kuramıdır. Birey içsel arzulara ve ihtiraslara sahiptir. Kişi, arzu ve isteklerini doyurabilmesi için ise her zaman gücün peşinde zorunlu bir şekilde koşmalıdır.²⁸³

Bir insanın kudreti, genel olarak ele alınırsa, iyi gibi görünen gelecekteki bir şeyi elde etmeye yarayan şu anki araçlarıdır; doğal ya da araçsaldır. Doğal kudret, bedeninin veya zihninin melekelerinin üstünlüğüdür: olağanüstü güç, biçim, sağduyu, maharet, hitabet, cömertlik, soyluluk gibi. Araçsal kudretler ise bunlar yoluyla veya talih sayesinde elde edilir ve mal, mülk, şöhret,

---

²⁸⁰Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, s. 462.

²⁸¹Gürsoy ve Turowski, "Thomas Hobbes'un Politik Düşüncesinde Sosyal Düzen Fikrinin İki Kaynağı: Yaşam ve Ölüm (Korkusu)", s. 6.

²⁸²Önder Kulak, "Thomas Hobbes", Platon'dan **Zizek'e Siyaset Felsefesi** (3. Baskı), Ahu Tunçel & Kurtul Güneç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s. 209.

²⁸³Cohen, **Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi**, s. 151.

arkadaş ve Tanrı'nın gizli işlerinden daha fazla elde edilmesine yarayan yol ve yöntemlerdir, ki insanlar buna şans derler. Çünkü kudretin özelliği, gittikçe çoğaldığı için şöhrete benzer; veya, ilerledikçe hız kazanan ağır cisimlerin hareketi gibidir.²⁸⁴

Hobbes, mevcut düşüncesinin akabinde, doğa durumunda var olan bireylerin birbirleriyle olan kavgalarının sonucunun güç ile noktalanacağı üç neden ileri sürmektedir. Bu nedenler; rekabet, güvensizlik, şan ve şereftir. Rekabet olgusu insanları kazanca, güvensizlik güvenliğe, şan ve şeref ise şöhrete ulaştırmaktadır. Rekabet, başka bireylerin çocuklarına, hayvanlarına, kısaca bütün maddi ve manevi değerleri üzerinde egemenlik kurmak için kullanılan bir şiddet türüdür. Güvenlik, bireylerin kendilerini korumak için kullandıkları şiddettir.²⁸⁵ “Üçüncüsü ise, kendi kişiliklerine yönelik olarak doğrudan doğruya veya hısımları, arkadaşları, milletleri, meslekleri veya adları dolayısıyla, bir söz, farklı bir görüş ve başka bir aşağılama işareti gibi küçümsemelere karşı”²⁸⁶ kullanılan şiddet türüdür. Bu üç olguya ulaşabilmek için yukarıda da belirttiğimiz gibi şiddet, şiddeti kullanabilmek için ise dolaylı veya doğrudan güç faktörü devreye girmektedir.

2.2.3. Ölüm Korkusu ve Savaş

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hobbes, insanın ahlaki değerlendirmelerini ve eylemlerini haz veya acı üzerine temellendirmiştir. Peki insanın acı duyma veya haz alma gibi düşüncelerinin temelinde ne yatmakta, insanın herhangi bir şeye yönelmesini veya kaçınmasını ne sağlamaktadır? Hobbes'a göre insanın yönelme veya kaçınma duygusunun temelinde hayatta kalma arzusu, dolayısıyla ölüm korkusu ve hayatını idame ettirebilme isteği yatmaktadır. Esasında da zaten bahsini ettiğimiz Hobbes'un “doğa durumu umutsuz, sürekli bir korku (temelinde ölüm korkusu) durumu olarak görülmektedir.”²⁸⁷

İnsanoğlu, doğada var olan her canlı gibi, varlığını korumak ve bu varlığı sürdürebilme içgüdüleriyle eylemlerde bulunmaktadır. İnsanın bu özelliği doğal olarak kişide var olan, aynı zamanda insanın doğasına içkin olan bir durumdur. Hobbes'a göre bireyin bu tutumu herhangi bir tarihsel süreç ile birlikte oluşmamasının yanı sıra yine herhangi bir toplumsal ve tarihsel süreç içerisinde değişime uğramayıp, sonsuza kadar bu şekilde devam edecektir. Mevzu bahis olan özellik, insanın diğer insanlarla var olan ilişkilerini koşullandıran zorunlu bir donanımdır. Bu durum, diğer insanlarla her alanda eşit

²⁸⁴Hobbes, **Leviathan**, s. 72-73.

²⁸⁵Hobbes, **Leviathan**, s. 101.

²⁸⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 101.

²⁸⁷Zehra Hodaloğulları Vatansever, “Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 10 (52), 2017. s. 408.

olan insanoğlunun, diğerleriyle zorunlu olarak düşmanca tavırlar sergilemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.²⁸⁸

Hobbes'un siyaset felsefesi, kılığın aksine kuramsal bir şekilde toplum öncesi olarak adlandırılan düzlemde şekillenmektedir. Mevcut düzlemde, doğa durumundaki insanların içlerinde, güç kullanma ve otorite oluşturma gibi eylemlere yoğun bir biçimde eğilim bulunmaktadır. Bu eğilim bireylerde güvensizliği, güvensizlik ise ölüm korkusunu doğurmaktadır. Ölüm korkusunun bulunduğu bir ortamda ise kişiler, hayatta kalabilmek adına herşeyi yapma haklarının olduğu devamlı ve geniş bir savaş halinde bulunmaktadır.²⁸⁹

Mevzu bahis olan güç ve otoritenin ortaya çıkmasında insanın bencil doğası önemli bir rol oynamaktadır. Bencil doğayı tetikleyen şey ise kişinin varlığını koruma ve sürdürmeye yönelik programlanmış olmasıdır. Doğası gereği davranışlarında ve eylemlerinde bencil bir tutum sergileyen insanoğlu, bu tutum doğrultusunda tasarladığı herhangi bir düşüncüyü gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Yine bu doğrultuda ki çalışmalarını yukarıda da belirttiğimiz üzere şan-şeref, rekabet ve güvensizlik kavramları çerçevesinde sürdürmektedir. Bu durum da bireyler arasındaki var olan düşmanlığın ve savaşın yeniden üretilmesine yol açmaktadır.²⁹⁰

İnsanlar arasında süregelen savaş ve bu savaşın var olduğu süreç içerisinde, bireylerin arasında, aşılması imkansız bir güvensizliğin var olması yüksek olasılıklı bir durumdur. Bu durum insanı, diğer insanlara karşı ezeli bir düşman konumuna sürüklemektedir. Dolayısıyla toplum içerisinde güvensizlik algısı oluşmaktadır. Kendi çıkarlarını korumak amacıyla hareket eden birey, diğer bireyleri karşılına alırlar ve acımasızca birbirlerine saldırırlar.²⁹¹ Toplumun bu sürecinde ise Hobbes düşüncelerini şu şekilde belirtmektedir:

Herhangi bir kimsenin başkalarına olan güvensizliğinden kurtulması için, kendisi için tehlikeli olabilecek kadar büyük başka bir kuvvet kalmadığını görünceye kadar, cebren veya hileyle, olabildiği kadar çok insanı hakimiyeti almasından başka akla yatkın bir yol yoktur: ve bu, o

---

²⁸⁸Kulak, "Thomas Hobbes", s. 210.

²⁸⁹Emre Gürkan Gürleyük, **Modern Devletin İnşası: Thomas Hobbes** (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 60.

²⁹⁰Kulak, "Thomas Hobbes", s. 210.

²⁹¹Kulak, "Thomas Hobbes", s. 210-211.

kişinin kendi varlığını korumaası için gerekli olanın ötesinde bir şey değildir ve buna genellikle cevaz verilir.²⁹²

Mevcut durumun insanlık açısından görülebilecek en doğal ve mümkün halinin kargaşa ve kaos hali olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Böyle bir ortamda ise insanların arzu ve isteklerini yerine getirebilmeleri imkansız bir durumdur.²⁹³

Sonuç olarak herkesin herkesle savaşının ve güvensizlik ortamının birbirlerine bağlı olan bir zincirin uçlarına benzetebiliriz. Ölüm korkusu, insanın diğer insanlara karşı güven duymasını engelleyen bir olgudur. Güvensizlik ise savaşın ortaya çıkmasını sağlayan sebeplerin başında gelmektedir. Mevcut fikrin sağlamasının yapıldığı düşünülürse, yani ölüm korkusunun sebep olduğu savaş ortamında, yine sonuç olarak güvensizlik olgusunun var olabileceğini söyleyebilmek mümkündür. Birbirlerine bağlı olan zincir teşbihi de buradan gelmektedir.

2.2.4. Adalet

Thomas Hobbes'un *De Cive* adlı eserinde belirttiği üzere adalet ve adaletsizliğin birden fazla anlamı bulunmaktadır. Öyle ki adil (just) ve adil olmayan (unjust) ile adalet (justice) ve adaletsizlik (injustice) kavramları, insanları işaret ederken başka, edimleri işaret ederken başka anlamlar ifade etmektedir. Edimler bağlamında incelendiği zaman adil, hak ile yapılan birşeyi, adil olmayan ise haksızlıkla yapılan bir eylemi belirtmektedir. Adil edimde bulunan bir bireye adil değil masum niteliği yüklenirken, adil olmayan bir edimde bulunan bir bireye adil olmayan değil, suçlu niteliği yüklenmektedir.²⁹⁴

Adalet veya adaletsizlik kavramı insanlar için kullanıldığında ise adil olmak, adil olurken haz duymayı ve insanın adil olma çabasını işaret etmektedir. Adil olmamak ise vicdan ve hak ile bağlantılı ilişkilere gerekli önem ve özeni göstermemeyi veya kişinin bu ilişkideki kârını ön plana çıkarmasına işaret etmektedir. Sonuç olarak bireyin adaletli veya adaletsiz olması farklı, edimin adaletli veya adaletsiz olması farklı şeylerdir. Adil olan bir kişide azami derecede adil olmayan edimler bulunabilirken, adil olmayan bir kişide de yine azami düzeyde adil olan edimler bulunabilmektedir.²⁹⁵

---

²⁹²Hobbes, *Leviathan*, s. 100.

²⁹³Kulak, "Thomas Hobbes", s. 211.

²⁹⁴Thomas Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri* (2. Baskı), çev. Cihan Deniz Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 2014, s. 50.

²⁹⁵Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 50.

Hobbes'un adalet ve adaletsizlik ile alakalı düşünceleri, onun siyasetinde doğa durumu ve siyasal otoritenin kurulduktan sonraki durumuyla doğrudan bağlantılıdır. Öyle ki herkesin herkesle belirli bir amaç uğruna rekabet ettiği bir ortamda adalet veya adaletsizlik kavramlarının var olabilmesi mümkün değildir.²⁹⁶ “Dolayısıyla devletin olmadığı yerde, adalete aykırı hiçbir şey yoktur.”²⁹⁷ Adaletin varlığının, siyasal otoritenin varlığıyla doğru orantılı bir şekilde var olduğunu belirten Hobbes, “genel bir gücün olmadığı yerde, yasa yoktur, yasa olmayan yerde de, adaletsizlik yoktur”²⁹⁸ düşüncesini savunmuştur. Hobbes'un adaleti, siyasi bir otoritenin varlığıyla bağdaştırması bu şekildedir.

Mevcut durumun yanı sıra belirttiğimiz üzere adalet kavramı Hobbes tarafından, siyasi otoritenin kurulmasından önceki dönem bağlamında da incelenmiştir. Fakat Hobbes, doğa durumundaki adalet kavramı ile ilgili düşüncelerini umumi bir biçimde değil de insan özelinde, hususi bir biçimde ortaya koymuştur. İzlediği yol ise tamamen akıl ve mantıktan geçmektedir.

Adaletli ve adil olmanın akla ve mantığa aykırı bir durum olmadığını belirten Hobbes, yine adaletin, bireyin yaşantısını zedeleyecek herhangi bir şeye ket vuran doğa yasası ve aklın kuralı olduğunu belirtmektedir. Öyle ki insan bağlamında adalet kavramı, bireyin davranışlarının akla uygun olup olmaması durumudur. Yukarıda da belirttiğimiz üzere adil birey eylemlerinin ve yaşantısının adil olmasına özen gösteren, bunun için çaba harcayan bireydir. Adil olmayan birey ise adillik ve adalet kavramlarını pek önemsemeyendir.²⁹⁹ “İnsan eylemlerine adalet katan şey, kişinin, hayatından memnun olmak için sahtekarlığa veya sözünden dönmeye muhtaç kalmaya tenezzül etmediği, pek az bulunan soyluluk veya büyüklüktür.”³⁰⁰ Davranışların ve eylemlerin adil olması, eylem durumunu ortaya çıkarmaktadır. Adaletsizlik ise kötülük ve habislik ile doğru orantılıdır. Bireyin eylemlerinin adil ve adaletli olma durumu bireyi, hem adil hem de masum ve lekesiz yapmaktadır.³⁰¹

---

²⁹⁶Melik Karagöz, **Hobbes, Locke ve Kınalızade'nin Adalet Kavramları Arasında Eleştirel Bir Karşılaştırma** (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 43.

²⁹⁷Hobbes, **Leviathan**, s. 114.

²⁹⁸Hobbes, **Leviathan**, s. 103.

²⁹⁹Hakan Koçdemir, **Thomas Hobbes'ta İktidar ve Adalet Kavramları** (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 85.

³⁰⁰Hobbes, **Leviathan**, s. 117.

³⁰¹Koçdemir, **Thomas Hobbes'ta İktidar ve Adalet Kavramları**, s. 85-86.

Sonuç olarak Hobbes'un siyasetinde adalet kavramı bir madalyonun iki yüzünü temsil etmektedir. Öyle ki mevzu bahis madalyonun bir yüzü adaletin, Leviathan gibi suni veya insan yapımı bir şey olduğunu belirtirken, madalyonun diğer bir yüzü otoritenin var olmasından önce, doğa durumunda adalet kavramının var olduğunu ve yine adaletin bir doğa yasası olduğunu göstermektedir.³⁰² Doğa yasası olan adalet, aklın normlarının ve ilkelerinin sayesinde uygulanmasının akabinde sistematik bir düzlemde oluşturulmuş, yapay olan bir otoritenin, temel ilkelerinden biri haline getirilmiştir. Hobbes'un doğa yasalarından biri olarak kabul ettiği adalet kavramı, esasında hakkaniyet ilkesidir. Hakkaniyet ise doğa durumundan sonra da yani belirli bir otoritenin olması durumunda da temel bir ilke olarak göz önünde bulundurulmaktadır. Sonuç olarak hakkaniyet bağlamında adalet kavramı, doğa durumunun esnasında ve bu durumun sonrasında ortaya çıkarken; adalet, sözleşme sonrasında ortaya çıkmaktadır.³⁰³

2.3. DEVLET ANLAYIŞI

Yüzyıllar boyunca varlığının veya yokluğunun toplumda huzur getireceği görüşlerinin savunulduğu devlet veya güç olarak adlandırılan otoriteye, bu bağlamda Thomas Hobbes, devletin varlığıyla toplumun belirli bir düzen içinde yaşayabileceğini savunan düşünürler arasından dahil olmuştur. Öyle ki insanoğlunun bencil yapısı toplumun refah içerisinde yaşayabilmesi için devlet adlı kurumun varlığını gerektirmiştir. Hobbes'a göre devletin var olma sebebi de aslında devletsizlikten kaynaklanmaktadır. Herhangi bir otoritenin olmadığı coğrafyada doğa durumu başlığı altında incelediğimiz kibir, güvensizlik ve korku havası hakim olmaktadır. Mevcut durum ise bireylerin hak ve hürriyetlerinin başka bir birey veya bireylerin müdahalesi vasıtasıyla kısıtlayan bir durumdur. Güvenli olmayan bir ortam olarak adlandırdığımız doğa durumu ya da savaş durumunda, insanların mülki ve hayatı güvencelerinin olmaması, kişide korkuya, toplumda ise kargaşaya yol açmaktadır. Bu durumdan ötürü insanlar, devlet adı verilen bir otoriteyi var etmişlerdir.³⁰⁴ Devlet ise olası bir insan hakkının ihlal edilmesi durumunda çeşitli yaptırımlar ve bu yaptırımların bireyle uyandıracığı korku sayesinde düzeni, refahı korumakla yükümlü olmuştur.

³⁰²Gregory A. McBrayer, **Hobbes And Plato on The Motivation to be Just**, Emory University, 2001, s. 24.

³⁰³Melik Karagöz, **Hobbes, Locke ve Kınalızade'nin Adalet Kavramları Arasında Eleştirel Bir Karşılaştırma**, s. 45-46.

³⁰⁴Yavuz Kılıç, "Hobbes, Locke ve Rousseau'da "Doğa Durumu" Düşüncesi", **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, 2, 2015, s. 105.

Fakat doğa durumunda var olan korku ile herhangi bir otoritenin oluşturduğu korku aynı değildir. Öyle ki devletin var olduğu bir toplumda yönetilenlerin yönetenlere ve diğer yönetilenlere karşı bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu mecburiyetler, yönetenin ortaya koyduğu kanunlara uymak ve diğer yönetilenlerin hak ve hürriyetlerini ihlak etmemek, özgürlük alanlarına girmemektir. Aksi takdirde yönetenin, yönetilenler için oluşturduğu yasa ve kurallar bağlamında ki yaptırımlarını uygulaması için doğal bir hak doğmaktadır. Bu hususta birey, toplum içindeki huzur ve refahı bozmamak için motivasyon kaynağını ceza ve yaptırım olarak belirlemektedir. Birey de ki bu motivasyon kaynağı, bireyin herhangi bir illegal eylemden kaçınmasını sağlamaktadır. Mevcut durum toplum ve insanlar açısından bir nevi güvence teşkil etmektedir.

Hobbes ve yönetilenlere göre devlet, yüce ve kudretli bir varlıktır. Güvence ve güvenlik içerisinde olan yönetilen grup, bünyesindeki sınırsız haklarını devlete devretmiştir. İnsanoğlu, doğa durumundaki mutsuzluğundan ayrılıp, devlet sayesinde daha mutlu bir hayata sahip olmuştur. Devlet ise bireyin huzurunu ve refahını muhafaza edebilmek için her türlü girişimde bulunabilmektedir. Olaya birey açısından bakıldığı zaman ise doğa durumunda ki kısa ve tehlikeli bir yaşamın, devlet bünyesinde ki herhangi bir yaşamdan daha kötü olduğu yadsınamaz bir şekilde görülebilmektedir ve kişisel savaştansa, kurumsal savaş herkesin tercih ettiği bir savaştır.³⁰⁵

Doğa durumunda ise herhangi bir güvence bulunmamaktadır. Aslında bu durumda yöneten veya yönetilen de bulunmamaktadır. En niteliksiz bir otoritenin var olmadığı bir alanda herkes ya yönetendir ya da yönetilendir. Bu durum ise daha önceden bahsini geçirdiğimiz üzere herkesin herkesle eşit olmasını sağlamaktadır. Fakat sürekli daha fazlasını isteme iç güdüsüyle hareket eden insanoğlu bu eşitliği gayri ahlaki yollardan bozmak istemektedir. Gücün devreye girdiği bu aşamada birey, başka bir bireyin maddi ve manevi haklarını, haksız olarak işgal etmekte, akabinde herhangi bir güç tarafından herhangi bir yaptırıma maruz kalmamaktadır.

2.3.1. Sözleşme İle Kurulmuş Devlet Biçimleri

Thomas Hobbes'un özellikle *Leviathan* ve *De Cive* adlı eserlerinde ayrı bir başlık altında düşüncelerini belirttiği bu devlet biçimlerini üç kısımda incelemiştir. Bu üç biçim arasındaki fark ise egemen güç olarak nitelendirilen yöneticinin yetkilerinin, bir kişide

---

³⁰⁵Doğuhan Murat Yücel, "Hukuk ile Savaş Arasında Hobbes, Rousseau, Vattel ve Clausewitz", **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, 22, 2016, s. 45.

veya bir mecliste bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumun yanı sıra meclis ya da devlet içinde var olan bütün yurttaşların, ya da bir takım yurttaşların yönetimin içinde bulunduğu da görülebilmektedir.³⁰⁶

Bahsi geçen türlerin birinde, egemen gücün meclisinde, ülkedeki bütün yurttaşların söz hakkı bulunmaktadır. Bu yönetim biçiminde yurttaşlar, doğrudan veya dolaylı olarak, ülkenin geleceği ve yöneleceği istikamete görüşlerini belirtmektedirler. Mevzu bahis edilen yönetim biçimine ise demokrasi denilmektedir. Diğer bir yönetim biçiminde ise yurttaşların belirli bir kısmının meclisin içinde bulunup, ülkenin yönetimine müdahalelerde bulunduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu yönetim biçimi ise aristokrasi olarak adlandırılmaktadır. Üçüncü ve son yönetim biçimi ise egemen gücün ve yetkilerinin, sadece bir kişi tarafından idame ettirilmesi durumu söz konusudur. Bu yönetim biçimi ise monarşi adıyla anılmaktadır. Egemen güce, demokrasi bağlamında halk, aristokrasi bağlamında soylular ve monarşi bağlamında monark yönetimi adı verilmektedir.³⁰⁷

Antikçağdan itibaren farklı fikirleri ve düşünceleri bünyesinde barındıran siyaset ve politika alanı, bu üç yönetim biçimine de farklı perspektiflerden bakılmasını sağlayarak, muhtelif düşüncelerin demokrasi, aristokrasi ve monarşinin içerisine sığdırmayı başarmıştır. Öyle ki bu üç yönetim sisteminin zamanla dönüşerek, kendilerinden tamamen ters istikamette ilerleyeceğini belirten fikirlerin antikçağ zamanında çıkışını yaptığını görebilmek mümkündür. Bu bağlamda antikçağ yazarları, demokrasinin dönüşmesinin anarşi ve kargaşayla, aristokrasinin oligarşiyle ve monarşinin dönüşümünün ise tiranlıkla tamamlanacağıyla alakalı düşüncelerini ileri sürmüşlerdir. Böylelikle Hobbes'un ileri sürdüğü üç yönetim şeklinin haricinde, diğer bir diğer üç yönetim biçiminin de olduğunu söyleyebilmek mümkündür.³⁰⁸

Bahsi geçen bu yönetim biçimleri mevcut çalışmanın 46. sayfasında belirttiğimiz üzere, Aristoteles'in savunduğu yönetim sistemleridir. Fakat Hobbes, bahsi geçen üç yönetimin ve bu yönetim sistemlerinin dönüşeceği veya karşılık geleceği diğer yönetimlere, aslında dönüşmeyeceğini savunmaktadır. Bu durum da mevcut konu bağlamında Hobbes'un, Aristoteles ile hemfikir olmadığını göstergesidir.

---

³⁰⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 146.

³⁰⁷Hobbes, **Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 107.

³⁰⁸Hobbes, **Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 108.

Öyle ki bahsi geçirilen iyi ve kötü yönetim sistemleri Hobbes'a göre yöneticilerin ve iktidar sahibi olan grupların ortak iyiyi baz almayı, genel veya şahsi çıkarları göz önünde bulundurularak ortaya çıkardıklarını belirtmektedir. Hobbes'a göre, etik ve ahlaki doğrultuda çıkmayan bu düşüncelerin politik alanda herhangi bir geçerlilikleri bulunmamaktadır.³⁰⁹ Mevzu bahis ayrımlar, bu yönetim biçimlerini memnuniyetsiz bir biçimde karşılayanlar tarafından ortaya atılan düşüncelerdir. Mevcut durumda demokrasi yönetiminden rahatsız olan gruplar bu yönetime anarşi, aristokrasiye oligarşi ve monarşiye ise tiranlık adını vermektedirler.³¹⁰

Aristoteles'in sistemleri iyi ve kötü ayırma, egemen gücün çıkarlarını ve uyruğun çıkarlarını gözetken sistemlerinin anlamlı olmadığını belirten Hobbes, bu ayrımların meşru bir monark ile bir zorba arasındaki farkı bulanıklaştırdığını belirterek reddetmiştir. Çünkü siyaset ve politikanın en temel dayanaklarından biri olan refah ve barış kavramlarından sadece yönetilenler değil, yöneticiler de faydalanmaktadır. Herhangi bir coğrafya üzerinde yaşanabilecek olası bir iç savaş veya anarşizm, o coğrafyada bulunan iktidar sahibini ve yurttaşı maddi ve manevi olarak zarara uğratacaktır. Bununla birlikte yönetenlerin gücünü aslında yönetilenlerden aldığı da söyleyebilmek mümkündür. Bu yüzden yöneticilerin, yönetilenleri maddi değerlerden mahrum bırakması, yöneticilerinde zarar görmesini sağlamaktadır.³¹¹

Belirtilen yönetim sistemlerinin birbirlerine zıt olarak karşılık geldiği görüşünü reddeden Hobbes, özellikle demokrasinin dönüşebileceği anarşi düşüncesinin tamamen gelişigüzel şekilde ortaya atılan bir tez olduğunu *De Cive* adlı eserinde, tezi çürüğe çıkarmak amacıyla "Anarşinin sıralanan tüm devlet biçimlerine tamamen zıt olduğunu kim görmez ki? Zira bu kelime hiçbir hükümetin, eş deyişle devletin, olmadığı anlamına gelmektedir. Ve devletin olmadığı bir durum nasıl oluyor da bir devlet türü olabiliyor?"³¹² düşüncesini belirtmiştir. Hobbes'un politika alanında başlangıç noktasını oluşturan, "bir devletin yönetim şekli ne olursa olsun insanların ve yurttaşların rızaları sonucunda ortaya çıkmıştır" düşüncesi, en despotik ve kötü sistem bile systemsizlikten iyidir fikriyle sonuçlanmaktadır.³¹³

---

³⁰⁹Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, s. 479.

³¹⁰Hobbes, **Leviathan**, s. 146.

³¹¹Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, s. 479.

³¹²Hobbes, **Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 108.

³¹³Cohen, **Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi**, s. 185.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere üç yönetim sisteminin değiştirilmesi durumu bir nevi insanların etik olmayan bir kararla, işlerine geldiği gibi düşüncelerini belirtmelerinin bir sonucudur. Hobbes, mevcut durumun belirtildiği gibi olmadığını kanıtlamak amacıyla krallık ve tiranlık arasında mukayeselerde bulunmuştur. Hobbes, krallığın ve tiranlığın farklı yönetim biçimleri olmadığını insanlara aktarabilmek amacıyla yoğun bir çaba içerisine girmiştir.

Hobbes'a göre bu yönetim biçimleri aynı olsa da kral ve tiran arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Fakat bu farklılıklar tiranın kraldan daha fazla güce sahip olması, iktidara nasıl geldikleri veya iktidarlarının sınırlı olması değildir. Sadece mevcut iktidarın kullanımı konusunda iki taraf arasında farklılıklar bulunmaktadır. Öyle ki despotik ve baskıcı yönetim sergileyen iktidar tiran olarak adlandırılırken, vicdanlı ve ılımlı bir yönetim sergileyen iktidar kral olarak adlandırılmaktadır. Meşru bir biçimde iktidara gelen yönetimde kral söz konusu olurken, tam tersi durumda yönetime tiran adı verilecektir. Ayrıca bir monark dahilinde yöneticiyi onurlandırmak için yöneticiye kral sıfatı verilirken, yöneticiyi lanetlemek için tiran adı verilmektedir. Öne sürülen düşüncelerden dolayı söyleyebiliriz ki krallık ve tiranlık farklı yönetim biçimlerine ayrılmamaktadır. Krallık ve tiranlık olarak adlandırılan rejimler, monark içleminde var olan, yurttaşların farklı değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkmış yönetimlerdir.³¹⁴

Sistemlerin var oluş ve işleyişlerini kısım kısım inceleyen Hobbes, öncelikle demokrasi bağlamındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Öyle ki devleti var etmek için insanların bir araya gelmesi durumu, yurttaşların aynı mıntıkada bulunmasından dolayı demokrasinin oluşmasını sağlamaktadır. Bireyler kendi istek ve talepleri için toplandıklarından dolayı, devletin yöneleceği istikamet onların verdiği kararlarla belirlenecektir. Yurttaşların katılacağı diğer oturumların zamanının ve mekanının belli olması durumu da demokrasiye örnek teşkil etmektedir. Ayrıca bu oturum içinde herkesin oy kullanma hakkına sahip olması durumu da demokrasiyi var eden olgulardan biridir. Fakat oturum için toplanan bireyler, bir sonraki oturum için zaman ve mekan belirlemeden oturumu sonlandırırorsa, anarşi veya herkesin herkes ile savaştığı doğa durumuna geri dönüt söz konusu olacaktır. Oturumlar için gerekli zamanın ve mekanın belirlenmemesi akabinde bazı insanlar, gruplar halinde farklı mekanlarda toplantı yapabilirler. Fakat Hobbes, bu hizipleri düzensiz bir kalabalık olarak nitelendirmektedir. Bu sebepten dolayı, oturumun

---

³¹⁴Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 108-109.

yapılacağı zamanın ve mekanın herkes tarafından bilinmesi gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda egemen gücün elde kalmasını sağlayacak olan nedenlerden biridir. Sonuç olarak demos (toplantıların kesintisiz devamlılığı) ve kratos (yetki veya oyların çoğunluğu) olarak adlandırılan iki etken, demokrasinin oluşmasını sağlayacak temel dayanaklardır.³¹⁵

Demokrasinin oluşumunun yanı sıra bireylerin anlaşma ve uzlaşma durumu, toplum içinde yapılan sözleşmelerle mümkün kılınmaktadır. Fakat demokrasi bağlamında sözleşme kavramı, kişilerin halk ile yaptığı anlaşmalarla değil, tek tek birbirleriyle yaptıkları karşılıklı anlaşmaların sonucunda oluşmaktadır. Bu durumun sebebi, devlet var olmadan önce halk adı verilen topluluğun var olamayacağından kaynaklanmaktadır. Devlet var olduktan sonra ise bireyin, halk ile yaptığı herhangi bir sözleşmenin olası bir etkisi bulunmamaktadır. Bu durumun sebebi ise devletin var olduğu bir toplumda, halkın mevcut konu bağlamında herhangi bir yükümlülüğünün bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Bireylerin, diğer bireylerle yaptıkları sözleşmeler, devletin belirttiği yasak ve emirler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Öyle ki devletin yasakladığı herhangi bir hususu, bireylerin aralarında sözleşme yaparak meşru bir hale getirmeleri durumu, devletin varlığını anlamsızlaştıracaktır. Bahsi geçen durum özelinde ortaya çıkan sonuç ise devletin kontrolünde, bireyler birbirlerinin haklarını gözeterek, haklarını halka yani devlete devretmesi ve bireyler arasında herhangi bir aykırılığın oluşmaması durumu gerçekleşecektir.³¹⁶

Aristokrasi veya asiller adı verilen yönetim sistemi, asıl olarak demokrasinin kökenlerinden türetilen, fakat yetkinin bütün bir toplumda değil de toplumun bir kısmına verildiği sistemdir. Yöneten kesim, gerek adından, gerek ailesinden veya muhtelif nedenlerden dolayı, yönetenler meclisinde bulunmaktadırlar. Toplumun selameti açısından halkın ve devletin bütün yetkileri bu mecliste bulunmaktadır. Demokrasi yönetiminde halk gibi, aristokrasi yönetiminde de yöneten meclis olarak adlandırılan asiller konseyi, bütün yükümlülüklerden azadedir. Aristokratik yönetiminde halkın öncelikli yükümlülüğü ise devletin hakkını asillere transfer etmeleridir.³¹⁷

Aristokrasi rejiminde olduğu gibi monarşi rejiminde de halk, gücünü ve yetkilerini yöneten kuruma devretmektedir. Fakat bu sistemde yöneten kurum tek kişidir. Bahsi geçen tek kişi davranışı, karakteri, ismi veya başka bir özelliği sayesinde, halk tarafından önerilen

---

³¹⁵Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 110-111.

³¹⁶Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 111-112.

³¹⁷Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 112.

kişidir. Devletin başına gelen monark, iktidarı kabul ettiği an itibariyle, herhangi bir kişiye karşı, sözleşmeden dolayı ortaya çıkan olası bir bağlılığı söz konusu değildir. Doğal olarak yönetici, aristokratik rejimde asillerde olduğu gibi yükümlülüklerden azade olmaktadır. Halkın yükümlülüğü ise yukarıda da bahsedildiği üzere yöneten kesime, yani monarka itaattir. Dolayısıyla monarkın ortaya attığı tüm yasaklar ve emirlere uyma durumu halkın öncelikli yükümlülüğüdür. Bahsi geçen ortama ayak uyduran toplum, düzenli işleyen bir devlette, yöneticiye ve monarka itaatini gösterebilmiştir.³¹⁸

Monarşi ile demokrasi ve aristokrasi arasında, yönetim sistemlerinin farklı olması itibariyle içerik olarak büyük ayrımlar bulunmaktadır. Fakat en keskin farklılık, teemmül ve karar aşamasında görülmektedir. Demokratik ve aristokratik yönetimde, eyleme geçirilmek üzere alınacak olan kararlar için bahsini geçirdiğimiz, önceden organize edilmiş olan zamana ve mekana ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat monarkın alacağı kararlar için böyle bir organizasyona gerek yoktur. Monarkın teemmül ve karar mekanizması herhangi bir yer veya zamanda meydana gelebilir. Fakat aristokratik ve demokratik yönetimde, yöneten grubun halk ile bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu durum, aristokrasi ve demokrasinin içleminde yer alan toplumun birliğinin, doğal olmadığını göstergesidir. Oysa monark, doğa gereği bulunduğu konumdadır ve devletin işlerini yürütmek için her zaman hazır ve muktedirdir.³¹⁹

2.3.2. Devlet ve Leviathan

Çalışmamızın önceki kısımlarında belirtildiği üzere, devlet var olmadan önce, toplum içerisinde kaos ve savaş ortamı olarak adlandırdığımız, doğa durumu hüküm sürmektedir. Fakat toplumda var olan insani duygular nasıl ki doğa durumunun var oluşunu meydana getirdiyse, bu durumdan çıkmanın da temelini oluşturmuştur. Ölüm korkusu, toplumda var olan kaos hali, insanın mevcut yaşamında ki rahat olma ve huzurlu yaşama istenci, insanın doğa durumundan çıkabilmesi için gerekli motivasyonları oluşturmuştur. Akabinde pozitif yönde işleyen akıl, toplum içinde huzurlu bir şekilde yaşayabilmenin temel normlarını analiz etmiş, insanların birbirleriyle huzurlu bir şekilde yaşayabilmeleri için, barış şartlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.³²⁰

---

³¹⁸Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 113-114.

³¹⁹Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 114.

³²⁰Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, s. 178.

Bireyin, var olan herşeye hak talep ettiği doğa durumunda kişiler, elde var olan bütün imkanları kullanarak bir şekilde kendilerini koruma altına almaya çalışmaları, kişinin aklını kullandığının göstergesidir. Fakat bireyin barış ve huzur için yapacağı eylemler de duygu ve aklın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum Hobbes'a göre temel bir doğa yasasıdır. Hobbes, aklını pozitif ve ılımlı yönde kullanan insanların, yani barış ve huzur ortamını oluşturmak isteyen toplumun, herşey üzerindeki mutlak doğal haklarından feragat etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Akabinde her birey, herkesin kabul edeceği koşullu bir özgürlükle yetinmelidir. Eğer kişiler öncelikli olarak bu temel kuralları kabul etmeyip, herşeyi elde edebilmek için eylemlerde bulunursa, kaos ve doğa durumuna geri dönüt olacaktır. Aksi takdirde doğa durumundan çıkacak olan toplumun uyacağı altın yasa veya temel kural "kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma" olacaktır.³²¹

Hobbes'a göre herhangi bir haktan, o hakkı devrederek veya o haktan feragat edilerek vazgeçilebilir. Feragat ve devir arasındaki fark ise şu şekildedir; Birey, haklarının kimin kullanacağını önemsemiyor ise bu durum feragattir. Fakat bireyin haklarının sonradan kimin kullanacağı belli ise bu durum devirdir. İki olayın ortak yönü ise kişinin kendi rızasıyla, ahitleşme ve sözleşme yoluyla gerçekleşmesidir. Bahsi geçen sözleşmeler herhangi bir işarete, söze ya da yazılı bir bildiriyle anlamlandırılmalıdır. Fakat Hobbes'un felsefesinde birçok kez belirtildiği üzere, özü kötü olan insanoğlunun, sözleşmeyi inkar ve ihlal etmesi muhtemeldir. Mevcut sözleşmenin bozulabilmesi durumunda bireye ceza ve yaptırım uygulanması gerekmektedir. Bu aşamada ise devreye *Leviathan* yani devlet girmektedir.³²² Fakat devlet, bahsi geçen doğa durumunu ilga etmek amacıyla doğal yollardan devreye girmemektedir. Doğal durumundan çıkmak isteyen birey ve toplum, kendi yetkilerini devrederek, dolaylı olarak devleti ortaya çıkarır. Hobbes, devletin kuruluşunu *Leviathan* adlı eserinde şu şekilde özetlemiştir:

İnsanların yabancıların saldırılarından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek ve, böylece, kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi bir genel gücü kurmanın tek yolu; bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsini iradesini oyların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmeleridir.³²³

İnsan her ne kadar çıkarıcı ve bencil bir varlık olsa da hayatını güvenli bir şekilde idame ettirebilmek amacıyla, akıl aracılığıyla egemenliklerinden vazgeçerek, var olan

³²¹Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 178.

³²²Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 179.

³²³Hobbes, **Leviathan**, s. 136.

haklarını siyasi bir otoriteye devretmektedir. *Leviathan* olarak adlandırılan bu kurum ise ölümsüz Tanrı'nın yardımıyla var olan ölümlü Tanrı olarak nitelendirilmektedir.³²⁴

Bu onaylamak veya rıza göstermekten öte bir şeydir; herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum demişçesine, herkesin herkesle yaptığı bir ahit yoluyla, hepsinin bir ve aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir. Bu yapıldığında, tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk, bir devlet, Latince Civitas, olarak adlandırılır. İşte o ejderhanın veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşu böyle olur.³²⁵

Hobbes'a göre devleti var eden etken, insanın edimsel eylemleri ve refaha karşı duyduğu istençtir. Devletin var oluşu ise sözleşmeden dolayısı bütün bir toplumu borç altına sokan bir durumdur. Sözleşme ise devleti mümkün kılmaktadır. Hobbes, devleti ölümlü bir tanrıya benzetmiş olsa da devletin değil, bireyleri yaratma eyleminin asıl faili olarak göstermektedir.³²⁶

Hobbes'un devleti sembolleştirmek için kullandığı *Leviathan* sözcüğü İbranice bir kelime olmasının yanı sıra su canavarını tasvir etmektedir. Eski Ahid'in birçok yerinde geçen *Leviathan*, Hobbes'un, devletin ve toplumun güvenliğini sağlayabilmek için dini araç olarak kullandığının göstergesidir. Öyle ki bireyin kurtuluşa ulaşabilmesi için İsa'nın kaderini bilmeleri ve toplumda uyumluluğun gerekliliği, kişilerin arasındaki güven tesisi için önemli bir dini unsurdur. Hobbes'un devlete dini dokunuşlar yapması, onun devleti kutsal bir kurum olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki egemenin veya devletin yasalar ve yurttaşlar bağlamında birçok hakkının olması, fakat hiçbir yükümlülüğünün olmaması da bu kutsallığın göstergesi niteliğindedir.³²⁷

Sonuç olarak, pasajlardan ve bölüntülerden anlaşılacağı üzere Hobbes'un yarattığı devlet ve devlet durumunun öncesi, kurgudan ibarettir. Klasik dönem filozoflarının devleti doğal bir organizma olarak görmesinin aksine Hobbes, bahsi geçen kurumu, sözleşme

---

³²⁴Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", s. 109.

³²⁵Hobbes, *Leviathan*, s. 136.

³²⁶Mustafa Kömürcüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 196.

³²⁷Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", s. 109.

ürünü yani suni bir organizma olarak lanse etmiştir. Toplum, devlet ve sivil hayatın var oluşu yapay olmasının yanı sıra insan aklının ve rasyonel tercihlerinin bir ürünüdür.³²⁸

2.3.3. Egemen Güç ve Görevleri

Devlete ve egemen güce tanrısal nitelikler yükleyen Hobbes'a göre egemen gücün, egemen güç olmasını sağlayan katı ve keskin özellikleri bulunmaktadır. Bağımsız ve devlete içkin olan egemen gücün öncü niteliği ise bir, mutlak ve bağımsız olmasıdır. Ayrıca egemen güçten üstün olan herhangi bir erk veya kurum bulunmamaktadır. Egemen gücün hiçbir yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Fakat siyasal iktidarı ve kamusal gücü elinde bulunduran sınırsız yetkileri mevcuttur. Sınırsız yetkiler ise sadece mevcut devletin siyasal sınırları içerisinde geçerlidir. Öyle ki dünya üzerinde birçok farklı devlet ve egemen güç bulunmaktadır. Herhangi bir devlet, başka bir devletin yetki alanına giremez ve kısıtlama yapamaz. Aksi takdirde Hobbes'a göre eyleme geçen herhangi bir devletin, bir başka devlet ile savaşa girmesi, akabinde bu savaşların doğa durumuna zemin oluşturması kuvvetle muhtemeldir.³²⁹

Hobbes'un devlete yüklediği niteliklerden bir diğeri ise egemen gücün kesintisiz ve sürekli olma durumudur. Egemenlik geçici, egemen ise kalıcıdır. Egemenliğin mevcudiyeti devletten, egemenin mevcudiyeti ise şahıslardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ölümlü olan egemenin yaşamının son bulması egemenliği yok etmemektedir. Başka bir kişinin iktidara gelmiş olması durumu, yeni bir egemenin atanmasını sağlamaktadır. Bu durum ise egemenliğin, egemene bahsi geçen hususta bağımlı olmadığını göstergesidir.³³⁰

Hobbes, her ne kadar devletin mutlaklığının, sözleşmeden kazandığı meşruiyetinden dolayı eleştirilemeyeceğini belirtse de yine Hobbes, devletin karar alma mekanizmasındaki istikrarı sağlayabilmesi, muhafaza ettiği bölgenin korunabilmesi ve toplumun refah içinde yaşayabilmesi için yönetici güruha ve egemen güce bir takım görevler yüklemektedir. Egemen gücün monark olması veya bu gücün bir heyette toplanması, bahsi geçen görevlerin var olması için hiçbir engel teşkil etmemektedir. Her ne olursa olsun, sözü edilecek olan görevler, herhangi bir rejim ile yönetilen devletin, kendilerine ve uyuşmasına karşı sorumlu olduğu, gerçekleştirilmesi gereken hususlardır.³³¹ Egemen gücün görevlerini yerine getirebilmesi ise ancak egemen güce verilen mutlak

³²⁸Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 180.

³²⁹Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaouğlları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 136.

³³⁰Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaouğlları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 136.

³³¹Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 187.

hakların uygulanmasının akabinde mümkün olmaktadır. Egemene yüklenen görevlerin temeli olarak kabul edilen sorumluluk ise halkın esenliğinin ve refahının sürdürülebilir olmasını sağlamaktır. Nitekim bu sorumluluk, devletin var oluş amacını ifade etmektedir. Egemen gücün, uyruğuna esenlik ve refah sağlaması, sadece onların korunması ve güvenli bir ortamda bulunmalarını değil, adalet, özgürlük ve barış gibi kavramları topluma empoze etmesini de kapsamaktadır.³³² Güvenlik, refah, hakkaniyet gibi temel hususların yanı sıra Hobbes, mevcut devletin bir çeşit sosyal devlet olmasını sağlayabilmek amacıyla, bahsi geçen mevzuyu *Leviathan* ve *De Cive*'de teferruatlı bir şekilde ele almıştır.

Leviathan'ın ikinci kısmının otuzuncu bölümünü³³³ bu mevzuya ayıran Hobbes, devletin öncelikli amacının bireysel ve toplumsal güvenlik olduğunu belirtmesinin akabinde, kamusal alanda çalışan memurların eğitimine değinmiş, bu eğitimin ise yasa ve kanunlara pozitif bağlamda etki edeceğini belirtmiştir. Öyle ki kamusal alanda verilen eğitim, yasaların ve kanunların, halkın mağdur olmaması amacıyla, iyi bir biçimde düzenlenmesini sağlamaktadır.³³⁴ Güvenliğin akabinde refah için eğitimin gerekli olduğunu belirten Hobbes'a göre, egemen gücün görevleri hiyerarşisinde eğitim ikinci sırada yer almaktadır.

Hobbes, devlet görevlerinin, devletin haklarından kaynaklandığını, devletin haklarının kaldırılması veya var olmaması durumunda ise egemen gücün, toplum üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmayacağını, mevcut durumun akabinde, toplumun kaos ve doğa durumuna bir geri dönüşün olacağını belirtmiştir. Bu yüzden egemen güç, bahsi geçirilecek olan haklarına sahip çıkmalı, aykırı davranmamalı, herhangi bir kuruma ve şahsa feragat yahut devir etmemelidir. Egemen, görevini devrettiği taktirde araçlarını, dolayısıyla amaçlarını da terk etmiş olur. Araçlarını ve amacını terk etmiş bir devlet ise yargı yetkisini, savaş ve barış oluşturma yetkisini, vergi, para, asker toplama yetkisini, barış ve savaş durumunda strateji oluşturma, plan kurma yetkisini, eğitim vasıtasıyla topluma benimsetilecek düşüncelerin eyleme geçirme imkanını ve yetkisini terk etmiş olmaktadır.³³⁵

Egemen gücün mevcut hakları hususunda, nasıl ki iyi kanunlar ve yasalar için kamu görevlileri eğitimden geçiyorsa, halkın da bilinçli davranması için devletin hakları

---

³³²Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaouğlları, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, s. 137.

³³³Bkz: Egemen Temsilcinin Görevleri Üzerine.

³³⁴Hobbes, *Leviathan*, s. 249.

³³⁵Hobbes, *Leviathan*, s. 250.

hakkında uyruğa eğitim vermek devletin görevidir. Bu hakların özünü ve gerekçelerini, detaylı bir biçimde uyruğa aktarmak, devletin ve halkın, güvenliği ve selameti açısından pozitif sonuçlar doğuracaktır. Öyle ki devletin haklarını ve bu hakların gerekçelerini bilmeyen toplumların, egemen gücün ortaya koyduğu yasa ve kanunları da bilemezler. Toplumun aykırı davranması durumunda, uygulanan herhangi bir yaptırım, yasa olarak değil, ceza ve düşmanca bir eylem olarak algılamaları mümkündür. Mevcut durumun bir süre sonra güçlenen toplumun isyanıyla sonuçlanması ise kuvvetle muhtemeldir.³³⁶

Egemen gücün, halka vereceği eğitimin kapsamının sadece akademik bağlamda olabileceği düşünülmemelidir. Uyruğa verilecek olan mevcut eğitimde, başka bir devlete özenme veya herhangi bir başka devletin koşullarından dolayı, o devletin eylemlerini ve zenginliğini arzu etmemesi gerekliliği empoze edilmelidir. Toplum, sadece maddi olanakların yanı sıra var olan mevcut rejimi, diğer yönetim sistemlerinden daha fazla sevmeleri, kesinlikle yaşadıkları devletin rejiminin değişikliği hakkında, herhangi bir istek veya talepte bulunmamaları sağlanmalıdır. Çünkü Hobbes'a göre bir devletin maddi olanaklarının varsıl olması durumu, aristokrasi, demokrasi veya herhangi bir yönetim sisteminden değil, uyruğun, uyumlu bir biçimde yaşaması ve devletine itaat etmesinden kaynaklanır. Herhangi bir rejimle yönetilen bir devlette, halkın uyumsuz olması durumu sadece halkın ve devletin fakir olmasını değil, devletin batmasını ve doğal olarak halkın dağılmasını mümkün kılmaktadır.³³⁷

Mevcut durumla bağlantılı olarak devlet, kendisine, yani egemen güce hiçbir şekilde itiraz edilemeyeceğini, uyruğuna benimsetmesi gerekmektedir. Devletin herhangi bir mecrada küçük düşürülmesi veya egemen temsilci hakkında menfi düşüncelerin dile getirilmesi, uyruğun egemene karşı olan itaatini zedeleyecek eylemlere örnek niteliğindedir. Bahsi geçen olay, devletin güvenliğine ve istikbaline karşı tehlike arz etmektedir. Bundan ötürü, egemen gücün aleyhine konuşmanın ne kadar büyük bir hata olduğunu uyruğa benimsetmekte yine devletin görevidir.³³⁸

Devleti oluşturan en küçük birim ailedir. Hobbes'un tasvir ettiği devlet biçimi, her ne kadar teorik ve kuramsal bir yapıda olsa da Hobbes'un, devletin ve uyruğun yapılanmasını en ince ayrıntısına kadar betimlediğini söyleyebilmek mümkündür. Öyle ki Hobbes, devletin refah seviyesinin yükselebilmesinde, eğitimin yanı sıra çocukların,

---

³³⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 250.

³³⁷Hobbes, **Leviathan**, s. 252.

³³⁸Hobbes, **Leviathan**, s. 253.

ebeveynlerine göstermesi gereken saygının da büyük bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Çocukların ilk eğitimleri ve yönelimleri ebeveynlerin ihtimamına dayalıdır. Kişi, nezareti altındaki neslinin, kendilerine itaat etmelerini ve saygı duymalarını sağlamalıdır. Çocuk ise daha sonra, ebeveynlerinin kendilerine sunduğu imkanlardan ötürü, her türlü saygı ve itaat emaresini eksik etmemelidir. Bu durum kadirbilirliğin işaretidir. Uyumlu bir toplum oluşturmak isteyen bir devletin atacağı adımlar, bu düşünceye paralel olmalıdır.³³⁹ Aile içinde başlayan uyumsuz ve aykırı davranışların, bir süre sonra toplumun içinde geniş bir alan kaplaması mümkündür. Bu durum ise devletin huzur ve güven ortamına vurulabilecek olası bir ketin göstergesi niteliğindedir. Hobbes, ebeveynlere gösterilmesi gereken saygının sorumluluğunu, ebeveyn ve devletin birlikte alması gerektiğini savunmaktadır.

Hobbes'a göre egemen gücün insanlara benimsetmesi gerektiği bir başka düşünce veya görevi, hem kamu görevlilerinin hem de uyruğun her türlü haksızlıktan kaçınmasının gerekliliğidir. Bu ilke veya göreve göre, bir kişi cebir veya illegal yollardan, başka bir kişinin sahip olduğu değere ve nesneye, gasp veya o değerden yoksun bırakma girişiminde bulunamaz. Bir bireyin sahip olduğu değerlerin hiyerarşik sıralamasında en yukarıda kendi bedeni, akabinde ise ailevi huzuru ve mutluluğu gelmektedir. Bahsi geçen maddi ve manevi değerlerden sonra ise servet ve yaşamlarını idame ettirebilmek için var olan araçlar bulunmaktadır. Topluma, bireysel intikam vasıtasıyla, kişinin bedenine, canına, aile namusuna ve mallarına zarar vermektен, başka bir bireyin kişisel alanını ihlal etmekten kaçınmaları gerektiği öğretilmelidir. Toplumdan ise bu davranışların yürekten ve samimi bir biçimde gerçekleştirmeleri gerektiği beklenmektedir. Öyle ki sadece gerçekleşmiş olan haksız eylemler değil, gerçekleşmesi engellenmiş veya planlama sürecinde olan haksız düşüncelerin de adalet kavramını zedelediği topluma benimsetilmelidir. Çünkü Hobbes'a göre adaletsizlik, eylemin yanı sıra iradenin de bozukluğunu göstermektedir.³⁴⁰

Egemen güce sahip olan veya olanlar, yani ülkenin yönetim rejiminin aristokrasi, demokrasi, monarşi veya hangi rejimde olursa olsun, halka dağıtılan adaletin katmansız ve maddiyat gözetmeksizin dağıtılmalıdır. Bu durumun sebebi, toplum içindeki güçlü güruhun da zayıf güruh gibi yaptırıma maruz kalabileceğini topluma aşılmasıdır. Ulusa empoze edilecek olan bu düşünce, güçlü bireylerin de herhangi bir aykırı davranışlarında, güçsüz kesimdeki insanlar gibi ceza alacaklarını, güçlü kesimin bir şekilde yaptırımlardan sıyrılmaya gibi umutlarının olmaması gerekliliğini belirtmektedir. Doğal hukukun

³³⁹Hobbes, **Leviathan**, s. 254.

³⁴⁰Hobbes, **Leviathan**, s. 254-255.

ilkelerinden biri olan hakkaniyet ve adalet kavramları, devletin en üst kademesinden, en alt kademesine kadar herkesi ve herşeyi kapsamı içerisine alması gerekmektedir. Hobbes, herhangi bir yasanın çiğnenmesini devlete karşı işlenmiş bir suç olarak görmektedir. Fakat, özel kişilere karşı işlenebilecek suçlar da bulunmaktadır. Devleti alakadar eden ihlallerde devlet, hakkaniyet ilkesini çiğnemeksizin şahısları affedebilir. Fakat özel bir kişiye karşı ihlal edilen bir yasada af hakkı, hakkı ihlal edilen kişinin inisiyatifine bırakılmıştır. Fakat Hobbes, ihlalin ve sebebinin her ne olursa olsun, ihlalde bulunan kişinin cezasız kalmaması gerektiğini savunmaktadır. Bu durumun sebebi, verilmeyen cezanın, ihlalde bulunan kişide küstahlığa ve nefrete yol açacağına, nefretin ise devletin yıkmaya kadar götürebileceği düşüncesidir.³⁴¹

Hobbes'un tasvir ettiği devletin yapıtaşlarından biri adalettir. Adalet kavramı, devlet bağlamında, sosyal alanda varlığını gösterdiği gibi, ekonomik alanda da varlığını göstermek zorundadır. Öyle ki halkın vergilendirilmesi hususunda egemen gücün, yurttaşlarına karşı eşit davranması gerektiği vurgulanmıştır. Fakat vergilendirme konusu, eşitlikten daha çok adalet ile bağlantılıdır. Vergi, var olan servetin eşitliğine değil, devletin, uyruğunun güvenliğini sağlaması sonucunda, devlete olan borcun eşitliğine dayanmaktadır. Farklı meslek gruplarında uğraşan insanlara karşı, hem içerden hem de dışardan gelebilecek tehlikelere karşı devletin kılıcı devreye girmektedir. Vergi olarak adlandırılan ücret ise yurttaşların hayatlarını koruyabilmek için kamu kılıcının muhafaza edilme durumudur. Amaç, varlıklı veya yoksul yurttaşların, statülerine bakılmaksızın, hayattaki en değerli hakları olan yaşama hakkının idame ettirebilmektir. Bu açıdan bakıldığı zaman halkın, yoksul veya varıl farketmeksizin, devlete karşı olan borçlarının eşit olduğu düşünülebilir. Fakat Hobbes, bu durumda bir ayrımın, yoksul ve gürüha karşı inisiyatif kullanılmasının gerekli olduğunu savunmaktadır. Hobbes, yoksullar için belirli alanlarda istihdam sağlayan varlıkların, devlete olan borç konusunda sadece kendilerinden değil, başkalarından da sorumlu oldukları düşüncesini savunmaktadır. Olaya bu açıdan bakıldığı zaman, vergilendirmede adaletin, eşitlikten daha fazla ön plana çıktığını söyleyebilmek mümkündür. Çünkü vergilendirmede eşitlik, tüketenlerin servetlerinin eşitliğinde değil, tüketilen şeylerin eşitliğindedir.³⁴²

Yoksul ve düşkün kesime uygulanacak olan maddi kolaylıklar sadece vergilendirme hususunda değil, her türlü maddi hususta sağlanmalıdır. Yurttaşlar

³⁴¹Hobbes, **Leviathan**, s. 256-257.

³⁴²Hobbes, **Leviathan**, s. 257.

hayatlarını muhtelif nedenlerden ötürü zor koşullarda geçirebilmeleri mümkündür. Devletin görevi ise yardıma muhtaç olan kesimleri, zengin ailelerin hayırseverliğine terk etmemektedir. Bu sayede devletin ve egemen gücün merhametini gösterip, toplumun takdirini kazanması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumun yanı sıra sağlam bir yapıya sahip olan yurttaşların, çalışmaya zorlanması ve iş bulamama bahanesinden yoksul bırakılması da devletin görevidir. Hobbes, mevzu bahis olan durumu engellemek amacıyla devletin, tarım, balıkçılık, denizcilik ve daha birçok mesleği teşvik edici yasalar çıkarmasının gerekliliğini belirtmektedir.³⁴³

Peki Hobbes'un düşüncelerine göre iyi yasa nedir? Hobbes iyi bir yasayı açıklarken, bu yasanın adillığının söz konusu olamayacağını belirtmektedir. Çünkü egemen güç tarafından oluşturulmuş ve halk tarafından taahhüt edilmiş hiçbir yasa ona göre adaletsiz olamaz. İyi yasalar oluşturmak, devletin öncü görevlerindedir ve yasalar halkın refahı için ortaya koyulan açık ve berrak kurallardır. Halk için gerekli olmasının nedeni, yasaların sadece yönetici kesimin işini kolaylaştırmak için değil, halkın huzur içinde yaşamasını sağlamaktır. Yasaların vazih olmasının gerekçesi ise, hangi yasanın ne yüzden ortaya çıkarıldığını alenen açıklamaktır. Yasa koyucunun nedenini anlamak, bu anlaşılmanın akabinde, yöneticinin, toplumla kolay ve uyumlu bir şekilde iletişimin sağlanmasını gerçekleştirecektir.³⁴⁴

Egemen gücün toplumdaki huzuru sağlayabilmek amacıyla, yasa ve kural ihlalinde bulunan şahıslara ve gruplara, cezai yaptırımlarda bulunması da yine egemen gücün görevlerinden biridir. Fakat Hobbes, yaptırım ve ceza hususunda suçları kategorize etmiş, toplumun, suçun uyandırdığı etkiye göre cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir. Hobbes'a göre devletin adalet terazisinde büyük suçların ağır, küçük suçların ise hafif yaptırımları olmalıdır. Ağır cezalandırılacak suçlar, genelde kamuya yönelik işlenen suçlardır. Kurulu bir düzeni bozma girişiminde bulunması, devletin adalet algısının eleştirilip küçük düşürülmesi veya toplumda, devlete karşı infial uyandıracak eylemlerde bulunma gibi olgular, kamusal düzene tehdit oluşturduğu için ağır cezalarla sonuçlandırılması gerekmektedir. Fakat tahrik, korku, cehalet ve ihtiyaçtan kaynaklanan suçların, büyüklüğüne veya küçüklüğüne bakılmaksızın, kamusal düzene ve devlete zarar vermediği takdirde, ılımlı ve affedici bir tutumla karşılanması gerekmektedir. Hobbes'a göre devlet, ceza bağlamında eylemlerde bulunurken, bizim deyimimizle "kurunun

---

³⁴³Hobbes, **Leviathan**, s. 257-258.

³⁴⁴Hobbes, **Leviathan**, s. 258.

yanında yaşı yakmaması” cahil ve yoksul halkın değil, bu grupların içine ihanet ve nifak tohumlarını sokan elebaşlarının cezalandırılması gerekmektedir.³⁴⁵

Toplum için yararlı işlerde bulunan ve kamu düzeninin muhafaza edilmesine yardımcı olan yurttaşların ödüllendirilmesi de devletin görevidir. Devlet, bu durumu gerçekleştirirken, kamu hazinesinden, devlete ağır bir yük teşkil etmeyecek şekilde ödeme yapmalıdır. Bu sayede yurttaşın sadık ve memnun olması beklenmektedir. Fakat bu hususta dikkat edilecek nokta, belirli ihlalleri yapmaktan vazgeçen veya infial peşinde koşan bireyleri, bu amaçlarından vazgeçirmek için maddi veya manevi herhangi bir şeyin aktarılmaması gerektiğidir. Mevzu bahis eylemin gerçekleşmesi durumu, devletin, o şahıslara karşı duyduğu korkunun göstergesidir. Bu durum manevi olarak, aktarılan ödeme ise maddi olarak kamunun zararına olmaktadır. Devlete zarar verecek herhangi bir yapılanmayı beslemek, devlete ve egemen gücün aleyhinedir.³⁴⁶

Hobbes’a göre devletin işine yarayacak danışmanların seçilmesi de egemenin görevleri arasındadır. Egemen güç, bahsi geçen herhangi bir mevzuda, rasyonel ve realist sınırlar çerçevesinde, danışmanlarından öneri ve tavsiyelerini alabilmesi gerekmektedir. Yetenekli olmayan kişileri devletin yüksek mecralarında, danışman sıfatıyla göreve getiren bir yönetici, işini iyi yapan bir yönetici değildir. Doğal olarak devletin misyonuna aykırı bir şekilde hareket etmektedir. Yetenekli olarak nitelendirilen danışmanlar, kötü tavsiyelerde bulunmaktan en fazla çekinen ve toplumu, yurttaşı maddi ve manevi, herşeyi ile doğru bir biçimde analiz edip, bilen kişilerden oluşmaktadır.³⁴⁷

Hobbes’un praetoryanizm anlayışında komutanların sahip olması gereken bazı niteliklerle bulunmaktadır. Bu niteliklerden birkaç tanesi cömertlik, cesurluk ve komutanların müşfik olması durumudur. Bu ve bunlara benzer özellikler sayesinde askeri liderler, hem ordu içerisindeki popülerliklerini korumuş olur hem de ordunun korktuğu, aynı zamanda saygı duyduğu bir konumda bulunmuş olurlar. Liderin popüler olması durumu, bahsi geçen liderin sevilmesi, sevilmesi dolayısıyla da verilen vazifenin sorunsuz bir şekilde yerine getirilmesini sağlamaktadır. Fakat bu hususta dikkat edilmesi gereken nokta, komutanın, devlete karşı olan sadakatinin asgari düzeyde olması sağlamaktır. Öyle ki sevilen, saygı duyulan ve popüleritesi yüksek olan, fakat sadakatsiz bir komutanın, devletin varlığını tehlikeye sokabilme ihtimali bulunmaktadır. Özellikle sönük ve pek popüler olmayan bir

---

³⁴⁵Hobbes, **Leviathan**, s. 259.

³⁴⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 260.

³⁴⁷Hobbes, **Leviathan**, s. 261.

yönetime karşı, bu şekilde tasvir edilen komutanların, günümüzde darbe olarak adlandırılan “yönetimi ele geçirme” düşüncesini eyleme geçirmeleri kuvvetle muhtemeldir. Bu sebepten ötürü, ordunun başına, belirtilen niteliklere sahip, sadık bir liderin getirilmesi egemen gücün görevleri arasındadır.³⁴⁸

2.3.4. Egemen ve Uyuğun Hakları

Genel anlamda güç kavramı, kişilerin, grupların ve aleyhtarların baskı ve mobbinglerine rağmen, egemenin ve egemenliğin iradesi sayesinde istencini eyleme geçirebilme kifayettir.³⁴⁹ Hukuki bağlamda güç ise egemenliği elinde bulduran egemenin “meşru kaynağını kendisinde bulduğu, diğer güçlerin kendisinden çıktığı siyasi bir güçtür.”³⁵⁰ Hobbes’un politika düşüncesinde ise egemen, devlete bağlı olan bütün kurum ve kuruluşlarının üzerinde söz sahibi olan ve sınırsız yetkiyle donatılmış tek kişidir. “Diğer bir ifadeyle Hobbes’un öne sürdüğü devlet modelinin hiçbir yükümlülüğü bulunmamasına rağmen sınırsız hakları vardır.”³⁵¹ Hobbes egemenin hakları kapsamında, gerek uyruktan gerekse kamusal düzenin içinde vazifelerini idame eden memurlar ile alakalı eserlerinde muhtelif düşüncelere yer vermiştir.

Mevcut düşüncelerden ilki, hiçbir şekilde hükümetin şeklinin değiştirilememesi durumudur. Öyle ki ahitleşmeler ve anlaşmalardan dolayı uyruklar, egemenin her kararında yükümlü olacaklarını kabul etmişlerdir. Bu yüzden uyruğun kendi aralarında, yasal sözleşme yoluyla başka bir egemenin himayesi altına girme düşünceleri, etik dışı ve yasaklanmış bir durumdur. Böyle bir karar ancak egemenin izni dahilinde gerçekleşmektedir.³⁵² Fakat devletin izni olmadan muhtelif konularda başkalarıyla ahitleşmek, var olan yönetimin şeklini değiştirmeye çalışmak veya iktidarı düşürmek için girişimlerde bulunmak adalet kavramına aykırıdır. Başarısız herhangi bir girişimde egemenin, girişimde bulunan kişilere uygulayacağı yaptırımlar, doğal olarak adil ve hukuka uygundur.³⁵³ Bahsi geçen eylem, kamusal yapılanmanın varlığını tehlikeye soktuğu

---

³⁴⁸Hobbes, **Leviathan**, s. 262.

³⁴⁹Bekir Geçit, “Thomas Hobbes’da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyrukluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?”, **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, 14, 2020, s. 116.

³⁵⁰Bolay, **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü**, s. 72.

³⁵¹Emeklier, “Thomas Hobbes ve John Locke’un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, s. 109.

³⁵²Hobbes, **Leviathan**, s. 137.

³⁵³Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 186.

için egemenin, bu eyleme teşebbüs eden kişiyi ölüm cezasına çarptırması egemenin en doğal hakkıdır.³⁵⁴

Egemenin haklarından bir diğeri ise uyruğun, egemen güçten asla vazgeçmemesi durumundan kaynaklanmaktadır. Egemenin istenç ve buyrukları, genel iradeyi temsil etmektedir. Bu yüzden egemenin aldığı kararları ve uyguladığı eylemleri hiç kimse adaletsiz olarak görüp, egemeni suçlayamaz. Egemenliği elinde bulunduran egemen, gücünden ve yetkilerinden dolayı, aykırı bir şekilde hareket eden herhangi bir yurttaş, acımasız bir biçimde cezalandırılabilir. Fakat bu durum egemenin haksız veya adaletsiz olduğu anlamına gelmemektedir.³⁵⁵ Hobbes, bahsi geçen durumdan ötürü, hiçbir yurttaşın, herhangi bir mazeret bildirmesinin akabinde, sözleşmeyi ihlal edip egemen gücün himayesinden çıkamayacağını savunmaktadır.

Egemen gücün var olan haklarından bir diğeri ise uyruğun, çoğunluğun oylarıyla seçilen egemen kuvvete, adaletsizlik olmadan karşı gelememesi durumudur. Legal ve kurallara uygun bir biçimde, çoğunluğun oylarıyla seçilen egemen kuvvete oy vermeyen gruplarında muvafık bir biçimde uyum göstermeleri gerekmektedir. Aksi takdirde bu gruplar, devletin iktidar kanadında saf tutan uyruklar veya egemen güç tarafından yok edilmeye razı olmuşlar demektir. Sözleşmeyi ihlal edip, problem çıkaran muhalif grupların rızaları sorgulanmaksızın kaos ya da doğa durumuna mahkum bırakılmaları gerekmektedir. Doğa durumunda bulunan herhangi bir birey ise adalet olmaksızın başka bir birey tarafından yaşam hakkından mahrum bırakılabilmektedir.³⁵⁶

Hobbes'a göre egemen güç eylemlerinin ve düşüncelerinin sonucunda hiçbir şekilde, uyruğu tarafından öldürülemez veya muhtelif şekillerde yaptırıma maruz kalmaz.³⁵⁷ Egemenliğin dokunulmazlık hakkı bulunmaktadır. Egemenin öldürülmesi veya cezalandırılması durumu, adalete aykırı bir durumdur.³⁵⁸

Egemen gücün haklarından bir diğeri, neyin uyruğun ve devletin güvenliğini daha iyi sağlayacak yol ve yöntemin olduğuna karar vermektir. Egemenin amacı yurttaşlarını ve kendisini barışa ulaştırabilmektir. Herhangi bir devletin bu amaca ulaşabilmesi için ise

---

³⁵⁴Hobbes, **Leviathan**, s. 138.

³⁵⁵Geçit, "Thomas Hobbes'da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyrukluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?", s. 115.

³⁵⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 139.

³⁵⁷Hobbes, **Leviathan**, s. 140.

³⁵⁸Geçit, "Thomas Hobbes'da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyrukluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?", s. 115.

muhtelif araçları elde etme ve kullanma ihtiyacı oluşmaktadır. Egemen güç ise yurt içinde ve yurt dışındaki tehlike uyandırabilmesi olası olan etkenlere karşı hangi araçların kullanılması gerektiğine ve bu araçların nasıl bir stratejiyle kullanılması gerektiğine karar verme hakkına sahiptir.³⁵⁹ Bu bağlamda kısaca egemen güç:” toplumda barış ortamının sürdürülmesi, savunma araçlarının güçlendirilmesi ve nifak çıkarıcı iç ve dış mihraklara karşı gerekli önlemlerin artırılması”³⁶⁰ hususlarında her türlü söz ve eylem hakkına sahip olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Toplum içindeki bir bireyin, başka bir bireyi engellemeden ve kısıtlamadan herhangi bir şeyden yararlanabilmesi ve yapabileceği eylemleri belirli bir çerçevede toplayan kuralları koyma yetkisi egemene aittir. Bahsi geçen durum, mülkiyet kavramının ta kendisidir. Doğa durumunda mülkiyetin herhangi bir önemi olmadığını, toplumun herşeyde hak sahibi olduğunu ve bu hakların kaos ortamını oluşturduğu düşünülürse, egemen gücün güven olgusunu tesis etmek için var olan bütün mülkiyesi kendisine bağlaması rasyonel bir çıkarımdır. Mülkiyet, egemen gücün eliyle, kamu yararına uygun bir şekilde kullanmakla yükümlüdür. Egemenin, mülkiyetin kimin olduğunu tespit etme hakkı, akabinde bahsi geçen görevin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mülkiyet bağlamında bazı kurallar bulunmaktadır. Hobbes, bu kurallara *meum* ve *tuum*³⁶¹ kurallar olarak adlandırmıştır. Mülkiyete ilişkin iyi, kötü, yasal ve yasal olmayan kurallar toplum yasalarıdır.³⁶² Doğal olarak devletin ve egemen gücün yasalarıdır. Devletin hakkı ise bu yasaları düzenleyerek, hangi nesnenin kime ait olup kime ait olmadığını tespit etmektir. Doğal olarak devlet mülkiyeti belirleme hakkına sahiptir.³⁶³

Yasama, yürütme ve yargı hakkı devletin elinde bulunmaktadır. Hobbes’a göre bu üç kuvvetin veya hakkın tek elde, egemen güçte toplanması gerekmektedir. Bu kuvvetlerin hepsinin egemen güçte toplanması durumu, egemenliğin bir, mutlak, sürekli ve bölünmez olmasından kaynaklanmaktadır.³⁶⁴ Bu hakkından dolayı egemen güç, suçluları mahkeme nezdinde yargılama ve toplum içindeki bağdaşmazlıkları sonlandırma hakkına sahiptir.

---

³⁵⁹Hobbes, **Leviathan**, s. 140.

³⁶⁰Geçit, “Thomas Hobbes’da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyruluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?”, s. 115.

³⁶¹Meum: benimki, tuum: seninki (Lat.).

³⁶²Hobbes, **Leviathan**, s. 141.

³⁶³Geçit, “Thomas Hobbes’da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyruluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?”, s. 115.

³⁶⁴Cevizci, **Thales’ten Baudrillard’a Felsefe Tarihi**, s. 477.

Egemen gücün muhatapları dinlemesinin akabinde davalıya yaptırım uygulama, karşı tarafın ise mağduriyetini gidermeye hakkı bulunmaktadır.³⁶⁵

Egemen gücün herhangi bir devlet ile harp içerisine girme veya herhangi bir devlet ile uzlaşma yolunda seyretme hakkı bulunmaktadır. Tabi ki bu hususta keyfi herhangi bir eylem girişiminde bulunmaması, uygulanacak eylemlerin ise tamamen kamu yararını gözeterek şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Olası bir savaş durumunda egemen güç, ordunun ödeneği için uyruktan vergi toplama hakkı bulunmaktadır. Ayrıca savaş ve barış durumlarında bütün danışmanların, bakanların ve komutanların seçim hakkı da egemen güçte bulunmaktadır. Yine bu hakla birlikte egemen gücün ortaya çıkan görevi, liyakati esas alarak seçimlerini gerçekleştirmektir.³⁶⁶ Uyruk ve kamu personeli, tıpkı hizmetçilerin efendilerini yükümlü ve bağlı oldukları gibi egemen güce bağlı olmak zorundadırlar. Çünkü “o, uyrukların her birinin sahip olduğu güç ve kuvvetten daha fazla güç ve kuvvete sahiptir. Üstünlük, itibar ve şeref egemenliğe aittir.”³⁶⁷

Egemen güç, kamu yararını gözeterek şekilde uyruğun daha iyi çalışmasını, daha fazla üretmesini ve çalışma veriminin artırılması amacıyla yurttaşı muhtelif şekillerde taltif etme ve yaptırım uygulama hakkına sahiptir. Bu sebep dolayısıyla toplumdaki herhangi bir kişinin asalet, itibar ve saygınlık kazanması da egemen gücün tasarrufuna bırakılmıştır.³⁶⁸

Bir toplumda en büyük kuvvet egemen gücün kendisidir. Fakat egemen gücün sınırsız yetkiye ve donanımına sahip olması, egemenin uyruğu üzerinde istediği herhangi bir eylemi gerçekleştirme hakkını doğurmamaktadır. Mevcut durumun sonucunda uyruğun mağdur olması durumunun kaçınılmaz bir sonuç ortaya çıkarabileceğini söyleyebilmek mümkündür. Bu sebepten ötürü Hobbes, egemenin kusursuz işleyişini sağlayabilmesi, yurttaşın mağduriyetinin önleyebilmesi ve giderebilmesi amacıyla, toplumun refah içinde hayatlarını idame ettirebilmeleri için, yurttaşlarına da bir takım haklar tayin etmiştir.

Toplumun bağlı olduğu iki temel olgu bulunmaktadır. bu olgulardan birisi özgürlük iken bir diğeri ise yükümlülüktür. Yükümlülükler, egemen güce ve topluma karşı

---

³⁶⁵Geçit, “Thomas Hobbes’da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyrukluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?”, s. 115-116.

³⁶⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 141.

³⁶⁷Geçit, “Thomas Hobbes’da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyrukluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?”, s. 116.

³⁶⁸Geçit, “Thomas Hobbes’da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyrukluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?”, s. 116.

yapılması gereken görevler bütünüdür. Özgürlükler ise uyruğun sahip olduğu haklardan oluşmaktadır. Uyruğa verilen hakların ilki ise kişinin yaşam hakkıdır.

Egemen güç veya herhangi bir şahıs, adaletli bir biçimde mahkum edilmiş bir yurttaşın zorla kendisini yaralamasını, öldürmesini, sakatlamasını veya kendisine saldırı eyleminde bulunan bireylere karşılık direnmemesi talimatını verirse, eyleme uğrayan bireyin bu talebe karşı itaat etmeme hakkı bulunmaktadır. Ayrıca zaruri gereksinim bağlamında hava, gıda ilaç gibi ihtiyaçlardan mahrum bırakılması durumunda da yurttaşın, mahrum bırakan egemene veya bireye karşı itaat etmeme hakkı bulunmaktadır. Ayrıca herhangi bir vatandaş, işlediği bir suçtan ötürü, egemen gücün yetkilendirdiği kişiler tarafından sorgulandığı zaman, af güvencesini garanti altına almadan, suçunu itiraf etmeme hakkına da sahiptir.³⁶⁹

Yurttaşların kendi rızaları olmadan, harp veya toplum düzenin korumak amacıyla orduya ve savaşa dahil olmak istememeleri de yurttaşın en doğal haklarından bir diğeridir. Orduya alınacak olan yurttaşın, bu daveti veya emri reddetmesinin yegane cezası, egemen gücün de inisiyatifine bağlı olarak ölümdür. Fakat bahsi geçen hususta bazı istisnaların varlığını da görebilmek mümkündür. İstisnanın gerçekleşme şartı ise orduya katılmak istemeyen bir kişinin, askeri hususta yeterli şartlara sahip olan başka bir kişiyi yerine ivaz etmesiyle gerçekleşir. Askeri konularda da kamu yararı esas alındığından ve orduya katılmak istemeyen bir kişinin, başka bir kişiyi orduya ikame ettirdiğinden dolayı, askeri ve kamu işlerinin sekteye uğraması söz konusu değildir. Orduya katılmak istemeyen bir kişi ancak bu şekilde bahsi geçen görevden muaf olabilmektedir. Ayrıca bu eylemi gerçekleştiren bir kişinin devlet görevinden ancak bu şekilde kaçmadığı savunulmaktadır.³⁷⁰

Hobbes'un yurttaş hakları bağlamında, ordu hususunda değindiği bir diğer konu ise kolluk kuvvetlerinin savaş alanındaki tavrıdır.. Savaş esnasında her iki taraftan da askerler, insani duyguların vermiş olduğu iç güdü vasıtasıyla savaş alanından kaçabilir. Fakat askerlerin kaçma nedeni hainlik değil de korku ise haklı fakat onursuz duruma düşmeleri söz konusudur. Aynı şekilde herhangi bir askerin savaş alanını terk etmesi adaletsiz bir durum olarak görülmemekle birlikte, korkaklık olarak nitelendirilmektedir. Fakat gönüllü olarak orduya katılan ve bu sayede devletten ödenek alan bir kişinin, bahsini geçirdiğimiz

---

³⁶⁹Hobbes, **Leviathan**, s. 168.

³⁷⁰Hobbes, **Leviathan**, s. 169.

durumdan yararlanması pek mümkün değildir. Bu kişiler, ürkek yaradılış bahanesini, savaş meydanından kaçmak için ileri süremezler. Askeri alanda çalışan ve bu işten dolayı belirli bir ücret alan kişilerin yükümlülükleri sadece savaşmak değil, üstlerinin verdiği emirleri sorgusuz bir şekilde uygulamaktır.³⁷¹

Uyrukların sahip olduğu hakların da belirli bir hiyerarşisi bulunmaktadır. Uyruklara verilen hayatını idame ettirebilme hakkının akabinde, yasaların sessizliğinden kaynaklanan, kendi takdirlerince hareket etme hakları bulunmaktadır. Yasaların sessizliği olarak adlandırılan bu durum, egemen gücün yasa ve kural koymadığı durumlarda yurttaşın, rasyonel sınırlar çerçevesinde herhangi bir işi yapması veya yapmaması durumudur. Bahsi geçen olay, farklı coğrafi bölgelerde yaşanan kültürlere göre yoğun veya seyrek bir şekilde seyretmektedir.³⁷² Coğrafi bölgelere göre yoğunluğun değişmesi durumunu Hobbes şu şekilde açıklar:

İngiltere’de bir kimse, kendi toprağına girip onu haksız şekilde elinde tutanları zorla dışarı atabilirdi. Ancak daha sonra, zor kullanarak girme özgürlüğü, kral tarafından, parlamentoda yapılan bir yasayla kaldırıldı. Dünyanın bazı yerlerinde de, erkekler birden çok kadınla evlenmek özgürlüğüne sahiptir: başka yerlerde ise bu özgürlüğe müsaade edilmez.³⁷³

Yurttaşlara verilen haklardan bir diğeri ise yurttaşın kendi payesine karşı herhangi bir ihlalin olması durumunda yargıya başvurma hakkıdır. Mevcut yasalara istinaden birey, istikraz, mülkiyet, malikiyet, fiziki ya da maddi cezalar hususunda, adil olmayan bir eylemin ya da yaptırımın gerçekleştiğini düşünürse, hakkını savunmak amacıyla dava açma hürriyetine sahiptir. Bu bağlamda davalı taraf herhangi bir birey veya egemende olabilir. Uyruğun egemen güce dava açması da egemenin iradesine aykırı bir durum değildir. Yurttaşların, mahkeme vasıtasıyla dinlenmesi ve yasalara göre bir karar çıkarılmasını istemeleri, yurttaşların en doğal hakkıdır.³⁷⁴

Hobbes uyruğun egemene karşı borcundan ve itaat etme durumundan muaf olabilme ihtimallerini de incelemektedir. O, muaflık durumunu belirli şartlarda uyruğun hakkı olarak nitelendirmektedir. Bu şartlar ise iç ve dış kaynaklı olmasıyla birlikte, egemenin, yurttaşlarının bireysel güvenliklerini sağlayamadığı durumlarda gerçekleşmektedir. Hobbes, belirli şartların oluşması durumunda yurttaşın, egemene karşı

---

³⁷¹Hobbes, **Leviathan**, s. 169.

³⁷²Hobbes, **Leviathan**, s. 170.

³⁷³Hobbes, **Leviathan**, s. 170.

³⁷⁴Hobbes, **Leviathan**, s. 170.

olan itaatini fes etmesinin, yurttaşın haklarından biri olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen haklar ise dört kısımda incelenmektedir.

Şartlardan birincisi yurttaşın tutsak olma durumudur. Bir birey savaşta esir olarak alınmışsa ve yaşamını idame ettirebilmesi için tutsak olduğu milletin uyruğundan olması isteniyorsa, birey, kişisel güvenliği ve öncelikli hakkı olan yaşam hakkının bertaraf olmaması amacıyla önceki egemeninin uyruğu olmaktan çıkar. Kişi, tutsağı olduğu egemenin uyruğuna dahil olarak hayatını idame ettirebilme hakkına sahiptir. Hobbes, mahkum olan bir birey için de aynı düşünceleri savunmaktadır. O, mahkum edilen bir kişinin fiziksel özgürlüğünün kendisine verilmediği takdirde sözleşmeye olan itaat borcu bağlamında herhangi bir itaat yükümlülüğünün olmadığını belirtir. Akabinde hapisneden kaçma durumunun bireyin doğal haklarından birtanesi olduğunu savunmaktadır.³⁷⁵

Monarkın kendisi ve varislerinin adına yönetimi bırakması durumu da yurttaşın demarke olmasını, dolayısıyla yurttaşın sözleşmeden ve itaatten muaf olmasını sağlamaktadır. Çünkü monarkın yönetimi kime devredeceği mevcut durumda belli değildir. Ortada herhangi bir varisin olmaması durumu da uyruğun doğal özgürlüklerine geri dönmelerini sağlamaktadır. Doğal olarak varis olmadığı durumlarda egemenlik, egemenliğin olmadığı durumda ise uyruğun olabildiği mümkün değildir.³⁷⁶

Monarkın yurttaşını sürgün etmesi durumunda da yurttaşın o yönetimin uyruğundan çıkma gibi bir hakkı bulunmaktadır. Bu durumun yanı sıra savaş sonrasında mağlup olan bir egemen, galip olan bir egemene teslim olursa, mağlubun uyrukları, yükümlülüklerinden kurtulmuş olur ve galibe tabi olurlar.³⁷⁷

Uyruğun bütün bu haklarına rağmen Hobbes'a göre, bahsini geçirdiğimiz yurttaş haklarının paralelinde, iktidarı reddetme hususunda hassas bir denge bulunmaktadır. Bu denge ise egemenliğin kuruluş amacıdır. Yani verilen kararlarda egemenin kuruluş amacından saptığı ve bu amacın ihlali gözlemlenirse topluma da itaat etmeyi reddetme hakkı doğmaktadır. Aksi takdirde, amacında seyreden bir egemene, uyruğun herhangi bir şekilde itaat etmeyi reddetmesi söz konusu değildir.³⁷⁸

---

³⁷⁵Hobbes, **Leviathan**, s. 171- 172.

³⁷⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 172.

³⁷⁷Hobbes, **Leviathan**, s. 172.

³⁷⁸Hobbes, **Leviathan**, s. 169.

2.3.5. Devleti Zayıflatmaya ve Dağılmaya Götüren Sebepler

Egemenin görevleri, yurttaşları kapsadığı gibi kamu düzeninin korunmasını sağlamaya yöneliktir. Devletin güvenlik üzerine tesis edilmesi, meşru olarak insanoğlunun veya kamu memurlarının, devletin malına, yapısına ve düzenine zarar vermesini engellemektir. Devletin görevi ise eğitim yoluyla yurttaşlara, devlet selametinin, toplum selameti açısından ehemmiyet gösterdiğini benimsetmektir.

Hobbes'a göre bir devlet, insanların doğa yasalarının ve adalet kavramının yükümlülüklerine bağlı oldukları sürece mevcudiyetini koruyabilmektedir. Bu durumun aksi seyredildiği müddetçe devlet, dışardan gelecek herhangi bir tehlikeye gerek kalmadan, dahili reaksiyonlarla kendi yıkımını gerçekleştirir.³⁷⁹ Bu sebepleri sıralayan Hobbes'a göre devletin yıkımını gerçekleştiren ilk reaksiyon mutlak iktidarın yokluğudur. Mutlak iktidarın yokluğu demek "bir insanın, bir krallığı elde etmesi için, devletin savunulması ve selameti için gerekli olandan daha az bir kudretle yetinmesidir."³⁸⁰ Bilahare bahsi geçen olayın yanı sıra devletin kullanmadığı kudretin, kamu düzenini korumak için kullanması durumu, Hobbes'a göre adaletli bir davranış değildir. Devletin yönetiminde adaletin geri plana atıldığını düşünen toplumun, koşulları denk getirdiğinde isyan ve başkaldırı için teşviklerde bulunmaları mümkündür. Bu durumun yaşanmaması için ise egemenin ilelebet mutlak güç sahibi olması gerekmektedir.³⁸¹

Devletin çöküşüne sebebiyet kaynağı diğer bir husus ise her bireyin doğrusunun ve yanlışının kendine özgü olmasından kaynaklanmaktadır. İyi ve kötü eylemlerin neler olduğuna karar veren bir toplumda, doğal olarak doğa yasalarının ve herhangi bir devletin varlığı söz konusu değildir. Bu şartlara rağmen var olan bir devletin yurttaşları da yine bu menfi fikir yüzünden kendi aralarında tartışmaya, devletin buyruklarını sorgulamaya, akabinde bireysel çıkarları doğrultusunda verilen emirlere uyup uymamaya yönelirler. Mevcut olay ise devletin zayıflamasına ve bir süre sonra çökmesine sebep niteliğindedir.³⁸²

Bireyin iyiyi ve kötüyü kendi kıstaslarına göre belirleyip uygulaması durumu devletin iradesini zayıflattığı gibi bireysel vicdan ölçütlerini kullanmakta sivil ve politik bağlamda devleti zayıflıkla karşı karşıya getirmektedir. Hobbes'a göre bireyin muhakemesi ve vicdanı aynı şeydir. Muhakemede hataya düşen bir kişinin, vicdan hususunda da hataya

³⁷⁹Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 188.

³⁸⁰Hobbes, **Leviathan**, s. 240.

³⁸¹Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 188.

³⁸²Hobbes, **Leviathan**, s. 242.

düşmesi kaçınılmazdır. Bu yüzden, herhangi bir devletin hakimiyetinde yaşamını idame ettiren bir kişi, kamusal vicdanın mevcudiyetinde, bireysel vicdanını kullanması uygun görülmemektedir. Kamu vicdanı olarak adlandırılan şey ise devletin belirlediği kurallar ve yasalardır.³⁸³

Devletin aleyhine sonuçlar doğuracak olan bir diğer neden ise egemen güçten bağımsız olarak ortaya çıkan dini anlayışlardır. Devletin varlığına karşı ortaya atılan dini fikirler, manevi yaşantıya azami derecede önem gösteren kişiler tarafından kabullenilmesi, devletin çözülmesine olanak sağlamaktadır. Bu yüzden toplumdaki her birey, devlete karşı dini ölçüleri ileri sürmekten kaçınmalıdır.³⁸⁴

Devlet bağlamında egemen güce ve topluma yön veren yasalar bulunmaktadır. Bu yasalar doğa yasaları ve pozitif yasalar olma üzere Hobbes tarafından iki kısımda incelenmiştir. Doğa yasaları olarak adlandırılan kurallar, tanrısal olmakla birlikte hiçbir egemen veya yurttaş tarafından ilga edilememektedir. Doğal olarak egemen güç ve toplum, doğa yasalarına tabi bir şekilde eylemlerde bulunmaları gerekmektedir. Pozitif yasalar olarak adlandırılan kurallar ise egemenin, uyrukları için var ettiği yasalardır. Bu yüzden egemenin pozitif yasalara tabi olmaması gerekmektedir. Egemen gücün, pozitif yasalara bağlı olması durumu, iktidarın herhangi bir ihlalinin denetlemesi amacıyla egemenden daha üstün bir yargıcın olmasını gerektirmektedir. Bu şekilde egemenin fevkinde farklı bir egemen türemiş olur. Sonuç olarak devletin çözülmesi kaçınılmazdır. Bu yüzden devletin, pozitif yasalara tabi olması Hobbes'a göre söz konusu değildir.³⁸⁵

Egemenin varlığını zedeleyen bir diğer neden ise her bireye mutlak mülkiyet hakkının tanınmasından kaynaklanır. Her birey, başka bir bireyin malikiyet hakkını hariç tutacak bir biçimde mülkiyet edinebilir. Fakat bu durum egemen güç için geçerli değildir. Nitekim egemen gücün siyasi sınırlarının içinde her türlü mülkiyet üzerinde söz hakkı bulunmaktadır.³⁸⁶

Alenen devletin aleyhine yönelik olan başka bir fikir ise kuvvetler ayrılığıdır. Devletin gücünün bölünmesi, bölünmüş olan güçlerin birbirlerini yok etmesiyle

---

³⁸³Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 188.

³⁸⁴Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 188.

³⁸⁵Hobbes, **Leviathan**, s. 242- 243.

³⁸⁶Toku, **Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 189.

gerçekleşmesi olası bir durumdur. Hobbes'a göre devlet güçlerini dağıtmak, usulca devleti dağıtmaya yönlendirmektir.³⁸⁷

Başka ülkelerin koşullarını, yönetim sistemlerini, iktisadi yapılarını ve bunlara benzer herhangi bir fikrin taklit edilmesi durumu, var olan egemen güce ve bireylerin farkında olmadan doğal olarak kendilerine zarar vermesiyle sonuçlanmaktadır. Hobbes, bahsi geçen durumu *Leviathan*'da şu şekilde açıklamaktadır:

Ve hiç şüphem yok ki pek çok insan, zenginleşmek için, Hollandalıların yapmış oldukları gibi, sadece hükümet biçimini değiştirmenin gerekli olduğunu düşünerek, bu ülkeye özentiden dolayı, İngiltere'deki son karışıklıkları³⁸⁸ görmekle mutlu olmuşlardır. Çünkü insan doğasının kendisi yeniliği arzu etmeye yatkındır. Dolayısıyla insanlar, yenilik sonucunda zengin olmuş ülkelere komşuluktan ötürü, yenilik yapmaya tahrik edildiklerinde, onları değişime davet etmiş olanlardan memnun kalmamaları ve kargaşanın devamında zarar görseler de ilk başlangıçları sevmemeleri neredeyse imkansızdır; tıpkı, uyuz olmuş köpeklerin, artık acıya tahammül edemez hale gelinceye kadar, kendi tırnaklarıyla kendilerini hırpalayıp durmaları gibi.³⁸⁹

Hobbes, insanın içinde birden fazla ruh olduğunu savunan doktorların olduğu gibi, devletin içinde de birden fazla ruhun olduğunu savunan kişilerin varlığını belirtmektedir. Bu kişilerin ortaya attığı yücelik, temel ilkeler ve ruhani otoriteye sırasıyla egemenlik, yasalar ve devlet otoritesine tekabül etmektedir. Tekabül ettirilen bu değerlerin sonucunda, yurttaşın itaat edeceği iki devlet ortaya çıkmaktadır. İktidar ayrımı ise ruhani ve cismani iktidar olarak gerçekleşmektedir. Ruhani iktidar, herhangi bir davranışı günah olarak nitelendirdiği zaman, doğal olarak yasaları belirleme hakkına da sahip olmaktadır. Bu bağlamda günah olan bir eylem, yasanın ihlalinden başka bir şey değildir. Aynı şey cismani otorite için de geçerlidir ve bu iktidarlar yurttaşın, kendilerinin oluşturduğu yasalar çerçevesinde yaşamlarını idame ettirmeleri için taleplerde bulunmaktadır. Fakat aynı siyasi sınırlar içerisinde yurttaşların, birden fazla iktidara itaat etme durumları imkansızdır.³⁹⁰ Böyle bir olayın gerçekleşmesi, devletin bölünmüşlüğü'nün göstergesidir. Bölünmüş olan bir devletin de varlığını idame ettirebilme ihtimali zayıftır. Bu yüzden uyrukların sadece tek ve bir kurumu efendileri olarak görmeleri gerekmektedir. Bu kurum ise mutlak güç sahibi olan devlettir.³⁹¹

---

³⁸⁷Hobbes, *Leviathan*, s. 243.

³⁸⁸1642 ve 1651 yılları arasında İngiltere'deki iç savaş kastedilmiştir.

³⁸⁹Hobbes, *Leviathan*, s. 244.

³⁹⁰Hobbes, *Leviathan*, s. 245.

³⁹¹Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, s. 189.

Hobbes'un *Leviathan*'da bu kısma kadar aktardığı düşünceleri, devleti doğrudan yok etmeye yönelik olan eylemlerdir. Egemen gücü dolaylı olarak yok eden olguların başını ise iktisadi problemler çekmektedir. Genel olarak uyrukların mutlak mülkiyet sahibi olmasından kaynaklanan iktisadi buhranlar, yurttaşın kendi mülkiyetlerinden egemeni dışlaması, doğal olarak egemenin bu mülkiyetler üzerinden yararlanamamasını sağlamaktadır. Önündeki tehlikeleri ve bu tehlikelere rağmen toplumdan kaynaklanan para akışının engellendiğini fark eden egemen güç, çözümü mecburi olarak kamusal alandaki harcamalarını asgari düzeye indirmekte bulmaktadır. Fakat bir süre sonra bu durumda devletin selameti için yeterli olmayacağını gören iktidar, çözüm için yasal edimlerle küçük tutarlar elde etmek için halk ile bir mücadele içine girmektedir. Halktan küçük meblağların toplanması ise bir nevi günü kurtarma girişimidir. Bu tutarlar yetersiz kaldığında ise egemen güç, yurttaşlara karşı ver ya da yok ol çözümüne yönelmek zorunda kalır. Egemen güç, kendi iktisadi gücünü kısıtladığı gibi yurttaşın da iktisadi gücünü kısıtlayarak halkın, kamu hazinesine para akışını sağlaması gerekmektedir. Aksi takdirde devletin yok olması durumu kuvvetle muhtemeldir.³⁹² Sonuç olarak egemen güç, mali problemlerin ortaya çıkmaması için hem kamusal alanda israftan kaçınılmalı hem de vergi hususunda suistimallere ve ticari tekelleşmelere izin vermemelidir.

Egemen gücün yönettiği sınırlar içinde var olan federatif yapılanmalar, egemenin varlığını ve amacını zedeleyecek faktörler arasındadır. Herhangi bir kanaat önderinin, devlete karşı olan bağlılığından emin olunmadığı takdirde, bahsi geçen önderin ve yapılanmanın devlet için tehdit oluşturabileceğini söyleyebilmek mümkündür. Egemen ve iktidarın otoritesine göre hareket etmeleri gereken yurttaşların, hırslı, şöhretli ve ikna edici konuşması olan bir kişi tarafından aldanmaları mümkündür. Bu yüzden egemen gücün görevi, devletin ve toplumun selameti için, toplum içinde federatif ve feodal yapıların var olmasını engellemektir.³⁹³

Egemen gücün varlığını ve itibarını zedeleyen son etken ise yurttaşlara, iktidara itiraz etme özgürlüğünün tanınmasından kaynaklanır. Bu hususta Hobbes, kul-tanrı, devlet-yurttaş analogisi yaparak, bir müminin tanrıyla zinhar eleştiremeyeceği gibi bir yurttaşında

---

³⁹²Hobbes, *Leviathan*, s. 247.

³⁹³Hobbes, *Leviathan*, s. 248.

devletin herhangi bir kararını ve eylemini kesinlikle eleştirmemesi gerektiği görüşünü savunmaktadır.³⁹⁴

2.4. YASA VE HUKUK İLİŞKİSİ

2.4.1. Temel Doğa Yasaları

Doğa yasaları olarak adlandırılan kurallar, insanın kendini güvende hissetmesini sağlayan adalet, eşitlik, uyumluluk ve bunların temeli olan etik bağlamındaki değerlere dayanmaktadır. Başka bir deyişle doğa yasaları, “insanlar için zararlı şeyleri yasaklayan ve insan hayatını korumayı amaçlayan ilkelere.”³⁹⁵

Just natural olarak adlandırılan doğal haklar ise bireyin “kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi muhakemesi ve aklı ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği herşeyi yapma özgürlüğüdür.”³⁹⁶ Özgürlük ise, bireyin kendisi baz alındığında yapacağı eylemlerin önündeki eylemleri kaldırmak, karşısındaki herhangi biri baz alındığında ise bu eylemlere ket vurmaktır. Bu durumun sebebi ise özgürlük kavramının bireysel oluşundan kaynaklanmaktadır.

Jus ve lex olarak adlandırılan, yasa ile hak arasında da birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Hak terimi, herhangi bir eylemin birey tarafından yapılıp yapılmaması durumudur. Yasa ise bunların tespitini ve ilzamını gerçekleştirmektir. Hobbes’a göre yasa ile hak terimleri, birbirleriyle bağdaşan fakat tutarlı olmayan yükümlülük ve özgürlük kavramları gibi ayrı şeylerdir.³⁹⁷

Hobbes, doğa yasalarıyla ilgili ortaya attığı düşüncelerini üç farklı siyasi eserinde (*Leviathan, De Cive, Elemens Of Law*) birbirlerine benzer bir biçimde ortaya koymuştur. Fakat yapılan incelemelerin akabinde, nakledilen veya bazı eserlerde aktarılan doğa yasalarında birtakım farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılıklardan biri ise *Leviathan* ve *De Cive*’de aktarılan maddelerin sıralamasıdır. Öyle ki *Leviathan*’da bahsedilen ilk iki yasa, *De Cive*’nin birinci doğa yasasına tekabül etmektedir. Bu durum ise *De Cive*’nin, *Leviathan*’daki sıralamayı birer madde gerisinden takip etmesine neden olmuştur. Ayrıca *De Cive*’nin, *Leviathan*’dan iki fazla maddesi bulunmaktadır. İlk siyasi eseri olan *Hukukun İlkeleri* adlı eserinde de Hobbes’un ortaya attığı doğa yasalarının sıralaması farklıdır.

³⁹⁴Toku, *Siyaset Felsefesine Giriş*, s. 190.

³⁹⁵Geçit, “Thomas Hobbes’da Eşitlik, Özgürlük ve Güvenlik Sorunu: Doğa Yasası Temelinde Bir Değerlendirme”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 2021, s. 103.

³⁹⁶Hobbes, *Leviathan*, s. 103.

³⁹⁷Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

Ayrıca *Hukukun İlkeleri*'nde, *Leviathan* ve *De Cive*'de olmayan üç adet madde bulunmaktadır.³⁹⁸ Bu maddeler, herkese ticaret ve seyahat hakkının verilmesi, yalnızca tavsiye isteyen kişilere tavsiye verilmesi ve eğer bir kişinin yasaya uymamasından dolayı zarar görüldüğü düşünülüyorsa, o yasaya uyulmaması gereğidir.³⁹⁹ *Leviathan*'da yasaya uyulmaması gerektiği düşüncesini ortadan kaldıran Hobbes, bu sayede uyruğun, egemene karşı mutlak itaat düzeninde olması gerektiğini savunmuştur.⁴⁰⁰

Mevcut çalışmada temel doğa yasaları başlığı altında incelenecek kısım, *Leviathan* paralelinde sürdürülecektir. *Leviathan*'da nakledilen ilk doğa yasasının açıklaması ise şu şekildedir: “Dolayısıyla, herkesin, onu elde etme umudu olduğu ölçüde, barışı sağlamak için çalışması gerektiği; onu sağlayamıyorsa, savaşın bütün yardım ve yararlarını araması ve kullanması gerektiği ilkesine veya aklın bu genel kuralına varılır.”⁴⁰¹ Hobbes'un aktardığı bu kuralın ilk bölümü, birincil ve as temel doğa yasasını belirtmektedir. Bu yasa, öncelikli olarak barışı aramak ve izlemektir. İkinci kısımda ise doğal hakkın özünü sunmaktadır. Bahsedilen öz ise bireyin kendi güvenliğini sağlayabilmesi için her yolu ve yöntemi kullanabilmesi durumudur.⁴⁰² Hobbes'un sunduğu diğer doğa yasaları, birinci doğa yasasının sonuçları niteliğindedir. Çünkü bahsedilecek olan diğer doğa yasalarının temelini, barışın tesis edilmesi için gerekli olan ilkeler oluşturmaktadır. Bu durum ise Hobbes'un kullandığı tümdengelim yönteminin siyasi alanda da yararlandığının göstergesidir.⁴⁰³

İkinci yasada bahsedilen düşünce ise devlet öncesi var olan doğa durumunda ve bu durumun ortaya çıkardığı kargaşanın, dolayısıyla doğa durumunun alt edilmesi yönündedir. Hobbes, ikinci temel doğa yasasını şu şekilde açıklar: “bir insan, başkaları da aynı şekil düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa, herşey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı özgürlükle yetinmelidir.”⁴⁰⁴ Herkesin her istediğini yapmakta özgür, büyük veya küçük her mülkün üzerinde söz hakkının olması, bireyleri savaş ve kaos durumuna sürüklemektedir. Hobbes,

³⁹⁸Mustafa Kömürcüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi, s. 189.

³⁹⁹Thomas Hobbes, *The Elements of Law, Natural and Politic: Part I, Human Nature, Part II De Corpore Politico; with Three Lives*, edited with an introduction by J.C.A. Gaskin, Oxford: Oxford University Press, 1994, 21-24'ten aktaran: Mustafa Kömürcüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi, s. 189.

⁴⁰⁰Kömürcüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi, s. 189.

⁴⁰¹Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁴⁰²Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁴⁰³Kömürcüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi, s. 190.

⁴⁰⁴Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

toplumdaki herkesin herşey üzerinde hakkı olduğunu savunuyor ve bu hakların hiçbirinden feragat etmiyorsa, bireyin de kendi haklarından feragat etmemesinin normal bir durum olduğunu belirtmektedir. Betimlenen bu ortamda haklarından feragat eden kişinin kaos yoğunluklu bir toplumda av konumunda bulunması kuvvetle muhtemeldir.⁴⁰⁵ Bireylerin hayatları kendilerinin ve doğal olarak toplumun tercihlerine bağlıdır. Hobbes’da bireyin, huzur ve refah yolu mevcutken, kaos ve savaş yolunu tercih etmesini, rasyonalite haricinde bir eylem olarak görmektedir. Bu durum ise *Leviathan*’da da aktarılan İncilin şu yasasına tekabül etmektedir: “Başkalarının sana ne yapmalarını istiyorsan, sen de onlara onu yap.”⁴⁰⁶

Bireyin barış ve refah yolunu seçmesi, bahsettiğimiz üzere bireyin var olan haklarının egemen güce devretmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu doğa yasası neticesinde birey, güvenliği için kısmi bir şekilde güvenliğinden vazgeçmektedir. Kısmi olmasının nedeni ise verilen özgürlüğünün sınırlı bir şekilde kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Bireylerin kendi haklarının egemen güce devri veya feragatinin akabinde yurttaşın sorumluluğunda doğal olarak bir artış söz konusu olmuştur.

Bir insan hakkını bu iki yoldan biriyle bıraktığında, hakkın kendilerine verildiği veya bırakıldığı kimselerin ondan yararlanmalarına engel olmamakla yükümlüdür veya bağlıdır: ve kendi iradesi ile yaptığı bu işleminden dönmemesi gerekir ve bu onun görevidir: ve hak daha önce feragat veya devir edildiğinden, böyle bir engelleme *sine jure* olduğu için adaletsizlik veya haksızlıktır.⁴⁰⁷

Bireye yüklenen sorumluluk, ikinci doğa yasasında açığa çıktığı gibi üçüncü doğa yasası olan adalet kavramında da varlığını göstermektedir.

Elimizde tutarsak insanlığın barışını engelleri hakları başkasına devretmekle yükümlü olduğumuz o doğa yasasından sonra, bir üçüncüsü gelir; insanlar yaptıkları ahitleri yerine getirmelidirler: bu olmazsa, ahitler boşunadır ve anlamsız sözcüklerden ibarettir ve herkesin herşey üstündeki hakkı devam ettiğinden, hala savaş durumunda oluruz. Adalet ve adaletsizlik nedir. Adalet’in kaynağı ve başlangıcı, işte bu doğa yasasında yatar. Çünkü, daha önce bir ahit bulunmadıkça, hiçbir hak devredilmemiştir ve herkesin herşey üzerinde hakkı vardır ve dolayısıyla hiçbir eylem adaletsiz olamaz. Fakat, bir ahit yapılmış ise, onu ihlal etmek adaletsizdir: ve adaletsizliğin tanımı, ahdin ifa edilmemesinden başka bir şey değildir. Adaletsiz olmayan herşey de adildir.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁵Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁴⁰⁶Hobbes, *Leviathan*, s. 104.

⁴⁰⁷Hobbes, *Leviathan*, s. 105.

⁴⁰⁸Hobbes, *Leviathan*, s. 113-114.

Bu yasayla birlikte, Hobbes, adalet kavramının ve yasalara uyma düşüncesinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi gerektiği düşüncesini savunmaktadır. Bu düşünceye göre de mevcut yasa bağlamında aşkın adalet anlayışının ve dağıtıcı adalet anlayışının anlamsız olduğunu söyleyebilmek mümkündür.⁴⁰⁹

Hobbes'a göre adalette dahil olmak üzere hiçbir doğa yasası akla aykırı değildir. Sonuçta kendi hayatlarını güvenli bir biçimde idame ettirmek isteyen yurttaş, var olan yasaları uygulayabilmesi için akıl yürütme ve düşünme yöntemlerini kullanıp, doğru aklın vasıtasıyla hareket etmeleri gerekmektedir. Karar ve onaylarını akla göre değil de korku, umut, tutku ve duygularına göre alan insanlar, doğa yasalarına aykırı bir şekilde hareket etmektedirler.⁴¹⁰ Doğa yasaları rasyonel ve aklidir. Rasyonel oldukları için de yurttaşların menfaatlerine yöneliktirler. Hobbes'a göre bireyin menfaati ve rasyonellik durumu, birbirleriyle dolaysız olarak bağlantılıdır. Rasyonalitenin olmaması çıkarlar, çıkarların olmaması ise rasyonaliteyi beyhude bırakmaktadır.⁴¹¹

Çünkü, sözleşmenin tarafları üstünde devlet gücünün bulunmadığı durumda olduğu gibi, tarafları sözlerini tutacakları güvencesinin olmadığı karşılıklı sözler değildir buradaki sorun; çünkü böyle sözler ahit sayılmaz: ancak, taraflardan biri sözünü tutmuş ve yükümlülüğünü yerine getirmiş ise veya onu ifaya zorlayacak bir güç varsa; burada söz konusu olan şey, sözünü tutmanın akla, yani, diğer tarafın çıkarına aykırı olup olmadığıdır. Bu, bence, akla aykırı değildir.⁴¹²

Hobbes'tan aktarılan bu pasaj, onun düşüncesinde var olan dört temel yapıtaşını okuyucuya sunmaktadır. Bunlar akıl, çıkar, devlet iktidarı ve adalettir.⁴¹³ Ayaklanma suretiyle mevcut iktidarın yıkımını sağlamak, daha sonra iktidara geçen kişinin de aynı yöntemle iktidardan alınma durumunu ortaya çıkarabileceği için Hobbes, yurttaşların veya herhangi bir grubun böyle bir eyleme teşebbüs etmesinin rasyonel olmayan bir eylem olduğunu belirtmektedir. Bu sebepten dolayı adalet yasası yani anlaşmaya mutabık olma durumu, yurttaşın kendi hayatını maddi ve manevi anlamda zedeleyecek herhangi bir şeyi yapmaması gerektiğini öğütleyen altın yasadır.⁴¹⁴

Hobbes'a göre doğa yasalarının temelini ilk üç yasa oluşturmaktadır. Akabinde aktarılan yasalar ikincil ehemmiyet derecesinde var olan yasalardır. Fakat yasaların gerek

---

⁴⁰⁹Kömürcüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi, s. 191.

⁴¹⁰Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, s. 34.

⁴¹¹Kömürcüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi, s. 191.

⁴¹²Hobbes, *Leviathan*, s. 115.

⁴¹³Kömürcüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi, s. 192.

⁴¹⁴Hobbes, *Leviathan*, s. 116.

birincil ve ikincil olarak kategorize edilmesi durumu, herhangi bir yasanın uygulanmaması dahilinde toplumun doğa durumuna dönme riskinin azaltılacağı anlamına gelmemektedir. İkincil kategorinin temelinde, minnettarlık yasası bulunmaktadır. Minnettarlıkta, adalet gibi akitlere dayanmaktadır. Minnettarlığın akabinde uyum ve nezaket, affetmek, öç alırken gelecekteki ortaya çıkması olası olan ihtimalleri göz önünde bulundurmak, aşığılamaya karşı olmak, kibre karşı olmak, küstahlığa karşı olmak, hakemlik görevini üstlenmiş bir bireyin hakkaniyetli olması, toplum içinde ortak olan herşeyin eşit bir ölçüde kullanılması, eşit bölüşüm ve kura, barış için aracı olanlara yardım edilmesi ve ılımlı davranılması, hakem kararlarının eleştirilmemesi, sorgulanmaması ve koşulsuz bir şekilde kabul edilmesi, bireyin kendi kendisinin yargıcı olmaması durumu, doğasında herhangi bir taraflılık bulunduran bir kişinin yargıç veya hakem olamaması durumu, tarafsız tanıklara güvenilmesi, bulunmaktadır.⁴¹⁵

Güvenlik ve refah çerçevesinde sunulan doğa yasalarının sonu gelmez bir devamlılığı bulunmaktadır. Doğa yasalarının ebedi olmasının nedeni ise adaletsizliğin, kibrin, isyanın, haksız kazancın ve sübjektifliğin asla yasal olamayacağından kaynaklanmaktadır. Bu durumun yanı sıra Hobbes, harp ortamının her şartta ve koşulda insanı yok edebileceğini, barışın ise yine aynı şekilde insanı ve insanlığı var edebileceği fikrini savunduğundan dolayı, doğa yasalarının ebedi olduğu düşüncesini savunmaktadır. Hobbes, bu yasaları uygulamanın, yurttaşın doğal gayretine bağlı olduğunu, bu sayede doğa yasalarına uyumun zahmet içermediğini, ayrıca bu yasaları uygulamaya çalışan yurttaşların adil yurttaşlar olduğunu belirtmektedir.⁴¹⁶

Sonuç olarak doğa durumundan çıkmak isteyen yurttışı, bu durumdan çıkmaya sevk eden olgular, doğa yasaları olarak adlandırılan kurallardır. İnsanın doğasını hazlar ve akıl oluşturmaktadır. Arzu ve hazlar bireyi savaş ve kaos durumuna sürükler. Akıl ve rasyonel eylemler ise bireyi ölüm korkusuna, dolayısıyla güvenli bir yaşama sevk etmektedir. Aklın en temel işlevi, insana nasıl hayatta kalabileceğiyle alakalı içgüdüsel uyarılar vermesidir.⁴¹⁷ Aklın bu talebi veya uyarıları doğrultusunda bireyin amacı, doğa yasalarını hayatlarının içine dahil ederek, yaşamlarını güvenli ve barışçıl bir ortamda sürdürmeyi sağlamaktır.

---

⁴¹⁵Hobbes, **Leviathan**, s. 118,123.

⁴¹⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 124.

⁴¹⁷Cevizci, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, s. 476.

2.4.2. Toplum Yasaları

Toplum yasaları olarak belirtilen kurallar, ülke veya ırk fark etmeksizin, herhangi bir coğrafyanın içerisinde bulunan ve toplum tarafından uyulması zorunlu görülen kurallar bütünüdür. Bu yasalar Roma'da toplum olarak anılan *civitas* sözcüğünden türetilmiştir. Toplum yasalarını açıklarken Hobbes'un amacı, yasaların nasıl olduklarını değil, Platon, Aristoteles, Cicero ve diğer düşünürlerin yaptığı üzere hukukçuluğu bu yasalara dahil etmeden, bu yasaların ne anlama geldiğini izah etmektir.⁴¹⁸

Hobbes'a göre yasalar tavsiye bağlamında düşünülemez. Yasalar, katiyen uyulması gereken emirlerin bütünü olarak nitelendirilmiştir. Fakat bu emirler, bir bireyin, başka bir bireye verdiği talimatlar değil, bireyin haklarını devrettiği kurumun, bireye verdiği talimatlardır. Toplum yasası bağlamında yalnızca emir veren kişinin adı bilinmektedir. Bu ad ise *persona civitas* olarak adlandırılan devlettir.⁴¹⁹

Toplum yasaları olarak adlandırılan kuralların özelliklerini Hobbes, *Leviathan*'da detaylı bir biçimde açıklamıştır. Bu özelliklerden ilki mevcut yasanın yürürlüğe girmesini sağlayan gücün egemen güç olmasıdır. Bu durumda devletin yönetim rejiminin farklılığı, yasanın ortaya konmasına engel değildir. Yani rejim ister monarşi, aristokrasi veya demokrasi olsun, egemen güç her halükârda bu yasaları uyarlayıp uygulamaya koymaktadır. Egemen gücün haricinde herhangi bir kuvvetin var olan bir yasayı yürürlükten kaldırması mümkün değildir. Yasa ancak, o yasayı çürütecek başka bir yasanın var olması durumunda etkisini ve varlığını yitirmektedir.⁴²⁰

Egemen güç sadece kendisine bağlıdır. Bu yüzden egemenin toplum ve pozitif yasalara tabi olması imkansızdır. Yasa ilan etme veya olan bir yasayı kaldırma egemen gücün görevlerinden biridir. İktidarın yasalara bağlı olma durumu ise yine bu gücün, kendine kolay gelmeyen veya kendini rahatsız eden herhangi bir yasayı kaldırma gibi kudreti olduğundan dolayı mantıksızdır. Çünkü yasaların egemen güç için var olması, egemen gücün özgürlüğüne herhangi bir etkide bulunmayacaktır.⁴²¹

Yasa hiçbir koşulda zamana bağlı değildir. Yasanın bağlı olduğu sadece tek bir olgu veya kurum bulunmaktadır. Bu kurum ise devlettir. Belirtildiği üzere, egemen gücün istediği yasayı istediği gibi kaldırma yetkisi bulunmaktadır. Fakat kaldırılan yasadan dolayı

---

⁴¹⁸Hobbes, *Leviathan*, s. 200.

⁴¹⁹Hobbes, *Leviathan*, s. 200.

⁴²⁰Hobbes, *Leviathan*, s. 201.

⁴²¹Hobbes, *Leviathan*, s. 201.

yurttaşın, mağdur olma durumu söz konusu olabilmektedir. Bu mağduriyetleri adaletli bir biçimde gidermek ise devletin görevidir. Bu yüzden yargıçların ve hukukçuların rasyonellik bağlamında hareket etmeleri beklenmektedir. Fakat neyin mantıklı ve akla uygun olup neyin olmadığını belirleyen güç ise yine devlettir.⁴²²

Toplum yasaları, doğa yasalarının kapsamında bulunmaktadır. Bu yüzden toplum yasaları ve doğa yasaları aynı doğruda hareket etmektedirler. Doğa yasalarında var olan hakkaniyet, samimiyet, huzurun var oluşunu sağlayan eylemler ve bunlara benzer maddeler, tam olarak yasa değil, bireyin güvenliğini ve mutluluğunu sağlayacak olan salt ilkelerdir. Doğal hukukun yasa olarak nitelendirilmesi için egemen güce, yani devlete ihtiyaç bulunmaktadır. Doğa yasalarının, yasal düzleme geçirilmesi ve bu yasaları insanların uygulaması için devletin eylemleri gereklidir. Yurttaşlara yasal davranma motivasyonunu sağlayacak olan etkenler ise cezalar ve ödüllerdir. Sonuç olarak doğa yasaları ve toplum yasaları et ile tırnak gibi birbirleriyle paralel bir biçimde hareket eden kurallar bütünüdür ve Hobbes'a göre bu yasalar, dünyanın bütün devletlerinde varlıklarını muhafaza edip, sürdürmektedirler.⁴²³

Bir coğrafya üzerinde var olan yasalar, teamül vasıtasıyla değil, egemen güç vasıtasıyla belirlenmektedir. Bu durum bir devletin, başka bir devleti ele geçirmesi sonucunda, o topraklarda var olan yasaları, yontmadan ve değiştirmeden, yurttaşın bu yasalar bağlamında devam etmesi anlamına gelmektedir. Bu süreçte yasalar, mağlup olanın himayesinden çıkmış, galip olanın yasaları haline gelmiştir. Çünkü Hobbes'a göre yasalar bağlamında önemli olan şey, yasaları var etmek değil, yasaların nizami bir biçimde işleyişini sağlamaktır. Bu yüzden fethedilmiş olan topraklarda, örfler, adetler ve yasaların devamlılığı, o adetin veya yasanın var olma süresine göre değil, egemen gücün inisiyatifine bağlıdır.⁴²⁴

Çeşitli ülkelerde var olan yasaların, o ülkenin rejimine göre mevcut egemen gücün veya meclisin ilan ettiğini belirtmiştik. Fakat bazı durumlarda, devletin var olan yasama gücünün özel kişiler veya yargıçlar tarafından sürdürüldüğünü söyleyebilmek mümkündür. Bu görüşün kaynağı, parlamento haricinde hiçbir kuvvetin yasa koyamayacağı düşüncesidir. Yani herhangi bir ülkede bulunan ve yapısı otonom olan parlamentonun yasa koyma ve var olan yasaları kaldırma gibi bir kudreti bulunmaktadır. Fakat yad erkliği

---

⁴²²Hobbes, **Leviathan**, s. 201- 202.

⁴²³Hobbes, **Leviathan**, s. 202.

⁴²⁴Hobbes, **Leviathan**, s. 202- 203.

bulunmayan bir parlamentonun yönlendirilme veya denetleme gibi egemen güç tarafından gerçekleştirilecek mecburiyetlerin ortaya çıkması ihtimali yüksektir. Yasama yetkisini sadece parlamentoda bulunduran bir ülkede, parlamentonun yerel coğrafyadan, ergin ve bilgin insanları tespit edip, bu insanlardan tavsiyelerini ve düşüncelerini alması gerekmektedir. Aksi takdirde yurttaşın, yasama yetkisinin parlamentonun elinde bulunması durumuna inanmaları veya benimsemeleri güçtür. Hobbes, devletin yönetiminin iki temel sütundan oluştuğunu belirtmektedir. Bu sütunlar ise adalet ve güçtür. Güç ve adalet kuvvetlerinin farklı kurumlarda⁴²⁵ olması durumu, adalet kavramının emretme ve tahkim etme durumunu zedelemektedir. Bu yüzden Hobbes, hukukçuların, toplum yasalarının özellikleri bağlamında sundukları bu düşünceleri, geçersiz düşünceler olarak nitelendirmektedir.⁴²⁶

Varlığı mevcut olan fakat topluma ilan edilmemiş herhangi bir yasanın, toplum içinde olası bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Öyle ki yasalar yazılı veya sözlü olarak yurttaşın anlayabileceği ibarelerle, topluma tebliğ edilmesi gerekmektedir. Bu adımdan sonra toplumun ilan edilen herhangi bir yasaya karşı olan tavrının akabinde, egemen gücün yaptırım uygulama yetkisi bulunmaktadır. Fakat toplum içinde, yasanın etkileyemeyeceği ve geçerli olamayacağı özel durumları olan yurttaşlar bulunmaktadır. Hobbes bu yurttaşların, çocuklar ve sağlıklı bir şekilde akıl muhakemesi kuramayan bireyler olduğunu belirtmektedir. Bu düşüncesinde Hobbes, yasaların vahşi hayvanların üzerinde bir etkisinin olmadığı gibi bazı niteliklere sahip olmayan bireylerin üzerinde de herhangi bir etkisinin olamayacağını, mevcut bağlamda sunduğu analogiyle açıklamaya çalışmaktadır. Çünkü bu bireyler, taahhüt ve taahhütün ortaya çıkardığı eylemleri, etkenleri kavrayabilecek ve sorumluluk alabilecek bir yapıları bulunmamaktadır. Bu yüzden dolayı, herhangi bir egemene karşı borçları ve yükümlülükleri yoktur. Egemenin ilan ettiği her türlü yasa ve kuraldan muaftırlar.⁴²⁷

2.4.3. Toplum Sözleşmesi

Toplumsal sözleşme bağlamında iki farklı politik durumdan söz edilmektedir. Bu durumlardan birinde, var olan iktidardan ve egemen gücün ilan ettiği yasaların oluşmasında uyruğun hiçbir şekilde rızası bulunmamaktadır. Diğer durumda ise uyruğun rızası ve onayı olmadan, iktidarın ve egemen gücün var olabilmesi mümkün değildir.

---

⁴²⁵Gücün kralda, adaletin ise parlamentoda toplanması durumu.

⁴²⁶Hobbes, **Leviathan**, s. 203.

⁴²⁷Hobbes, **Leviathan**, s. 204.

Sözleşme teorisine göre bahsedilen ilk sistemin yöneticileri ve yasaları, toplumun rızasına bağlı olmadığı için meşru değildir. İkinci sistemde ise yönetenler ve yasalar, yönetilenlerin rızasına bağlı olduğu müddetçe meşruluğunu koruyabilmektedir.⁴²⁸

Toplumsal sözleşme teorisinin temeli, uyrukların, politik meşruiyet için gerekli olması koşuludur. Bu bağlamda ise üç temel düşünür ve bu düşünürlerin fikirlerini yansıtan üç temel eser bulunmaktadır. Toplumsal sözleşme kavramı veya teorileri Hobbes başta olmak üzere Locke ve Rousseau'da görülmektedir.⁴²⁹ Hobbes'un *Leviathan*'ı, Locke'un *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*'si ve Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* eserleri mevcut konu bağlamında, düşünürlerin fikirlerini yansıtmaktadır. Fakat bu üç düşünürün, siyasi fikirlerini temellendirdikleri toplumsal sözleşme ve sözleşmenin öncesinde var olan doğa durumu, "tarihsel bir olgu olmaktan öte, düşünsel bir konsept ve mantıksal bir tutamak noktası olarak yorumlanmaktadır."⁴³⁰

Doğa durumu ve bu durumun neden olduğu toplumsal sözleşme kavramı, tarih dışı bir teori, fiksiyon ve zihinden bir inşadır.⁴³¹ Toplum sözleşmesi metaforik bir değerlendirme, "siyaset üzerine düşünen birçok filozof için tarihsel bir gerçeklik olarak işlev gören bir olgunun anlatımı olmaktan çok mantıksal bir dayanak noktasıdır."⁴³² Hobbes'un doğa durumunda ve sözleşme bağlamında tasvirini yapmak istediği husus, doğa durumunun makabil dönemde var olup olmadığı hususu değil, herhangi bir ulusu veya toplumu kapsayacak olan üst otoritenin olmaması durumunun sonuçlarıdır.⁴³³

Doğa durumu ve sözleşme kuramı, felsefe alanında, her konuda olduğu gibi insanı anlamak ve anlamlandırmaya yöneliktir. Nitekim Hobbes, genel anlamda tabiatın, özel anlamda ise insanın kötü ve bencil olduğunu betimleyerek doğayı belirlediği ölçütlerde idealize etmiştir. Mevcut idealizasyonu temellendirdiği toplum sözleşmesi, sözleşmeyi yorumlayan ve tasvir eden kurucu filozofun, tabiat ve birey bağlamındaki düşüncelerine dayanmaktadır. Bu durumu sağlayan etken ise felsefi antropolojinin içleminden kaynaklanmaktadır. Düşünürün antropolojisinde ileri sürdüğü düşünceler, onun siyaset

---

⁴²⁸Cecile Fabre, "Toplumsal Sözleşme", **Felsefe Arkivi**, 2018, s. 123.

⁴²⁹Hobbes, *Leviathan*, s. 123.

⁴³⁰Ferhat Akdemir, "Sivil ve Politik Toplumun Kurucu Unsuru Olarak Toplum Sözleşmesi: Hobbes ve Locke Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Analiz Denemesi", **Ekev Akademi Dergisi**, 2009, s. 334.

⁴³¹Yayla, **Liberalizm**, s. 32.

⁴³²Ekrem Ekici, "Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı", **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 6, 2006, s. 78.

⁴³³Akdemir, "Sivil ve Politik Toplumun Kurucu Unsuru Olarak Toplum Sözleşmesi: Hobbes ve Locke Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Analiz Denemesi", s. 335.

felsefesi alanındaki fikirlerine, dolayısıyla doğa ve sözleşme durumuna tesir etmektedir. Bahsi geçen idealizasyonun diğer bir sonucu ise toplum sözleşmesinin doğa durumu gibi olgusal değil, kavramsal ve mantıksal oluşudur.⁴³⁴

Ancak birkaç düşünür, toplumsal sözleşme kuramlarında açıkladığı biçimle devletin “kökeninin” bize onun başlangıçlarına ilişkin bir görüş kazandırdığını düşünecek kadar deneyimsizdi. İnsanlık tarihinde devletin ilk kez ortaya çıktığı belirli bir an saptayamayacağımız apaçıktır. Ama bu tarihsel bilgi eksikliği, devlet sözleşmesi kuramcılarını ilgilendirmez. Onların sorunu, tarihsel olmayıp analitik bir sorundur. “Köken” terimini kronolojik değil, mantıksal bir anlamda anlarlar. Aradıkları şey, bir başlangıç olmayıp devletin “ilkesi” yani varlık nedenidir.⁴³⁵

Sözleşme bağlamında ele alınan birkaç problem bulunmaktadır. Bunlardan biri yurttaşın, devletin yaptırım gücüne neden bağlı olduğu durumu veya neden rıza göstermeleri gerektiğidir. Bireyin rıza ve istenci, üst otorite için meşruiyet koşulu olması ve bireyin asli olarak amacı neye rıza göstermiş olduklarıdır.⁴³⁶

Sözleşme hususunda fikirlerini ileri süren düşünürler, doğa durumunda var olan dominasyon ortamından ötürü, iç güdüsel olarak kendilerini koruma ve güvenlik için çeşitli yolları sağlamak bağlamında, muhtelif doğal haklara sahiptirler. Ayrıca bu ortam Doğa Durumu başlığı altında bahsettiğimiz üzere, asgari düzeyde bile refah ve barış ortamını sağlamamaktadır. Siyaset anlayışlarında sözleşme kuramına yer veren üç düşünür de insanların bir üst otoriteye neden bağlanmaları gerektiği hususunda ayrışsalar da bireyin doğa durumundan ayrılmak için belirli sebeplerinin olduklarını belirtmektedirler.⁴³⁷

Hobbes minvalinde sözleşme kuramına bakıldığı zaman, Hobbes’un toplumsal sözleşmeyi, doğal eşitsizlikten dolayı değil, doğal eşitlikten ötürü temellendirdiğini, bu sayede klasik siyaset felsefesini baş aşağı ettiğini söyleyebilmek mümkündür.⁴³⁸ Sözleşmenin anlamı ve amacı, devlet ve egemen güçten mahrum olan bir toplumun, kendi hürriyetlerini müdafaa edebilmek için doğal haklara sahip olmaları, akabinde toplumdaki diğer bireyler gibi, bu hakları bir egemen güce devrederek, devletin yaptırım ve güvenlik gibi birçok gücüne bağlı olma durumudur.⁴³⁹ Kısaca sözleşme “güç kullanma hakkının insanlardan alınıp egemen iktidara devredilmesi yani hakkın karşılıklı devri, insanların

---

⁴³⁴Akdemir, “Sivil ve Politik Toplumun Kurucu Unsuru Olarak Toplum Sözleşmesi: Hobbes ve Locke Örnekleminde Karşılaştırmalı Bir Analiz Denemesi”, s. 335.

⁴³⁵Ernst Cassier, **Devlet Efsanesi**, çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 174.

⁴³⁶Fabre, “Toplumsal Sözleşme”, s. 123- 124.

⁴³⁷Fabre, “Toplumsal Sözleşme”, s. 124.

⁴³⁸Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 133.

⁴³⁹Fabre, “Toplumsal Sözleşme”, s. 123.

sözleşme diye adlandırdığı şeydir.”⁴⁴⁰ Devleti ve doğrudan egemen gücü yaratan toplumsal sözleşme durumunun belirli özellikleri ve sonuçları bulunmaktadır.

Bu özelliklerden biri yukarıda da belirtildiği üzere toplumsal sözleşmenin tarihsel bir dayanağı olmaması durumudur. Hobbes, bu sebepten ötürü toplumsal sözleşmenin zımnı ve kurgusal bir yapıda olduğunu belirtmiştir. Sözleşme kuramının amacı ise devletsiz bir toplumun içinde bulunacağı akıbeti göstermektir. Toplumsal sözleşme, Hobbes’un devlet kuramının mantıksal bir çerçeve içerisinde ilerleyebilmesi için varsayım niteliği taşımaktadır.⁴⁴¹

Hobbes’un toplum sözleşmesinin ilk aşamalarında, ön planda yurttaş bulunmaktadır. Çünkü sözleşme, devlet-birey arasında değil, birey-birey arasında gerçekleşmektedir. Egemen güç ise bu aşamada nötralize durumdadır. Egemen gücün taraf olmaması durumu, aynı zamanda egemenin sözleşmeden ortaya çıkan herhangi bir zorunluluğun ve yükümlülüğün altına girmesini engellemektedir.⁴⁴²

Sözleşmenin akabinde birey, elindeki var olan tüm hak ve hürriyetini egemen güce devretmektedir. Devlet bu sayede güç bağlamında yüksek donanımlı bir yapıya sahiptir. Bu durum devleti, yani egemeni güç tekeli haline getirmiştir. Elinde gücü bulunduran devlet, bu güç sayesinde yurttaşın tutku ve arzularına yenik düşerek, olası bir yasa, hak ve sözleşme ihlalini engellemektedir.⁴⁴³

Sözleşmenin ortaya çıkması ve doğa durumunun bozulmasının akabinde, doğa durumunda var olan bireyler arasındaki doğal eşitlik durumu ortadan kalkmıştır. Bahsi geçen eşitlik, yerini statik ve sürekli bir eşitsizlik durumuna devretmiştir. Fakat statik eşitsizlik, birey ile diğer bireyler arasında değil, birey ile devlet arasındadır. Egemen gücün kontrolü altında bireylerin eşit olması durumu, bireyler arasında var olan rekabet algısının ve güven probleminin yok olmasını sağlamaktadır.⁴⁴⁴

Hobbes’un ileri sürdüğü sözleşme teorisi ve devletin kurulumu iki aşamalı bir süreçtir. Betimlemeye çalıştığımız kısımlar birinci aşamayı oluşturur ve birinci aşama, bireyler tarafından devletin yaratılmasını sağlamaktadır. İkinci aşamada ise Hobbes, egemenin nasıl seçileceği hususunu tartışmaktadır. Bu aşamada bireyler, oy birliği veya oy

---

⁴⁴⁰Cohen, **Platon’dan Mao’ya Siyaset Felsefesi**, s. 154.

⁴⁴¹Ayhan Yalçinkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 133.

⁴⁴²Ayhan Yalçinkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 134.

⁴⁴³Ayhan Yalçinkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 134.

⁴⁴⁴Ayhan Yalçinkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 134.

çokluğuyla egemenliğin egemenini seçmektedirler. Liderin oy çokluğuyla seçilme durumunda, seçilen lidere oy vermeyen azınlık kesim, toplumun ve devletin varlığını zedelememek amacıyla, devlete ve seçilen lidere itaat etmekle yükümlüdürler. Bu aşamada belirlenmesi gereken en önemli husus devletin yönetim sistemidir. Hobbes'a göre devlet, monarşi, aristokrasi veya demokrasi rejimlerinden birini devlete entegre edebilir. Hobbes, öz bakımından bu üç yönetim sisteminin birbirlerinden farksız olduklarını savunmaktadır. Fakat kişisel tercihi monarşiden yanadır. Bu tercihinin gerekçesi ise monarşi ile yönetilen bir devlette barış ve refah ortamının sağlamanın daha kolay olduğu ve egemenliğin kullanımının monarşi rejimi için daha uygun olmasıdır.⁴⁴⁵

Gücün devletin tekelinde olması, devletin kalkınması ve yeterliliği için yeterli değildir. Bu bağlamda devletin uyruklarına yaklaşımı ve merhameti önemli bir yer kaplamaktadır. Çünkü devletin devamlılığı, yurttaşın devleti meşru görmesi ve benliklerini egemen güç ile özdeşleştirmeleriyle bağlantılıdır. Bu hususta Hobbes, siyasal temsil ilkesini devreye sokmaktadır. Sözleşme aracılığıyla tüm yetki ve haklarını devlete devreden yurttaş, Hobbes'un deyimiyle "devlet biziz" imajını vermektedir. Bu durumu doğrudan sağlayan kurum ise, düzensiz kalabalığı toplum haline getiren egemen güçtür. Halkın devlet ve egemen güç haricinde herhangi bir kişiliği ve iradesi bulunmamaktadır. Halk, her zaman egemen gücün dahiliyetindedir. Hobbes'un tasvir ettiği siyasal temsil ilkesi doğal olarak halkın iradesinin, egemenin iradesiyle örtük olma durumunun göstergesidir.⁴⁴⁶

Sözleşme bağlamında kendine yer bulan ve konunun öneminden dolayı çalışmanın önceki kısımlarında bahsini geçirdiğimiz devlet, egemenlikle donanmıştır. Devlet olarak adlandırılan kurum egemenlik, lider olarak adlandırılan şahıs ise egemendir. Bunun yanı sıra toplum sözleşmesi olarak adlandırılan kuramda, tek seferlik ahitleşme durumu söz konusu değildir. Egemen, iktidardaki ömrü boyunca, gerek devletin siyasi sınırları dahilinde aldığı kararlarda, gerekse harici kesimlerdeki devletlerle kurduğu ilişkilerde, aldığı kararlar ve uyguladığı eylemler, yurttaşın devleti kendi temsilcileri olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü temsilcinin her türlü aksiyonunda yurttaş, egemeni kendilerinin temsilcisi olarak yetkilendirmektedir.⁴⁴⁷

---

⁴⁴⁵Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 134.

⁴⁴⁶Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 134.

⁴⁴⁷Ayhan Yalçınkaya & Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, s. 134.

2.4.4. Hukuk ve Yasa

Hobbes, hukuk ve yasa profilinde öncelikli olarak yasa koyucunun ve hukukçuların, belirlenen yasalarda herhangi bir ayrılmaya düşemeyeceklerini savunmaktadır. Öyle ki yasa, muhakkak rasyonalite çerçevesinde oluşturulmalı, asla akla aykırı olmamalıdır. Hukukçularda dahil olmak üzere bütün kamu görevlilerinin herhangi bir eyleme müdahalelerinin akli perspektif dahilinde verilen eğitim çerçevesinde aldıkları düşünülürse, hukuk ve yasa alanındaki rasyonelliğin yüceliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yasa koyucu ve hukukçuların yasayı yorumlarken her lafzının yani her kelimesinin aynı olması beklenmemektedir. Asli olan şey yasanın amacı ve yurttaşı ulaştırdığı yerdir.⁴⁴⁸

Yasanın akla uygun olması Hobbes'a göre uygun bir durum olsa da bu bağlamda farklı bir problem ortaya çıkmaktadır. Bu problem ise yasanın kimin aklına uygun olması gerektiğidir. Hobbes'un akılla kastettiği şey herhangi bir bireyin veya uzun bir tahkikat, gözlem, deneyim veya tecrübe sonucunda elde edilen suni bir ideal aklın olmadığıdır. Bu durumun sebebi ise uzun bir gözlem ve araştırma sürecinde, yanlış düşüncelerin var olması ve bu düşüncelerin azami düzeyde artış göstermesinden kaynaklanmaktadır. Yanlış fikir ve bilgi üzerine temellendirilen herhangi bir şeyin neden ve sonuçlarının tutarsız olması kuvvetle muhtemeldir. Bu sebepten ötürü yasaları oluşturan etkenler juris prudentia⁴⁴⁹ veya hukukçuların bilgeliği değil, devlet ve devletin dikteleridir.⁴⁵⁰ Hobbes'a göre bir devlette var olan monark yönetiminde, yasalar hususunda herhangi bir aykırılığın ve uyumsuzluğun var olma ihtimali düşüktür. Uyumsuzluğun olduğu takdirde egemen temsilci yorum veya yasa değişikliği yetkisini kullanarak, bu uyumsuzluğun kolay bir şekilde giderilmesini sağlamaktadır. Bu durumun yanı sıra Hobbes, mahkemelerde yargı görevini üstlenen kişilerin aslında yargıçlar olmadığını, devleti temsil eden egemen güç olduğunu savunmaktadır. Yargıçların görevi, egemen gücün yasayı oluştururken çizdiği mantık yoluna bağlı kalmaktır. Bu olayın akabinde yargı hususunda verilen herhangi bir kararın yargıç tarafından değil, devlet tarafından verildiğini söyleyebilmek mümkündür.⁴⁵¹

---

⁴⁴⁸Hobbes, **Leviathan**, s. 203- 204.

⁴⁴⁹Juris Prudentia: Doğru hukukun bilgisine ulaşmak, bahsi geçirilen veri ve bilgilerin, güvenilirliğini ve doğruluğunu temellendirmek amacıyla gösterilen çabadır. Hayrettin Ökçesiz, "Doğru Hukukun Bilgisi", **Bilgi ve Değer Sempozyum Bildirileri Kitabı**, Muğla Üniversitesi, 16-17. 05. 2002, s. 121-122.

⁴⁵⁰Hobbes, **Leviathan**, s. 204.

⁴⁵¹Hobbes, **Leviathan**, s. 204.

Hukuk ile yasa konularının final noktasında söylenebilecek şey Hobbes'un siyaset anlayışında hukuk kavramının mevcudiyeti, bireylerin eylemlerinin kısıtlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu ifade ise bireyin toplum olarak yaşamasının sonucu niteliğindedir. Bireyin, diğer bireylerin özgürlüklerine karşı herhangi bir ihlal durumunun söz konusu olmaması, doğal olarak kişinin eylemlerine zorunlu bir sınır çizdiği anlamına gelmektedir. Mevcut hususta alenen görülen şey ise hukuk ve yasa kavramlarının, bir üst başlıkta incelediğimiz Toplum Sözleşmesi ile yakından ilintili olduğudur. Sonuç olarak Hobbes'un sözleşme kuramı, hukukun kökeninin deklare edilmesinde önemli bir role sahiptir.⁴⁵²

2.5. İKTİDAR VE ŞİDDET İLİŞKİSİ

Şiddet olarak adlandırılan eylem “yalnızca devletin şiddet kullanmaya hakkının olması, kişilerin ya da grupların sadece devlet tarafından izin verildiğinde, şiddet kullanma hakkına sahip olması”⁴⁵³ olarak tanımlanmaktadır. Egemen gücün, yurttaşın belirli kanun ve kurallara uyması için mecburi olarak şiddet ve yaptırım uygulaması gerekmektedir. Aksi takdirde halkın, elinde bulunan serbestliklerinden dolayı devletin aleyhinde düşünce ve eylemlerde bulunmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenden ötürü şiddet, devletin tanımlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü şiddetin devlet bağlamında varlığı, Orta çağ Avrupası başta olmak üzere, geçmişten günümüze kadar sürmüştür. Şiddet ve devlet ilintisinde Weber devleti “belli bir bölge içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımı tekelinde bulunduran insan topluluğu”⁴⁵⁴ olarak nitelendirirken, Tilly benzer bir biçimde, “tanımlanmış bir toprakta temel yoğunlaşmış zor araçlarını elinde tutan ve bazı bakımlardan aynı topraklardaki öteki örgütlenmeler üstünde öncelik hakkına sahip olan özgün örgütlenme”⁴⁵⁵ olarak nitelendirmiştir.

Modern devlet anlayışının var olması bağlamında siyasi yapının değiştiğini ve mutlakiyetçi monarşinin bu dönemde tarih sahnesine çıkan, yapıtaşını niteliğinde olan sistemlerden biri olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Özellikle çalışmamızın da ana

⁴⁵²Fazıl Turgut, **Thomas Hobbes'ta Yasa Üzerine Bir İnceleme** (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 59-60.

⁴⁵³Dieter Grimm, “The State Monopoly of Force”, International Handbook of Violence Research, Ed: Wilhelm Heitmeyer and John Hagan, Kluwer Academic Publishers, United States of America, 2005, 1044'ten aktaran Emek Bayrak, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 68 (1), 2019, s. 59.

⁴⁵⁴Max Weber, “Politics as a Vocation”, in H.H. Gerth and C. Wright Mills, eds. From Max Weber: Essays in Sociology, Oxford University Press., 1946, 6'dan aktaran Emek Bayrak, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 68 (1), 2019, s. 60.

⁴⁵⁵Charles Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu** (1. Baskı), çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 225.

temalarını oluşturan Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes, siyasal yönetimin tek elde toplanması ve merkezileştirilmesi hususunda fikirlerini ileri sürmüşlerdir. Her iki düşünür de devleti destekleyecek ve güçlendirecek olan etkenlerin, var olan sistemi merkezileştirme, yasama, yürütme, yargı ve doğal olarak şiddetin tek elde toplanması olduğunu savunmaktadırlar.⁴⁵⁶ Modern dönemde, önceki dönemlerde olmadığı kadar “ulus devletlerinde, onlardan önceki devletlerde bulunanda daha çok yoğun bir yönetsel güç yoğunlaşması vardır.”⁴⁵⁷ Bu durumun sebebini ise yine Giddens modern dönemle birlikte gücün sistematik bir hal almasıyla temellendirmektedir. Öyle ki modern devlet öncesinde, siyasal iktidarın elinde bulunan şiddet araçları, modern devlete kıyasla tehlikeli ve güvensiz bir hakimiyeti bulunmaktaydı. Geleneksel devlet anlayışının hakim olduğu dönemlerde, polislik imkanının düşük olduğu bölgelerde, askeri bağlamda her zaman merkeze karşı bir meydan okuma durumu söz konusudur. Modern dönem öncesinde eşkıya, korsan ve kırsal kesimlerde çeşitli çetelerin var olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.⁴⁵⁸

Bu dönemde Hobbes’un gücün tek elde toplanması gerektiği düşüncesi, Hobbes’un modern döneme bu noktada katkıda bulunmasını sağlamıştır. Hobbes, mevcut düşüncesini ise yine doğa durumu üzerine temellendirmiştir.⁴⁵⁹ Doğa durumunun akabinde var olan sözleşme teorisi, doğal olarak şiddet ve güç kavramlarıyla sıkı bir ilişki içindedir.

Şiddet ve devlet bağlamında sonuç niteliğinde ileri sürülen düşünce, geçmişten günümüze kadar var olmuş bütün devletlerin, kontrollü veya kontrolsüz, hukuki veya gayri hukuki olarak şiddet eylemini etkin bir araç olarak kullanmasıdır. Devletin şiddeti araç olarak görmesi durumu sadece belirli bir yönetim rejimi özelinde değil, anayasal cumhuriyetlerde, teokratik devletlerde ve totaliter devletler gibi birçok yönetim sisteminde veya rejiminde, muhtelif meşruiyet kaynaklarına dayalı olarak varlığını sürdürmüştür.⁴⁶⁰

---

⁴⁵⁶Herbert Wulf, “Challenging the Weberian Concept of the State: The Future of the Monopoly of Violence”, ACPACS Occasional Paper Number 9, December 2007, 10’dan aktaran Emek Bayrak, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 68 (1), 2019, s. 65.

⁴⁵⁷Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 64.

⁴⁵⁸Anthony Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet** (2. Baskı), çev. Cumhuriyet Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008, s. 241.

⁴⁵⁹Emek Bayrak, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 68 (1), 2019, s. 66.

⁴⁶⁰Yasin Güven, **Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet** (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 75.

2.5.1. Şiddetin Meşruiyeti

İktidar ve şiddet bağlamında iktidarın, uyruğuna karşı uyguladığı şiddetin meşruluğu mevcut konu hususunda önem arz etmektedir. Özellikle siyasal alanda modern döneme geçilmesi durumu, şiddetin meşruiyetinin rıza kavramı üzerine temellendirilmesini sağlamıştır. Geçmişten günümüze kadar iktidarın her aksiyonu, meşruiyete dayandırılmıştır. Modern dönem öncesinde ise meşruiyet, dinin ve geleneğin paralelinde hareket etmiştir.⁴⁶¹ Modern dönem düşünürlerinden biri olan Max Weber (1864-1920) karizmatik, geleneksel ve yasal-ussal olmak üzere üç temel motif üzerine meşruiyeti temellendirmiştir.⁴⁶² Bu üç otorite biçimleri incelendiğinde “otoritenin, meşruiyet elde edilmiş biçimlerine göre sınıflandırıldığı görülmektedir.”⁴⁶³ Modern devlet anlayışına geçilmesinin akabinde, bu otorite biçimlerinden yasal-ussal otoritenin, mevzu bahis döneme ağırlığını koyan bir otorite biçimi olduğunu söyleyebilmek mümkündür.⁴⁶⁴

Modern dönemde rahmani bağlamda meşruiyet kaynaklarının ekarte edilmesi söz konusu değildir. Bu durumun sebebi ise gerek günümüzde gerekse o dönemde var olan teokratik yönetim biçimiyle yönetilen devletlerin eylemlerini uhrevi dayanaklar vasıtasıyla gerçekleştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Fakat bahsettiğimiz üzere modern devletlerde iktidarın meşruiyeti, genel olarak yasalara bağlıdır. Şiddetin iktidar tarafından en etkin bir biçimde kullanılması, şiddetin meşruiyete dayandırmayı gerekli kılmaktadır. Modern dönemde meşruiyetin kaynağı ise yurttaşların rızasıdır.⁴⁶⁵

Batı coğrafyasında, orta çağın akabinde tanrı merkezli yapıya ve devlete karşı gerçekleşen ayaklanma eylemi ile Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, John Locke, Rousseau gibi düşünürler, düşünsel bağlamda değişim ve dönüşüm adımlarını atmışlardır. Siyasal ve toplumsal manada öne sürülen ve devrim niteliğinde olan bu düşünceler, rahmani ve kutsiyete dayalı olan iktidarın kaynağını beşeriyete, uhrevi alanda var olan itaatın kaynağını ise toplumsal rızaya dayalı itaate bırakmışlardır. Bu adımdan sonra iktidar tarafından uygulanan şiddetin meşruluğu toplumsal rızaya bağlanmıştır. Toplumsal rızaya

---

⁴⁶¹Güven, **Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, s. 76.

⁴⁶²Gianfranco Poggi, **Modern Devletin Gelişimi** (3. Baskı), çev. Şule Kut ve Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 123.

⁴⁶³Mehmet Birsin, “Ortaçağdan Aydınlanmaya Kıta Avrupa’sında Meşruiyet Paradigmasının Dönüşümü”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 4, 2012, s. 7.

⁴⁶⁴Güven, **Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, s. 76.

⁴⁶⁵Güven, **Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, s. 76.

önem atfeden teori ise toplum sözleşmesi teorisidir. Sonuç olarak Hobbes'un savunduğu düşünce olan şiddet tekelinin egemen gücün elinde bulundurması durumu, toplumsal rıza kavramı ile meşru bir hale getirilmiştir.⁴⁶⁶

2.5.2. Şiddet ve Hukuk İlişkisi

Modern dönemde hukuk kavramı, devlet bağlamında ileri atılan düşünceler arasında taşınmaz olarak yerini almıştır. Hukuk, maddi nesnelere üzerinde kontrol, denetim sağlama ve anti sosyal davranışlar olarak kabul edilen aykırı eylemlerde bulunan kişiler üzerinde baskı, yaptırımın sağlamanın yanı sıra iktidarı tertipleme, örgütlenme ve muhtelif uygulama biçimlerini programlamaktır. Tıpkı modern dönemde şiddet algısında olduğu üzere, hukuk algısında da değişimler ve dönüşümler baş göstermiş, hukuk irrasyonel alandan arındırılıp yasal bir zemine oturtulan, düzenleyici ve örgütleyici olup, yurttaşları ikna ederek itaat ettiren bir katalizör halini almıştır.⁴⁶⁷

Şiddet her ne kadar modern devlet anlayışıyla birlikte sistematik bir hal almışsa da yine modern devletin varoluş sebeplerinden biri, şiddete karşı korunma durumudur. Devlet bağlamında şiddet kavramı çift yönlü olarak ele alınmaktadır. Bunlardan biri devletin sınırları içinde yaşayan uyruğa karşı, bir diğeri diğer devletlere karşıdır. Bu durumda bireyin diğer bireylere karşı özerk olmasının akabinde, devletin de kendi toprakları üzerinde egemenlik yetkisinin olduğunu, dolayısıyla özerkliğin ve egemenliğin birbirlerini destekleyen iki temel unsur olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Hukuk ve şiddet ilişkisinin ortaya çıkmasındaki bir diğer neden ise devletin yetkilerinin kullanması durumudur. Bahsettiğimiz üzere şiddet, modern devletin ortaya çıkmasının nedenlerinden biridir. Buna eş zamanlı olarak şiddet kavramı, devletin tekeli haline gelmiştir. Toplumun kaos ortamını oluşturabilecek eylemlerin engellemek ve yurttaştaki öfkeyi arındırmak amacıyla devlet ilan ettiği yasaları ve kanunları yürütmek zorundadır. Bu aşamada devlet, toplumdaki şiddet eylemini önlemek için gerektiği taktirde şiddet aracını etkin bir biçimde kullanma hakkına sahiptir. Bu hakka sahip olan egemenliğin dikkat etmesi gereken hususlardan biri ise anayasal bir devletin, yurttaşına karşı şiddeti uygularken, anayasal sınırlara bağlı kalması gerektiğidir.⁴⁶⁸

---

⁴⁶⁶Güven, **Thomas Hobbes'un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, s. 76.

⁴⁶⁷Abdurrahman Saygılı, "Modern Devletin Çıplak Sureti", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 59, 2010, s. 88.

⁴⁶⁸Oya Boyar, "Anayasa Hukuku ve Şiddet", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi**, 22(1), 2017, s. 55.

İktidar şiddet ilişkisinin her zaman meşru bir zeminde var olamayacağını söyleyebilmek mümkündür. İktidar uyguladığı şiddeti genel olarak hukuki sınırlar çerçevesinde eyleme geçirse de zaman zaman gayri hukuki tavırlar sergileyip, mevcut çerçevenin dışına sarkma durumunun var olduğu söylenebilir.⁴⁶⁹ Bu durumun sebebi ise anayasadan kaynaklanır. “Anayasanın kendisi de bizatihi belli bir kriz ortamında yapılmış olabilir. Kurucu iktidar yetkisinin kullanımı da şiddete bağlı olarak ortaya çıkmış olabilir.”⁴⁷⁰

Hukuk ve şiddet bağlamında muhtelif düşünceler ileri süren birçok düşünür bulunmaktadır. Bu düşünürlerden biri olan Weber devlet, toplumun düzen ve refahını korumak maksadıyla elinde olan şiddet tekeli hukuki veya hukuk dışı olarak her koşulda kullanabilmektedir görüşünü savunur. Şiddetin devlet için gerekli bir araç olduğunu savunan Weber, şiddetsiz devletin var olamayacağı görüşünü *Sosyolojinin Yazıları* adlı eserinde belirtmiştir.

Trotsky Brest- Litovsk’da “Bütün devletler güç ve şiddet üstüne bina edilmiştir” demişti. Gerçekten haklıdır. Şiddet kullanmasını bilen sosyal kurumlar olmasaydı devlet kavramı ortadan kalkar, sözcüğün tam anlamıyla anarşi denilen bir ortam doğardı. Elbette şiddet, devletin olağan ya da tek aracı değildir. Zaten kimse bunu söylemiyor ama şiddet kullanımı devlete özgür bir araçtır. Bugün devlet ve şiddet ilişkisi özellikle yakın bir ilişki haline gelmiştir, geçmişte çok çeşitli kurumlar –“sib”le başlayarak fiziksel şiddet kullanımını oldukça norma saymışlardır. Ama bugün şunu kabul etmek zorundayız: Devlet, belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımı tekeline (başarıyla) bulduran insan topluluğudur. Arazinin devlet özelliklerinden biri olduğuna dikkat edilmelidir. Ayrıca, bugün, fiziksel şiddet kullanma hakkı başka kurumlara ya da bireylere yalnızca devletin izin verdiği ölçüde tanınmaktadır. Devlet, şiddet kullanma hakkının tek kaynağı olarak kabul edilmektedir. Böylece, “siyasetin bizim için anlamı, devletler arasında ya da devlet içindeki gruplar arasında gücü paylaşmaya ya da gücün dağılımını etkilemeye çalışmak” olarak belirmektedir.⁴⁷¹

Weber’e göre toplumdaki şiddet algısının önlenmesinin yolu, devletin yurttaşları üzerinde siyasal bir baskı oluşturmaktan, dolayısıyla şiddet aracını etkin bir biçimde kullanmaktan geçmektedir.

Hukuk ve şiddet ilintisini optimist sistem haricinde inceleyen Walter Benjamin (1892-1940) şiddet bağlamında ortaya atılan bütün araçların hukuku var ettiğini ve

⁴⁶⁹Güven, **Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, s. 77.

⁴⁷⁰Boyar, “Anayasa Hukuku ve Şiddet”, s. 55.

⁴⁷¹Max Weber, **Sosyoloji Yazıları** (1. Baskı), çev. Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 132-133.

hukukun mevcudiyetini muhafaza ettiğini savunmaktadır. Ona göre toplumun şiddetten arındırılması hukuksal sözleşmelerle mümkün değildir. Çünkü hukuksal sözleşmelerin nihayeti taraflar arasında olası bir şiddete yol açmaktadır. Bu durumun sebebi ise bir tarafın sözleşme ihlaline karşılık diğer tarafın şiddet hakkının doğmasında kaynaklanmaktadır. Sözleşmeden dolayı şiddet kavramı öncelikli olarak devletin varlığının kaynağı olarak görülmektedir. İktidarın yönettiği toplumda şiddetin varlığı gizil veya aleni olarak topluma empoze edilmediği müddetçe devletin çöküşü kuvvetle muhtemeldir.⁴⁷²

Modern devlet anlayışının kurucusu olarak tasvir edilen Thomas Hobbes'un da hukuk ve şiddet ilişkisi bağlamında savunduğu düşünceleri, yukarıda görüşlerini kısaca belirttiğimiz Max Weber ve Walter Benjamin ile benzerlik göstermektedir. Devlet teorisinde iktidarın, toplumun, kaos ve doğa durumunun geri dönütünün olmaması amacıyla Hobbes, devletin olağan ve olağanüstü durumlarda, her türlü yetkiyle donanmasını savunmaktadır. Devletin sınırsız bir şekilde yetkiyle donanması ise yine devletin ilan edeceği kurallar ve yasalar vasıtasıyla iktidarın, şiddet aracının meşru bir zemine oturtup kullanılmasını sağlayacaktır. Hobbes için siyasal bağlamda önemli olan şey kamu düzeni ve güvenliğidir. Kamu düzeninin ve güvenliğinin sağlanabilmesi için ise devlet, gerektiğinde bireyin yaşam hakkı dahil her türlü bireysel haklara müdahale etmelidir. Bu yüzden Hobbes'un siyaset anlayışında şiddet, hem devletin ortaya çıkmasında hem de devletin varlığını ve mevcudiyetini korumasında çok önemli bir etken konumundadır.⁴⁷³

Sonuç olarak şiddet etkeni, hukukun ediminde önemli bir araçtır. Toplum içerisinde ve devlet bağlamında yaptırım aracı olarak bireylere zaman zaman psikolojik anlamda baskı uygulansa da sosyal ve hukuki düzenin korunması adına, şiddetten başka bir yol ve yöntemin var olamayacağını söyleyebilmek mümkündür.⁴⁷⁴

---

⁴⁷²Walter Benjamin, “Şiddetin Eleştirisi Üzerine”, **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, Aykut Çelebi (Ed.), Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 29-30.

⁴⁷³Güven, **Thomas Hobbes'un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, s. 79.

⁴⁷⁴Güven, **Thomas Hobbes'un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, s. 78.

SONUÇ

Evrenin var oluşundan itibaren, dünya üzerinde yaşayan insanların sistematik bir biçimde toplumsallaşmaları ve bireylerin zaruri ihtiyaçlarını karşılama istenci, doğal olarak devlet adlı kurumun doğuşunu sağlamıştır. Mevcut tez, politik bağlam çerçevesinde oluşturulduğundan ötürü, çalışmanın giriş kısmında devletin nasıl var olduğuyula alakalı muhtelif fikirler belirtilmiş, akabinde devlet ile alakalı problemlere değinilmiştir.

Devletin varlığı politik bağlamda muhtelif düşüncelerin var olmasını sağlamıştır. Bu düşünceler ise beraberinde politik problemlerin ortaya çıkmasına önyak olmuştur. Giriş bölümünde değindiğimiz düşünceler ve problemler hiyerarşisinin başını ise “devlet toplum için gerekli bir kurum mudur?” sorusu çekmektedir. Bu soruyla ilintili olan anarşi terimini de tarihi seyri içerisinde ele aldık.

Devlet bağlamındaki ortaya çıkan düşüncelerin çokluğu, bu düşüncelerle paralel olarak, problemlerin de çokluğuna sebep olmuştur. Mevcut problemlerden biri ise devletin kim ya da kimler tarafından yönetileceği ve devletin varlığını kusursuz bir şekilde idame ettirecek olan ideal yönetim sisteminin ne olacağı üzerinedir.

Yönetim sistemleri bağlamında araçların farklı, fakat amaçların aynı olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Öyle ki var olan yönetim sistemlerinin geneli, öncelikli olarak devletin kesintisiz varlığını, akabinde ise toplumdaki refah ve huzur ortamını oluşturmayı amaçlamaktadırlar. Belirlenen problemin akabinde daha da derinleşen devlet olgusunun yapaylığı ve doğallığı bağlamında düşüncelerini belirten filozofların, konuya ilişkin görüşlerindeki gerekçeleri ve sebepleri tespit edilmiştir.

Çalışmamızın giriş bölümünde özetle, devletin varlığı, yönetim sistemleri, yöneticinin nitelikleri ve devletin amacı gibi problem ve düşünceler açıklanmış, devamında ise tez iki kısma ayrılmış, birinci kısım Niccolo Machiavelli'nin düşüncelerinin tasviri üzerine şekillenmiştir.

Çalışmamızın Niccolo Machiavelli'nin fikirlerinin sınırları etrafında oluşturulan birinci bölümünde, öncelikli olarak Rönesans düşüncesinin temelleri, nedenleri ve sonuçları aktarılmıştır. Rönesans hareketinin ardından XV. ve XVI. yüzyıllarda İtalya coğrafyasının siyasi ve coğrafi bölünmüşlüğü tartışılıp, yine bu coğrafya üzerinde gerçekleşen iktisadi, askeri ve siyasi olaylar aktarılmış, sonrasında ise coğrafi bağlamdan azami düzeyde etkilenen Niccolo Machiavelli'nin hayatına ve ortaya koyduğu eserlerine

değinilmiştir. Birinci bölümün ikinci kısmında, Machiavelli'nin yönetim ve devlet anlayışı kapsamındaki yönetim sistemleri ve yönetici kurumun sahip olması gereken nitelikleri tartışılmıştır. Birinci bölümün son kısmında ise devlet bağlamında her ihtimali düşündüğü gibi ordu, militarizm ve praetoryanizm alanında da her olasılığı hesaplamaya çalışan Machiavelli'nin, ordu çeşitleri kapsamındaki fikirleri belirtilmiştir.

Bu bağlamda varılan sonuç şudur; Niccolo Machiavelli'nin ortaya attığı düşüncelerinin üzerinde; öncelikli olarak yaşadığı coğrafyanın, etkileşimde olduğu insanların, politik alanda sürdürmüş olduğu vazifesinin ve dolayısıyla temasta bulunduğu diktatörlerin, monarkların veya parlamentoların etkisinin olduğunu tespit edilmiştir. Yaşanılan yüzyıl ve toplumsal ilişkiler ağına binaen Niccolo Machiavelli insan eylemleri ve yaratımları ile ilgili gözlem ve analizleri de onu siyasal arenada özel bir yere taşımıştır. Örneğin; Machiavelli'nin analizlerine göre evren içinde var olma ve bekasını sürdürme arzusu taşıyan insanın ve bu arzuya kurduğu devletlerin, var olma ve beka adına kötü ve tahripkâr düşüncelere meyledediği ve bu meyil sayesinde de bir şekilde varlıklarını devam ettirebildikleri yani var olma ve beka sorunlarını çözdükleri açıktır. Dolayısıyla insanların ve devletlerin kötü ve tahripkâr düşünceleri ve eylemleri sayesinde bireysel, sosyal ve siyasal beka sorunları yaşamayacağı açıkça söylenebilir. Bu anlamda Niccolo Machiavelli'nin, ileri sürdüğü rasyonalist ve realist çıkarımlarının oluşması, kötücül ve bedhah siyasal düzenin oportünist şekilde var olmasını ve varlığını da bu şekilde sürdürmesinin sonucudur. Belirlenen niteliklerdeki coğrafyanın içine doğan Machiavelli, bu düşünceleri kendine empoze ederek politik bağlamdaki fikirlerini bu çerçevede ilerletip devleti kutsal bir kurum olarak görmüş, egemen gücün yapabileceği her türlü eylemin ve yaptırımın meşruluğunu onaylamıştır.

Çalışmamızın Thomas Hobbes'un fikirlerinin sınırları etrafında oluşturulan ikinci bölümünde ise, öncelikli olarak XVII. yüzyılın İngilteresi'nde cereyan eden olaylar bağlamında, bu coğrafya üzerindeki siyasi hadiseler ve iç savaşlar aktarılmıştır. Ardından modern dönemin Avrupa üzerindeki yankıları ve Thomas Hobbes'unda Niccolo Machiavelli gibi içine doğduğu coğrafyadan etkilendiği yaşamına değinilip, eserleri belirtilmiştir. Hobbes'un doğduğu coğrafya ve Avrupanın genel yapısının izahından sonra, doğa durumu başlığı altında birey, toplum ve devletin var oluşu irdelenmiş, akabinde devlet kapsamında, egemen gücün ve yurttaşların hakları ve devletin var olan nitelikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Mevcut hususların ardından, modern dönemle birlikte politik

alana zenginlik katan yasa ve hukuk kavramlarının, şiddet ve devlet kapsamındaki ehemmiyeti, şiddetin meşruluğu tartışılmıştır.

Bu bağlamda varılan sonuç; modern siyaset felsefesinin başat filozofları arasında yer alan Thomas Hobbes'un, dönemin İngiltere'sinde şahit olduğu iç savaşların da etkisiyle en ideal yönetim sisteminin monarşi olduğunun savunusunu yapması olmuştur. Akabinde insan anlayışını menfi düşünceler üzerine temellendiren Hobbes, bireyin bencil ve çıkarıcı yapısının doğa ve hukuk durumu olmak üzere, her koşulda var olduğunu savunmuş, fakat toplumsal sözleşme teorisiyle birlikte, egemen güce verilen hakların ve egemenliğin gerektiğinde yaptırım uygulama misyonundan dolayı, bireydeki bu menfi yapı bir nebze olsun bastırılmıştır. Devletin asli olarak yapay bir kurum olduğunu savunan Hobbes, egemenliğin haklılığını savunan çeşitli düşünürler gibi iktidarın çoğu durumda haklı olduğunu savunmuştur. Çoğu durum olarak belirtmemizin nedeni ise devletin koşulsuz şartsız haklı olmaması durumundan ve hükümet kapsamındaki yurttaşların da birtakım haklarının bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Hobbes ılımlı davranıp, politika anlayışının merhametli yüzünü göstermiş olsa da yurttaşın sahip olduğu hakların zaruri haklar olduğunu, bu hakların politik alanda dar bir çerçevede bulunduğunu ve egemen gücün bu hakları dilediği zaman, çıkarabileceği yasalar vasıtasıyla, meşru bir biçimde ekarte edebileceğini söyleyebilmek mümkündür.

Geçmişten günümüze kadar var olan bütün düşünürlerin birbirlerine benzer veya farklı fikirleri bulunmaktadır. Ortak noktaları bulunan fikir adamlarının düşünce bağlamındaki ortaklığı, politik alanda egemen ve egemenliğin kapsamında var olan kurum, birey ve olaylara yönelik, eleştiri ve tavsiye özelinde oluşmuştur. Siyasal alanda fikirlerini izah eden düşünürler, devlet ve toplum çerçevesinde, refah ve huzur ortamının nasıl var olacağı, toplumun, bireyin ve devletin güvenlik alanındaki istikrarını sağlama yollarını ve bunlara benzer muhtelif konuları, sürdürmüş oldukları pratik yaşamdan elde ettikleri tecrübe sonucunda aktarmışlardır. Bu yüzden dolayı, antikiteden beri var olan ve fikirlerini beyan eden bütün düşünürlerin, yaşadıkları dönemin paralelinde, yaşamış oldukları coğrafyanın sosyal, siyasi, iktisadi ve bunlara benzer ayrışık etkenlerin etkisi altında kaldıklarını söyleyebilmek mümkündür.⁴⁷⁵

---

⁴⁷⁵Ellen Meiksins Wood, **Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi** (2. Baskı), çev. Oya Köymen, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2013, s. 14.

Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes'un çeşitli minvallerde ortak yönlerinin bulunduğunu söyleyebilmek de mümkündür. Bu iki düşünür arasındaki benzerliğin başlangıcı, bu düşünürlerin içine doğduğu coğrafyada, siyasi ve sosyal yaşantılarının politik düşüncelerine etkisi üzerine olacaktır. Asıl olarak Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes'un belirlediğimiz benzeşik yönlerinin ilki, tarihsel ve coğrafi bağlamın düşünürler üzerindeki etkisidir.

15.-16. yüzyıllar da İtalya'da, 17. yüzyılda İngiltere coğrafyasında yaşanan olaylar ve bahsi geçen düşünürlerin bu olayların içine doğmaları, Machiavelli ve Hobbes'un ortak yönlerinden biri olup, ikisinin de büyük ölçüde düşüncelerinin paralel olmasını sağlamıştır. Yine bu iki düşünürün de yaşamları boyunca yurttaşı oldukları toprakların iktidarı ile zaman zaman ayrı düştükleri, zaman zaman yakınlaştıkları görülmüştür. Bu uzaklaşma durumu, bu fikir adamlarının sürgüne gönderilmesinin, yakınlaşma durumu ise krala veya prence yazılan çeşitli methiyelerin sonucudur. İki düşünürün de yaşadığı bu alengirli ve çetrefilli olayların neticesinde, gerek Machiavelli, gerekse Hobbes, ütöpik düşüncelerin hiçbir zaman herhangi bir devleti veya toplumu kurtuluşa götüremeyeceğinin bilincine varmışlardır. Akabinde fikirlerini realist, rasyonalist ve pragmatist çerçevede belirtmişlerdir. Machiavelli ve Hobbes'un realizmin savunucusu olmalarının iki temel boyutu bulunmaktadır. Bunlar yöntemsel ve siyasal boyutlardır. Yöntemsel boyutu, yukarıda da belirttiğimiz üzere, her iki düşünüründe yaşadıkları dönemin nesnel ve somut olgularının paralelinde hareket etmeleridir. Siyasal olarak ise var olan iktidardan daha iyisini aramaya gerek durmadıkları için "en iyi iktidar var olan iktidardır" düşüncesini savunmuşlardır. Bu düşünceleri ise onların realizm dahilinde değerlendirilmelerine neden olup⁴⁷⁶ ikinci ortak noktaya varmalarını sağlamıştır.

Makyavelist düşünce bağlamında Machiavelli'nin, "insan insanın kurdudur" düşüncesi nedeniyle Thomas Hobbes'un fikirleri, Hobbes'un biraz daha ılımlı olması göz önünde bulundurularak, düşünce tarihçileri tarafından bu iki düşünürün, kötülüğün babası olarak nitelendirilmelerine neden olmuştur. Fakat tarihsel bağlamın koşullarını işin içine katarak yorumlandığında, iki düşünürün de mevcut fikirlerine bakıldığı zaman, kötümser bir tavır sergilemelerinin anormal bir durum olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü

---

⁴⁷⁶Kömürçüoğlu, N. Machiavelli ve T. Hobbes'ta Birey Çıkarı-Devlet Çıkarı İlişkisi, 251-252.

yaşadıkları dönemde buldukları devletlerin istikrarsız durumlarından⁴⁷⁷ dolayı Machiavelli ve Hobbes düşüncelerini pesimizm çerçevesinde şekillendirmiştir.

Machiavelli ve Hobbes'un fikirlerinde sıkça karşılaştığımız karamsar düşüncenin özü, asıl olarak bireylerin düşünce ve eylemlerinden türetilmiştir. Machiavelli ve Hobbes'un da ortak noktalarından üçüncüsü, iki düşünürün de ortaya koyduğu insanın menfi yapısı, onların siyaset felsefelerini temellendirmelerine neden olmaları ve bireyin var olan olumsuz özelliklerini bahsettiğimiz üzere sürdürmüş oldukları pratik yaşamlarından elde etmeleridir. Onların realist ve rasyonel çerçeve haricinde hareket etmemelerinin nedeni de budur. Çünkü Machiavelli ve Hobbes, tinsel boyutu işin içine katmadan, materyalist bir yaklaşımla saf ve arı bir biçimde toplumun gözlemini yaparak, bireyle ilgili kötümser kanılara varmışlardır. Bu yargıları üzerine siyasal bağlamdaki düşüncelerini oluşturmuşlardır.

İki düşünürün ortak noktalarından dördüncüsü ise onların devlet bağlamında öne sürdükleri kesin yargının, egemenliğin herşeyden ve herkesten üstün olması durumudur. İktidarın merkezileşmesi durumu, dönemlere göre farklı etkenlere bağlanabilmektedir. Machiavelli ve Hobbes'un, iktidarı merkezileştirme ve güçlendirme hususunda, devlete mukavemet sağlayan etkenlere, oransal olarak farklı düzeylerde önem verdiklerini görebilmek mümkündür. Bu durumun sebebi dönemsel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Mevzu bahis hususta Machiavelli, devletin birliğini sağlayacak, en önemli etkenlerden biri olan asker ve ordu faktörlerini, Hobbes'a göre ön plana taşımıştır. Hobbes ise asker, ordu ve liderlerin yanı sıra iktisadi sebepleri de devletin kalkınması bakımından bu alana dahil etmiştir.

İki düşünürün ortak noktalarından beşincisi ise ordu komutanının sahip olması gereken niteliklerdir. Machiavelli ve Hobbes'un mevcut konudaki ortak bulgusu, liderin popülaritesinin yüksek, yenilikçi, cömert ve talihli biri olduğudur. Yukarıdaki paragrafa istinaden söyleyebiliriz ki Machiavelli, mevcut konuyu ana hatlarıyla açıklayabilmek için hem *Söylevler*'de hem *Prens*'te bu mevzuya atıflarda bulunmuş, ordu, lider, savaş ve strateji ile ilgili görüşlerini *Savaş Sanatı*'nda ayrıntılı bir biçimde belirtmiştir. Hobbes bu

---

⁴⁷⁷Bu istikrarsız durumlar, İtalya coğrafyasında ulusal birliğin sağlanamaması dolayısıyla, bu coğrafya üzerinde yaşanan kargaşalar ve İngiltere'nin siyasal bağlamda kral ve parlamento arasındaki anlaşmazlıklarından ötürü İngiltere'de üç kere iç savaş yaşanmış olması, devlet içinde ve etrafında seyreden birtakım siyasal ve askeri olayların tamamıdır.

husus, *Leviathan* adlı eserinde, Machiavelli'ye göre daha dar bir perspektiften yorumlamıştır.

Düşünürler arasındaki ortak yargılardan altıncısı, devletin zayıflamasına neden olan etkenler bağlamında yasaların iyi düzenlenmiş olmasıdır. Öyle ki Machiavelli'ye göre bir devletin var olması iki nedene bağlıdır. Bu nedenler, yasalar ve ordulardır. Aktif bir biçimde, politik alanda görev almış olan Machiavelli yasaların, siyasetin somut bir tezahürü olduğunu belirtmektedir. Hobbes ise Machiavelli gibi yasaları, egemenliğin çözülmemesine neden olan bir faktör olarak görmektedir. Ona göre yasaların varlığı kişileri sadece kendi yararlarına değil, toplumun ve devletin yararlarına teşvik edici etkenlerin başında gelmektedir. Toplumun egemen güce itaati ve itirazının imkansızlığı, yasaların iyi düzenlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Devletin varlığını devam ettirecek, iki düşünür bağlamında da ortak noktalardan yedincisi, elde var olan ulusal düzene sahip çıkmaktır. Machiavelli ve Hobbes, bu düşüncelerini farklı minvallerde açıklasalar da aynı sonucu elde etmektedirler. Bu bağlamda Machiavelli, tarihsel bağlamın etkisiyle ve İtalya'da ulusal birliğin oluşması amacıyla belirttiği düşüncelerinde, gerek kamu alanında gerek militer yapıda gerekse muhtelif alanlarda görevin her daim yurttaşlara verilmesi gerektiğini savunmuştur. Olaya iktisadi boyuttan yaklaşan Hobbes ise başka bir ülkede var olan finansal zenginlikten ötürü o ülkenin yönetimine, yaklaşımına ve eylemlerine kendi yurttaşlarının özenmemesinin gerektiğini, harici ülkelerde var olan fırsatların, o ülkelerin yurttaşlarına olan yaklaşımlarından dolayı değil, yurttaşların egemene karşı mutlak sadakatinden ve itaatinden kaynaklandığını savunmaktadır. Bu bağlamda sonuç olarak Machiavelli'de ve Hobbes'ta devletin kalkınması ulusal ve milli değerlere bağlıdır. Aksi taktirde bir devletin, Rönesans Dönemindeki parçalanmış İtalya'ya benzemesi, Hobbes'un da deyimiyle egemen gücün zayıflaması kuvvetle muhtemeldir.

Politik alanda fikirlerini beyan eden düşünürlerden, Machiavelli ve Hobbes'ta dahil olmak üzere devletin varlığını ön plana çıkaran Gramsci, Weber, Pierson ve daha birçok fikir adamı bulunmaktadır. Bu düşünürler, gerek güçle, gerek yasayla, gerekse iktisadi etkenler vasıtasıyla devletin varlığının sürdürülebilmesini, her bir olay veya hareketten üstün görmektedirler. Nitekim Machiavelli ve Hobbes'un siyaset anlayışlarında, bireyin ikinci plana atıldığını alenen görmek mümkündür. Bu iki düşünüre göre de devletsiz toplumun var olması mümkün değildir. Toplulukların başında iktidarın bulunmaması durumu, o

toplumun iç ve dış karışıklıklar dolayısıyla ilhak olmasını sağlayacaktır. Bahsi geçen karışıklık durumunun, Machiavelli tarafından harici devletler vasıtasıyla gerçekleşeceği okuyucuya empoze edilmiştir. Hobbes'a göre kaos durumu, toplumdaki iç karışıklık vasıtasıyla meydana gelmektedir.

Devletin varlığı, toplumun varlığı için önemli olduğu gibi, toplumun varlığı da devletin var olabilmesi için önem arz etmektedir. Machiavelli'de, Hobbes'ta politika anlayışlarında bu düşünceyi savunmuşlardır. Fakat bu iki düşünür tarafından, ortaya konulan kutsal devlet veya dokunulmaz devlet algısı, oransal olarak devlet millet içindir fikrini bastırmaktadır. Machiavelli ve Hobbes'un siyaset bağlamında, son kertede ortaya koydukları fikirleri, zaman zaman araçsal olarak farklılık gösterebilir de amaçsal bağlamda iki düşünürün de aynı noktaya varmalarını sağlamıştır. Son olarak söyleyebiliriz ki iki düşünürün de siyaset alanında sergilediği ortak ve nihai yargı, devleti yaşat ki millet yaşasın düşüncesi üzerine temellendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Ağırman, Ferhat, "Hobbes ve Rousseau'nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 32, 2018, 115-120.

Akar, Mahbube, "Cerrahi Tekniklerin Resimsel Anlatımı", **Art- Sanat Dergisi**, 3, 2015, 15-45.

Akdemir Ferhat, "Sivil ve Politik Toplumun Kurucu Unsuru Olarak Toplum Sözleşmesi: Hobbes ve Locke Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Analiz Denemesi", **Ekev Akademi Dergisi**, 2009, 333-346.

Akkaş, Hasan Hüseyin, "Muhafazakâr Siyasi Düşünce Sistemi Üzerine" **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2 (5), 2003, 241-254.

Alan, Nazlı Belen, **Tarihsel Bağlamın Düşünürler Üzerindeki Etkisi: Machiavelli, Hobbes ve Rousseau Örneği** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Arnhart, Larry, **Platon'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara, 2011.

Arslan, Ahmet, **Felsefeye Giriş**, Adres Yayınları, Ankara, 2015.

Arslan, Ahmet, **İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon'a**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Arslanel, Müşfika Nazan- Eryücel, Ertuğrul, "Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15 (2), 2011, 1-20.

Aybek, Şahin, **Siyaset Felsefesine Giriş**, Maya Akademi Yayınları, Ankara, 2013.

Aygen, Anıl, "Kendi Korkularından Kaçanlar: Thomas Hobbes, John Locke", **Kırıkkale Hukuk Mecmuası**, 1 (2), 2021, 293-309.

Bakır, Kemal, "Çağdaş Anarşizmin Antik Yunan Düşüncesindeki Kökleri: Kinikler ve Erken Stoacılar", **Eski-Yeni**, 20, 2011, 46,51.

Baldini, Enzo, “Machiavelli, Makyavelizm ve Siyasi Modernite Sorunu”, **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite**, Cemal Bali Akal (Ed.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2018, 11-25.

Bayrak, Emek, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 68 (1), 2019, 57-82.

Bektaş, Arsev, “Machiavelli ve Hobbes “Siyasal İktidar” ve “Güç” Analizleri”, **Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 3 (3), 1993, 177-188.

Benjamin, Walter, “Şiddetin Eleştirisi Üzerine”, **Şiddetin Eleştirisi Üzerine**, Aykut Çelebi (Ed.), Metis Yayınları, İstanbul 2010, 19-42.

Bıçak, Ayhan, **Devlet Felsefesi: Eleştiriler ve Öngörüler**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.

Birsin, Mehmet, “Ortaçağdan Aydınlanmaya Kıta Avrupa’sında Meşruiyet Paradigmasının Dönüşümü”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 2 (4), 2012, 5-23.

Black, Jeremy, **Kısa İngiltere Tarihi**, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 2017.

Bolay, Süleyman Hayri, **Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü**, Atlas Kitap Yayınları, Ankara, 2018.

Boyacı, Nihal Petek, “Platon”, **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon’dan Zizek’e**, Ahu Tunçel- Kurtul Günenç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, 23-46.

Boyar, Oya, “Anayasa Hukuku ve Şiddet”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi**, 22 (1), 2017, 53-80.

Can, Nevzat, “Şiddetin İdeolojik Yüzü ya da Faşizmin Korunan Baltası” **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13 (1), 2009, 1-10.

Cassier, Ernst, **Devlet Efsanesi**, çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1984.

Cevizci, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul, 2019.

Cevizci, Ahmet, **İlkçağ Felsefesi**, Say Yayınları, İstanbul, 2017.

Cevizci, Ahmet, **Ortaçağ Felsefesi**, Say Yayınları, İstanbul, 2016.

Cevizci, Ahmet, **Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi**, Say Yayınları, İstanbul, 2019.

Claessen, Henri J. M. ve Peter Skalnik, **Erken Devlet**, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993.

Cohen, Martin, **Platon'dan Mao'ya Siyaset Felsefesi**, çev. Hamdi Bravo, Fol Yayınları, Ankara, 2020.

Çaha, Ömer, "Muhafazakâr Düşüncede Toplum" **Liberal Düşünce Dergisi**, (34), 2006, 15-24.

Çotuksöken, Betül, "Aurelius Augustinus", **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e**, Ahu Tunçel- Kurtul Güneç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, 77-91.

Çuhadar, Cengiz ve Hakan Coşar, "Anarşizm", **Dini Araştırmalar**, 7 (20), 2004, 369-376.

Doğan, Kadir Caner ve Suat Hayri Şentürk, "İngiltere'de On Yedinci Yüzyıl Devrimler Çağı ve Parlamenterizmin Gelişimi Doğrultusunda Bütçe Hakkı", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7 (14), 2017, 353-373.

Downs, Robert Bingham, **Dünyayı Değiştiren Kitaplar**, çev. Erol Güngör, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1995.

Ekici, Ekrem, "Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı", **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 6, 2006, 78-89.

Emeklier, Bilgehan, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 7 (13), 2011, 99-123.

Erözden, Ozan, "Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet", **Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite**, Cemal Bali Akal (Ed.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2018, 63-80.

Fabre, Cecile, "Toplumsal Sözleşme", **Felsefe Arkivi**, 48, 2018, 123-135.

Farabi, **İdeal Devlet**, çev. Ahmet Arslan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Geçit, Bekir, "Thomas Hobbes'da Eşitlik, Özgürlük ve Güvenlik Sorunu: Doğa Yasası Temelinde Bir Değerlendirme", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21, 2021, 203-219.

Geçit, Bekir, “Thomas Hobbes’da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyraklık: Egemenin ve Uyrakların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?”, **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, 14, 2020, 110-124.

Giddens, Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

Giddens, Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, çev. Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008.

Göçmen, Doğan, Thomas Hobbes’tan Adam Smith’e Adalet Kuramının Aydınlanmacı Harekette Dünyevileştirilmesi ve Dönüştürülmesi”, **Felsefi Düşün-Akademik Felsefe Dergisi**, 1, 2013, 95-136.

Güriz, Adnan, “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri, **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12 (1), 1955, 298-315.

Gürleyük, Emre Gürkan, **Modern Devletin İnşası: Thomas Hobbes** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Güven, Yasin, **Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Heywood, Andrew, **Siyaset**, çev. Fahri Bakırcı, Felix Kitap Yayınları, Ankara, 2020.

Heywood, Andrew, **Siyasi İdeolojiler**, çev. Levent Köker, Adres Yayınları, Ankara, 2018.

Hobbes, Thomas, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İçyüzü**, çev. Abdullah Yılmaz, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Hobbes, Thomas, **Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, çev. Cihan Deniz Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 2014.

Hobbes, Thomas, **Leviathan**, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

İsmail, Coşkun, “Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 3 (6), 2003, 45-70.

Kalaycı, Nazile, “Aristoteles”, **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon’dan Zizek’e**, Ahu Tunçel- Kurtul Güneç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, 47-61.

Karagöz, Melik, Hobbes, **Locke ve Kınalızade’nin Adalet Kavramları Arasında Eleştirel Bir Karşılaştırma** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Karagözoğlu, Hümeýra, “Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes’un Ahlak Felsefesi Üzerine”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 31, 2006, 215-242.

Kardeş, Murat Ertan, “Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek”, **Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi**, 24, 2017, 337-352.

Karlı, Mehmet Rauf, “Niccolo Machiavelli Hayatı ve Düşünceleri Üzerine Kısa Bir İnceleme,2021,https://www.academia.edu/1201585/Niccolo_Machiavellinin_Hayati_ve_Dusunceleri_Uzerine_Kisa_Bir_Inceleme, (27.01.2022).

Kılıç, Yavuz, “Hobbes, Locke ve Rousseau’da “Doğa Durumu” Düşüncesi, **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, 2, 2015, 97-117.

King, Ross, **Machiavelli: İktidar Filozofu**, çev. Volkan Atmaca, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018.

Koçdemir, Hakan, **Thomas Hobbes’ta İktidar ve Adalet Kavramları** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Kömürcüoğlu, Mustafa, **N. Machiavelli ve T. Hobbes’ta Birey Çıkartı-Devlet Çıkartı İlişkisi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Kulak, Önder, “Thomas Hobbes”, **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon’dan Zizek’e**, Ahu Tunçel- Kurtul Güneç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, 208-225.

Kuyurtar, Erol, “John Locke”, **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon’dan Zizek’e**, Ahu Tunçel- Kurtul Güneç (Ed.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, 239-252.

Locke, John, **Hükümet Üzerine İkinci Tez**, çev. Aysel Doğan, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2021.

Machiavelli, Niccolo, **Hükümdar**, çev. Necdet Adabağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Machiavelli, Niccolo, **Savaş Sanatı**, çev. Alev Tolga, Say Yayınları, İstanbul, 2018.

Machiavelli, Niccolo, **Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler**, çev. Alev Tolga, Say Yayınları, İstanbul, 2017.

Marshall, Peter, **Anarşizmin Tarihi: İmkansız İstemek**, çev. Yavuz Alogan, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.

McBrayer, Gregory A., **Hobbes and Plato on The Motivation to be Just**, Athens, Emory University, 2001.

Nauert, Charles G., **Avrupa'da Hümanizma ve Rönesans Kültürü**, çev. Bahar Tırnakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Ökçesiz, Hayrettin, "Doğru Hukukun Bilgisi", Şahabettin Yalçın (haz.), **Bilgi ve Değer Sempozyum Bildirileri Kitabı**, Vadi Yayınları, Ankara, 2002, 120-126.

Özden Hacı Ömer ve Osman Elmalı, **Yeniçağ Felsefesi Tarihi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018.

Öztaş, Ayhan, "Siyaset Ütopyalarında Devlet", **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 6 (11), 2019, 1009-1042.

Öztürk, Armağan, "Machiavelli Düşüncesinde Cumhuriyetçi Özgürlük ve Kurucu Lider İmgesi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 68 (2), 2013, 181-204.

Paolo, Rossi, **Modern Bilimin Doğuşu**, çev. Neşenur Domaniç, Literatür Yayınları, İstanbul, 2009.

Platon, **Devlet**, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Mehmet Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Platon, **Yasalar**, çev. Candan Şentuna ve Saffet Babür, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2007.

Poggi, Gianfranco, **Modern Devletin Gelişimi**, çev. Şule Kut & Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Raynaud, Philippe ve Stephane Rials, **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, çev. İsmail Yerguz & Necmettin Kâmil Sevil & Emel Ergun & Hüsnü Dilli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Rousseau, Jean Jacques, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni**, çev. Ertuğ Ergün, Yeryüzü Yayınları, Ankara, 2003.

Russel, Bertnard, **The Impact of Science On Society**, Ams Press, New York, 1993.

Satıcı, Murat, “Ahlak- Politika İlişkisi Açısından Machiavelli’nin Politika Teorisi”, **Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi**, 20, 2015, 113-130.

Saygılı, Abdurrahman, “Modern Devletin Çıplak Sureti”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 59 (1), 2010, 61-97.

Senemoğlu, Olkan, “Machiavelli’den Hobbes’a Rönesans Dönemi Siyaset Teorisinde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı”, **İnsan ve İnsan**, 3 (9), 2016, 77-100.

Strauss, Leo, **Politika Felsefesi Nedir?**, çev. Solmaz Zelyüt, Öteki Yayınları, İstanbul, 2017.

Şenel, Alaeddin, **Siyasi Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995.

Tilly, Charles, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.

Toku, Neşet, **Siyaset Felsefesine Giriş**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2015.

Tuck, Richard, **Hobbes**, çev. Nursu Öрге, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015.

Tunahan, Özcan, “Laikliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Enderun Dergisi**, 4 (1), 2020, 8-15.

Tunçay, Mete, **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Teori Yayınları, Ankara, 1986.

Turgut, Fazıl, **Thomas Hobbes’ta Yasa Üzerine Bir İnceleme** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Turowski, Mariusz ve Funda Gürsoy, “Thomas Hobbes’un Politik Düşüncesinde Sosyal Düzen Fikrinin İki Kaynağı: Yaşam ve Ölüm (Korkusu)”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10 (19), 2020, 1-14.

Vatandaş, Saniye, “İdeolojinin Doğuşu ve Bilim-Din Ekseninde Konumlanması” **Artuklu Sanat ve Beşerî Bilimler Dergisi**, 4, 2020, 76-102.

Vatansever, Zeliha Hodaloğulları, “Thomas Hobbes’un Siyaset Felsefesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 10 (52), 2017, 405-412.

Weber, Max, **Sosyoloji Yazıları**, çev. Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Westfall, Richard S., **Modern Bilimin Oluşumu**, çev. İsmail Hakkı Duru, Alfa Bilim Yayınları, İstanbul, 2015.

Wood, Ellen, M., **Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**, çev. Oya Köymen, Yordam Kitap Basım Yayınları, İstanbul, 2013.

Yalçınkaya, Ayhan ve Mehmet Ali Ağaoğulları, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.

Yayla, Atilla, **Liberalizm**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.

Yücel, Doğuhan Murat, “Hukuk ile Savaş Arasında Hobbes, Rousseau, Vattel ve Clausewitz” **Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi**, 22, 2016, 41-59.

Zabunoğlu, Yahya Kazım, “Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri” **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 14 (1), 1957, 219-240.